INGE şi WALTER JENS
DOAMNA THOMAS MANN
Viaţa Katharinei Pringsheim
Adresa editurii:
Str. Polonă nr. 92,
Bl. 17 A+B, Ap. 1, Sector 1, Bucureşti Tel. şi fax: 210.88.97 email: editvivaldi@xnet.ro site: www.edituravivaldi.ro
IMPRIMERIA
^ ARTA I IvJ GRAFICA
Calea Şerban Vodâ 133, S.4, Cod 040205, BUCUREŞTI Tel.: +40 21.306.61.00 Fax: +40 21.306.61.01 E-mail: comercial@artagraiica.ro web sile: www.artagrafica.ro
Inge şi Walter Jens
DOAMNA THOMAS MANN
Viaţa Katharinei Pringsheim
In româneşte de: SANDA MUNTEANU
Editura VIVALDI Bucureşti, 2006
Coperta: DUMITRU POPESCU
Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României JENS, INGE
Doamna Thomas Mann - viaţa Katharinei Pringsheim /
Inge şi Walter Jens ; trad.: Sanda Munteanu. - Bucureşti: Vivaldi, 2006
Bibliogr.
Index.
ISBN (10) 973-9473-78-4 ; ISBN (13) 978-973-9473-78-1
I. Jens, Walter
II. Munteanu, Sanda (trad.)
929 Pringsheim,K.
FRAU THOMAS MANN
Das Leben der Katharina Pringsheim
by Inge und Walter Jens
Originally published under the title FRAU THOMAS MANN Copyright © 2003 Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg
Toate drepturile asupra acestei versiuni aparţin Editurii Vivaldi.
Pentru Lotte Klemperer

Cuvânt înainte

Cine a fost doamna Thomas Mann? Cine a fost Katharina Pringsheim? Răspunsul la această întrebare pare simplu: Katia, cine altcineva? Katia, care este la fel de bine cunoscută ca Heinrich sau Golo, ca Erika sau Klaus. Una din figurile care populează imperiul Vrăjitorului, cea mai apropiată prietenă a sa, „K.“, care în jurnalul lui Thomas Mann apare ca mamă a copiilor săi, ca însoţitoare şi sfetnic, dar şi ca manager al unei existenţe pe cât de încununate de succes pe atât de vulnerabile.

Katia, soţie şi mamă - creionată ocazional de soţ şi de copii în eseuri, cuvântări şi scrisori omagiale, în toate aspectele ei contradictorii. „Era o personalitate bine conturată şi naivă"[1], spune Golo, superioară soţului ei „printr-o inteligenţă logico-juridică“[2], dar uneori colerică: „moştenise

impulsivitatea tatălui ei.“[3]

Katia, această figură de referinţă, această fiinţă privită din exterior: cine era ea cu adevărat? „Anexa[11] Vrăjitorului, care nu putea lucra fără soţia sa? Desigur. Dar Katia Mann însemna mai mult decât atât: era nucleul unei amazing family* şi prietenă a celor ce necesitau consolare. Nimeni nu intuia atât de bine ca ea starea de spirit a soţului ei, devotamentul şi onestitatea unui artist cu înclinaţii androgine; nimeni nu cunoştea atât de perfect ca şi

* Familie uimitoare (în engl.) (n. tr.)

Katharina, născută Pringsheim, codexul diplomaţiei de a cărui strictă respectare depindea binele lui pater familias; deoarece învăţase încă din copilărie, de la mama ei, că austeritatea şi liberalismul, disciplina şi pasiunea sunt compatibile una cu alta... în cazul unui om inteligent - o trăsătură definitorie şi pentru Katia Mann. (Vrăjitorul se înfuria de câte ori ajungea într-o situaţie în care soţia dovedea că îi este superioară intelectual).

De unde ştim toate acestea? Din scrisorile Katiei, din sutele de documente, rămase până acum necunoscute, pe care se structurează biografia noastră. Aceste documente blocate până în prezent în arhive aruncă lumină asupra vieţii Katiei, văzute din perspectivă proprie. Scrisori către cei doi copii „mai mari“, Erika şi Klaus; scrisori către prietena din Princeton, Molly Shenstone; scrisori către fratele geamăn, Klaus, numit „Kaleschlein" - mijlocitorul căsătoriei şi confidentul anilor târzii; scrisori către prietenii din lumea întreagă; şi, în fine, scrisori - din păcate, doar puţine la număr - către Thomas Mann. La acestea se adaugă scrisori de-ale mamei ei, Hedwig Pringsheim, scrise în perioada de glorie a salonului din ArcisstraBe din oraşul Munchen, apoi în anii persecuţiilor şi ai emigrării - în ultima clipă - în Elveţia.

Mama, fratele, prietena - Katia Mann a acordat, în decursul vieţii ei, o importanţă egală femeilor şi bărbaţilor: firește, bărbaţilor sensibili care nu urmau în mod autoritar the way of men*, ci se aţineau în zona limitrofă, ca soţul şi fratele geamăn. în corespondenţa ei găsim într-un singur caz afecţiune plină de pasiune - şi anume când i se adresează intimei Molly Shenstone (eticheta îi aparţine mamei).

* Felul de a fi al bărbaţilor (în engl.) (n. tr.)

Plină de emfază ca prietenă, rezonabilă ca fiică, în perfectă armonie cu fratele geamăn şi devotată dar nu lipsită de simţ critic faţă de soţ - Katia Mann apare în numeroase ipostaze. Datorită şi triadei, adesea citate de ea, de mamă, căpetenie a finanţelor şi epistolografă scrisorile o înfăţişează ca femeie pe cât de lucidă pe atât de spontană. în mediul ei se punea mare preţ pe atitudinea cordială, oaspeţii erau bine-veniţi - „având în vedere că sunt atât de familiantă[11] - dar se mai înregistrau şi deficite.

Prin urmare, o femeie interesantă - şi o viaţă interesantă, obositoare, „prea adânc înrădăcinată în concret[11], după cum se plânge mereu în scrisori, dar şi privilegiată, independentă din punct de vedere material şi marcată de contactele cu personalităţi ilustre ale epocii.

Să mai subliniem că scrisorile sunt scrise foarte citeţ, mânu propria [cu

mână proprie], după cum specifică latinista Katharina Pringsheim, iar la bătrâneţe chiar dactilografiate - uneori în manieră proprie, de exemplu doar cu litere mici, fiindcă îşi scrântise o mână (agitată şi mereu pripită, doamna Thomas Mann cădea de multe ori). Stilul scrisorilor este foarte variat, fiind adaptat de fiecare dată destinatarului, dar rămâne totdeauna impregnat de autoironie şi umor.

Şi acum am terminat cu preliminariile. Are cuvântul doamna Thomas Mann, alias Katharina Pringsheim, alias doamna Katia Thomas Mann - după cum scria uneori mama ei pe plic. Sperăm că datorită abundenţei materialului încă neexploatat, publicat aici în premieră, cititorul va avea parte de acea bucurie a unei redescoperiri la care autorii nu s-au aşteptat atunci când s-au apucat de lucrare.

9

Dedicăm această carte Lottei Klemperer de care Katia s-a simţit foarte ataşată la bătrâneţe. „Cu Lotte“, îi scrie doamna Thomas Mann fratelui ei geamăn, în martie 1966, „am relaţii de foarte strânsă prietenie".

Tubingen, 12 octombrie 2002

Inge şi Walter Jens

io

Capitolul 1

A

In casa Pringsheim

„Eu, Katia Pringsheim[1], vă înaintez pe baza următoarelor date, cererea de a fi admisă la examenul de maturitate de la gimnaziul umanist, care va avea loc în vara anului 1901. Odată cu această cerere rog respectuos să fiu repartizată în vederea susţinerii examenului, dacă se poate, la Wilhelmsgymnasium din Munchen, deoarece fratele meu geamăn, Klaus, va da examenul la aceeaşi instituţie.

M-am născut la 24 iulie 1883 la Feldafing, ca fiică a profesorului dr. Alfred Pringsheim de la Universitatea Regală şi a soţiei sale Hedwig, născută Dohm şi sunt de religie protestantă. în anii 1889-1892 am fost iniţiată în toate disciplinele şcolii elementare, împreună cu fratele meu geamăn, Klaus, de către profesorii Bengelmann şi Schulein de la a treia şcoală protestantă. începând cu anul 1892, când fratele meu a frecventat gimnaziul, mi s-au predat, întru totul paralel cu el, toate disciplinele din programa gimnaziului umanist. [...]

Rog să binevoiţi a-mi comunica răspunsul la această cerere la adresa din ArcisstraBe 12.

Cu tot respectul, Katia Pringsheim

n

Sunt de acord cu prezenta cerere.

Prof. Dr. Alfred Pringsheim

Munchen, 26.03.1901“

Cererea a fost rezolvată favorabil, iar Katharina Pringsheim, care nu împlinise încă optsprezece ani, a primit „prin înalta decizie ministerială No. 5652 din 22 aprilie 1901“ aprobarea de a se prezenta la examen - împreună

cu alţi doi petenţi ale căror nume ne sunt cunoscute: Siegwart, conte de Eulenburg şi Hertefeld, precum şi Babette Steininger din Bavaria Inferioară, fiica unui hangiu[2]. Aşa cum solicitase, Katia s-a prezentat la examen la Wilhelmsgymnasium, pe care îl frecventau şi fraţii ei. Calificarea: „cu rezultat foarte bun [...] autorizată să se înscrie la o instituţie de învăţământ superior". Ceilalţi doi candidaţi, domnul aristocrat şi fiica hangiului (conform altor surse era fiica unui factor poştal), nu trecuseră examenul, după cum arată documentele şcolare.

în schimb, Katharina Pringsheim era bine pregătită pentru studiu. Părinţii ei îşi putuseră permite să-i ofere fiicei lor, ani de zile, ore particulare, cu profesori de gimnaziu renumiţi şi competenţi, la cele opt discipline din program: greacă, latină, franceză, germană, istorie, matematică, fizică şi religie. Nu ştim dacă ea însăşi era conştientă de acest privilegiu şi nici dacă bacalaureata încununată de succes s-a întrebat vreodată din ce cauză a eşuat colega ei de sex feminin, provenită dintr- un mediu în care fetele dornice de învăţătură nu beneficiau de principiul călăuzitor al sistemului educativ din casa Pringsheim: şi anume asigurarea egalităţii de şanse pentru fete şi băieţi, aşa cum preconiza bunica Hedwig Dohm, o militantă pentru drepturile femeilor.
12

Diploma de bacalaureat a fetei inteligente, de familie bună şi înstărită, era remarcabilă: „Judecând după lucrările scrise[3], nivelul cunoştinţelor ei este, în genere, foarte îmbucurător", consideră profesorii, având o singură rezervă: „Lucrarea scrisă la germană a scos în evidenţă puncte de vedere corecte, denotă însă nesiguranţă atât în fundamentarea concretă cât şi în mânuirea limbii." - Lucrarea scrisă la germană[4]: din păcate nu ştim care din cele trei „teme"[5] oferite „gimnaziilor umaniste regale din Bavaria" a fost tratată de bacalaureată. Alegerea trebuia făcută între: „1. Contribuţia Bavariei la marile cuceriri ale secolului trecut. (Comisia de examen poate decide tratarea acestei teme în formă de cuvântare). 2. Determinaţi efectul contrastului într-una din dramele citite la şcoală (Comisia de examinare indică drama). 3. «Limba are o întreită funcţie: lumină, sabie şi medicament»". Dacă forma de cuvântare nu era obligatorie, am putea să ne imaginăm - ţinând seama de nota primită şi de aprecierea generală - că fata alesese tema istorică.

în afară de aceasta merită amintit că diploma de bacalaureat evidenţiază o caracteristică ce poate fi urmărită de cititor în documentele mai târzii, mai ales în scrisorile femeii care a accentuat în decursul întregii ei vieţi că nu face parte din tagma scriitorilor, recurgând mai degrabă la acele abilităţi şi preferinţe subliniate de comisia de examen încă din 1901: mânuirea limbilor străine. „Traducerea[6] din greacă în germană [dovedeşte] o înţelegere corectă. Şi la examenul oral a tradus şi interpretat cu multă iscusinţă pasajele din autorii indicaţi."

Prin urmare nu este de mirare că notele, mai ales la aceste discipline, erau excepţionale: la religie ….bine
13
la limba germană

suficient
la limba latină .....
la limba greacă la limba franceză . . . la matematică şi fizică
foarte bine foarte bine foarte bine
bine
bine
la istorie

Doamna Thomas Mann va avea de foarte multe ori ocazia să-şi valorifice aceste cunoştinţe solicitate Katharinei Pringsheim de către părinţii ei.

Tatăl, Alfred Pringsheim, născut în 1850 la Ohlau/Silezia, studiase matematica la Berlin şi Heidelberg, îşi luase în 1877 docenţa la Munchen şi preda la universitatea de acolo, din 1886, ca profesor extraordinar, iar din 1901 ca profesor ordinar, şi anume: „diferite ramuri ale analizei, teoriei funcţiilor, algebrei şi teoriei numerelor". (Aşa figurează în autobiografia sa[7].) „Se bucură de vază în ierarhia savanţilor", aprecia unul din colegii săi în 1930, cu ocazia celei de a 80-a aniversări; „mulţi dintre cei mai importanţi matematicieni germani sunt elevii săi". Dar, continuă autorul acestei laudatio, sfera de interese a lui Pringsheim nu se limitează doar la matematică: „Wagnerian din prima clipă, el s-a împrietenit din tinereţe cu Richard Wagner, a realizat primele transcrieri pentru pian ale Inelului - pentru uzul său personal - şi s-a dus în această vară la Bayreuth cu aceeaşi plăcere ca atunci, în urmă cu 54 de ani. Tot el şi-a împodobit locuinţa cu obiecte de artă, alcătuindu-şi colecţia de faianţe, renumită în lumea întreagă, cu aceeaşi acribie cu care era obişnuit să rezolve problemele de matematică. Dacă apărea, chiar şi după luni de zile, cea mai vagă îndoială în ceea ce priveşte autenticitatea unei piese, aceasta era

eliminată fără milă. Casa sa a fost multă vreme unul din centrele vieţii de societate din Munchen, un loc de întâlnire a celor cu nume de rezonanţă; la aceasta a contribuit şi amabilitatea, înţelepciunea şi frumuseţea soţiei sale - o personalitate la fel de interesantă ca el însuşi."[8]

Cea căreia i se atribuiau epitetele de „frumoasă", „înţeleaptă" şi - cel puţin în linii generale - „amabilă", şi anume doamna Hedwig, era fiica născută în 1855 a scriitorului Ernst Dohm - redactor la revista KLADDERADATSCH - şi a militantei feministe Hedwig Dohm, născută Schleh. Alfred Pringsheim o cunoscuse pe viitoarea lui soţie pe la mijlocul anilor ’70 ai secolului al 19-lea, când ea făcea parte din renumitul ansamblu al Teatrului de Curte de la Meiningen. Dar ar fi fost posibil să se fi întâlnit şi mai înainte, şi anume sub semnul dragostei comune pentru muzica lui Richard Wagner care îi definea atât pe membrii familiei Dohm cât şi pe tânărul matematician. întocmai ca tatăl lui Hedwig Dohm, Alfred Pringsheim se număra şi el printre primii promotori ai festivalului de la Bayreuth dându-şi obolul, încă din 1872, la punerea pietrei fundamentale în vederea construirii teatrului festivalului. Ernst Dohm era preşedinte al Uniunii Wagner din Berlin fiind considerat - întocmai ca Alfred Pringsheim - drept campion împătimit al muzicianului Richard Wagner, pe atunci încă atât de controversat. Datorită acestui fapt,

fiica sa care îşi făcea debutul la Meiningen - după cum relatează ea însăşi, în 1930, într-un foileton publicat în VOSSISCHE ZEITUNG - obţinu în vara anului 1876 o invitaţie în casa Wahnfried*: „Cercul familial făcea o

* Vilă construită de Richard Wagner la Bayreuth pentru el şi familia sa. (n. tr.)

impresie [...] paşnică, plăcută. Richard Wagner vorbea într-un autentic dialect saxon, povestind numeroase anecdote hazlii. Doamna Cosima, întru totul grande dame*, prezida cu gratie şi aplomb. [...] Seratele de la Wahnfried erau deosebit de interesante şi strălucite; găseai aici tot ce este bun şi frumos şi costisitor. [...] îmi amintesc de una din serate când Franz Liszt, tată şi socru al familiei, a cântat minunat la pian.“[9]

La asemenea serate participase ani de zile şi „micuţul dr. Alfred Pringsheim“, deoarece „maestrul se împrietenise realmente cu tânărul adorator - dându-i acces şi la toate repetiţiile - în măsura în care o permitea diferenţa de vârstă şi de realizări". Dar această relaţie intimă se destrămase în împrejurări dramatice cu scurt timp înainte ca Hedwig Dohm-Pringsheim să fi ajuns la Bayreuth. Când un critic berlinez susţinu - la o oră foarte înaintată şi într-o societate foarte ilustră întrunită într-o berărie - că Bayreuth-ul este o „curată şarlatanie" şi că el se angaja „să ademenească, cu ajutorul a doar câtorva valsuri de Strauss, toată gaşca să coboare de pe colina festivalului", tânărul şi uneori cam impulsivul adept al lui Wagner se simţise obligat să apere cu ajutorul unei halbe de bere onoarea renumitului său prieten. Ecoul acestui incident în presa internaţională - dacă e să dăm crezare povestirii viitoarei soţii a admiratorului prea înfocat - după relatarea: „Pe străzile din Bayreuth a curs deja sânge", determinase casa Wahnfried, atât de îngrijorată de faima ei, să întrerupă brusc şi odată pentru totdeauna „relaţiile cu [...] cel mai fidel dintre fideli".

Iată din ce cauză Alfred Pringsheim îşi văzu pentru prima dată viitoarea soţie de-abia puţin mai târziu, pe

* Aristocrată (în franc.) (n. tr.)

scena teatrului, ca membră a acelei trupe de teatru din Meiningen, devenită cunoscută în ultimele decenii ale secolului al 19-lea mai ales prin spectacolele din repertoriul clasic, cu care întreprindea turnee prin întreaga Europă sub conducerea personală a ducelui Georg al II-lea. Se spune că proaspătul docent universitar o văzuse pe tânăra actriţă în rolul Julietei, alături de Romeo interpretat de Josef Kainz. Dar acesta este - conform conţinutului unui foileton intitulat Wie ich nach Meiningen kam (Cum am ajuns la Meiningen) şi publicat de Hedwig Dohm-Pringsheim în 1930 - doar un zvon binevoitor. Realitatea a fost mult mai prozaică. Este adevărat că Hedwig Dohm a interpretat rolul Julietei - în a doua iarnă petrecută la Meiningen, deci în stagiunea 1876/77 - dar nu alături de Kainz ci de „pe vremea aceea idolatrizatul Emmerich Robert“[10], şi se pare că nu cu un succes atât de mare cum umblase vorba. în scena balconului se poticnise: „Nu l-am mai auzit pe sufleor şi am avut o singură dorinţă, să mor.“ Regizorul

Cronegk „era în spatele culiselor de unde mi-a şuierat un «Proasto!», ceea ce nu a fost de natură să îmi diminueze dorinţa de a muri; dar când şi-a dat seama de disperarea mea a înaintat cât a putut mai mult şi mi-a suflat atât de tare replica uitată încât am înţeles-o - şi asta m-a salvat.[11]

Nici despărţirea de Meiningen nu a fost chiar atât de plină de romantism cum şi-o imaginează unii cronicari. După un an şi jumătate de carieră actoricească plină de speranţă, un conflict cu „protagonista şi prim-amoreza“, indispensabilă şi „cu adevărat talentată o obligă pe debutantă să ajungă la convingerea că nu mai putea rămâne la acest teatru. „în felul acesta mi-am înaintat demisia - cu inima grea şi asentimentul părinţilor mei -

iar aceasta a fost acceptată. în realitate, nu aveam însă intenţia să renunţ definitiv la actorie: dacă nu aş fi înlocuit, pe nepusă masă, scena de importanţă capitală a teatrului cu sfânta căsătorie. M-am măritat.[11]

Dar înainte de a face acest pas, tânăra actriţă avusese, în afară de câteva rateuri prezentate în foiletonul ei cu mult umor şi autoironie, şi câteva „succese frumuşele[11]. în orice caz, i se oferise un contract pe trei ani cu salariu crescând: „1500, 2500 şi 3500 mărci pe an, iar cu ocazia turneelor de două ori mai mult[11] - deşi, după propria mărturisire, se comporta încă pe scenă ca „un copil neajutorat[11], care „[...] nu ştie ce să facă cu membrele ei“; de exemplu, în rolul Luizei* încerca, în prima scenă de dragoste, să-l ţină cu atâta teamă „la distanţă[11], „întinzând ambele braţe înainte[11], pe amorezul impetuos Ferdinand, încât regizorul ducal „aflat la parterul sălii[11] a trebuit să impulsioneze acţiunea cu îndemnul: „Mai aproape, mai aproape, domnişoară Dohm - doar e iubitul dumitale[11].

O fată tânără, dintr-o aşa-numită „familie bună[11], la teatru! Cum de era posibil aşa ceva? Hedwig Pringsheim recunoaşte că nu se gândise niciodată la o carieră actoricească, deşi avusese din copilărie „o adevărată pasiune pentru recitarea celor mai lungi poezii[11], revărsân- du-şi „patosul declamator asupra tuturor, indiferent de sex şi vârstă.[1111] Dar cariera de actriţă era inimaginabilă pentru fiica unei familii ce se bucura de vază în societate, chiar şi în cazul unei ambianţe în care - ca în casa Dohm

- puteai întâlni într-o mixtură neconvenţională elemente burgheze, boeme şi uşor socialiste. De-abia vizita unei actriţe prezentate de directorul muzical de la Meiningen,

* Din drama lui Schiller Intrigă şi amor(n. tr.)

Hans von Bulow, determină cotitura decisivă, transpusă în realitate în urma intervenţiei ducelui Georg - pe care Ernst Dohm îl cunoştea - şi a „soţiei sale legale, chiar dacă de rang inferior", şi anume fosta actriţă Ellen Franz: „Tatăl meu cunoştea din experienţă foarte personală mediul mai libertin al teatrelor, aşa încât ideea de a-şi trimite copilul preferat în această cloacă vicioasă îl umplea de groază. Dar, pe de altă parte, era un om care nu putea niciodată spune nu; prin urmare, când ducele îl trimise la noi, la scurt timp după aceea, pe regizorul său Ludwig Cronegk în persoană, ca să ducă tratative, soarta mea era pecetluită. Mi s-a dat rolul Luizei din Intrigă şi amor,

cu dispoziţia să-l învăţ pe dinafară, dar nu cumva să-l studiez împreună cu cineva; şi aşa s-a şi întâmplat". După ce achiziţionase o cutie cu farduri şi îşi completase cu modestie garderoba - atât cea proprie cât şi costumele destinate scenei, care pe vremea aceea cădeau în sarcina actriţei - Hedwig Dohm plecă, la 1 ianuarie
1875, „la Meiningen, spre marea aventură" însoţită de
tată, de urările anxioase ale mamei şi de invidia disimulată a celor trei surori mai mici".

De-abia împlinise nouăsprezece ani, fiind „o fată nubilă, total lipsită de experienţă şi până atunci foarte ocrotită", pe care tatăl o încredinţă familiei unui director de gimnaziu înainte de a-şi lua rămasbun „cu ochii înlăcrimaţi"; de acum înainte trebuia să facă faţă realităţilor vieţii. „Până în momentul acela frecventasem foarte rar teatrul, nu aveam nici o experienţă, doar tinereţea şi aspectul exterior drăgălaş, o voce frumoasă, joasă, multă inteligenţă şi o naturaleţe plină de candoare".

Probabil că tocmai graţie îmbinării acestor însuşiri debutanta trezi nu numai bunăvoinţa ducelui ci şi atenţia
19
tânărului matematician Alfred Pringsheim, care puse brusc capăt carierei ei actoriceşti: „lată-mă acum cu tot «talentul» meu, pe care nu-l mai puteam valorifica. Nu mai aveam posibilitatea nici măcar să-mi descarc furia declamatorie. Soţul meu era din acest punct de vedere destul de lipsit de simţ artistic, aşa încât o găsea pur şi simplu oribilă; iar după ce ajunseseră mai măricei, fiii mei îmi dădeau câte un ghiont ori de câte ori harul se pogora asupra mea şi îmi scăpa câte o reminiscenţă din Cocorii lui Ibicus, Chezăşia şi Cassandra*. Dar deoarece am avut totdeauna oroare de ghionturi, gura mea plină de cânturi amuţi odată cu trecerea timpului. Cu toate acestea, nu aş dori ca din tezaurul inepuizabil al amintirilor mele să lipsească episodul sejurului de la Meiningen.“

Iată însemnările aceleia care ştie, desigur, cel mai bine cum s-au petrecut lucrurile; şi nu avem nici un motiv să ne îndoim de sinceritatea autocritico-umoris- tică a autoarei. Cert este că logodna lui Alfred Pringsheim cu Hedwig Dohm are loc în ultima zi a anului 1877, iar nunta în octombrie 1878.

Perechea se instalează la Munchen, într-o locuinţă reprezentativă de la începutul lui ArcisstraBe, pe care o părăseşte de-abia în 1889 când, la câţiva paşi de vechiul domiciliu, este terminat acel renumit palat în stil renascentist, descris de atunci de nenumărate ori în memorii, scrisori, documente literare şi tratate ştiinţifice. La 15 august 1933 impozanta clădire a fost naţionalizată în schimbul unei despăgubiri de 700.000 de mărci, apoi demolată pentru a face loc unui palat destinat partidului. Dar în acel moment copiii pentru care fusese
* Balade de Fr. Schiller (n. tr.)
20
necesară înălţarea unui domiciliu propriu - pe lângă dorinţa de a asigura un acoperiş adecvat colecţiilor de obiecte de artă, în continuă creştere - erau deja de mult oameni adulţi, iar casa copiilor de odinioară devenise casa

nepoţilor.

Alfred şi Hedwig Pringsheim au între 1879 şi 1883 cinci copii, patru băieţi: Erik, Peter, Heinz şi - ultimul, născut la 24 iulie 1883 - Klaus, cu sora geamănă Katharina Hedwig. în însemnările ţinute de Hedwig Pringsheim la zi, de la naşterea primului copil până în 1898, şi în care urmărea evoluţia fiecăruia, fetiţa este numită la început Kăte sau Kati, iar mai târziu, începând cu vârsta de zece ani, Katia. Fratele Heinz[12] îi atribuie această schimbare de nume guvernantei franţuzoaice de atunci a copiilor, Mme Griselle, care trăise mulţi ani în Rusia introducând şi în familia Pringsheim prescurtarea „Katiu“, uzuală acolo. „Katia“ este grafia utilizată, începând cu anii nouăzeci, de fată însăşi, în scrisori, mai târziu şi în aproape toate înscrisurile oficiale, de exemplu în cererea de a i se aproba prezentarea la examenul de maturitate.

Şi autobiografia alcătuită din interviuri, Meine ungeschriebenen Memoiren* (Memoriile mele nescrise), o nominalizează ca autoare pe Katia Mann. Reiese din aceste amintiri că naşterea celui de-al patrulea (şi al neaşteptatului al cincilea) copil a surprins-o pe Hedwig Pringsheim în casa de vacanţă din Feldafing: „Nu era nimeni acolo în afară de o ţărancă şi nu exista nici telefon. [După ce se născuse primul copil, un băiat,] ea exclamă: «Dumnezeule, mai vine unul!». Iar acesta am fost eu.“[13]

* Edit. S. Fischer G.m.b.h., Frankfurt am Main 1974 (n. tr.)

Deci: după patru băieţi o fată. Se pare însă că în primul deceniu al vieţii micuţa Kati îşi considerase apartenenţa la sexul feminin, în mod consecvent, o eroare a naturii: „Kati spune[14] [...] că la naştere s-a comis o greşeală crezând că eu sunt fată; dar eu sunt băiat"[14], consemna mama în noiembrie 1888 în jurnalul în care, cu un an înainte, notase, resemnată, cu ocazia Ajunului Crăciunului: prostuţa asta de fată, refractară faţă de tot ce ţine de sexul ei“[15], îşi schimbase imediat „drăgălaşul serviciu pentru păpuşi cu pistolul lui Peter“. Şi aceasta deşi în perioada premergătoare Crăciunului fiica lui Hedwig Dohm luptase din răsputeri să le scoată din cap copiilor „prostia" cu soldaţii - dar fără nici un succes, după cum notează cam descumpănită: „Totul este în zadar, din toate minunăţiile le plac doar cele trei cartoane cu soldaţi a câte 75 pfenigi, pe care îi decupează cu pasiune şi cu care se joacă cu adevărat."

Kinderbuchlein (Cărţulia copiilor) a lui Hedwig Pringsheim este din păcate unica sursă care ne permite să facem afirmaţii plauzibile nu numai în legătură cu evoluţia copiilor ci şi cu ambianţa în care se dezvoltau, în afară de aceasta, este unul din cele mai vechi documente păstrate despre aptitudinile scriitoriceşti originale ale cronicarei, pe care - ca să facem o observaţie antici- pativă - le-a moştenit de la părinţi şi i le-a transmis mai departe fiicei ei Katia. Remarcile consemnate în cărţulie sunt demne de încredere; sinteza evoluţiei gemenilor după prima jumătate de an a vieţii lor convinge prin precizie şi conciziune: „Kăte este grăsuţă şi mai liniştită, Klaus pare mai inteligent şi mai puţin durduliu".[16] Peste patru luni impresia s-a

schimbat: „Kăte este mai dezvoltată decât Klaus, [...] Klaus este mai prietenos." Iar
22
peste încă o jumătate de an cei doi micuţi nu mai pot pretinde să ocupe un loc privilegiat în cercul fraţilor. Acesta îi revine - dacă ne ghidăm după frecvenţa şi minuţiozitatea însemnărilor - celui mai mare dintre fraţi, Erik, în comparaţie cu care ceilalţi copii sunt, după spusele mamei, „mai puţin importanţi"[17], deşi „Heinz şi Kăte sunt neobişnuit de dezvoltaţi pentru vârsta lor. [...] Kăte repetă deja tot ce i se spune şi se şi manifestă independent. în acelaşi timp este cea mai veselă şi neastâmpărată făptură şi arată foarte drăgălaş. Are 8 dinţi, Klaus 6, în rest însă Klaus este rămas în urma ei şi găseşte încă mult mai puţine formule pentru a-şi circumscrie stările sufleteşti."

Pretenţiile faţă de mobilitatea mentală a copiilor, faţă de capacitatea lor de asimilare şi, în primul rând, de aptitudinea de a-şi exprima prin cuvinte sentimentele erau foarte mari. „Demne de contabilizat" - ca să folosim o expresie a lui Thomas Mann - păreau mai ales progresele spirituale care sunt sesizate cu mult duh (Klaus arată „de parcă ar fi un desen de Busch"[18]), cu un remarcabil talent de a face caracterizări pregnant-sinte- tice („Kati este ahtiată după podoabe, ordonată, curăţică şi cochetă: o mică femeiuşcă"[19]) şi fără nici o pruderie („Fay*, din spate arăţi ca un urangutan privit din faţă, la fel de păros"[20], îi spune Katia, la vârsta de paisprezece ani, tatălui ei).

în pofida ortografiei foarte arbitrare - pe care Hedwig Pringsheim şi-o menţinu până la adânci bătrâneţe în mod consecvent şi, se pare, necorectată de nimeni - Kinderbuchlein ne oferă o imagine sugestivă a ambianţei unei mari burghezii cu coloratură artistică în

* Copiii îl numeau pe tatăl lor Fay (scris şi Fey) (n. tr)

23

care au crescut odraslele acestei familii în multe privinţe deosebite: „în camera copiilor" - notă din martie 1882, gemenii nu s-au născut încă, Erik, cel mai în vârstă, are trei ani, Peter doi, Heinz probabil că abia învaţă să umble - „se află câte o fotografie a tuturor muzicienilor importanţi. Erik [...] cunoaşte toate lucrările lui Wagner şi le enumeră fără să omită nici una.“[21] în decembrie 1885 - gemenii au împlinit între timp doi ani - copiii se joacă „jocul lor preferat", şi anume corul din Bărbierul din Bagdad. Numere favorite sunt Geniul universal şi Bakbab, chiorul. Peste o săptămână mama notează că Erik, care începuse cu câteva zile înainte lecţiile cu învăţătorul Bengelmann, a căutat în libret pasajul despre care îi povestiseră părinţii cu ocazia prezentării Inelului lui Wagner; şi anume: „în urma faptului că Siegfried îi taie armura, Brunhild îşi pierde natura divină devenind o femeie obişnuită."[22] Reacţia lui Erik: „Ştii ceva, mămico, au făcut o prostie. [...] Ar fi trebuit să fixeze pe arborele lui Brunhild o placă: rugăm nu tăiaţi nimic."

Se pare că pentru Alfred şi Hedwig Pringsheim era un lucru firesc să permită participarea copiilor la tot ce reprezenta o componentă principală a vieţii lor. Dar nu găsim în nici o împrejurare ambiţii de culturalizare forţată, nici măcar atunci când este vorba de o acţiune mai ieşită din comun. „La

Kaulbach" - se specifică în relatarea din 8 iulie 1888 - „la Kaulbach, care îi pictează ca pierot, copiii au fost foarte degajaţi. Kati a spus: «Nu-i aşa că ne face în costume fiindcă aşa vrei tu, căci tu comanzi fotografiile, prin urmare trebuie să facă aşa cum îţi place ţie.»"[23]

Oare mama şi-a dat seama cât de ilustrative sunt aceste aprecieri, inventariate fără comentariu, pentru

24

stilul de viată al casei şi atitudinea socială a copiilor? în acelaşi an în care Kaulbach (şi anume nepotul, Friedrich August, şi nu Wilhelm care murise deja) a pictat tabloul, devenit celebru, cu cele cinci odrasle Pringsheim în costume de pierot identice, mama notează că fiica ei, care nu împlinise încă cinci ani, scosese de sub masa de toaletă o sforicică declarând: „Am vrut doar să văd dacă Emil măturâ şi aici, jos; nu-i aşa că Emil nu face niciodată curăţenie şi aici?“ în parte mirată, în parte cu admiraţie mama adaugă: „Vechiul tertip al gospodinelor experimentate."[24] Oare de unde învăţase Katia aşa ceva?

Dar şi mai interesante decât reflectările directe ale unui comportament specific mediului respectiv sunt relatările ce ne arată modul în care copiii încep, în acelaşi timp, să devină conştienţi de situaţia lor privilegiată şi să tragă concluziile de rigoare. „Trebuie [...] să-i mulţumeşti ţăranului dacă îţi dă bună ziua“, îi lămureşte Katia, la vârsta de şapte ani, pe fraţii ei, „nu poţi fi mai puţin poli* decât un ţăran lipsit de educaţie, căci tatăl său trebuie să iasă la câmp din zorii zilei, pe când noi suntem educaţi."[25]

Copiii erau într-adevăr „educaţi"; dar nu dresaţi sau îndopaţi cu cunoştinţe. Li se ofereau diferite posibilităţi şi aveau libertatea de a alege. Mama începu să-i înveţe pe copii limba franceză încă din perioada preşcolară. în felul acesta, urmărind convoiul funerar al regelui Ludwig, cel mai mare dintre fraţi - care se pare că era versat şi în probleme dinastice - îşi exprimă, faţă de bona angajată atunci în familie, într-o franceză distanţată, scepticismul referitor la urmaşul regelui: „Madame, nous avons de nouveau un fou“.[26]** Nu este de mirare că

* Politicos, civilizat, manierat (în franc.) (n. tr.)

** Doamnă, avem iar un nebun (în franc.) (n. tr.)

25

ceilalţi fraţi mai mici se străduiau să-l imite şi că micuţa Kati (în vârstă de cinci ani) traduse în timpul unei vacanţe petrecute la Kreuth „foarte fidel cuvântul francez gargori'[27], intitulându-i pe toţi ospătarii „Buben[11].*

Arta transpunerii verbale rămase timp de ani şi decenii întregi forţa Katharinei Pringsheim, al cărei stil se caracteriza mereu printr-o directitudine precisă şi sugestivă: „Copiii se întreabă din ce cauză cuvântul der Mensch are un sens pozitiv, iar das Mensch** este un cuvânt de ocară. Katia: «Ştiu deja; când spui das Mensch eşti transformat în obiect.»"[28] Nici o îndoială, definiţia este atât inteligentă cât şi originală pentru o fetiţă de unsprezece ani. Oare mama vorbea altfel?

Probabil că nu. Bucuria cu care Hedwig Pringsheim consemna, cu rigurozitate şi în acelaşi timp cu mândrie, observaţiile pline de duh ale fiicei

ei inteligente ne dovedeşte că femeile din casa Pringsheim se asemănau. De exemplu, o notă din ianuarie 1898 ne arată cât de mult o amuzau pe mamă încercările sui generis ale Katiei de a traduce: „Copiii sunt de părere că rochia mea este foarte decoltată", citim la un moment dat. „Katia: «Na, har Domnului nu până la organele genitale [Scham- teile].» Consternare generală. O întreb ce vrea să spună. «Păi, am citit la Homer că [eroul] a înaintat în apă doar până când aceasta i-a ajuns la organele genitale [Schamteile]. în dicţionar am găsit cuvântul, dar Rockl [profesorul de greacă] a tradus în timpul orei: până când

* în I. franceză gargon înseamnă băiat, dar şi chelner, ospătar.

în I. germană Bub înseamnă băiat, dar şi mişel, ticălos, nemernic (n. tr.)

** în germană der Mensch (subst. masculin) înseamnă om, iar das Mensch (subst. neutru) târfă, femeie uşoară, (n. tr.)

aceasta i-a ajuns la piept - deci am crezut că Schamteile înseamnă piept.» în ziua următoare ne povesti că în text fusese iar vorba despre sfârcuri, pulpe şi buric, dar că ea traduce acum totul cu piept."[29]

Nu este de mirare că şi fraţii „se amuzau copios", împreună cu mama lor, pe seama extravaganţelor lingvistice ale Katiei, permiţându-i să participe, încă din copilărie, la exerciţiile lor de limbă franceză şi latină. în genere, se pare că atitudinea fraţilor faţă de unica lor surioară - independent de străduinţele Katiei de a nu fi considerată fetiţă - era marcată de o profundă admiraţie. „Băieţii o adoră pe Kati", notează mama în mai 1885. „îi sărută picioarele şi se ceartă pentru onoarea de a o primi dimineaţa în pat.“[30] Nu se specifică nicăieri că pe Kati ar fi importunat-o aceste manifestări de atenţie şi omagii sau altele de mai târziu. Le accepta, după cum spunea, ca pe un lucru firesc.

Citind adnotările mamei - şi ţinând mai ales seama de perioada când au fost făcute - ne frapează în primul rând liberalismul şi naturaleţea care caracterizau atât relaţia dintre părinţi şi copii, cât şi pe cea dintre sexe. Părea un lucru de la sine înţeles ca cei mici să urce în patul părinţilor şi să pună pe faţă întrebări care să le satisfacă anumite curiozităţi. „Erik [în vârstă de şase ani] mi-a spus după ce se suise în patul meu: «Mămico, din goliciunea ta nu-ţi cunosc decât faţa, aş vrea să văd toată goliciunea ta.»"[31] Iar când tatăl care se întreţinea în camera sa cu fiica lui voi să închidă uşa, deoarece în camera alăturată băieţii se pregăteau de culcare, fetiţa de nouă ani protestă cu fermitate: în fond trebuia şi ea să „cunoască viaţa".[32] Părinţii erau atraşi şi în discuţiile legate de întrebarea: „De unde vin copiii mici?" - „Nici

unul nu crede în barză“, notează mama în 1889, de ziua de naştere a lui Peter. „Kati este de părere că aceştia [copiii] cad dintr-o gaură din cer“, în timp ce Peter susţinea că ştie „foarte bine“: „Tu ne lepezi, aşa cum vacile leapădă viţeii!" Dar avea încă, totuşi, şi el întrebări nerezolvate pe care mama le nota cu conştiinciozitate: „Dacă aş şti unde o să ajungem."[33]

Că „şi oamenii necăsătoriţi pot avea copii"[34] părea să fie un lucru arhicunoscut. Cel mai mare dintre băieţi, care studiase de-a fir în păr

almanahul tatălui său, susţinu în timpul discuţiei că citise negru pe alb „că la Munchen se nasc în afara căsătoriei, în fiecare an, cam 1000 de copii"; şi, în fond, se ştie că şi Emilie are un copil. Peste câţiva ani Kati, în vârstă de nouă ani, dispunea de atâtea cunoştinţe încât reuşea să încadreze acest fenomen într-un complex explicativ cam dubios, dar totuşi original: „în antichitate copiii nu erau iubiţi; acum ştiu din ce cauză femeile ocupau în antichitate o poziţie atât de nedemnă: fiindcă ele fac copiii."

Nici situaţii mai delicate nu erau tabuizate. Se pare că şi copiii aflaseră ceea ce la Munchen ştia toată lumea, şi anume că Alfred Pringsheim era „cam fluşturatic"[35] în relaţiile cu femeile (cel puţin aşa se exprimase Erik, la vârsta de doisprezece ani, faţă de mama sa). întrebat ce înţelege prin asta băiatul răspunsese: „Ei bine, fuge în fiecare zi după alta, azi după Hannchen, mâine după Milka [...] este corect aşa ceva?" Când mama ripostă că fiecare om are dreptul să procedeze „după cum îi face plăcere" Klaus (în vârstă de 8 ani) şopti îngrozit şi „cu lacrimi în ochi": „Fay este un alt doilea Frankfurter!" - „Am izbucnit în hohote de râs", adaugă Hedwig Pringsheim în paranteză. „Cu o zi înainte povestisem

28

despre un tip mărunţel, scârbos, extrem de înfigăreţ, numit Frankfurter, care le molestează pe doamne la teatru."

Notele care urmează ne arată că ceea ce ar putea părea o compromitere a tatălui în faţa copiilor nu este decât o discuţie cotidiană; constatăm că aprecierile copiilor îi erau comunicate capului familiei chiar dacă se făceau în absenţa sa, şi că el participa nu arareori la asemenea discuţii: „Ne aşezasem în jurul mesei, la ceai", consemnează mama în decembrie 1891; „spun că Alfred, care nu a venit încă, ia probabil ceaiul la Milka. Kati: «Fay prea îi face curte lui Milkatz; poate vrea să o ia în căsătorie, pentru un an, până are un copil; după care va reveni la noi şi se va făli cu copilul, de parcă acesta ar fi mai inteligent decât noi cinci; dar în acest caz o alungăm pe Milka împreună cu copilul.»

- îi povestesc totul lui Alfred care o întreabă pe Kati cum face el curte. «Da», spune Kati, «mergi mereu la ea la ceai, îi oferi braţul, o aplauzi la teatru, o faci pe Frankfurter şi îi dăruieşti bilete pentru concert pe care nici măcar nu le acceptă. Eşti ca un văduv care caută altă femeie»[11].[36]

Milka era cântăreaţa Milka Ternina, iubită a lui Alfred Pringsheim de-a lungul multor ani, dar în acelaşi timp o prietenă a casei; copiii discută la un moment dat dacă nu s-ar cuveni să-i ofere flori, atunci când a reapărut pe scenă după o boală îndelungată, şi pledează pentru o cunună de lauri. Dar Katia, dotată din copilărie cu un instinct foarte sigur pentru ceea ce ar putea fi incompatibil, manifestă rezerve: Şi ce se va întâmpla „dacă nu o merită?"[37] în realitate, nu problema dacă doamna Ternina a primit sau nu a primit buchetul face acest

29

episod interesant, ci atitudinea soţiei legale şi a copiilor ei faţă de prietena tatălui. Din documentele păstrate reiese că Milka Ternina era un oaspete regulat şi firesc la renumitul ceai duminical dat de amfitrioană, care menţinu

relaţiile de prietenie chiar şi după ce capul familiei îşi pierduse deja interesul pentru ea. „Am continuat până în ultima clipă corespondenţa amicală cu ea, în timp ce Fay, aşa cum fac bărbaţii, se distanţase după încetarea raporturilor erotice[11], citim într-o scrisoare tristă, expediată în 1941 din Zurich, în care Hedwig Pringsheim o informează pe fiica ei despre moartea cantareţei.

Fără îndoială că datorită reacţiei umane şi pline de superioritate a mamei faţă de anumite constelaţii precare - chiar şi din cercul familiei - Katia a învăţat din copilărie cum pot fi depăşite unele situaţii delicate fără a-şi prejudicia imaginea: o calitate care probabil că i-a fost de mare folos mai târziu, în atitudinea faţă de capriciile soţului ei cu înclinaţii androgine şi faţă de modul de viaţă uneori destul de bizar al propriilor copii.

Şi, într-adevăr, atmosfera din palatul Pringsheim era foarte liberală, concepţiile înţelepte, de largă respiraţie, fiind dominante nu numai la masa la care se lua ceaiul. Copiii participau în mod firesc la animaţia seratelor, la lumea teatrului; resturile rămase de la marile sindrofii erau consumate cu plăcere de către prietenii juniorilor, nefiind lăsate doar slujitorilor - într-o casă în care idiomul bavarez stăpânit la perfecţie de Katia, mai ales oral, era cultivat în aceeaşi măsură ca greaca şi latina, ca să nu mai vorbim despre propriile creaţii lingvistice: specialitatea casei.

Când copiii ajungeau în situaţia de a rectifica jargonul familiei în urma contactului cu un alt mediu social, de

numirile oficiale trezeau acasă totdeauna multă ilaritate: „Imaginează-ţi, scoica pentru pipi este numită pisoar“[39]
- aceasta este cea mai importantă noutate din relatarea celor doi băieţi mijlocii după prima zi petrecută la o şcoală publică.

Prin umare, se discută toate cu cărţile pe faţă? Ei bine, cel puţin într-un punct familia manifestă multe rezerve, şi anume discrepanţa dintre originea evreiască şi apartenenţa la religia protestantă rămâne multă vreme un tabu. „Copiii", notează Hedwig Pringsheim în 1888 în jurnalul ei, „continuă să nu aibă habar de originea lor.“[40]

Da, copiii nu au ştiut multă vreme că sunt evrei - şi încă „de rasă pură“, nu corcituri (în sensul definiţiei na- ţional-socialiste). Era deci momentul suprem să fie lămuriţi - dar cum? Primele tentative îi lăsară reci pe copii: „Un evreu este acelaşi lucru ca un creştin, doar religia este puţin altfel"[41], îi ripostase Erik mamei sale. Cu toate acestea îi comunică, se pare, surorii că „tata este evreu".[42] Şi, de fapt, pe de o parte un tată care la rubrica „religie" din dosarul personal de la universitate trecuse „mozaică"[43] (aşa încât aserţiunea „fără religie" făcută de Julia Mann faţă de Heinrich în ajunul căsă- toriei fiului ei Thomas este mai degrabă un eufemism), iar pe de altă parte creştinii botezaţi care se ambalau ocazional făcând observaţii condescendente la adresa colegilor ce beneficiau de ore speciale de religie („din cauza celor trei indivizi un examen separat!")[44]. Dacă ne ghidăm după adnotările mamei, ale cărei tentative de „lămurire" rămăseseră probabil la nivelul teoriei, copiii manifestau adeseori o morală foarte echivocă, în con-

sens naiv cu inscripţiile antisemite ale epocii: „Klaus spune că evreii înclină spre hoţie; dacă vrei să intri în a
31
lor Synagogue de Juifs* trebuie să plăteşti o taxă, dar dacă ei vor să vină în biserica noastră nu plătesc nimic.“[45]

Noi şi ei: convertiţii şi neconvertiţii - prăpastia rămâne deschisă, chiar şi pentru copiii din familii evreieşti, fiind ceva firesc. „îi văd pe Heinz şi Klaus“ - consemnează Hedwig Pringsheim la Berchtesgaden în 1892 - „păruindu-se cu locatarul din casa noastră, în vârstă de doisprezece ani, aud cu consternare cum îl ocărăsc pe blondul teuton cu cuvintele «jidan» şi «jidan prost». îi cert îngrozitor. Heinz plângând: «dar l-am întrebat mai înainte dacă o consideră o jignire»[11].[46]

încurcături şi confuzii peste tot. Katia întreabă: Este posibil ca tata să fie evreu iar mama nu? Nu, tatăl nu era evreu: „«căci în acest caz şi Mutz ar trebui să fie evreică şi eu de asemenea, dar eu ştiu foarte bine că nu sunt evreică»[11].[47]

Evreu şi creştin - o discuţie fără sfârşit dusă între cele două fronturi; dar mai degrabă la maniera ludică şi academică înainte de a deveni, peste o jumătate de secol, adică sub semnul ideologiei rasiste naţional- socialiste, o alternativă brutală: „Viaţă sau moarte[11]. în discuţiile purtate de copii rămâne deocamdată deschisă întrebarea dacă toate numele terminate în -heimer indică o origine străină şi dacă este suficient să ai „un nas lung şi coroiat şi o bărbie ascuţită[1148] pentru a putea fi identificat ca evreu.

Ei bine, în casa Pringsheim, fiica lui Hedwig Dohm (de altfel şi ea evreică, deşi botezată şi crescută în spirit strict protestant) lupta pentru toleranţă şi respectarea drepturilor universale ale omului. La vârsta de şapte ani

* Sinagogă (casă de rugăciune) a evreilor (în franc.) (n. tr.)

32

Katia ştia deja foarte bine: „Mutz spune că nu este voie să-i deteşti pe evrei[1]'.[49] Dar ea însăşi - şi acest lucru îl ştia de asemenea foarte bine - întocmai ca fraţii ei (gemenii chiar „în urlete groaznice"[50]) fuseseră botezaţi în iulie 1885 („de către un predicator tânăr delicios"). „Gândul nu te duce deloc la evreime când eşti în societatea acestor oameni; nu sesizezi decât cultura"[51], îşi justifica Thomas Mann, în februarie 1904, faţă de fratele său Heinrich, relaţiile cu familia Pringsheim, descriind în acelaşi timp şi atitudinea demnă a familiei al cărei palat din ArcisstraBe - situat la doar câţiva paşi de fostul domiciliu şi în care se mutase în 1891 - devenise în perioada regenţei unul din centrele vieţii spirituale şi artistice din Munchen; cu camere pentru copii[52] „exemplar amenajate", în care prietenii puteau ajunge direct, urcând scările din spate şi fără a mai trece prin încăperile şi sălile somptuoase de jos.

Deci mare largheţe şi în această privinţă. Pictorul Hermann Ebers, un coleg de clasă al lui Heinz şi Peter, ale cărui tablouri îi vor da peste câteva decenii lui Thomas Mann primul impuls de a scrie povestirile despre Joseph, a descris în memoriile sale atât încăperile cât şi ambianţa în care se desfăşura viaţa familiei: „în afară de dormitorul spaţios al celor patru băieţi şi de cel

destinat Katiei şi bonei ei mai exista o cameră de zi mare, cu dulapuri şi rafturi pline cu cele mai minunate jucării, iar mai încolo, spre spate şi cu deschidere spre grădină, o cameră de studiu cu etajere cu cărţi, câte un birou-pupitru pentru fiecare copil şi un pian la care să exerseze cei doi băieţi mai mici ce moşteniseră talentul muzical al tatălui lor. [...] în această încăpere luminoasă şi primitoare sau în camera de zi şi de joacă am petrecut, în anii în care am

33

frecventat gimnaziul - dar chiar şi mai târziu - multe ore rămase în amintirea mea ca cele mai incitante, vesele şi fecunde pe plan spiritual din toată tinereţea. Doar la ora gustării de după-amiază coboram în sufrageria mare unde era pusă masa lungă, pentru ceai. Aceasta era prezidată de amfitrioana pe cât de înţeleaptă pe atât de fermecătoare, dotată cu o graţie fizică şi spirituală inegalabilă. Nu am văzut încă niciodată «o amfitrioană» celebrând cu atâta dezinvoltură plină de amabilitate ceremonia turnării ceaiului şi a servirii prăjiturilor cum o făcea doamna Hedwig Pringsheim. [...] Faptul că găsea pentru fiecare din numeroşii oaspeţi care se înfiinţau aici în după-amiezele duminicale [...] câteva cuvinte personale, în parte amicale în parte spirituale [...], îi făcea şi pe musafirii mai puţin binecuvântaţi cu bunuri lumeşti să nu se simtă apăsaţi de luxul debordant din casă."

Citind o asemenea descriere pe cine nu-l duce gândul la relatările despre ceaiurile luate în casa Thomas Mann? Chiar dacă momentul se desfăşura - corespunzător timpului - într-o ambianţă mai puţin luxoasă, este incontestabil că doamna Katia Mann învăţase multe de la mama ei şi în ceea ce priveşte ceremonia respectivă; oricum, îi semăna foarte mult mamei - deşi rămâne sub semnul întrebării dacă s-a putut compara vreodată cu frumuseţea ei. „Ah, la nivelul mamei tale nu te vei ridica niciodată"[54], îi spunea Paula Pringsheim nepoatei adolescente, care îşi va aminti şi la bătrâneţe de acest verdict, deşi între timp dobândise suficient aplomb pentru a ne asigura în mod convingător că se „împăcase şi cu această situaţie".

Atmosfera din casa Pringsheim era marcată nu numai de şarmul plin de spirit al amfitrioanei ci (ca să-l

34

citäm iar pe Hermann Ebers) cel puţin în măsură egală şi de „inteligenţa tăioasă1'[55] a amfitrionului care - ceva mai mărunţel decît soţia sa - era numit în scrisorile ei intime „micuţul foarte dulce"[56]. Lui Alfred Pringsheim îi plăcea să îşi condimenteze conversaţia cu „observaţii hazlii, uneori chiar glumeţe"[57], în timp ce fuma, nervos, ţigară de la ţigară. Timpul liber şi-l petrecea de obicei la pian, fiind în acelaşi timp „colecţionar de obiecte de artă în stil mare" - un hobby pentru care îl calificau nu numai „[...] o intuiţie neobişnuită în aprecierea calităţii obiectelor ci şi mijloacele materiale de care dispunea ca fiu al unuia dintre cei mai străluciţi întreprinzători din Berlinul anilor şaptezeci." Palatul construit pe la finele secolului de părinţii săi, Rudolf şi Paula Pringsheim, în WilhelmstraBe fusese modelul vilei din ArcisstraBe, care

- dacă dăm crezare relatărilor contemporane - nu se putea totuşi compara

cu clădirea somptuoasă din Berlin.

Probabil însă că Alfred Pringsheim nici nu avea ambiţia de a-şi imita părinţii. în calitatea lui de expert în materie de artă, dotat cu un simţ infailibil al stilului, ştia că ceea ce se potriveşte la Berlin ar trezi mai degrabă nedumerire la Munchen; iată de ce îl cultiva mai puţin pe Anton von Werner şi mai mult pe Lenbach - care le portretiză de repetate ori pe doamnele din casă - sau pe Hans Thoma de la care comandă friza „ce se întindea ca un brâu de-a lungul pereţilor sălii mari de dans şi de concerte"; conform interpretării lui Hermann Ebers înfăţişa „adevărate tărâmuri ale fericirii", un „peisaj paradiziac în care oameni fericiţi, îmbrăcaţi în veşminte atemporale sau în pielea goală, se mişcau printre animalele ce păşteau sub pomii înfloriţi sau încărcaţi de roade." încăperea oricum mare se deschidea, cu aju
35
torul unei uşi glisante, spre camera de zi alăturată devenind o sală somptuoasă în care, cu ocazia sindrofiilor, se întâlneau, în perfectă armonie, cele mai diferite cercuri ale societăţii muncheneze.

în timp ce Hans Thoma îşi monta friza, la 3 iunie 1891, micuţa Kati se aşezase - după spusele mamei - pe o treaptă privind cu admiraţie. „Nu pictează domnul Thoma mai bine decât domnul Lenbach?“[58], o întrebă pe mama ei. „Ce este mai greu, să pictezi din cap sau să pictezi altfel?" După care continuă, ca o adevărată mică muncheneză: „Dar domnul Thoma este bavarez?" Nu? „Păcat, ar fi fost o onoare pentru Bavaria!"

Katharina Pringsheim se dezvolta, ocrotită de toţi, într-o ambianţă de firească intimitate cu cei mai importanţi artişti ai timpului, într-un mediu marcat de profesori şi creatori de artă, de aristocraţi şi o burghezie înstărită, în mijlocul unei familii care le oferea copiilor toţi stimulii imaginabili - de la instruire muzicală şi frecventarea regulată a concertelor şi spectacolelor de teatru până la călătorii de documentare şi recreere, de la ore de înot şi sport, gimnastică la aparate, ciclism şi tenis până la cursurile obligatorii de dans. „Doamna Pringsheim organizase pentru copiii ei lecţii de dans la care am fost şi eu invitat - spune acelaşi cronicar Hermann Ebers.[59] Ele aveau loc într-o sală de biliard spaţioasă de la subsolul casei, în care puteai coborî, pe o scară îngustă, direct din sufragerie. Cursurile erau conduse de maestrul de balet Fenzel de la Teatrul Curţii. [...] în afară de cei cinci copii Pringsheim mai participau câteva fete - unele chiar drăgălaşe - de zece până la cincisprezece ani şi câţiva băieţi. Prin urmare eram cu toţii copii, puţin timizi unul faţă de celălalt, îmbrăcaţi în haine de gală şi timo
36
raţi şi de adulţii care coborau mereu din sufrageria unde luau ceaiul, ca să ne privească." în orice caz, fiica amfitrionilor dădea dovadă de un „antitalent total pentru dans", fiind „puţin greoaie în mişcări", lipsită de graţie. Era totuşi atrăgătoare datorită „absenţei cochetăriei" - o impresie accentuată de „faţa ei inteligentă, expresivă, încadrată de un păr de culoare închisă."

Această constatare este confirmată de o observaţie a fratelui Heinz: Katia nu realizase mare lucru ca dansatoare, deşi, „cu înfăţişarea ei delicată, cu ochii expresivi şi trăsăturile regulate ale feţei", nu dusese niciodată lipsă de

dansatori, nici la sindrofiile din casa familială şi nici la balurile din Casa Artiştilor, frecventate cu regularitate; unii dintre aceşti cavaleri se înfiinţaseră apoi chiar ca peţitori. Dar sora nu manifestase deloc dorinţa de a părăsi, de dragul unui bărbat străin, „casa părintească şi mai ales pe mama adorată."[60]

De ce să o fi făcut? Ocrotită de părinţi şi fraţi, tratată de la egal la egal cu băieţii, ba chiar depăşindu-i de multe ori prin forţă şi iscusinţă, o „ştrengăriţă" printre „ştrengari"[61] (după cum spunea fratele), Katia Pringsheim nu avea nici un motiv să-şi dorească alt gen de viaţă. în afară de aceasta, spiritul ei de observaţie precoce care intuia esenţa lucrurilor, îi arătase de mult că nici căsnicia nu este lipsită de probleme. La vârsta de cinci ani fetiţa îi declarase deja cu fermitate mamei: „Nu vreau să mă mărit; un bărbat poate părea extrem de cumsecade şi când colo îţi dai seama de-abia după căsătorie că este un om rău; iată de ce mai bine nu mă mărit deloc şi rămân la mămica mea."[62]

Bărbaţii erau indispensabili - fetiţa de cinci ani înţelesese şi acest lucru - doar dacă vrei să ai copii. La pro

punerea mamei ca fiica ei să se mărite cu ea, Katia răspunse: „Asta nu merge, fetele nu se pot căsători una cu alta, căci dacă au copii aceştia nu au tătic."[63] Deci căsătoria era necesară fiindcă numai ea dădea posibilitatea de a avea copii. Scrisorile Katiei Mann de după căsătorie confirmă punctul de vedere al copilei de cinci ani.

La optsprezece ani fata avea însă alte griji şi planuri. La bacalaureat trecuse de faza lucrărilor scrise, probabil li se comunicase gemenilor că nu aveau motive de îngrijorare. „Gemenii stau bine“, îi scria Hedwig Pringsheim prietenului ei, publicistul Maximilian Harden. „Luni are loc proba orală, la care Klaus speră că nu va trebui să se prezinte."[64] în schimb Katia trebuia să se prezinte şi „la oral", deşi diploma de bacalaureat arată că îi era superioară fratelui geamăn ale cărui note se situau cu un punct sub cele ale surorii; şi deşi corpul profesoral apreciase rezultatele fratelui ca „întru totul satisfăcătoare"[65], atrăgea totuşi atenţia asupra faptului că asiduitatea arătată de candidat „în anii petrecuţi în instituţie nu fusese nici constantă nici aprofundată", chiar dacă se admitea că „manifestase interes faţă de disciplinele care îl atrăgeau mai mult".

Că celor două sexe li s-ar fi aplicat şi în practică un tratament egal poate fi pus la îndoială dacă ţinem seama de relatările din presă referitor la serbarea de sfârşit de an a absolvenţilor de la Wilhelmsgymnasium. De exemplu: un articol din ALLGEMEINE ZEITUNG din Munchen subliniază că datorită grijii acordate de rector şi corpul profesoral procesului de predare „toţi absolvenţii acestei serii, în număr de 51, au trecut examenele dificile".[66] în plus, „prestaţiile în domeniul muzical şi

vocal“ le-au conferit elevilor şi profesorilor „un certificat de excelentă", dovedind că în şcolile de elită din Munchen „arta este cultivată în aceeaşi măsură" ca „studiile care deschid drumul spre ocuparea unor posturi foarte

onorabile în viaţa de stat şi socială". în schimb articolul nu pomenea cu nici un cuvânt că acele exigenţe foarte stricte fuseseră îndeplinite şi de o fată.

Cu toate acestea, opinia publică din Munchen era preocupată de instituirea unui sistem de învăţământ care să pregătească şi femeile în vederea admiterii la universitate. „Gimnaziasta cu bacalaureat", rezumă acelaşi ziar ALLGEMEINE ZEITUNG în perioada examenelor, „devine încetul cu încetul şi în Bavaria un personaj consacrat"; întocmai ca în anii precedenţi, „două domnişoare" au fost „admise şi în anul acesta să se prezinte la examenul de absolvire din Bavaria"[67] - fiica unui profesor şi fiica unui factor poştal: Katharina Pringsheim şi Babette Steininger, care nu sunt însă nominalizate. în schimb articolul ne permite să respingem zvonul răspândit cu tenacitate că prima femeie bacalaureată din Munchen ar fi fost Katia Mann. „Cauza principală" care ar fi împiedicat până acum apariţia şi în sudul Germaniei a unui „număr considerabil" de fete doritoare să studieze - află cititorul - este „lipsa unei instituţii de învăţământ corespunzătoare", astfel încât „domnişoarele care doresc să se dedice studiului trebuie să recurgă la lecţii particulare individuale". „Mulţumită sprijinului acordat de sponsori cu vază, cât mai ales «Uniunii pentru întemeierea unui gimnaziu de fete»" există însă, de un an, şi la Munchen, întocmai ca în alte oraşe germane, „o instituţie particulară gimnazială pentru domnişoare" în care, „în cadrul unor cursuri

de trei ani, tinerele domnişoare absolvente ale unei şcoli secundare pot fi pregătite în vederea bacalaureatului de la gimnaziu", în baza unor prelegeri ţinute „de profesori pentru toate disciplinele". Cursurile au fost inaugurate, la începutul acestui an şcolar, cu patru eleve, fiind frecventate în prezent de opt tinere.

Această posibilitate era tardivă pentru Katharina Pringsheim. Din păcate, din documentele păstrate nu reiese dacă ea a luat cunoştinţă despre discuţiile duse pe marginea premiselor egalităţii de şanse a celor două sexe şi nici dacă a regretat că nu a avut ocazia să se pregătească pentru bacalaureat împreună cu alte fete. în orice caz, este puţin plauzibil. „Mă simţeam [...] foarte bine şi veselă în pielea mea [...] împreună cu fraţii, cu clubul de tenis şi toate celelalte"[68], conchidea doamna Thomas Mann referindu-se la perioada de după bacalaureat, la viaţa şi preocupările ei de atunci. Despre eventuale prietene nu se vorbeşte deloc, fraţii şi posibilităţile de deconectare fizică şi spirituală oferite de familie şi societate o satisfăceau pe deplin pe tânăra domnişoară.

Capitolul 2 Anii de studiu şi nunta

Ce face, în toamna anului 1901, o fată dintr-o familie care aparţine marii burghezii, după ce a trecut cu succes examenul de bacalaureat, dar nu manifestă interes nici pentru căsătorie nici pentru modificarea stilului ei de viaţă? Ei bine, face ceea ce părinţii au hotărât de mult, urmând traiectoria spre care s-a îndreptat şi până acum procesul ei de instruire: se apucă de studiu.

Tatăl pledase pentru „ştiinţele naturii" - fiica îi îndeplineşte dorinţa şi, după propriile declaraţii, frecventează „cursurile de fizică experimentală la Rontgen şi cele de matematică la tatăl meu: calculul infinitesimal, integral şi diferenţial precum şi teoria funcţiilor."[1] Nu ştim ce scop urmărea cu străduinţele ei şi nici dacă se întrebase vreodată la ce îi va folosi acest studiu. în orice caz, în timpul studiilor universitare nu se gândise la o carieră anumită, în privirea retrospectivă asupra vieţii ei doamna Thomas Mann susţinea „şi acum" că nu avusese o vocaţie specială pentru aceste discipline: Nu „găseam deloc că sunt deosebit de talentată"[2] şi „nici nu aş fi ajuns prea departe în acest domeniu. Era în joc mai degrabă afecţiunea filială." Alfred Pringsheim - spune Peter de Mendelssohn în biografia lui Thomas Mann - visase să o vadă într-o bună de zi pe fiica sa „obţinând titlul de

doctor"[3]... o dorinţă pe care o lua, se pare, în serios - spre deosebire de viitorul său ginere care, dacă ne ghidăm după omagiul adus Gabrielei Reuter, nu vedea într-un asemenea gest decât o marotă a „femeilor militante ale epocii moderne" care îşi imaginează că „în acest fel au atins culmile modernităţii."[4]

Se pare însă că bunica, Hedwig Dohm, sperase cu şi mai multă ardoare în finalizarea onorabilă a studiilor; „Little Grandma", cum o numea Thomas Mann mai târziu („Urmiemchen" pentru nepoţi şi strănepoţi) stipulase încă din 1874, în scrierea Die wissenschaftliche Emanzipation der Frau (Emanciparea ştiinţifică a femeii), şanse egale şi pentru fete în vederea dezvoltării şi aplicării raţionale a cunoştinţelor obţinute.

Tributară tradiţiei liberale de stânga a unui Ludwig Bamberger[5] (de care o lega o caldă prietenie) în mai mare măsură decât fiica ei [Katia] crescută în casă bogată, Hedwig Pringsheim subliniază, într-un foileton publicat după moartea lui Hedwig Dohm, meritele mamei ei: „Celui ce o cunoştea doar din scrierile polemice şi se aştepta la o femeie masculinizată nu-i venea să-şi creadă ochilor când o vedea pe făptura micuţă, frumoasă, drăgălaşă şi timidă. Dar un Dumnezeu o înzestrase cu darul de a spune cât de mult suferise* şi de câte toate voia să le scutească în viitor pe semenele de acelaşi sex cu ea.“ Fusese luată în derâdere din cauza revendicărilor ei deoarece „momentul propice [...] încă nu sosise." „Că între timp a sosit este însă în mare parte şi meritul ei. Au fost atinse obiectivele pentru care fusese batjocorită şi jignită, şi

* Aluzie la un vers din finalul dramei Torquato Tasso de Goethe (n. tr.)

anume mult mai repede decât s-ar fi putut spera. Astfel că [ea] a mai apucat, înainte de a muri, înfiinţarea gim- naziilor de fete, accesul acestora la studiile universitare, la profesii din domeniul economiei şi al ştiinţelor exacte, ba chiar şi dreptul activ şi pasiv la vot pentru femei. Când am întrebat-o: «Mamă, nu te bucuri?» şi-a scuturat cu amărăciune capul bătrân, frumos şi drag spunând: «Prea târziu, prea târziu.» în schimb a aclamat încă în stare de deplină luciditate faptul că, dacă nu fiicele ei, cel puţin nepoatele au avut

parte de noile libertăţi: şase dintre ele au studiat, trei şi-au luat doctoratul, toate sunt ancorate în viaţa profesională."[6]

Fireşte că, în realitate, Katharina Pringsheim făcea parte doar parţial din această categorie. Totuşi, profită şi ea de libertăţile cucerite de „Little Grandma" pentru femei. La 31 octombrie 1901 înaintă „Rectoratului Universităţii Regale Ludwig-Maximilian" din Munchen, „în baza certificatului de absolvire anexat", o „cerere de a fi admisă ca auditoare"[7], în care ruga să i se permită să frecventeze în semestrul de iarnă 1901/1902 următoarele prelegeri:

1. Fizică experimentală la consilierul profesor dr. Rontgen.
2. Istoria artei la docentul universitar dr. Weese.
3. Despre seriile infinite etc. la profesor dr. Pringsheim.

în încheiere ruga ca răspunsul la această cerere să îi fie comunicat la adresa din ArcisstraBe 12. Răspunsul Universităţii sosi - fericite vremuri! - deja peste 48 de ore: „Urmare cererii dvs. din 31 ale lunii trecute vi se permite - sub rezerva obţinerii asentimentului profesorilor resp. docenţilor nominalizaţi, pe care dvs. trebuie

să îi contactaţi - să frecventaţi ca auditor prelegerile despre 1... 2... 3..."[8] Răspunsul nu este redactat de un secretar oarecare ci poartă semnătura personală a Magnificenţei Sale, renumitul Lujo Brentano.

Universitatea din Munchen număra pe atunci 26 „studente de sex feminin admise pe baza aprobării supreme [...]"[9]; una dintre ele era Katia Pringsheim care îşi începu cariera academică făcându-le tuturor o surpriză. Din tabelele de prezenţă ale participanţilor, păstrate în arhiva Universităţii Ludwig-Maximilian, reiese că, în loc să se înscrie la prelegerile tatălui ei, novicea a frecventat un „curs pentru începători la limba rusă" - şi anume la Karl Krumbacher, renumitul bizantinolog.

Familiarizarea cu grafia chirilică la începutul unei cariere academice orientate chipurile spre ştiinţele naturii? „Mi-ar fi plăcut dintotdeauna să studiez limba rusă, dar nu am niciodată timp pentru îndeletniciri din sferele superioare sau măcar mijlocii"[10], se plângea mama unor copii deja adulţi într-o scrisoare adresată, la 11 iulie 1948, fiului mai mare. Ei bine, pe vremea aceea, adică în urmă cu aproape o jumătate de secol, studenta nu ducea lipsă de timp; că a interesat-o într-adevăr învăţarea acestei limbi o confirmă şi fiica Monika amintindu-şi de dicţionarele respective de pe noptiera mamei. Prin urmare: de ce nu şi-a continuat Katharina Pringsheim studiile? Oare o orientare spre filologie era mai puţin bine văzută în familie? Puţin probabil. Fratele Heinz studiase la început arheologia după care se reorientase spre muzicologie. Să interpretăm oftatul de la finele Memoriilor nescrise („Nu am putut face niciodată în viaţă ceea ce aş fi dorit să fac") aşa cum l-a formulat autoarea într-o scrisoare adresată, la 16 iulie 1961, fratelui ei

geamăn? Citim acolo: „N-am făcut de-a lungul întregii mele vieţi ceea ce aş fi vrut să fac [...] şi probabil că situaţia nu se va schimba până la sfârşitul zilelor mele." întrebările rămân fără răspuns. Cert este doar - iar confirmarea

o găsim în tabelele de prezenţă păstrate integral - că studenta Katia Pringsheim frecventase în primele patru semestre şi cursuri de cultură generală, „străine de specialitatea ei“.[11] Am amintit deja cursul de istoria artei din iarna 1901/1902. în vara anului 1902 a urmat - pe lângă fizica experimentală II (tot la Rontgen)
- „Introducerea în filozofie" la Theodor Lipps; în iarna 1902/1903: „Exerciţii practice" cu Rontgen, un curs despre „Raze catodice" şi unul despre „Chimie anorganică", dar şi un curs ţinut de arheologul Adolf Furtwängler despre „Probleme litigioase în estetica modernă". Studenta îşi permite şi în semestrul al patrulea o escapadă în domeniul artelor frumoase frecventând - pe lângă lucrările practice de fizică, sub conducerea consilierului Rontgen - şi cursurile docentului dr. Voii despre „Pictură veche şi nouă".

Se pare că de-abia începând cu semestrul al cincilea Katia Pingsheim s-a dedicat exclusiv studiilor de matematică şi fizică. în programul din iarna 1903/1904 figurează lucrări practice - doar la Rontgen 40 de ore pe săptămână plus un colocviu de două ore - precum şi geometrie analitică şi mecanică la un profesor Voss, în plus o prelegere de două ore despre calculul variaţiilor: o dovadă concludentă că tânăra studentă îşi lua în serios studiile dedicându-le foarte mult timp. Tabelul de prezenţă din semestrul următor, vara 1904, confirmă această impresie: iarăşi geometrie analitică şi mecanică, de data aceasta combinate cu exerciţii prac

tice la ambele discipline; pe lângă ele o introducere în fizica teoretică şi un curs despre „Bazele geometriei[1'].

Ce rost avea atenţia atât de susţinută acordată unei ştiinţe pentru care simţi că nu ai vocaţie? „Poate că mi-aş fi încheiat studiile şi m-aş fi prezentat şi la examene[1112], citim în „Memoriile nescrise[11]. Tabelele de prezenţă dovedesc că autoarea nu renunţase la această intenţie nici cu puţin timp înainte de nuntă. în schimb, ultimul document care ne-o arată pe Katia Pringsheim ca studentă înmatriculată în semestrul al şaptelea[13] pune sub semnul întrebării această ipoteză. Provine din semestrul de iarnă 1904/1905 - deci din perioada logodnei şi a căsătoriei iminente - şi consemnează doar prezenţa (nouă ore pe săptămână) la două cursuri ţinute de tatăl ei. Voia oare - ştiind că îşi va întrerupe studiile înainte de a le fi încheiat - să-i facă bucuria de a o vedea pe propria sa fiică la cursuri?

Cert este că studenta Katia Pringsheim nu s-a dedicat exclusiv ştiinţei ci s-a bucurat, alături de fraţii ei, de tot ce îi oferea ambianţa.

De exemplu, „numeroşii musafiri[1114] din casa părintească, marile serate la care puteai însă întâlni - în conformitate cu preferinţele amfitrionului - mai puţin literaţi cât oameni de ştiinţă, artişti plastici şi muzicieni. Dar strălucirea unor nume ilustre ca Richard Strauss, Max von Schillings, Friedrich August von Kaulbach, Lenbach sau Franz von Stuck precum şi seria de oaspeţi străini interesanţi trezeau atenţie oferind subiecte de discuţie în societatea munchenează.

Apoi mai erau spectacolele de operă şi teatru, concertele, acţiunile de

binefacere, spectacolele date de studenţii lui Reinhardt de care chiar şi bătrâna doamnă
46
Thomas Mann îşi amintea cu multă plăcere. Astfel, povestea despre „reprezentaţia gratuită a piesei Intrigă şi amor\a care avuseseră acces toţi studenţii înmatricu- laţi“[15] şi la care asistase şi ea împreună cu cei patru fraţi: „A fost un spectacol încântător - Hoflich a interpretat rolul Louisei -, iar entuziasmul publicului era nemaipomenit." Katia Pringsheim nu mergea nicăieri singură: „Pe vremea aceea o fată tânără nu avea voie să iasă singură în oraş.“[16] Cel puţin unul dintre fraţi se oferea totdeauna să-şi însoţească sora. Tatăl îşi putea permite să subvenţioneze viaţa muzicală şi teatrală a oraşului Munchen finanţând cinci abonamente. Tânărul Thomas Mann urmărea de la balcon - scrutând, curios, cu un binoclu, publicul de jos - intrarea familiei, în special pe fata băieţoasă cu părul de culoare închisă, tuns paj, care îl fascina tot mai mult când o vedea.

Dar studenta nu observase interesul arătat de tânăr. Era obişnuită cu privirile pline de admiraţie, nu se sinchisea de ele - aşa cum nu se sinchisea nici de străduinţele mai serioase depuse de unii colegi ca să intre în graţiile ei. Domnii erau mai degrabă inoportuni, de asemenea - după cum spunea mai târziu - „foarte tineri şi lipsiţi de importanţă"[17]. îşi amintea însă de cel puţin doi admiratori din mediul academic, pe care i-ar fi agreat se pare şi tatăl ei. Unul era viitorul specialist în fiziologia plantelor, Ernst Georg Pringsheim, cu doi ani mai mare decât fata care purta acelaşi nume şi cu care se şi înrudea de departe (bunicii lor erau veri). Identitatea pretendentului evocat în mod amănunţit în Memorii poate fi dedusă dintr-o scrisoare din 19 ianuarie 1940, în care Hedwig Pringsheim îi comunică, din Zurich, fiicei din Princeton că îşi anunţase vizita la ei
47
„prezumtivul tău cumnat, prof. Hans Pringsheim (fratele fostului tău pefitor Ernst)“.[18]

Celălalt adorator - cel puţin aşa se zvonea - ar fi fost Oskar Perron, studentul şi apoi urmaşul lui Alfred Pringsheim, care în 1902 îşi luase doctoratul la Lindemann, la Munchen, iar în 1906 docenţa tot acolo. Dar la acea dată Katia Mann era deja căsătorită, aşa încât nu este sigur că „profesorul[11] amintit de ea în Memorii era cu adevărat Perron: în Arhiva Thomas Mann din Zurich se găseşte doar o scrisoare adresată de Oskar Perron văduvei, după moartea lui Thomas Mann. în această scrisoare făcea referire - pentru a-şi legitima condoleanţele - la semestrul petrecut în aceeaşi sală de curs a universităţii din Munchen: „Permiteţi-mi ca [...] în calitate de vechi cunoscut de pe băncile facultăţii să vă exprim [...] cele mai sincere condoleanţe.[11]

Rămâne deci sub semnul întrebării dacă manifestarea de violenţă postulată de unii cercetători a avut cu adevărat loc: cică „într-o izbucnire temperamentală[11] studenta ar fi „spart recipiente din laboratorul lui Rontgen fiindcă voia să se mărite cu Oskar Perron[1120] - de dragul căruia studiase matematica şi fizica. Poate că acest zvon îşi are punctul de plecare în

ghinionul pe care Katia Pringsheim l-a avut în laboratorul lui Rontgen[21] - după cum relatează în Memorii - când a scăpat, din greşeală, din mâini un aparat costisitor care s-a spart.

Ultimul din seria curtezanilor cu intenţii serioase, amintiţi de Katia Mann, era însuşi temutul critic literar Alfred Kerr, care o văzuse pe fată la Bansin, unde familia Pringsheim şi-a petrecut ani în şir vacanţa de vară şi

unde erau trimişi şi gemenii, însoţiţi de personalul de rigoare, în perioadele când cei trei băieţi mai mari între- prindeau împreună cu părinţii ture cu bicicletele, încercările foarte insistente de apropiere ale lui Kerr sunt confirmate de o scrisoare din 4 decembrie 1902 în care Hedwig Pringsheim îl întreabă pe prietenul Maximilian Harden: „Ce spuneţi despre faptul că A. Kerr i-a înmânat lui Klaus al meu, cu cuvinte pline de căldură, cărticica sa despre Sudermann? Bate şaua Klaus ca să priceapă iapa Katia. V-ar plăcea să-l vedeţi pe Kerr ca ginere al meu?”[22] - Deoarece părerea lui Harden despre Kerr le era probabil bine cunoscută (acest domn este o „maimuţă"[23]), atitudinea părinţilor Pringsheim faţă de peţitor nu necesită nici un comentariu. Se ştie că respingerea avansurilor lui Kerr a lăsat urme în literatură. în orice caz, familia Mann/Pringsheim era convinsă că recenzia negativă la adresa dramei lui Thomas Mann Fiorenza, precum şi satira lui Kerr Thomas Bodenbruch, sunt rezultatul insuccesului la Katia.

Oricum ar fi fost - indiferenţa manifestată de fata atât de curtată faţă de menestrelii ei ne arată că, în timpul studenţiei, Katharina Pringsheim nu prea avea chef să se lege pe viaţă de un bărbat. Ce a determinat-o, prin urmare, să-şi schimbe punctul de vedere?

întrebarea nu poate fi lichidată definitiv cu un: „Uite aşa a fost să fie“. Dispunem însă de date care ne permit să reconstituim, cel puţin cu aproximaţie, evenimentele din anul 1904.

A apărut un tânăr care era pe cale de a se integra în seria celebrităţilor notorii ale oraşului - un scriitor, autorul mai multor nuvele publicate de Samuel Fischer, precum şi al unui roman extrem de elogiat, Budden-

brooks (Casa Buddenbrook), al cărui tiraj creştea de la o săptămână la alta... poate şi datorită unor prieteni rugaţi insistent de autor să publice recenzii encomiastice.

Thomas Mann - aşa se numea poetul promiţător - se dovedi a fi un maestru al procedeelor ingenioase atât când era vorba despre promovarea propriilor opere cât şi când era în joc strategia menită să rezolve „problema vitală majoră"[24] - o strategie pe care începu să o elaboreze în momentul când Katia Pringsheim intră în raza sa vizuală şi pe care o urmări de acum înainte cu o perseverenţă şi tenacitate demne de admirat. (Să-şi fi dat oare seama în această perioadă că o avea de ani de zile sub ochi pe fată? Pe acel tablou cu copiii în costume de pierot, pictat de Kaulbach, a cărui reproducere foarte răspândită era prinsă cu pioneze deasupra pupitrului său pe vremea când era elev la Lubeck?)

Adio, Schwabing! Gata cu libertinajul! - hotărî tânărul strateg care, în

ciuda străduinţelor, nu se simţise niciodată la largul său în societatea boemă; se va lepăda deci de „băiatul bun"[25], reprezentat de pictorul Paul Ehrenberg; în schimb se va lansa în societatea selectă, va accepta normele de conduită impuse de aceasta: căsătorie, ordine, seriozitate, demnitate. După cum arată, cu minuţiozitate şi multe citate, Peter de Mendels- sohn, Klaus Harpprecht şi Hermann Kurzke în biografiile lui Thomas Mann alcătuite de ei, în anii dintre 1903 şi 1905 s-a produs o cotitură decisivă: recursul la rolul prinţului, cu ajutorul căruia încercase încă din copilărie să-şi învăluie izolarea în aura excelenţei şi a insolitului. Tovarăşii (masculini) ai zilelor temerare îi vor face loc prinţesei. Apusese perioada confuziilor chinuitoare cu Paul Ehrenberg, însoţite de „o fericire indescriptibilă şi

pură [...]“[26], dar şi de reverii sentimentale, versuri proaste şi refuz rece. în loc de toate acestea: o reorientare - cu viteză crescândă şi fără a se mai uita la dreapta sau la stânga, „cu o bravură de-a dreptul nechibzuită"[27], după cum spunea Katia mai târziu.

Katharina Pringsheim, prinsă în plasa unui geniu care îşi regăsise echilibrul şi care - conform formulării dintr-o scrisoare către fratele Heinrich - manifesta o „incredibilă putere de iniţiativă"[28]. După privirile admirative de la distanţă urmă - regizată cu multă grijă - o întâlnire în salonul familiei Bernstein, unde, spre deosebire de casa Pringsheim, literatura se bucura de un statut de egalitate cu muzica. Elsa Bernstein era o scriitoare cunoscută care sub pseudonimul Ernst Rosmer - o dovadă a admiraţiei pentru Ibsen - scria drame publicate de S. Fischer şi jucate la multe teatre chiar şi în anii douăzeci. Engelbert Humperdinck adaptase drama D/e Kdnigskinder (Copiii de rege) creând libretul operei sale cu acelaşi nume. Soţul Elsei, Max Bernstein, trecea drept una din cele mai interesante personalităţi din viaţa culturală muncheneză: era un penalist foarte căutat în procese răsunătoare (Eulenburg versus Maximilian Harden, afacerea Lenbach), autor de comedii, precum şi critic de artă şi mai ales cronicar teatral; recenziile sale - în special aceea a dramei Nora de Ibsen - prefigurau o imagine despre femeie care ar fi bucurat-o pe Hedwig Dohm: „Esenţa dramei este mutilată [...] dacă se escamotează lupta dusă de Ibsen pentru a-i garanta o independenţă sănătoasă a gândirii, a vieţii, a fiinţei umane [...] nu numai acestei femei, adică Norei, ci oricărei femei, oricărui om."[29]

Salonul familiei Bernstein îşi menţinu importanţa pentru viaţa culturală din Munchen - după cum arată şi jur-

naiul lui Thomas Mann din anii 1918-1921 - până în anii douăzeci (Max Bernstein moare în 1925). Câţi oaspeţi iluştri! Câte evenimente, ce discuţii fascinante! „Ceai, veselie, muzică şi dans.“[30] Se întâlnesc aici familiile Walter, Pfitzner, Gulbransson; văduve cu nume de rezonanţă discută despre „situaţia din lume şi despre bolşevism[1131], Max Weber, considerat un orator „bun, abil şi plin de viaţă[1132], îl combate pe Spengler, iar fiica, Eva Bernstein, îşi celebrează căsătoria cu Klaus, al treilea fiu al lui Gerhart Hauptmann.

Da, „oraşul Munchen strălucea[1133] - în perioada republicii la fel

ca în cea imperială... în orice caz, în marile saloane. în unul din acestea - şi anume după moartea amfitrionului - tânărul poet Ernst Penzoldt îşi făcu în 1928 debutul în prezenţa unei societăţi selecte: „Soţii Thomas Mann, bătrânii Pringsheim, profesorul Oncken cu doamna, [...], Ponten, Klabund şi mulţi alţii[11] urcară treptele „scării circulare caracteristice[11] a vilei în stil maximilian din BriennerstraBe, după cum scrie Penzoldt într-o „cozerie[11] intitulată Frau Elsa (Doamna Elsa). Sus era „plasată o măsuţă[11] la care, aşezat „sub o boltă deasă de bobiţel[11], novicele citea din lucrările sale în faţa „unei săli pline de regi[11].[34]

Dar să ne întoarcem la anul 1904. Să rămânem la familia Bernstein şi să reţinem că prima întâlnire dintre Katia Pringsheim şi Thomas Mann nu a avut loc în ArcisstraBe ci în BriennerstraBe. Tânărul scriitor s-a lansat în primele tentative de cucerire stând pe un teren sigur: ca invitatul a doi cunoscători şi amatori de literatură. Patronajul lui Max şi Elsa Bernstein îi conferea acel aplomb de care avea nevoie în casa profesorului regal de matematică pentru a se putea prezenta într-o lumină corespunzătoare.

52

Probabil însă că pasul făcut de la familia Bernstein la familia Pringsheim nu a fost chiar atât de mare. Ambianta fascinantă a burgheziei evreieşti cultivate era aceeaşi; stăpâneau cu toţii arta reprezentării căreia autorul romanului Buddenbrooks i se adaptă rapid - fără efort, după cum se va dovedi în curând; îi era oarecum înnăscută. „Am intrat în cercul familiei Bernstein, a familiei Pringsheim" - citim într-o scrisoare adresată în februarie 1904 fratelui Heinrich. „Familia Pringsheim este o revelaţie care mă satisface pe deplin, o grădină zoologică dotată cu o cultură autentică. Tatăl, profesor universitar cu tabacheră din aur, mama o frumuseţe ca din Lenbach. [...]. într-o zi mă aflam în salonul în stil renascentist italian, cu goblenuri, tablouri de Lenbach, ancadramentul uşii din giallo antico, şi am primit o invitaţie la balul casei. [...]. în sala de dans o friză deosebit de frumoasă făcută de Hans Thoma. La masă am stat lângă doamna consilier juridic Bernstein (Ernst Rosmer). După cele 18 ediţii m-am aflat pentru prima dată în înalta societate trebuind să reprezint în cea mai obositoare manieră. [...]. Cred că am făcut faţă în mod onorabil. în fond dispun de un oarecare talent princiar de reprezentare, dacă sunt odihnit."[35]

Când era vorba de „probleme vitale", Thomas Mann nu ştia ce-i oboseala. îşi urmărea cu tenacitate scopul. Mai întâi îşi găsi complici în casa părintească a Katiei: mama, mare amatoare de literatură şi fratele geamăn, Klaus; tatăl rămase deocamdată pe planul al doilea. Despre ce ar fi putut acesta discuta - în maniera sar- castico-precisă practicată de el - cu poetul care manifesta rigiditatea tipică germanului din nord, nu prea ştia multe despre artele plastice şi chiar nimic despre

53

matematică? Har Domnului, exista măcar o trăsătură comună: tatăl şi ginerele (virtual) „aveau [...] aceeaşi admiraţie pătimaşă pentru Richard Wagner"[36]. Aşa încât Thomas Mann spera că şi Alfred Pringsheim îşi va da în cele din urmă consimţământul.

Şi l-a dat într-adevăr, fiind chiar dispus să-i amenajeze tinerei perechi o locuinţă şi promiţând să completeze încasările ginerelui cu o sumă lunară fixă şi să garanteze o zestre în comparaţie cu care sumele plătite de familia Buddenbrook lui Grunlich şi Permaneder păreau cam modeste. „Lucrurile stau [...] pentru moment atât de bine încât nici nu ar putea sta mai bine“[37] - iată un bilanţ promiţător comunicat în martie 1904 fratelui Heinrich.

De fapt: tânărul domn din Lubeck - care în urma celor optsprezece ediţii ale romanului Buddenbrooks şi a succesului nuvelei Tonio Kroger avansase la rangul de personaj urmărit cu priviri pline de curiozitate în urbea Munchen - se integrase foarte bine în „noul rol de om renumit"[38]; nu mai avea nici un motiv să se teamă că nu îi va plăcea familiei Pringsheim. Dar şi lui îi plăcea familia Pringsheim, în primul rând - nici nu ne miră - fratele geamăn al Katiei, Klaus, „un tânăr extrem de plăcut, îngrijit, instruit, amabil, cu maniere care amintesc de Germania de nord."[39]

Opera, faima, admiraţia care îl înconjura, în plus simpatia mamei şi a fratelui - lucrurile stăteau cât se poate de bine pentru tânărul amorez: „Dacă mă gândesc practic, am [...] impresia că aş fi bine-venit în familie. Sunt creştin, de familie bună, am merite care se bucură de apreciere tocmai în cercul unor asemenea oameni."[40]

Mai rămânea şi personajul principal, adică tocmai Katia. Oare ea îl iubea pe peţitor - „micuţa evreică"[41], fa

ta cu „ochii negri ca tăciunele"[42], părul de culoare închisă şi fata drăgălaşă şi palidă, care apare mereu în opera lui Thomas Mann: întruchipată în personajele Charlotte Schiller, Imma Spoelmann, Rachel, Mărie Godeau?

Se pare că îl găsea, în orice caz, interesant pe tânărul venit de departe. Stăteau de vorbă, descopereau pasiuni comune, în primul rând ciclismul. El întreprinsese ture prin sate încă din perioada Ehrenberg, ei îi plăcea să străbată străzile din Munchen, singură sau escortată de fraţi şi de prieteni, călcând pe urmele mamei care practicase de timpuriu acest sport, descriind într-unul din eseurile ei încântătoare - publicat în VOSSISCHE ZEITUNG - modul cum se desfăşura examenul, încă obligatoriu pe vremea aceea: „Am fost una din primele femei din Munchen care mergea cu bicicleta. Pe atunci, adică la finele anilor optzeci, nu era deloc o afacere atât de simplă. A trebuit să mă prezint la poliţie, cu un asentiment scris al soţului şi stăpânului meu, a trebuit să indic vârsta şi confesiunea [precum şi] numele, starea socială şi confesiunea părinţilor şi deoarece toate erau în ordine mi s-a permis să mă prezint, la o dată anumită, la examenul oficial, care a avut într-ade- văr loc la momentul indicat, pe un teren spaţios din afara oraşului şi a inclus tot felul de curbe şi şicane perfide. Am încălecat pe bicicletă cu inima cât un purice, am luat examenul, m-am văzut asmuţită asupra semenilor mei şi, foarte mândră, am parcurs primul drum prin oraş însoţită de băiatul meu în vârstă de paisprezece ani.[1,43]

Să manifeşti aplomb şi curaj faţă de funcţionarii publici: iată o atitudine ce o caracteriza şi pe Katia - după cum arată renumita scenă din tramvai - impunându-i în

mod deosebit viitorului ei soţ. „Dimineaţa şi după-ami- aza mergeam [...] totdeauna cu tramvaiul la facultate, iar Thomas Mann mergea cu acelaşi tramvai[11], le dicta bătrâna Katia celor ce o intervievau; „trebuia să cobor la intersecţia dintre SchellingstraBe şi TurkenstraBe. [...]. Chiar când am vrut să cobor a venit controlorul şi mi-a spus: Biletul dumneavoastră, vă rog!

l-am răspuns: Cobor aici.

Vreau să văd biletul dumneavoastră!

Dar v-am spus că aici cobor. L-am aruncat deja tocmai fiindcă vreau să cobor.

Să văd biletul -, repet: prezentaţi biletul!

Dar lăsaţi-mă odată în pace! am ţipat sărind mânioasă din tramvai.

Iar el a ţipat după mine: Cară-te cât mai repede, scor- pio!

Soţul meu a fost atât de încântat încât şi-a spus: De mult am vrut să o cunosc, acum trebuie să fac cunoştinţă cu ea.[1,44]

Dacă un funcţionar public mai competent ar fi fost martor la această scenă, povestea ar fi putut avea urmări pentru domnişoara Pringsheim. „Săritul pe şi de pe scările tramvaiului[11] preocupa de ani mulţi opinia publică din Munchen. ALLGEMEINE ZEITUNG abordase subiectul încă din iunie 1901 sub titlul Eine brennende Frage (O problemă arzătoare), întrebându-se din ce cauză „publicul[11] practică în continuare acest „obicei periculos[11], „în ciuda dispoziţiilor poliţiei[11] şi nu se lasă descurajat „nici de numeroasele accidentări[11].1 se prezentau cititorului, cu toate detaliile tehnice, propunerile pentru construirea unui nou tip de platformă care să facă săritul imposibil - fireşte, fără nici un succes. Căci deşi proble

ma fusese discutată ani de zile în rubricile presei locale, iar consilierii municipali se ocupaseră de repetate ori şi în mod amănunţit de această temă, este clar că în timpul studenţiei Katiei Pringsheim situaţia rămăsese încă neschimbată.

Dar se pare că studenta din ArcisstraBe nu era doar o pasageră sportivă a tramvaielor ci şi o ciclistă strălucită, plină de aplomb. Chiar dacă prea tânără pentru a cutreiera lumea pe bicicletă[46] (până în Norvegia) împreună cu părinţii şi cei trei fraţi mai mari, avea un antrenament atât de solid în urma excursiilor familiale în împrejurimile oraşului încât putea fără efort să-i scape pe sub mână curtezanului ei, călare pe o „bicicletă americană rapidă, marca Cleveland"[47]. Tânărul perdant va literaturiza mai târziu această scenă transpunând-o „de pe bicicleta ordinară pe cal“ şi înălţându-se pe sine însuşi la rolul „Alteţei sale regale" Klaus Heinrich, care încearcă să o cucerească pe prinţesa americană Imma Spoelmann. Fireşte că, în realitate, „prinţul" de pe Trave a pus la bătaie nu atât calităţi sportive cât talentul său scriitoricesc înnăscut pentru a apărea într-o lumină favorabilă în faţa adoratei sale. Şi anume scria „scrisori minunat de frumoase" care - după cum era de aşteptat - „făceau impresie"[48] asupra destinatarei; Katia Mann recunoaşte chiar şi la bătrâneţe: „să scrie se pricepea".

într-adevăr, la aşa ceva se pricepea. în această privinţă nu era câtuşi de

puţin un „hipersensibilos", după cum îl caracteriza, chiar şi cu ani mai târziu, soacra sa adresându-i-se tinerei ei prietene Dagny Langen- Sautreau (soţul Katiei este un adevărat „hipersensibilos"[49], citim într-o scrisoare din martie 1907); dimpotrivă, îşi mobiliza toate resursele de care dispunea. Ştiind
57
foarte bine că succesul le este rezervat doar oamenilor puternici şi conştienţi de valoarea lor îi declară femeii curtate că el, pretendentul, este cu totul îndreptăţit „prin origine şi valoare proprie"[50] să-şi pună speranţele în cucerirea ei: „Să nu uitaţi [...] niciodată că nu veţi face nicidecum un pas în jos, că nu-mi veţi face nicidecum o favoare dacă într-o bună zi veţi accepta în faţa lumii întregi mâna pe care vi-o întind acum atât de rugător." Cu altă ocazie îşi disimula calităţile încercând să o tachineze cu cuvinte glumeţe: cică era gelos pe preocupările ştiinţifice ale fetei, simţind o „bucurie diabolică"[51] ori de câte ori tratatele de fizică erau puţin neglijate. Este incontestabil: scrisorile poetico-princiare ne arată cât de inteligent proceda acest maestru într-ale seducţiei care călca pe urmele lui Kierkegaard, recurgând ba la poza clasică, ba la cea romantică, visătoare: „Câteodată - dar trebuie să fie linişte şi întuneric
- vă văd [...] cu atâta claritate şi plasticitate vizionar- detaliată cum nu v-ar putea înfăţişa nici cel mai grozav tablou; mă cuprinde spaima de bucurie. [...] Văd [...] şalul argintiu de pe umerii dumneavoastră, vă văd părul negru, paloarea sidefie a obrazului [...], nici nu pot spune cât de desăvârşit şi minunat vă văd în toate amănuntele!"[52]

Dar indiferent cât de perfecte - când cizelate, când rigide, apoi iar seducător de sincere - ar fi fost scrisorile şi toposul literar, Katia Pringsheim continua să ezite. Săptămânile treceau; a fost consultat chiar şi un psihiatru. Acesta vorbi despre „anxietatea de a lua decizii"[53] ca un simptom tipic în situaţii de acest gen şi recomandă prudenţă. Căci dacă amorezul furtunos nu va proceda cu mai mult tact şi diplomaţie nu se va alege nimic de
58
logodnă, după cum i-a arătat experienţa de până acum.

Timpul trecea, iar Thomas Mann îşi punea în joc toată gama de aptitudini poetice pentru a o convinge pe nehotărâtă: „Fiţi afirmarea mea [...], desăvârşirea mea, mântuitoarea mea - soţia mea!“[54] Pe la mijlocul lui septembrie 1904 recurse la argumentul său cel mai puternic: „Ştiţi din ce cauză ne potrivim atât de bine? Fiindcă [...] sunteţi, în felul dumneavoastră, ceva ieşit din comun
- fiindcă sunteţi o prinţesă în sensul pe care îl dau eu cuvântului. Iar eu, care m-am considerat totdeauna [...] un fel de prinţ, mi-am găsit cu siguranţă în dumneavoastră soţia şi tovarăşa predestinată."[55]

Oare Katia Mann a crezut vreodată în realizarea acestei viziuni despre „perechea aleasă"? Oare bănuia cel puţin că, în practică, egalitatea în rang nu are ce căuta în imaginea despre lume a unui scriitor, a cărui schemă de viaţă se bazează - în ciuda căutării iubirii şi a încrederii - pe nevoia de distanţare nesuportând în adâncul adâncurilor decât dăruire şi admiraţie, nu

însă un adevărat parteneriat? Probabil că nici una nici alta. Decizia luată ar fi putut fi influenţată mai degrabă de fascinaţia exercitată de felul de a fi insolit, total diferit, care îl deosebea pe Thomas Mann de ceilalţi peţitori. De asemenea, Katia Mann moştenise înţelepciunea mamei ei precum şi capacitatea de a-şi aprecia la justa valoare propriile aptitudini şi de a pune în cumpănă diferitele dorinţe. Concepţia ei despre viaţă nu era marcată de visul unei cariere ştiinţifice ci - după cum o confirmă scrisori de mai târziu - de dorinţa de a avea o familie. Iar această dorinţă putea fi realizată mai uşor cu tânărul poet ca pater familias decât cu unul din ceilalţi curtezani; poate şi fiindcă fratele geamăn Klaus, de care sora a
59
fost în decursul întregii vieţi foarte apropiată, încercă - după propriile spuse - „cu insistenţă să o convingă să- şi depăşească îndoielile şi reticenţele[11].[56] Chiar dacă în Memorii Katia Mann contestă acest lucru, în corespondenţa târzie a gemenilor există - în afară de mărturisirea fratelui - mai multe indicii din care reiese că Klaus Pringsheim a fost nu numai susţinătorul acestei legături ci probabil chiar iniţiatorul ei. Scrisoarea citată deja, scrisă de Katia în 16 iulie 1961 - deci la şase ani după moartea lui Thomas Mann - conţine o paranteză memorabilă în această privinţă: „Dacă ar fi după mine", citim aici ca răspuns la o invitaţie să-i facă o vizită în Japonia, „aş zbura pe loc la tine, dar n-am făcut în toată viaţa mea ceea ce aş fi vrut să fac (ce bine că [tu] ai pus la cale căsătoria mea) şi probabil că aşa se va întâmpla şi în continuare, până la sfârşitul zilelor mele.“[57] Katharina Pringsheim era, cel puţin retrospectiv, convinsă că fratele o ajutase în mare măsură să facă un pas pe care şi-l dorea dar pe care - indiferent din ce motive - nu avea curajul să îl facă, adică să accepte cererea în căsătorie, mult dorită de Thomas Mann.

Un lucru este cert: perioada de peţire nu a fost uşoară pentru nici unul din cei doi. Tinerei prinţese îi venea greu să-şi părăsească nu numai palatul atât de familiar ci şi garda cavalerilor frăţeşti din jurul ei, aşa încât îi spusese - după propriile declaraţii - nu o dată bărbatului care nu îi era, în mod evident, indiferent: „dar nu ne cunoaştem încă suficient de bine[11].[58] Chiar dacă ezitările ei îl aduceau uneori la disperare pe Thomas Mann, acesta ştia foarte bine că nu îşi va putea niciodată dezvălui gândurile cele mai intime - nici măcar femeii atât de curtate: „Nu iubesc ceea ce este identic
60
cu mine, sau mă înţelege"[59] - iată conţinutul unei note provenind din anul 1904 sau 1905. Şi totuşi, şi-o dorea pe această fată ca soţie - pe ea şi numai pe ea: „Trebuie să-ţi păstrezi în permanenţă verticalitatea ca om“[60], este concluzia la care ajunge prinţul epuizat adresându-i-se fratelui său; „întreaga «fericire» constă adeseori doar din a strânge din dinţi“.

în octombrie 1904 se ajunsese, în fine, la o hotărâre definitivă. Cu toate acestea - dacă ne luăm după scrisorile adresate lui Heinrich - „marele stres psihic[11] părea să continue pentru Thomas Mann. „Logodna - zău n-aş putea spune că este o plăcere [...], străduinţele obositoare de a mă integra în noua familie, de a mă adapta (în măsura în care este posibil). Obligaţii mondene, sute de oameni noi, trebuie să te arăţi, să te comporţi adecvat.

[...]. Iar printre toate acestea, în fiecare zi, momentele ineficiente şi enervante de extaz care fac parte din perioada absurdă de logodnă.[1161] Chiar dacă facem abstracţie de doza de cinism depoetizant combinat cu aroganţă (o concesie făcută destinatarului), tonalitatea scrisorii rămâne concludentă pentru starea de spirit a unui bărbat care îşi atinsese, ce-i drept, scopul, şi o cucerise pe femeia râvnită, dar nu se putea încă identifica nicidecum cu noul său statut de „om angajat[11].

în schimb, despre starea sufletească a Katiei nu aflăm nimic. Ştim doar că cei doi logodnici au plecat împreună cu Hedwig Pringsheim la Berlin pentru a fi „cvasi prezentaţi[1]*[62] rudelor de acolo, adică familiilor Pringsheim şi Rosenberg (bancherul Hermann Rosenberg era căsătorit cu una din surorile lui Hedwig Pringsheim), precum şi, fireşte, lui Hedwig Dohm, care locuia la fiica ei, în apartamentul de la mansarda casei impunătoare. Mama
61
profită de seria de conferinţe ale ginerelui ei pentru a-şi prezenta noul membru de familie - un scriitor apreciat, foarte citit - şi pe tânăra logodnică, „soţia care îi stă alături". La familia Rosenberg, în casa din Tiergar- tenstraBe, s-a dat o masă, fiind prezent şi Maximilian Harden, iar bătrânul Rudolf Pringsheim, bunicul Katiei, îi împlini lui „Tommy“ dorinţa de a avea un cronometru bun dăruindu-i „un ceas de aur marca Glashutte"[63] (valorând cam „700 de mărci"[64], după cum spune Julia Mann cu un amestec de mândrie şi dispreţ); cel astfel cadorisit plecă la începutul lui decembrie la Liibeck, unde avea programată o seară de lectură din opera sa, în timp ce Katia şi mama ei rămaseră la Berlin.

în rest cunoaştem puţine amănunte despre această perioadă, de care Thomas Mann profită pentru a-şi scrie, la Polling, drama Fiorenza, deoarece - după cum i se plângea Julia Mann fiului ei cel mai mare - familia Pringsheim „nu îşi dă în suficientă măsură seama că Thomas trebuie să lucreze."[65] între timp familia din Munchen se străduia să aranjeze noua locuinţă din Franz-Joseph-StraBe, sperând să o finiseze până la sfârşitul lui ianuarie 1905. După aprecierea Juliei Mann, ea era frumoasă şi spaţioasă, „cu două toalete, [...], biroul lui Tommy - foarte mare, alături camera Katiei, apoi sufrageria, apoi două dormitoare, mobile lăcuite în alb. [...]. în toate camerele lustre electrice circulare; foarte drăguţe sunt cele mici, din domitor: frunziş verde cu boabe roşii de care sunt atârnate becurile electrice." Dar oare nu este totul puţin apăsător? „Nu te simţi stăpân în casa ta dacă aproape nimic nu a fost achiziţionat de tine, din banii tăi." Tatăl instalase chiar şi un telefon. Probabil pentru a putea „întreba în fiecare dimineaţă cum se simte fiica sa."[66]
62

Situaţia devenea presantă: sosise momentul ca familia să se gândească la nuntă. La începutul lui ianuarie 1905, după un dineu în casa Pringsheim, mama o pofti pe Julia Mann în „budoarul princiar"[67] pentru a discuta cu ea despre programul festivităţilor, a căror desfăşurare fusese însă de mult decisă - după cum i se plânge Julia Mann fiului mai mare - şi anume: fără căsătorie religioasă, nici măcar o ceremonie corespunzătoare! Asta chiar că era prea de tot! Tommy trebuie să intervină, spune mama revoltată, şi să

spună: «Insist să aibă loc căsătoria religioasă»"... „Sunt de părere că dacă familia Pringsheim este protestantă, ar trebui să dovedească acest lucru într-un moment de răscruce din viaţa Katiei; dar partea cea mai gravă este că nici mireasa nu doreşte căsătoria religioasă, în înţelegere cu tatăl ei care nu are nici o religie."[68] Toate angoasele şi resentimentele unei femei, care nu mai avea de mult posibilitatea să-şi respecte standardul de viaţă tradiţional, ieşeau încă o dată la iveală în scrisoare: „Ah, Heinrich, în realitate nu am fost niciodată de acord cu această alegere; deşi, când sunt acolo, Katia îmi arată multă căldură, oare pentru oamenii hipermoderni nu mai este la modă să trimită o felicitare de Anul Nou - nici măcar viitoarei mame- soacre? Sau cel puţin să răspundă la felicitările trimise de mama-soacră [...]...?! - Am impresia că este o sfidare
- scuză-mă că sunt atât de pesimistă - dar dacă Tommy ar fi iar liber (N.B.: ş/în sufletul său!) crede-mă că mi-ar cădea o piatră de pe inimă. [...]. Banii mulţi te fac rece şi exigent, te îndârjesc şi ajungi să pretinzi consideraţie din partea altora, deşi tu însuţi nu o ai faţă de alţii."[69]

A fost, în mod evident, necesară intervenţia energică a fiicei, Julia Lohr; aceasta nu putea fi suspectată de
63
vederi progresiste dar, fiind căsătorită de mulţi ani la Munchen, deci mai familiarizată cu liberalismul bavarez decât mama ei, detensionă situaţia: „Lula [...] este convinsă de dragostea Katiei pentru Tommy“[70], citim la sfârşitul scrisorii - o picătură de balsam care nu era însă suficientă ca să atenueze îndoielile şi angoasele de principiu: „Există destule alte fete drăguţe şi mai puţin răsfăţate care l-ar fi putut iubi cu tot devotamentul, având grijă de el!“

Oare tânăra mireasă îşi dădea seama de dubiile care o măcinau pe mama-soacră? Se pare că se apropiase de ea naivă şi încrezătoare: „în relaţiile personale Katia este prietenoasă şi drăguţă cu mine, mă bucură acest lucru"[71], citim după doar trei zile într-o scrisoare care ne dovedeşte că - în ciuda unor divergenţe de păreri - întreaga familie Pringsheim se străduia să manifeste o atitudine prevenitoare şi plină de solicitudine: „Şi fraţii au fost deunăzi deosebit de modeşti şi politicoşi - cel mai mic, Klaus, fratele geamăn al Katiei, compozitor, mi-a trimis liedurile sale care, după părerea mea, îl îndreptăţesc să facă în viitor carieră."

Amabilitatea familiei miresei îi dădu Juliei Mann posibilitatea să-şi corecteze, fără comentarii, aprecierile iniţiale: „Băiatul [se referă la Klaus Pringsheim] are de- abia vârsta de 21 de ani, este extrem de frumuşel, el şi Katia sunt cei mai drăgălaşi, iar mama este de-a dreptul frumoasă. Tatăl [este] foarte delicat [...], împroaşcă sarcasme cu mare promptitudine. Doamna profesor [se referă la Hedwig Pringsheim] susţine însă că în sinea lui este foarte blajin."[72]

în felul acesta ceremonia căsătoriei se desfăşură, în pofida dramelor anterioare, într-o atmosferă conciliantă
64
şi armonioasă, chiar dacă totul era „complet altfel"[73] şi nu se apelase nici la

pastor, nici la biserică. Darurile Juliei Mann - „din argintăria veche a familiei Mann: 12 furculiţe, 12 linguri, 6 linguriţe de desert, 6 linguriţe pentru ceai, 6 cuţitaşe, 6 furculiţe mici“[74], completate cu câteva piese noi, confecţionate „după design propriu, în stil empire“ - se bucurară de mare succes, iar „tava masivă[1]' cu serviciul pentru cafea, încântător şi apetisant, dăruită de Heinrich şi Caria, care nu participaseră la festivitate în pofida insistenţelor tinerei perechi şi a părinţilor, a fost admirată aşa cum se cuvine. Mama consemna mai degrabă recunoscătoare decât intrigată că, spre marea ei bucurie, îşi avusese „băiatul[11] numai pentru ea „în ultima seară şi în dimineaţa următoare[11], deoarece Katia dăduse un „ceai în onoarea prietenelor[11], iar seara şi-o petrecuseră şi cei din ArcisstraBe doar între ei. înainte de aceasta Julia Mann avusese însă ocazia să-i dăruiască nurorii ei şi „o batistă frumoasă de mireasă, din dantelă şi brodată cu monograma KATIA[11].[75]

în ziua nunţii mama îşi ajută fiul („până el se duse la ofiţerul stării civile, [iar] în prealabil la frizer[1176]) să-şi „împacheteze lucrurile pe care le lua cu sine şi pe cele care rămâneau acolo[11], îi făcu rost de un bucheţel de flori de mirt şi apoi îl lăsă să plece. Când se întoarse - „ca om căsătorit![11] - familia Mann „îmbrăcă hainele de gală[11]; mama: „pe cea mov, de la nunta Lohr, vopsită acum în negru şi cu un croi foarte simplu[11]. îşi recâştigase aplombul: „Totul îmi era indiferent [...], oricum, arătam foarte bine.[11]

Oaspeţii se adunaseră între timp în casa din ArcisstraBe; în afară de părinţii şi fraţii miresei, erau

prezenţi naşa Katiei, doamna Schăuffelen, împreună cu soţul, „o mătuşă de-a mamei, sosită în ultima clipă“, precum şi prietenul lui Thomas Mann, Grautoff, şi o prietenă a Katiei; dintre fraţii Mann venise doar Julia cu soţul ei Joseph Lohr. Se aşezară cu toţii la masă - „15 persoane, masa minunat împodobită"[77], în sufrageria cea mică; masa din sufrageria mare era ocupată de „cele mai frumoase flori şi de numeroasele cadouri de nuntă". Mireasa purta, spre satisfacţia mamei-soacre, „o toaletă din Crepe-de-Chine albă, garnisită cu dantelă, şi [pe cap] o cunună de mirt".[78] La văl renunţase: o mireasă cu văl te duce cu gândul la un animal de jertfă, spunea Katia, Julia Mann se împăcă şi cu asta; în mod evident, o impresionase ambianţa festivă. Şi îşi dădea poate seama că nu era singura care suferea din cauza despărţirii: „îmi aveam, firește, locul alături de profesor, a cărui bună dispoziţie încercam să o susţin, deşi nici eu însămi nu eram prea voioasă; el o ţinea pe cât posibil pe Katia de mână. La dreapta mea şedea fratele geamăn [...] pe care despărţirea de Katia îl afecta, desigur, foarte mult." După care o năpădiră încă o dată vechile angoase - cel puţin, pentru câteva momente: „Despărţirea este de fapt iluzorie, deoarece Katia va locui şi de acum înainte la Munchen şi va putea merge de câte ori doreşte la ei, iar ei la ea; sunt de asemenea convinsă că va rămâne mereu aceeaşi şi se va simţi în continuare fiica lor aparţinându-le în totalitate -în schimb, i-o va lua în nume de rău lui Tommy dacă la un moment dat îi va fi şi lui dor de mamă şi fraţi."[79]

Dar Katiei Mann nu i-ar fi trecut niciodată prin minte să-i ia soţului

în nume de rău relaţiile cu mama şi fraţii sau să îl înstrăineze de mama lui! Cu atât mai puţin cu
66
cât se pare că Thomas Mann nici nu i-a prea dat ocazia să fie geloasă.

Ceremonia nunţii se desfăşură până la sfârşit într-o atmosferă de perfectă armonie deşi - mai ales din partea mamelor - nu fără melancolie. Prietenul familiei, Schäuffelen, ţinu un discurs „cordial şi drăgălaş"[80], tânărul soţ închină în cinstea părinţilor şi a bunicilor recurgând la numele cu care aceştia erau alintaţi în familie: „Mumme, Pumme, Miemchen, Finkşi Fey“[81] (ceea ce ne face să credem că fuseseră prezenţi - chiar dacă Julia Mann nu-i amintise - atât părinţii tatălui miresei cât şi Hedwig Dohm), iar tatăl Pringsheim se scuză faţă de vecina sa de la masă că nu ia cuvântul. Nu era omul vorbelor mari, o ruga deci „să-i subînţeleagă urările cele mai sincere şi să ridice, împreună cu el, paharul"[82] în sănătatea tinerilor. Curând după aceea tânăra pereche plecă: „La ora 6 avea tren spre Augsburg, unde urma să înnopteze la hotelul «3 Mohren» pentru a pleca a doua zi, pe viscol, la Zurich."[83] Alfred Pringsheim le rezervase o cameră la hotelul Baur au Lac.

Rămăseseră în urmă două mame îndurerate, căci nu numai Julia Mann îşi făcea griji din cauza fericirii fiului - nici lui Hedwig Pringsheim care, spre deosebire de soţul ei, privise totdeauna cu ochi buni cererea în căsătorie a literatului, nu îi venea uşor să accepte ideea că „fiica şi prietena sa" îi va aparţine de acum înainte în primul rând altuia. „Am pierdut mult şi sunt foarte amărâtă", i se plânge, la patru zile după nuntă, vechiului prieten Maximilian Harden. „Imaginaţi-vă că fiica dumneavoastră, Maxa, ar pleca împreună cu un bărbat pe care înainte cu un an nici nu îl cunoştea şi ar fi acum singură de tot, cu el, la [hotelul] Baur au Lac din Zurich de unde
67
v-ar scrie scrisori nostalgice şi pline de dor. Camera goală, încărcată de reminiscenţele micuţei şi drăgălaşei ei locatare, păstrează încă mirosul ei şi de-a dreptul strigă după ea - da, da, dragul meu Harden, mă opresc tot mereu în încăpere, cu un nod în gât, ştiind că ceea ce a fost nu va mai fi niciodată. Camera de fată a Katiei este o imagine vie a golului şi a harababurii generale, a haosului din inima mea. Cică ar trebui să devin un om mai liber? Ah, Doamne, mă tem că voi fi tot mai legată. Dacă micuţa mea nu va fi fericită - şi am impresia că are tot atât de puţin talent pentru fericire ca mama ei - acest lucru va împovăra în mod serios bietul meu suflet; şi cine se poate simţi liber dacă de sufletul său atârnă greutăţi de plumb?!“[84]

Rămâne sub semnul întrebării dacă Hedwig Pringsheim îşi transfera propria nostalgie în scrisorile primite de la tânăra soţie, sau dacă aceasta - cunoscând durerea mamei - accentua că şi pe ea o doare despărţirea de casa părintească; sau - cine ştie - poate că incertitudinile pe care i le rezerva viitorul o făceau uneori pe Katia să devină melancolică. în orice caz, Hedwig Pringsheim putea fi liniştită, după cum o dovedesc scrisorile şi notiţele ei. Nu trebuia să se despartă de fiica sa - Julia Mann anticipase foarte corect - adică, mai bine zis, încă nu. Katharina Pringsheim rămase timp de douăzeci şi opt de ani în apropierea familiei, consiliată şi ocrotită de mama ei şi după ce

devenise doamna Thomas Mann. Familiile se vedeau aproape zilnic. Hedwig Pringsheim nu dădu nici o clipă urmare recomandării lui Hedwig Dohm, şi anume ca mamele şi soacrele să nu se amestece în viaţa de zi cu zi a copiilor proaspăt căsătoriţi. Cuvântul ei rămase hotărâtor în
68
multe probleme importante ale vieţii cotidiene - indiferent dacă era vorba despre angajarea unei servitoare corespunzătoare sau de consultarea unui medic de încredere. De-abia naţional-socialiştii distruseră comunitatea de vederi care te ducea uneori cu gândul la o simbioză. Pe la mijlocul lui februarie 1933, soţii Mann care întreprindeau o călătorie nu se mai întoarseră la Munchen; familia Pringsheim reuşi să scape - graţie unei şanse colosale - de-abia în 1939, cu adevărat în ceasul al doisprezecelea.

Dar cu douăzeci şi opt de ani înainte de marea cotitură din Germania, adică în februarie 1905, nimeni nu putea prevedea această evoluţie. Grijile şi temerile tuturor se îndreptau doar spre viitorul apropiat. Iar ceea ce se întâmplase nu era deloc un lucru neobişnuit: o fată tânără dintr-o familie înstărită se hotărâse - încurajată de mamă şi de fratele geamăn - să se mărite cu un scriitor care o peţise cu toate mijloacele artei, atingându-şi, în sfârşit, scopul în urma unei „perioade absurde de logodnă", după cum îi scrisese fratelui său.
69
Capitolul 3 O familie din marea burghezie

Călătoria de nuntă se desfăşura în concordanţă cu rangul tinerei perechi. Hotelul din Zurich, Baur au Lac, făcea parte dintre acele instituţii mari şi confortabile pe care Thomas Mann le va aprecia în tot restul vieţii; ţinută în smoching, chelneri în livrea, un hol somptuos din care puteai privi du-te-vino-ul musafirilor, conversaţie în salon, liftboy în uniformă, izul de oameni bogaţi şi răsfăţaţi din rândurile cărora făcea parte şi tânăra pereche graţie generozităţii tatălui - toate acestea aveau totdeauna un efect tonic asupra romancierului. Ne îndoim că repercusiunile asupra stării de spirit a tinerei sale soţii erau aceleaşi. Declaraţiile de mai târziu ne arată că luxul şi statutul de excepţie, plin de rigurozitate, îi produceau Katiei mai degrabă disconfort decât fericire.

în plus: în luna februarie oraşul Zurich nu pare să fi oferit atracţii deosebite, în ciuda hotelului elegant şi a unei excursii la Lucerna; scrisorile nostalgice ale tinerei soţii, obişnuite de acasă să fie înconjurată de o viaţă trepidantă, nu pot deci să fie doar o invenţie a mamei. Cu toate acestea, izolarea îi dădea prilejul să se adapteze noii existenţe. O cercetare filologică minuţioasă a descoperit în agenda soţului adresele unor medici care erau specializaţi probabil nu numai în afecţiunile gas
71
trice de natură nervoasă, ci şi în zonele mai discrete. în momentul căsătoriei Thomas Mann nu prea avea experienţă cu femeile - în ciuda unei întâlniri nebuloase cu o englezoaică, Mary Smith, la Florenţa. Oare mai târziu ajunsese mai versat? După naşterea fiicei sale, Erika, spera că fata îi va mijloci un „contact mai apropiat cu «celălalt» sex“, despre care nu ştia „încă

mai nimic, deşi era căsătorit[1'1]. Dar oare Katia se aşteptase la altceva? în orice caz: exact la nouă luni după luna de miere, adică în noiembrie 1905, se născu primul copil. Poate că o gine- coloagă din Zurich o consiliase pe înţeles pe tânăra soţie, ceea ce probabil că făcuseră şi doi psihiatri sau hipnotizatorul, dr. med. Ringier, în cazul partenerului ei.

Sejurul de la Zurich dură paisprezece zile[2] - se pare că, după părerea ambilor soţi, era suficient pentru o călătorie de nuntă. Thomas Mann se simţea atras de masa de scris; pentru el nu a existat în decursul întregii vieţi o vacanţă fără activitate scriitoricească - nici la mare, nici la munte; dar şi Katiei îi era dor de Munchen. Se simţea din două puncte de vedere străină: fără părinţi şi fraţi, cu un bărbat cu care nu se obişnuise încă, şi, în plus, într-un oraş care va deveni patria ei de-abia peste câteva decenii (va trăi aici mai mult de treizeci de ani şi va şi muri aici)... toate acestea aruncau o umbră asupra fericirii.

Astfel că se întoarseră acasă, la ceea ce le era familiar. Locuinţa din Franz-Joseph-StraRe fusese pusă la punct, fiind gata să întâmpine tânăra pereche. în timp ce, instalat la biroul său, soţul se străduia să înlăture - cu ajutorul corespondenţei şi al transfigurării poetice - scrupulele trezite de dilema dacă nu cumva, căsăto- rindu-se, îşi trădase vocaţia artistică, tânăra soţie încer

ca să facă faţă noilor obligaţii private şi mondene: de exemplu, ca membră a Grupului sponsorilor Spitalului de copii Gisela din Munchen. „Doamna Thomas Mann“[3] - după cum consemnează actele - îşi va fi spus probabil părerea în comitetul de femei al Grupului în probleme care vizau interesele acestei clinici bine cunoscute amatorilor de literatură sub numele de „Dorotheen-Kinder-krankenhaus" care (în romanul lui Thomas Mann Alteţă regală), după o vizită făcută de prinţul Klaus Heinrich şi domnişoara Imma Spoelmann, beneficiază de o sponsorizare generoasă din partea tatălui milionar.

Scrisorile şi documentele mai târzii ne arată mereu că, de la începutul căsniciei. Katia Mann a dat dovadă de un instinct infailibil pentru detalii şi împrejurări care îi puteau folosi soţului în activitatea sa literară şi că, po-vestindu-i sugestiv şi nuanţat evenimente din cercul ei, îl „aproviziona[1'] cu episoade valorificate apoi de el în opera la care lucra. Şi obiceiul lui Thomas Mann, confirmat în anii de mai târziu, de a-i citi seara Katiei paginile scrise în orele dimineţii şi de a lua în serios observaţiile ei critice pare să fi existat de la bun început.

în ceea ce priveşte latura gospodărească a vieţii conjugale, Hedwig Pringsheim le angajase o bucătăreasă şi o subretă şi era oricând gata să o ajute pe fiica sa, uşurându-i primii paşi spre independenţă. în fond, distanţa dintre ArcisstraBe şi Franz-Joseph-StraBe se parcurgea în câteva minute de mers pe jos. Relaţiile dintre casa Pringsheim şi casa Mann rămaseră foarte strânse, vizitele de la unii la alţii erau la ordinea zilei, toţi se aflau într-o ambianţă familiară. Dar, cu toate acestea, dintr-un punct de vedere decisiv toate erau altfel: în noiembrie Katia urma să nască primul ei copil.

Se pare că perioada de graviditate a evoluat normal. O dovadă ar fi în primul rând faptul că - spre deosebire de obiceiul tradiţional al familiei Pringsheim de a se muta în lunile calde la Bansin/Usedom - soţii Mann îşi petrecură vara la Marea Baltică, în localitatea Zoppot, unde Katia făcea împreună cu soţul ei plimbări „zilnice de două, trei ore fără să dea semne vizibile de oboseală[1'4]. Sarcina „pare să o incomodeze mai puţin decât pe majoritatea femeilor. [...]. Este foarte bine dispusă[11], îi scrie Thomas Mann Idei Boy-Ed din Lubeck, cerând în acelaşi timp înţelegere pentru faptul că nu aleseseră localitatea Travemunde ca să-şi petreacă vacanţa - după cum fusese vorba iniţial: „în starea ei actuală, soţia mea simte o jenă firească de a se expune privirilor curioase ale compatrioţilor mei[11]. Este clar că aceste inhibiţii dispăreau când era vorba despre propriile rude. în orice caz, tânăra pereche îşi întrerupse la Berlin călătoria de întoarcere - începută mai devreme din cauza izbucnirii unei epidemii de holeră la Danzig - pentru a vizita familia de acolo a Katiei, în primul rând pe bunica Hedwig Dohm.

Cu ocazia acestei vizite tânărul soţ făcu o „declaraţie flagrant de lipsită de maturitate"[5], devenită apoi celebră, şi anume îşi exprimă speranţa că primul copil va fi un băiat, deoarece „o fată nu este o treabă serioasă[11]. Acest „mâle chauvinist[116]* - cum îi eticheta, cu ani mai târziu, fiica Elisabeth pe oamenii cu asemenea vederi - trebui să dea socoteală „în faţa ameninţării ochilor mari, cenuşii, care mă străpungeau[11]. „Nu era chiar atât de simplu"[7], spune Thomas Mann rememorând acea vizită. „A trebuit să duc o luptă grea", căci „Little Grandma nu

* Mascul şovin (în franc.) (n. tr.)

mi-a iertat niciodată complet această gafă verbală. [...]. în ciuda tuturor asigurărilor şi a străduinţelor de a mă disculpa, în ochii ei am rămas un «blestemat de antife- minist înveterat şi Strindberghian»“. Ceea ce Hedwig Dohm nu putea - har Domnului! - să ştie atunci era că Elisabeth Mann Borgese nu avea această părere numai despre tatăl ei, ci, pe drept cuvânt, şi despre mamă. Şi Katia se arătase în decursul întregii ei vieţi nefericită la naşterea unei fete regăsindu-şi liniştea doar după restabilirea parităţii... ceea ce se va întâmpla de trei ori.

Atunci însă, adică înainte de naşterea primului copil, se ştia cu precizie un singur lucru: copilul se va numi Erik sau Erika. Indiferent dacă va fi băiat sau fată, urma să primească numele celui mai mare frate al Katiei care, după ce contractase datorii mari în timpul studenţiei, fusese expediat în iulie 1905, de tatăl său, peste ocean (un obicei foarte răspândit în cercurile înstărite). O scrisoare adresată de Hedwig Pringsheim lui Maximilian Harden ne dă o imagine despre măsura în care soarta fratelui umbrea viaţa familiei, deci şi perioada de graviditate a Katiei.

„Dragul meu prieten*[1], citim în scrisoarea din iunie 1905, „Ce să vă pot spune? [...]. în cele din urmă Erik va pleca la 9 iulie la Buenos Aires şi cine ştie cum, dacă şi când îl voi mai revedea! Şi, după cum ştiţi, era totuşi copilul meu, cu toate defectele, slăbiciunile şi faptele reprobabile pe care le

cunoşteam prea bine. Nesăbuinţa cu care a acumulat datorii, maniera în care a făcut-o, întreaga sa existenţă a depăşit limitele admisibilului şi acum trebuie să plece." Era deja din luna mai clar că nu exista altă soluţie. Tatăl, căruia soţia îi atestă nobleţea sufletească spunând că atitudinea sa fusese „extrem de

elegantă şi generoasă", îi „achitase încă o dată toate datoriile", dându-i astfel posibilitatea să revină peste câtva timp, ca om onorabil, într-un post de funcţionar public, păstrat pentru el timp de trei ani. Dar îţi vine greu să crezi într-o asemenea evoluţie pozitivă, deoarece: „Nu este vorba în acest caz de uşurătatea şi viaţa risipitoare obişnuite la un tânăr dintr-o aşa-zisă familie înstărită. în cazul lui Erik rădăcinile răului sunt mult mai profunde, felul lui de-a fi nu este cel al unui criminal, ci al unui om nebun în parte - doar în parte -, deci ţine de resortul psihiatrului. Pe care, de altfel, l-am şi consultat."[8]

Singura consolare pe care o suportase, recunoaşte Hedwig Pringsheim mai târziu, fusese solicitudinea tăcută dar permanentă a Katiei. De aceea înclinăm să credem că alegerea numelui era în primul rând un semn de afecţiune faţă de mamă.

Naşterea - desfăşurată acasă, la 9 noiembrie 1905 - a fost, după părerea lui Thomas Mann, o „tortură"[9], a cărei urmărire îl „zguduise profund"[10]. Dar din aceste cuvinte nu trebuie să deducem că tânărul tată ar fi intrat în camera soţiei în decursul travaliului greu şi îndelungat care dură ore chinuitoare. Nici nu i-ar fi trecut prin minte; iar punând cazul că s-ar fi gândit la aşa ceva, uzanţele timpului s-ar fi împotrivit materializării unei asemenea intenţii. în schimb mama era prezentă pentru a-şi încuraja fiica şi a-i sprijini pe medic şi pe moaşă prin solicitudinea ei plină de energie. După câte ştim, nu a fost necesară o intervenţie chirurgicală, aşa încât tatăl a fost în situaţia să transmită la Lubeck că, după „o zi îngrozitoare" totul este acum „idilic şi paşnic", iar imaginea micuţei de la pieptul mamei transfigurează toate durerile

facerii. Este „un mister! Un lucru măreţ! Aveam o idee despre viaţă şi despre moarte, dar până acum nu am ştiut ce înseamnă naşterea".[11] La vederea miracolului, patosul şi emoţia se îmbinau împingând pe planul al doilea chiar şi decepţia că până la urmă era vorba, totuşi, „doar" despre o fată.

„La Tommy şi familia totul este în ordine", îi putea scrie, peste trei luni, Hedwig Pringsheim prietenului Harden. „Erika se dezvoltă frumos la pieptul mamei, iar micile diferende cu socrii au fost depăşite."[12]

„Micile diferende cu socrii" era o parafrază mai mult decât eufemizantă pentru „afacerea" din jurul nuvelei lui Thomas Mann Wälsungenblut (Sânge de Volsung) în care autorul prezintă - la câteva luni după căsătorie - o ambianţă şi o familie ce se apropie, într-o serie de amănunte, periculos de mult de cele din ArcisstraBe. Personajele principale (o pereche de gemeni care - după vizionarea spectacolului cu Walkiria în seara dinaintea căsătoriei fetei cu un creştin - au relaţii incestuoase în palatul părintesc, pe o blană de

urs), prezintă „în numeroase trăsături şi locuţiuni"[13] asemănări evidente cu gemenii Pringsheim, Klaus şi Katia. Editura S. Fischer acceptase cu plăcere publicarea nuvelei (foarte reuşite din punct de vedere literar) în caietul următor al revistei NEUE RUNDSCHAU. Corectând şpalturile Thomas Mann fusese totuşi cuprins de îndoieli temân- du-se de posibile răstălmăciri; pentru verificare le citi nuvela cumnatului şi mamei-soacre. Nici unul nu ridică obiecţii. Klaus Pringsheim declară chiar că se simţise „mai degrabă flatat [...] decât impresionat penibil"[14]. De- abia când o prietenă „intimă" de-a lui Hedwig Pringsheim - informată printr-o „propagandă subversivă" cam
77
alarmistă - etichetă toată afacerea drept scandaloasă, recomandând insistent să se împiedice neapărat publicarea nuvelei, se ajunse la concluzia că ar fi bine să fie şi Alfred Pringsheim pus în temă cu cele întâmplate. „Acesta avu un acces de furie", după cum îşi amintea Klaus şi, în cadrul unei discuţii între patru ochi, îi ceru socoteală ginerelui de-abia revenit dintr-un turneu de conferinţe; controversa se sfârşi cu promisiunea lui Thomas Mann că îşi va retrage, telegrafic, asentimentul de a publica nuvela. Samuel Fischer refăcu numărul revistei - fără povestirea incriminată. O dovadă frumoasă a încrederii acordate de el competenţelor literare ale autorului în vârstă de treizeci de ani, deşi, la Munchen, gestul nu a avut darul să adâncească în mod considerabil sentimentele de simpatie ale lui Alfred Pringsheim faţă de ginerele său. Totuşi, profesorul îşi iubea foarte mult fiica şi dispunea de suficientă conştiinţă de sine pentru a clasa tot litigiul după eliminarea corpului delict. Hedwig Pringsheim îi scrise lui Maximilian Harden că „în ultimele opt zile nu s-a mai auzit nimic despre «Wälsungenblut»"[15]. Fireşte că zvonurile îşi „croiesc încet dar sigur drum spre cercurile largi ale opiniei publice", însă: „Noi am pus definitiv punct întregii afaceri."

Această „afacere" era deci lichidată, în schimb alte divergenţe de păreri care vizau, ce-i drept, mai puţin casa Pringsheim cât opinii de-ale ginerelui Thomas, ţinură încă ani de zile familia în stare de tensiune. „Tommy, soţiorul Katiei, continuă să comită o gafă după alta trecându-şi timpul cu jigniri şi retractări"[16], se plângea Hedwig Pringsheim curând după ce scandalul cu nuvela Wälsungenblut se potolise. Punctul de plecare al
78
acestor lamentări erau polemicile - urmărite cu interes în casa socrilor şi sintetizate, în cele din urmă, de Thomas Mann într-o formă literară, în lucrarea Bilse und ich (Bilse şi cu mine) - care se duceau pe marginea întrebării: în ce măsură are scriitorul dreptul să portretizeze persoane încă în viaţă? Să fi insistat Katia ca soţul să îl consulte şi pe tatăl ei? Cert este că, în cazul disputei provocate de invectivele ostentative ale lui Theodor Lessing, înţelegem din notiţele lui Hedwig Pringsheim că Thomas Mann recurgea uneori cu plăcere la ajutorul socrului său.

„15.5.1910: Tommy şi familia, care au rămas toată ziua, până seara; era prezent şi Bernstein [prietenul jurist, căruia i se trimisese pamfletul lui Lessing ca să-şi dea avizul]. Au analizat afacerea Lessing."

„16.5.1910: Familia lui Tommy la masă, Katia şi copiii au rămas la ceaiul

luat în grădină. Discuţiile din jurul lui Lessing au avut drept rezultat scrisoarea scurtă dar clară pe care i-a scris-o Alfred." [Alfred Pringsheim îl recomandase odinioară pe matematicianul Lessing unei catedre universitare din Hanovra].

„17.5.1910: Scrisoare de la Lessing cu «rugămintea» să intervin eu ca mijlocitoare. După cină Tommy cu familia ca să discute «cazul». Tommy hotărăşte să-i trimită lui Lessing o retractare cu condiţia ca acesta să «distrugă complet» broşura, conform promisiunii."

Şi aşa mai departe, timp de săptămâni în şir: „Obsesia Lessing îl îmbolnăveşte de-a dreptul pe Tommy, iar Katia este, şi ea, foarte stresată."[17]

Demn de admirat interesul cu care Katia a urmărit polemicile literare ale soţului ei - de altfel, de fiecare dată şi mereu „foarte stresată"! Cu toate că în sfera ei

79

de activitate avea destule probleme şi îndatoriri! Exact la un an după Erika se născuse Klaus, iar peste doi ani jumătate urmase cealaltă pereche: Golo în martie 1909 şi Monika în iunie 1910. Despre naşterea lui Golo ştim doar că a fost „foarte grea şi chinuitoare[11]... „Era cât pe-aci să se recurgă la forceps, deoarece inima copilului de-abia mai bătea[11], îi comunica tatăl copilului, Thomas Mann, lui Heinrich, fratele său. Şi numele fusese ales imediat după naştere: „Se va numi Angelus, Gottfried, Thomas[1118].

Copilul îşi datora numele mai puţin obişnuit tenacităţii surorii sale Erika, deja în vârstă de trei ani jumătate; aceasta era convinsă că mama ei îi „cumpărase[11] frăţiorul ca „substitut[11] pentru copilul Angelus din satul Tolz, spre care se îndreptase o vară întreagă dragostea şi grija ei plină de pasiune. „Dragii mei părinţi! Nu au avut inima să mă decepţioneze, pe scurt, nenorocirea s-a întâmplat.[1119] în orice caz, aşa explica Erika Mann mai târziu situaţia, povestind cum Angelus s-a transformat mai întâi în Gelus şi în cele din urmă în Golo, iar acestuia i se alăturase peste un an, în iunie 1910, Monika -

o fetiţă, ce-i drept, dar bine-venită fiindcă restabilea paritatea.

Această a patra naştere decurse, se pare, normal cu excepţia unui scurt puseu febril în ziua a treia. în agenda lui Hedwig Pringsheim - s-au păstrat micile calendare din anii 1910-1916 (precum şi cel din 1939) - găsim însemnări detaliate din care reiese că termenul naşterii fusese depăşit şi că medicul se gândea să provoace în mod artificial durerile facerii. Motiv suficient pentru a-i expedia pe cei trei copii mai mari împreună cu „bona[11] lor în ArcisstraBe şi a-i caza acolo. „Am avut mult

80

de lucru cu instalarea copiilor"[20], notează bunica. Dar după aceea se pare că totul a mers foarte repede:

„7.6.1910: La ora 7 telefon că naşterea a început la Katia deja de la ora 3; la 7,30 că a sosit o fetiţă. M-am îmbrăcat în grabă, am plecat la ei cu bicicleta; acolo am găsit deja toate în perfectă ordine, [doamna] Kokenberg şi dr. Faltin foarte mulţumiţi, Katia palidă dar fericită, «Monika» în greutate de aproape 4 kilograme şi nu deosebit de urâtă. Tommy este de părere că de

data aceasta fusese «cu totul altceva», graţie lui Faltin. Dar deoarece cei doi domni apăruseră de-abia pe la ora 7, când durerile mari trecuseră deja aproape complet, le-a fost foarte uşor. Au luat apoi împreună ceaiul, iar eu m-am dus la ora de gimnastică unde cei de acolo nu mai crezuseră că se va naşte copilul."[21]

De data aceasta totul părea să fie în regulă - un motiv de uşurare pentru familia a cărei viaţă fusese în ultimele luni din nou umbrită de destinul celui mai mare dintre băieţii Pringsheim. La începutul anului 1909 sosise din America de Sud vestea morţii sale. Cică un accident, dar în curând se contură certitudinea - cel puţin pentru mamă - că se întâmplase ceva mult mai grav. Erik nu murise într-un accident şi nici nu se otrăvise - după cum susţinea un zvon - ci fusese otrăvit de femeia cu care se căsătorise cu puţin timp înainte în Argentina şi care îl înlăturase de dragul altui iubit. Cu ajutorul unor oameni de încredere părinţii aduseră cadavrul la Berlin şi cerură o autopsie - fără ca femeia care îşi însoţise soţul decedat şi făcuse o vizită la Munchen, ca văduvă îndoliată, să fi aflat ceva. Dar autopsia nu arăta „nimic ce să fi contrazis depoziţiile soţiei". „Nu voi afla niciodată cum şi de ce a murit Erik",

îi scrie Hedwig Pringsheim prietenului Harden. „Dar, oricum ar fi, ştiu că femeia asta este ucigaşa lui.“[22] Ştia însă şi că „bietul Erik s-a prăpădit [în ultimă instanţă] din cauza lui însuşi, din cauza vulnerabilităţii sale în faţa vieţii"[23], şi tocmai aceasta o apăsa cel mai tare.

În ciuda evenimentelor tragice care rămaseră încă multă vreme prezente în conştiinţa familiei - nepoţii pomenesc la unison, în amintirile lor, ameninţarea difuză şi sumbră venită din partea unei poveşti inventate in usum Delphini* despre un accident de călărie al unchiului necunoscut - viaţa mergea mai departe. în timp ce Thomas Mann se odihnea câteva săptămâni în sanatoriul Bircher din Zurich pentru a-şi reveni după efortul de a fi terminat noul roman Kdnigliche Hoheit (Alteţă regală), la Munchen obligaţia de a face faţă cerinţelor copiilor le ajuta pe femei să treacă peste perioada cea mai grea. Vilegiatura de la Tolz contribui şi ea la aceasta; cei mici se dezvoltau frumos, iar cei mari erau pe cale să-şi găsească un paradis. Decizia de a-şi construi acolo o reşedinţă de vară se dovedi a fi înţeleaptă şi foarte inspirată.

Tolz - o casă la ţară, pentru lunile lungi de vară: nu un fel de Rodaun, cum era reşedinţa estivală a mult admiratului Hofmannsthal, amintind în schimb în oarecare măsură de proprietatea de la Hiddensee a lui Gerhart Hauptmann, al doilea model al lui Thomas Mann; cu grădina sa de cinci pogoane, terenul de tenis şi şopronul pentru unelte era poate chiar mai reprezentativă: „Zece camere şi două camere pentru personalul de serviciu, baie, spălătorie şi numeroase încăperi adi

* în avantajul (sau folosul) Delfinului (moştenitorul prezumtiv al tronului era numit în Franţa Delfin) (în lat.) (n. tr.).

acente, balcoane şi o verandă mare, închisă[11], este situată într-un loc

„liniştit, lipsit de praf[11], cu vedere asupra „munţilor şi văii râului Isar; pădurea şi stabilimentul băilor sunt în imediată apropiere[11].[24] Construită în toamna anului 1908, cu câteva luni înainte de naşterea lui Golo, casa din Tolz va deveni pentru familie un locaş al fericirii lipsite de orice griji, „De câte ori mă gândesc la «copilărie»[11] - citim în autobiografia timpurie a lui Klaus Mann Kind dieser Zeit {Copil al acestei epoci) - „gândul îmi zboară imediat la «Tolz»[11].[25] Un imn de laudă căruia
i se alătură şi ceilalţi trei copiii: „în noianul trecutului[11] - citim în amintirile Monikăi Vergangenes und Gegen- wărtiges (Trecute şi prezente) - „vieţuieşte neatinsă de nimic casa solidă şi elegantă cu încăperile sale lam- brisate, acoperite cu covoare; eleşteul mlăştinos de culoare brun-aurie, tufişurile de zmeură de la liziera pădurii în care noi copiii ne întreceam să culegem zilnic zmeură, îmbrăcaţi în hăinuţe ţărăneşti de culoare albastră şi însoţiţi de mama care, cu cosiţele ei negre înfăşurate în jurul capului, şi în rochia lungă, albă, de pânză, împodobită cu broderie bulgărească, arăta ca o ţărăncuţă exotică frumoasă.[1126]

Nu se ştie precis din ce cauză Katia şi Thomas Mann scoaseră deja în iulie 1914, deci după doar şase veri, la vânzare paradisul din Tolz al copiilor, dând la „mica publicitate[11] din NEUE RUNDSCHAU următorul anunţ, tipărit cu litere mari: „Casă modernă la ţară. Vila lui Thomas Mann din Bad Tolz[11], după care urma descrierea amănunţită citată mai sus. Probabil avea legătură cu construirea vilei din Herzogpark pe care hotărâseră în noiembrie 1912 să o înceapă. Spre bucuria copiilor, în ajunul izbucnirii războiului nu apăru nici un amator de a

o cumpăra, aşa încât familia se bucură de acest refugiu încă trei ani, înainte de a o vinde, în august 1917, în beneficiul împrumuturilor de război - într-adevăr, un final foarte puţin glorios al visurilor poetice ale copiilor.

Cu toate acestea, pentru cititorii care pornesc pe urmele Katiei Mann, idila rustică rămâne şi acum la fel de sugestivă ca înainte cu o sută de ani: lecţiile de înot din iazul cu plante agăţătoare - excursiile - stropitul, cu furtunul, al grădinii... totul pare nemijlocit şi apropiat datorită relatărilor copiilor sau interviului luat de un jurnalist maghiar care vizitase familia în august 1913. într-o vilă aşezată sus, la liziera pădurii, „unde de-abia dacă pot fi zăriţi oameni, locuieşte Thomas Mann, cel mai important romancier al Germaniei în ziua de astăzi. Lui îi aparţin casa şi grădina mare de flori, înconjurată de un gard; de acolo poţi privi în jos, spre vale şi spre localitate, iar de pe terasa mare zăreşti conturul albăstrui al Alpilor Bavarezi. Auzind zgomotul motocicletei, patru copii veseli aleargă la portiţa grădinii. Blonzi, cu ochii albaştri, îmbrăcaţi în hăinuţe verzi cu găitane roşii. «Suntem copiii lui Thomas Mann»“.[27] Erau probabil obişnuiţi să preia ei ceremonialul salutului de bun-venit, căci amfitrioana, „o femeie slăbuţă, frumuşică, micuţă, cu ochii vioi“, apăru - ca în cele mai multe cazuri - să-i salute pe musafiri de-abia când sosise ora ceaiului.

„Vedeţi, asta este viaţa pe care o ducem în timpul verii", îi spuse Thomas Mann oaspetelui maghiar care părea să-i placă - aşa, priceput la vorbă cum

era. în orice caz, amfitrionul stătu de poveşti mai mult ca de obicei, în maniera unui major domus*; după grădină, vizitatorului i se arătă şi casa: „şapte camere mari, aran

* Majordom, intendent al unui palat regal sau princiar (în lat.) (n. tr.)

jate elegant şi foarte confortabil, cu lucrări plastice, tablouri, covoare persane". Din camera de lucru, „o panoramă superbă" oferită de trei ferestre; un telefon şi cărţi: un exemplar de lux, numerotat, al nuvelei Tod in Venedig (Moarte la Veneţia) alături de ediţia de lux a lui Frederic al ll-lea, „cu ilustraţii de Adolph Menzel", şi lliada lui Homer.

Stăpâna casei se retrăsese iarăşi de mult; Thomas Mann îi povesti musafirului său că face adeseori, împreună cu ea, plimbări prin grădină şi pădure, împărtă- şindu-i „toate proiectele"; ea este „prima căreia îi citeşte lucrările sale". La plecarea oaspetelui soţia îşi făcu iar apariţia şi se înfiinţară dintr-o dată şi copiii. „întreaga familie mă însoţeşte până la portiţa grădinii, cei patru ştrengari îmi urează drum-bun, iar scriitorul şi soţia mă roagă să nu ocolesc nici noua lor locuinţă din Munchen, vizita mea le va face oricând mare bucurie."

Da, familia Mann era într-adevăr foarte ospitalieră - toţi vizitatorii accentuau acest fapt. Mai ales prietenii casei erau totdeauna bine văzuţi - chiar şi de copii. „îi iubeam pe cei mai mulţi prieteni de-ai părinţilor, aduceau cadouri şi poveşti senzaţionale"[28], scrie Klaus Mann în Kind dieser Zeit, amintindu-i mai ales pe Bruno Frank şi Hans Reisiger. „Bruno Frank sosea încărcat de jucării minunate", făcându-şi apoi apariţia dimineaţa, pe la orele 11, cu o alură „fantastico-regală", îmbrăcat într-un „halat de baie luxos", mult admirat de copii. După-ami- aza, în timp ce părinţii făceau „cură de odihnă" în şezlonguri (şi acesta un binecuvântat obicei la Tolz), Frank recita poezii: „Alegea lucrări consacrate, eclatante, ca «Blestemul bardului» sau «Ucenicul vrăjitor». Noi eram topiţi de extaz şi uimire auzind cum trece de la

o voce tunătoare la un susur mângâietor." în ceea ce îl priveşte pe celălalt prieten, Hans Reisiger, care - conform amintirilor lui Klaus - apăruse de fiecare dată la Tolz „în pantaloni albi de tenis şi cu o faţă foarte bronzată", el le impunea copiilor datorită zvonului că ar fi un schior excelent. Pentru cei mici „era o onoare cu totul deosebită să se întreacă la alergări cu un sportiv adevărat şi să meargă cu el la înot."[28]

Dacă e să dăm crezare poveştilor copiilor şi dacă ţinem seama şi de relatările lui Golo Mann - făcute din perspectiva mamei sale care, întocmai ca Hedwig Pringsheim, ţinea o contabilitate riguroasă despre copilăria primilor ei patru copii (din păcate însemnările s-au pierdut deşi ultimii doi copii recurg în memoriile lor la ele)

- suntem înclinaţi să acceptăm aserţiunea sa că primii zece ani ai căsniciei mamei au fost cei mai fericiţi. Temerea lui Thomas Mann că legătura matrimonială ar putea submina evoluţia sa artistică se dovedise a fi neîn-

temeiată, producţia literară nu fusese afectată. Chiar dimpotrivă, nu ducea lipsă de solicitări şi manifestări de interes; tirajul cărţilor sale era în creştere, luase naştere un nou roman, Konigliche Hoheit. O nouă nuvelă, Der Tod in Venedig - rezultatul unei călătorii, făcute în mai 1911, împreună cu Katia şi fratele Heinrich, la Brioni şi pe plaja Lido din Veneţia - era aproape finisată fiind deja solicitată pentru a fi publicată într-o revistă înainte de a apărea în format de carte. Tânăra soţie savura faima crescândă a soţului ei, însoţindu-l - de câte ori îi permiteau copiii şi gospodăria - în călătoriile sale, printre altele şi la Frankfurt, la spectacolul cu drama Fiorenza.

Duceau viaţa „unei familii burgheze aşezate"[29]; dorinţa Katiei de a avea copii se împlinise. în ciuda

86

agitaţiilor ocazionale cauzate de lipsa de disciplină a odraslelor şi - dacă e să o credem pe mamă - a conflictelor eterne cu servitoarele, Katia avea preocupări multiple dând impresia că este „mulţumită" şi „fericită". „Cred că maternitatea este domeniul ei propriu", îi scrisese Hedwig Pringsheim încă din martie 1907 unei prietene.[30]

Avea totuşi şi unele rezerve: patru copii în cinci ani „cred că este cam mult pentru femeia aceasta micuţă şi fragilă."[31] îngrijorarea nu era lipsită de temei, după cum se va dovedi în curând. O nouă sarcină, la exact un an după naşterea Monikăi, se soldă cu un avort:

„25.3.1911: Telefon de la Tommy, Katia este bolnavă. Am luat imediat maşina şi m-am dus la ei; am găsit-o la pat, cu frisoane şi temperatură de 40°. înlocuitorul doctorului Faltin care sosi în curând constată simptomele unui avort spontan în luna a 2-a, dar ne asigură că starea nu este îngrijorătoare. Am dat totuşi telefon acasă, m-am instalat acolo şi am rămas peste noapte la Katia."

„26.3.1911. Noapte total nedormită, agitată, din cauza durerilor şi a febrei."

Medicul părea să nu fi renunţat încă la speranţa de a salva copilul; îi sfătui deci să aştepte deocamdată ca să vadă cum evoluează situaţia. Mama „angajă" şi „instală" o infirmieră şi preluă obligaţia de a supraveghea menajul fiicei ei. Ginerele şi copiii urmau să ia mesele în Arcisstrafîe, iar „măsuţa cu daruri" pentru ziua de naştere a lui Golo, din 27 martie, este aranjată în camera bolnavei. Peste patru zile, „după ce începu hemoragia"[32], chiar şi doctorul Faltin consideră că este cazul să întrerupă sarcina:

87

„1.4.1911. Am fost la Katia; slăbită după ce Kreuz- wendedich a fost definitiv îndepărtat în urma intervenţiei reuşite a dr. Faltin."

Rămâne neelucidat cuvântul Kreuzwendedich, o expresie cifrată pentru „foetus"; Hedwig Pringsheim l-a întrebuinţat încă o dată, peste doi ani, în timpul unei vizite la Berlin, unde a fost înştiinţată că „trebuise efectuată o mică «intervenţie» pentru îndepărtarea lui «Kreuzwendedich II»; aceasta decursese bine, iar Katia se găseşte în stare bună la Casa Diaconiţelor."[33]

Episodul avusese loc în anul 1913, la scurt timp după revenirea Katiei de

la sanatoriul din Davos unde petrecuse nouă luni; ecoul acestei şederi îl găsim în romanul lui Thomas Mann Der Zauberberg (Muntele magic), pătrunzând astfel în istoria literaturii. Probabil că medicii nu voiau ca o nouă sarcină să pericliteze rezultatul benefic al curei.

în aprilie 1911 Katia Mann nu depăşise încă total urmările avortului. O călătorie de refacere a soţilor la Veneţia trebui scurtată din cauza izbucnirii unei epidemii de holeră şi nici vara petrecută la Tolz nu aduse convalescenţa dorită, în ciuda atmosferei armonioase de acolo. începând cu luna august 1911, în agenda lui Hedwig Pringsheim se înmulţesc notele despre infecţii bronhiale contractate de fiica ei, ba chiar despre „leziuni pulmonare[11] care se dovedesc rezistente la terapia aplicată de medicul familiei: „Katia se simte foarte rău, seara are mereu febră[11]".[34]

Thomas Mann îl consultă pe consilierul aulic May - o somitate care cu unsprezece ani înainte îi eliberase un certificat medical ce atesta că este inapt pentru serviciul militar. în cazul Katiei nu constată „nimic la plămâni[1135],

88

recomandând însă totuşi o cură la munte; proiectul prinse contur în aceeaşi zi, la „ceaiul familial". Se nimerea foarte bine: Alfred şi Hedwig Pringsheim aveau oricum în program o călătorie la Sils Maria. Plecară deci cu toţii la 2 septembrie - „cu toţii" însemnând Hedwig Pringsheim cu fiica şi fiul Peter; Alfred urma să vină peste zece zile. Thomas Mann cu cei patru copii şi personalul de serviciu rămâneau deocamdată la Tolz.

Pe cât de plăcută şi amuzantă ar fi fost societatea din cabana de la Sils Maria - se întâlniră acolo cu familia Liebermann, cu familia Bondi şi multe alte cunoştinţe - din punctul de vedere al sănătăţii sejurul nu a avut un rezultat pozitiv. Febra persistă iar pacienta îl consultă, la o zi după întoarcere, pe consilierul Friedrich von Muller, unul din cei mai apreciaţi internişti ai timpului şi director al Clinicii medicale universitare. Dar nici acesta nu reuşi să depisteze cauza stărilor subfebrile continue; prin urmare doamna Thomas Mann plecă la Tolz, la familia ei.

Consilierul Muller pare să fi fost în lunile următoare medicul consultant preferat, deşi nu reuşi nici el să pună un diagnostic convingător. Astfel încât Hedwig Pringsheim luă - din nou! - iniţiativa şi culese informaţii despre sanatoriile din Arosa. Dar înainte de a ajunge la o hotărâre definitivă, consultă şi un medic nou, pe dr. Bork, „care susţine că există fără nici un dubiu o indu- raţie apicală la baza unui plămân, recomandând o seroterapie"[36]; mama rămase cu „impresia că [medicul] este o «personalitate»... are ceva din preotul Kneipp", şi pare în orice caz serios.

Acest doctor Bork propuse pentru seroterapie un sanatoriu din localitatea apropiată Ebenhausen; după

89

câteva zile şi încă o consultare a „rezonabilului[11] consilier aulic May care nu avea nimic de obiectat împotriva terapiei propuse, mama şi Katia căutară o cameră potrivită la sanatoriu, luară acolo dejunul ca să vadă cu ce fel de oameni aveau de-a face „la masa comună, cu 15 pacienţi[1137], ajunseră la

concluzia că „societatea nu este deosebit de interesantă[11], dar se declarară totuşi de acord.

Peste câteva zile Katia se mută la Ebenhausen, unde putea fi vizitată, fără probleme, de mamă şi copii. în afară de aceasta se deplasa şi ea cu regularitate în oraş, pentru ca dr. Bork să-i administreze injecţiile care - cel puţin la început - păreau să aibă efectul scontat. Dar recidiva urmă în curând. întorcându-se dintr-o călătorie la rudele din Berlin mama îşi găsi fiica „slăbită de bronşită[1138], într-o stare proastă, chiar îngrijorătoare. Ea suspectă imediat că seroterapia cauzase recrudescenţa bolii şi - în ciuda asigurărilor repetate ale doctorului Bork că nu ar exista motive de îngrijorare - programă un consult la von Muller după care propuse o cură la Davos, împotriva căreia nici consilierul aulic nu ridică obiecţii.

în ziua următoare - la 7 martie 1912 - îi informă pe împricinaţi, adică pe fiică şi pe ginere, de planurile ei: „Am discutat cu Katia şi Tommy despre Davos, încă nu am primit un răspuns.[11]

Peste trei zile, însă, hotărârea era luată. începură pregătirile, se făcură bagajele. „La 11 martie, orele 10: plecarea la Davos, cu Katia; Tommy şi Heinz ne-au condus [la gară].[11]

Aşa citim în agenda mamei şi nu avem nici un motiv să ne îndoim de notiţele ei. Chiar dacă ţinem seama de

adoptarea ipostazei de „prietenă[11] plină de solicitudine (căci aşa se denumeşte Hedwig Pringsheim adeseori în scrisori) şi admitem că grija purtată fiicei atenua poate tristeţea cauzată de pierderea fiului... ingerinţele autoritare ale lui Hedwig Pringsheim în problemele familiei Mann rămân tot atât de surprinzătoare ca faptul că fiica - şi nu arareori şi ginerele - se supuneau aproape de fiecare dată directivelor ei. Mai mult chiar: se pare că fiica recurgea la ajutorul mamei fiindcă fără sfaturile ei continue nu reuşea să facă faţă noului său rol. Naşterea la intervale scurte a celor patru copii, înmulţirea consecutivă rapidă a obligaţiilor gospodăreşti - după naşterea Monikăi, devenise necesară mutarea într-o locuinţă mai mare -, asigurarea unor condiţii de lucru adecvate pentru soţul care trebuia să-şi hrănească familia din munca sa, în pofida subvenţiilor primite de la tata-socru - toate acestea urma să fie îndeplinite pas cu pas, pe baza unei activităţi susţinute, de zi cu zi. în plus, se impunea să întreţină cât de cât şi o viaţă mondenă, care nu intenţiona, ce-i drept, să rivalizeze cu stilul de viaţă al socrilor, dar urmărea totuşi să perpetueze reputaţia de ambianţă cultivată, rafinată din punct de vedere cultural.

Mama şi fiica s-au întâlnit ani în şir aproape zilnic - din prima zi a căsătoriei Katiei până prin al doilea an al războiului - iar dacă întrevederea personală nu era posibilă, vorbeau la telefon sau îşi scriau. (Din păcate, din această corespondenţă nu a supravieţuit nimic exilului şi războiului.)

După câte ştim legătura strânsă dintre mamă şi fiică nu s-a repercutat negativ asupra căsniciei Katiei - în pofida maximelor lui little Grandma, care susţinuse cu tărie că femeia trebuie să revendice şansa de a avea

acces la cultură şi pentru ca, în calitate de mamă sau soacră, să nu cedeze ispitei de a-şi compensa propria nerealizare prin imixtiunea în viaţa familială a fiicei sau a nurorii. Hedwig Pringsheim nu „s-a amestecat" ci, dimpotrivă, oferindu-i o umbrelă de protecţie, i-a asigurat fiicei nepregătite pentru activitatea de gospodină şanse de dezvoltare care să-i permită să-şi aleagă ea personal, în funcţie de propriile nevoi şi posibilităţi, momentul când se va simţi în stare „să-şi ia zborul". Presupunem că în felul acesta a văzut lucrurile şi Thomas Mann care a profitat nu rareori de facilităţile oferite de casa socrilor. Dacă avea treburi în oraş în perioada în care familia sa se afla la Tolz, era firesc să se bucure de ospitalitatea familiei Pringsheim; când Katia se îmbolnăvea, Thomas Mann dădea imediat telefon în Arcis- strase iar mama lua în mâinile ei frâiele gospodăriei rămase fără stăpână; dacă trebuia căutată o locuinţă potrivită, Hedwig Pringsheim îşi însoţea fiica ajutând-o să ia o decizie.

Probabil că aşa s-au petrecut lucrurile şi în martie 1912, când s-a pus problema tratării afecţiunii pulmonare a Katiei. Thomas Mann cu greu ar fi avut ingeniozitatea şi energia - cu atât mai puţin timpul - de a întreprinde cele necesare pentru redresarea sănătăţii Katiei.

Har Domnului, în acea zi de 11 martie, când mama şi fiica au început preparativele pentru a pleca de pe şes la „cei de sus", nimeni nu bănuia că în decursul următoarelor douăzeci şi şase de luni tânăra soţie, care între timp ajunsese la vârsta de aproape treizeci de ani, va fi obligată încă de trei ori să-şi părăsească familia. Conform datelor consemnate de doctorul Christian Virchow, între martie 1912 şi mai 1914 Katia s-a aflat, în

total, aproape un an în sanatorii (după Davos a urmat, în noiembrie, Meran şi peste o jumătate de an Arosa), iar în acest tabel sinoptic nici nu am mai inclus călătoria cu părinţii la Sils Maria şi tratamentul de la Ebenhausen.

Rememorând, în amintirile ei, curele din regiunile alpine Katia Mann nu excludea nici posibilitatea ca „toată povestea"[40] „să fi trecut de la sine“ dacă părinţii nu i-ar fi pus la dispoziţie sumele de bani necesare unei şederi la sanatoriu. Dar aşa era pe atunci „moda“: „Dacă dispuneai de mijloace materiale, erai trimis la Davos sau la Arosa.“ în perioada când făcea această afirmaţie Katia cunoştea deja diagnosticul pus retrospectiv, în 1970, de doctorul Christian Virchow pe baza vechilor radiografii din anul 1912: pe radiografiile încă foarte clare „nu se putea găsi nici la cea mai atentă examinare ceva ce să indice o tuberculoză manifestă"[41]. - Dar bătrâna doamnă nu voia nici să admită un „diagnostic greşit" - care ar fi însemnat că romanul Muntele magic fusese construit, în părţile lui esenţiale, pe o eroare medicală - prin urmare îi scrise medicului: „Chiar complet sănătoasă nu am fost; treceam de la o bronşită gravă la alta, aveam în permanenţă stări febrile şi slăbeam în greutate. Friedrich Muller mi-a recomandat cu insistenţă cura de la Davos, la fel şi profesorul Romberg [peste un an] care m-a trimis la Arosa. Câtva timp după aceea toate au mers bine, dar în urma naşterii, la interval scurt, a ultimilor doi copii, pe care i-am alăptat eu, întocmai ca pe cei patru mai mari, am contractat o bron- hopneumonie cu febră foarte mare şi

am fost trimisă încă o dată la Arosa."[42]

Dar să ne întoarcem la martie 1912. Despărţirea celor doi soţi fusese „moderat de melancolică"[43], în

schimb călătoria foarte bună, în ciuda vremii proaste. în conformitate cu însemnările minuţioase ale lui Hedwig Pringsheim, dificultăţile începură în dimineaţa următoare, când mama şi fiica nu găsiră solicitudinea aşteptată la sanatoriul Turban care le fusese recomandat. Li se spuse că şeful clinicii lipseşte din localitate o perioadă mai lungă şi că în clinica sa „nu există nici un loc liber[11], încă săptămâni întregi, „în afară de o cămăruţă mizerabilă şi nesănătoasă pe care ne-o pot pune la dispoziţie din milă.“[44] Deci, mai departe, la următoarea adresă! ,,[Ne-am dus] la Waldsanatorium Jessen, care era minunat dar nici acolo nici un loc liber înainte de 2-3 săptămâni[11]. Situaţia începea să devină critică. O vizită făcută unei vechi cunoştinţe din Munchen - mai familiarizată cu uzanţele din Davos decât proaspăt sositele de la şes - deschise noi perspective. Turban nu era în nici un caz recomandabil; în schimb un contact cu Jessen ar avea „eventual[11] şanse să fie productiv; un telefon direct, ocolind ierarhia de la sanatoriu, ar putea fi mai degrabă încununat de succes.

„Consilierul aulic[11] - sub această denumire se va regăsi profesorul Jessen, mai târziu, în romanul Muntele magic - se declară, într-adevăr, dispus să vină în ziua următoare la hotel pentru o consultaţie şi să o trateze pe pacientă acolo, până în clipa în care la sanatoriu se va elibera o cameră adecvată:

„13.3.1912 [...] Vizita prof. Jessen, un domn extrem de plăcut şi simpatic care diagnostică «tuberculoză încarcerată» în ganglion şi plămân - cazul nu este grav dar de durată, iar vindecarea va necesita cam 6 luni. După lunch m-am dus la hotelul Splendid, am închiriat camere pentru Katia şi mine, apoi înapoi la Rhătia, am

făcut bagajele, i-am expediat lui Alfred o telegramă ca să-l anunţ că şederea mea aici se va mai prelungi, neam mutat cu Katia, cu o sanie, în celălalt hotel, unde am culcat-o de îndată în noul pat.“[45]

Jessen îşi dădu verdictul în ziua următoare: „Vizita profesorului, care ia în serios starea Katiei considerând că va fi necesar să stea 4 săptămâni la pat. Apoi îl întreb pe Alfred dacă nu ar fi cazul să rămân deocamdată aici.“

Aşa s-a şi întâmplat. Mama rămase, iar profesorul se arătă, deja după câteva zile, mulţumit de starea pacientei, interzicându-i însă „categoric"[46] să părăsească patul. Nu obiectă în schimb nimic împotriva vizitelor. Primul vizitator este Alfred Pringsheim. Mama vorbeşte în însemnările ei despre o viaţă familială armonioasă, mai întâi la hotelul Splendid, apoi în sanatoriul lui Jessen în care pacienta se mută la 22 martie, adică la paisprezece zile după sosirea celor două doamne - pe un viscol puternic dar, fireşte, „într-o sanie închisă". Primire scurtă făcută de medici şi sora şefă, doamna V. Thămling."[47] Pentru Katia urmează apoi viaţa cotidiană din sanatoriu, despre care îi relatează soţului ei în scrisori zilnice, foarte sugestive. Făcând o reconstituire

minuţioasă, Christian Virchow a încercat să compare datele şi metodele practicate la Davos în tratamentul tuberculozei în anii dinaintea primului război - deci tocmai experienţele prin care a trecut Katia Mann (şi, după cum vom vedea, şi mama ei) pe muntele magic - cu episoadele corespunzătoare din roman, refăcând, în felul acesta, cel puţin parţial, conţinutul scrisorilor pierdute.[48]

însemnările lui Hedwig Pringsheim nu îi erau cunoscute. Păcat! Ftiziologul ar fi găsit acolo date suplimenta

95

re. Astfel, la 24 martie jurnalul consemnează rezultatul unei noi examinări care confirmă diagnosticul iniţial: „Tuberculi în ambii lobi pulmonari, mic focar învechit, caz uşor, probabil se va vindeca în 6 luni“ - o constatare care le permise părinţilor să se întoarcă în oraşul de la şes, după o despărţire „tandră - emoţionantă - resem- nată“.

Peste două luni, Thomas Mann o luă din loc ca să îşi viziteze soţia şi să îşi facă o imagine despre existenţa dusă în acea izolare în care ritmul vieţii zilnice se deosebea radical de cel al vieţii de la şes, iar „timpul" îşi avea legile sale proprii. Katia era deja suficient de „restabilită" ca să îşi poată însoţi soţul în plimbările sale - în orice caz, de-abia după ce se aclimatizase şi el şi depăşise un mic puseu febril din primele zile, fără ca medicii să fi reuşit să-l convingă de pericolul unei tuberculoze. Peste trei săptămâni se întoarse acasă, le dădu socrilor raportul despre starea de sănătate a fiicei lor. („Veşti care nu mă satisfac în întregime"[49], notează Hedwig Prings- heim) după care plecă mai departe, la Tolz, unde supravegherea gospodăriei fusese preluată între timp de mama sa, Julia, pentru ca fiul să-şi poată finisa, în linişte, nuvela Moarte la Veneţia. Prietenii invitaţi din când în când în micul birou pentru a urmări lectura paginilor scrise deja trebuia să compenseze, de bine de rău, absenţa vocii critice a amfitrioanei.

în iulie, când Hedwig Pringsheim plecă încă o dată - împreună cu fiul ei Klaus - la Davos pentru a nu lăsa să treacă ziua de naştere a gemenilor fără festivităţile familiale de rigoare, informaţiile primite nu erau cu mult mai îmbucurătoare. Avem însă îndoieli că mama le acorda medicilor o încredere nelimitată. în orice caz, o

96

scrisoare adresată lui Maximilian Harden ne arată că nu era lipsită de o doză mare de scepticism:

„lată-mă deci aici, într-o rochie veche a Katiei“, citim în scrisoare, „de jos se aud acordurile melodiilor lui Wagner încropite de Klaus la pian; pe balconul învecinat din stânga grecoaica frumuşică, bolnavă de plămâni, ia ore de italiană, iar pe balconul din dreapta tuşeşte consilierul guvernamental din Kassel. Seara stăm de poveşti cu drăgălaşa domnişoară din Hamburg, care a avut hemoptizie, şi cu domnişoara din Koln, cea cu pieptul mare; cu toţii fac glume pe marginea bolii îngrozitoare. Domnişoara cu pneumotorax îl face să fluiere şi povesteşte că medicul i-a recomandat să se angajeze pe post de orchestră (!) în perioada în care îl «poartă»; şi câtva timp uiţi complet că te afli într-o clădire şi într-o vale a celor condamnaţi la moarte.

Sunt de 10 zile aici ca să o văd pe Katia, iar Klaus îşi petrece şi el vacanţa la sanatoriu, în parte ca să o distreze pe Katia, în parte ca să se întremeze căci avusese neapărat nevoie de această odihnă. Fireşte că au vrut să-l convingă şi pe el - aşa ca pe oricine altcineva care este atât de imprudent să se supună aici, la Davos, unei examinări medicale - că are o tuberculoză pulmonară; dar, har Domnului, radiografia a arătat în curând eroarea aşa că a trebuit, contre coeur*, să-l declare sănătos. Pe Katia am găsit-o într-o stare mult mai bună [...], bronzată şi arătând bine, mai împlinită şi bine dispusă. Şi diagnosticul este ameliorat, chiar dacă, din păcate, nu se poate vorbi încă de o «dezintoxicare» totală. Totuşi va putea pleca acasă pe la finele lui septembrie. Oare vindecată? Sunt cam sceptică. în genere,

* în silă (în franc.) (n. tr.)

îmi am rezervele mele faţă de Davos, unde [cei de aici] îl imobilizează cu scoabe din fier pe orice om care a ajuns în ghearele lor. La grecoaica frumuşică din camera învecinată a venit în vizită sora ei: o fată înfloritoare, solidă, de-abia îşi luase bacalaureatul, are vârsta de 20 de ani, acasă circulă 8 ore pe zi, joacă tenis, face canotaj, înoată, nu a avut niciodată «febră» - pe scurt: o sănătate de fier. Deoarece a venit pentru câteva săptămâni a fost supusă ieri unui examen medical; fireşte: tuberculoză incipientă. Repaus la pat, fără tenis, fără plimbări, îşi ia temperatura de 8 ori pe zi! Ei bine, cine nu se îmbolnăveşte din cauza acestui regim de viaţă trebuie că dispune de o rezistenţă uriaşă. Fata asta frumoasă, solidă, plină de viaţă este acum posomorâtă şi sumbră, stă cu privirile aţintite în gol, iar sora bolnavă a ajuns să fie de-a dreptul disperată.

între noi fie vorba, dragă prietene: sunt de părere că Davosul este o cacealma. Bineînţeles că nu poate fi decât foarte sănătos şi benefic să petreci zilnic şase ore afară, în cel mai bun aer, culcat într-un şezlong, să iei 5 mese pe zi, să bei mult lapte, să nu ai nici o bătaie de cap, nici servitoare, să te bucuri de linişte deplină. Nu este nevoie ca un medic înţelept să coboare din cer ca să-ţi spună aşa ceva. Sunt convinsă că în cazul în care Katia ar petrece 5 luni în casa de la Tolz, fără Tommy, fără cei 4 ştrengari şi fără creaturile astea infecte care sunt servitoarele ar avea aceleaşi rezultate ca aici. Dar exact aşa ceva nu este posibil. La sfârşitul lui septembrie vrea neapărat să plece şi nu i-o pot lua în nume de rău. Aş putea scrie cele mai minunate reportaje despre şederea mea la sanatoriu, dar nu vreau să mă amestec în meseria ginerelui meu Tommy, care a petrecut, şi el, patru săptămâni aici şi care, să spunem

aşa, vede peste tot doar materie primă, «subiecte», profesorul Jessen va avea în viitor ocazia să rămână cu gura căscată de uluire!"[50]

Cât de precisă şi plină de umor este prezentarea ambianţei! Putem deduce foarte bine din descrierile lui Hedwig Pringsheim cam care a fost conţinutul relatărilor fiicei ei în legătură cu Davos; autorul recunoscător [Thomas Mann] le-a montat apoi în Muntele magic, adăugând propriile impresii despre mediul respectiv şi pe cele transmise probabil de Katia

vizitatorului. Sosirea lui Hans Castorp corespunde sosirii lui Thomas Mann la Davos. Katia îl reprezintă pe Joachim Ziemssen: „Hai, vino, ieşi afară, nu te jena!“[51] Şi în continuare: vizitatoarea sănătoasă tun din Grecia are mulţi fraţi şi surori în roman - Tous les deux[52]* înseamnă: ferice de cel care fuge de acolo înainte de a fi prea târziu, de exemplu James Tienappel. Dar în primul rând: domnişoara care seamănă cu o orchestră reuşind să concerteze în mod atât de variat reapare, perfect metamorfozată, în personajul Hermine Kleefeld: „O fată înaltă, tânără, îmbrăcată într-un pulover verde [...] trecu foarte aproape de Hans Castorp, atingându-l cât pe-aci cu braţul. Şi fluiera... Ei nu, era nebunie curată! îi fluiera, dar nu din buze pe care nici măcar nu şi le ţuguiase, dimpotrivă, şi le ţinea strânse. Fluiera din ea însăşi în timp ce îl privea, [...] un fluierat extrem de neplăcut, aspru, şuierător şi totuşi cavernos."[53] Nou-venitul este îngrozit şi trebuie redresat cu ajutorul unei explicaţii din domeniul chirurgiei. Nici vorbă de fluierat din burtă: „Asta" - îl lămureşte vărul - „a fost Hermine Kleefeld, fluieră din pneumotorax."[54]

* Amândoi (în franc.) (n. tr.)

99

Hedwig Pringsheim şi gemenii se vor fi amuzat probabil imaginându-şi „uluirea[11] profesorului Jessen când îşi va întâlni alter ego-ul din roman - de asemenea şi a celor ce cunoşteau mediul din Davos. Dar probabil că şi autorul a fost încântat de spiritul de observaţie al mamei şi fiicei, care îi uşura extrem de mult procesul de metamorfozare poetică a impresiilor în micile portrete, atât de măiestre, din roman.

Lectura scrisorii lui Hedwig Pringsheim către Maxi- milian Harden ne demonstrează cu certitudine cel puţin un lucru: dacă am cunoaşte şi conţinutul scrisorilor scrise de Katia Mann din diferitele sanatorii, am citi cu de două ori mai multă plăcere Muntele magic - nu în ultimul rând cu un sentiment de recunoştinţă profundă faţă de o „colportoare[11] care ştia precis ce fel de impresii (pe cât posibil macabre) îl fascinează pe soţul ei şi care ar merita o cunună de lauri şi în calitatea ei de muză inspiratoare şi de informatoare, nu numai în cea de educatoare şi prietenă a copiilor, de şefă a gospodăriei sau manageră împovărată cu toate calculele, socotelile şi obligaţiile de secretară a familiei Mann. Katia Mann, copilul genuin al mamei ei, reprezenta mult mai mult decât atât.

Să fi fost cu adevărat vindecată la 25 septembrie 1912 când coborî, în fine, de pe muntele magic jos, la şes, plecând imediat mai departe, la Tolz şi revenind de- abia peste trei săptămâni la Munchen, împreună cu familia? „Tommy şi familia au descins astăzi la Mun- chen, Katia după o absenţă de exact nouă luni. Deoarece în acest timp poţi face un copil, sper că te poţi şi însănătoşi[1155], îi scrie Hedwig Pringsheim prietenului Harden. „în orice caz, s-a îngrăşat şi arată bine.[11]

100

Da, dar această stare nu a durat multă vreme: „Katia destul de bine, deşi destul de nerezonabilă[1156], citim peste câtva timp, iar în noiembrie: „Am fost la Katia care este răcită şi la pat.“[57] Greu de stabilit în ce măsură această vulnerabilitate se datora schimbării climei, unei predispoziţii structurale sau

unei suprasolicitări ale cărei efecte se arătaseră deja peste câteva luni. Cert este doar că până la izbucnirea primului război mondial Katia Mann a fost expediată încă de două ori, „fără drept de apel“, de către medicii din Munchen, şi anume la 15 noiembrie 1913 la Meran („ceea ce i-a dus la disperare atât pe ea cât şi pe Tommy care tocmai revenise de la Stuttgart“[58]) iar la 3 ianuarie a anului următor la Arosa. De la Meran se întorsese la Crăciun - se pare că din propria ei dorinţă şi nu spre încântarea profesorului Romberg care o trata atunci. Hedwig Pringsheim pregăti la 21 decembrie camerele de oaspeţi din ArcisstraBe. La ora două fără un sfert sosi „Tommy cu cei patru copii, bona, subreta şi [câinele] Motz.“[59] Şi de-abia după ce „hărmălaia[11] se potolise iar copiii erau „instalaţi[11] la bunică, se duseră la gară să o ia pe Katia. în 23 câteva târguieli de Crăciun, apoi - ca de obicei în zile comemorative - o vizită la cimitir „pentru a-i duce flori lui Erik“, precum şi o consultaţie la Romberg, care insistă ca tratamentul început la Meran să fie continuat la Davos.

Nu ştim din ce cauză în loc de Davos a fost preferată Arosa. în orice caz, la 3 ianuarie 1913 urmă o nouă despărţire: „La ora 10 plecarea Katiei la Arosa, am con- dus-o cu toţii, foarte trişti, la gară; zăpadă mare.[1160]

Peste două zile familia Mann se mută în casa nouă din Herzogpark. Dacă nu am dispune de datele exacte

consemnate de mamă ni s-ar părea de necrezut ca o familie, care finea atât de mult la sărbătorirea anumitor evenimente, să o lase pe stăpâna casei să plece cu două zile înainte de mutare. Este greu să ne imaginăm că doamna Katia Mann s-ar fi supus acestei decizii fără să aibă motive pertinente. Fusese amânată data instalării în noua locuinţă sau medicul se temea că mutarea ar fi însemnat un efort prea mare - o obiecţie acceptată cu toată convingerea şi de mamă. Ce spunea Thomas Mann?

Nu ne sunt la îndemână documente care ar putea să dea răspuns la aceste întrebări. Singurul lucru pe care îl ştim este că ideea de a-şi construi o casă în cartierul „Herzogpark“, situat în apropiere şi foarte căutat în ultima vreme în scopuri urbanistice, fusese pusă pe tapet din primăvara anului 1911, adică la scurt timp după mutarea familiei în MauerkircherstralBe; în noiembrie 1911 Katia, Hedwig Pringsheim şi micuţa Erika trecuseră în revistă diferitele terenuri, iar la un ceai luat în februarie 1912 în ArcisstraBe fuseseră discutate, „cu toată seriozitatea"[62], planuri concrete de construcţie. în lunile următoare cei doi copii „mai mari“ dădeau bucuros o fugă de pe MauerkircherstraBe, aflată la o depărtare de doar câteva minute, până în Herzogpark ca să vadă cum se înălţa încetul cu încetul noua casă. Cel mai mare fiu al familiei Hallgarten, care locuia deja acolo, îşi aminteşte că într-o zi „o fată cu ochii negri, sprintenă, cu o privire puţin şăgalnică[1163], şi un băiat „blond, cam visător şi cu un nas uşor coroiat, întocmai ca sora sa“, apăruseră prezentându-se ca fiind copiii noilor vecini, goliseră cu mare viteză o farfurie cu prăjituri şi apoi o tuliseră iar - emisarii acelei hoarde sălbatice care mai

târziu îi va ţine în şah pe vecini şi pe trecători cu tot felul de idei năstruşnice.

La 12 mai 1914 - data este consemnată de Hedwig Pringsheim - se mută, în fine, în noul domiciliu şi mater familias. La ora 5 familia se înfiinţă la gară ca să o primească pe mamă care, „bronzată ca un indian, coborî din compartiment pe jumătate râzând, pe jumătate plângând de fericire", iar mai târziu „se instală ca musafir în propria casă nouă - agitată, fericită [şi] zăpăcită", participând la supeul pregătit pentru întâmpinarea ei. într-adevăr, casa ei, proprietatea fusese intabulată pe numele ei.

Dar nu i se acordă un răgaz suficient ca să poată lua în stăpânire noua ambianţă, deoarece pentru lunile de vară se mutară iarăşi cu toţii la Tolz, în ciuda noului palat din oraş. învăţătorul Burkhardt de la şcoala din sat fusese angajat pentru cei doi copii mai mari care ajunseseră între timp la vârsta şcolară: „un tânăr foarte plăcut şi delicat, cu o faţă de băieţaş şi o voce care se dădea încă uşor peste cap"[64]. Thomas Mann continua să lucreze la Muntele magic, iar în cinstea zilei de naştere a Katiei, din 24 iulie, le citi mamei-soacre şi soţiei un „capitol foarte bun şi eficient" din roman, „cu care ocazie Katia leşină aproape de râs - de amuzament şi slăbiciune."[65]

Izbucnirea războiului la câteva zile după aceea îi luă se pare prin surprindere şi pe membrii familiei Mann. Nu că ar fi fost foarte încrezători în evoluţia politică sau că ar fi exclus total catastrofa numită „război" - dar, în ultimă instanţă, credeau totuşi că nu se va întâmpla nimic: „Vor împinge lucrurile până la ultima limită şi apoi vor cădea totuşi cumva de acord."[66] La
1 august - copiii
103
se pregăteau tocmai să-i distreze pe părinţi cu reprezentaţia, pusă la punct până în cele mai mici amănunte, a unei drame Pandora construite de ei înşişi - totul se dădu peste cap: „Părinţii erau pe terasă împăturind păturile în care se înveleau în timpul repausului de după-amiază. Tatăl meu îşi îndreptă privirile spre munţi în spatele cărora prinseseră contur nişte nori. Apoi spuse: «Acum ar putea apărea pe cer şi o sabie însângerată» “.[67]

Descrierea acestei scene este aproape identică în însemnările celor patru copii. Dar în timp ce Erika Mann dă glas unor sentimente înălţătoare excluzând de la bun început orice posibilitate de a stoca mărfuri, ceilalţi copii relatează despre acţiuni interesante şi neobişnuite ale mamei lor. Ea îi „telefonă doamnei Holzmeier comandând pentru zilele următoare ouă şi unt“[68]; Golo Mann povesteşte chiar că s-au dus toţi cinci cu o căruţă „în sat“, ca să cumpere „nu mai puţin de 10 kilograme de făină[11].[69] în afară de propriile memorii, există numeroase relatări din anii următori, care o descriu cu admiraţie pe Katia Mann cum se întorcea adeseori, seara, obosită şi epuizată, din „incursiunile[11] făcute pe bicicletă - şi încărcată cu sacoşe mari - în împrejurimile Munchen-ului.

în momentul în care apăruse obligaţia de a asigura aprovizionarea familiei, stăpâna casei dezvoltă aptitudini nebănuite. Copiii atestă marele ei talent de a doza în aşa fel restricţiile încât la început le resimţeau de-a dreptul ca variaţie - până când, spre sfârşitul războiului, începu adevărata perioadă de foamete, căci piaţa nu mai oferea decât „veveriţe, corbi şi vrăbii[1170]: „Purtam îmbrăcăminte din pânză de iută şi încălţăminte cu talpă de

lemn[1171], ca şi copiii de la sate, sau umblam desculţi
104
până toamna târziu şi „ne răfuiam, ca nişte pescăruşi, pentru o bucată de pâine[11].

în orice caz, Katia nu se mai putea gândi să se menajeze - în ciuda eforturilor mari, duse uneori până la extenuare. De parcă rezistenţa stăpânei casei ar fi crescut odată cu grijile care o asaltau. Şi ajutorul părinţilor era solicitat mai rar. Pentru prima dată în viaţă Katia pringsheim părea să se fi desprins cu adevărat de mama ei care era, şi ea, atât de solicitată de obligaţiile faţă de propria gospodărie încât grija de a organiza viaţa familială a fiicei ei trecu pe planul al doilea. Hedwig Pringsheim urmărea în parte cu admiraţie, în parte cu uimire curajul şi perseverenţa de care dădea dovadă Katia Mann în momentul în care era în joc aprovizionarea cu alimente sau combustibil a familiei ei. Când rezerva de cărbune din PoschingerstraBe se termină şi nici puţinele sobiţe nu mai puteau fi încălzite, ea luă taurul de coarne, adică se duse direct la furnizor unde „individul acela scârbos[11] zăcea în pat „bolnav şi despuiat[1172] şi o rugă să se „aşeze puţin pe marginea patului ca să stea de poveşti[11]. Iar ea „se execută[11]!

„în timpul războiului mama, până atunci atât de răsfăţată, deveni un fel de eroină[11], scria Golo Mann resuscitând acea perioadă; „avea două misiuni grele: să-l protejeze pe soţul nervos, care lucra din greu, să-l alimenteze cât mai bine, dar să nu-i lipsească nici pe ceilalţi, adică pe cei patru copii şi pe cele trei «fete» [...] de strictul necesar.[1173]

în al doilea an de război rezistenţa Katiei care •mpHnise deja treizeci şi doi de ani este supusă, pe neaşteptate, unei grele încercări. în primăvara şi vara anului 1915 o apendicită acută cuprinse pe rând, ca un
105
fel de epidemie, pe toţi membri familiei cu excepţia tatălui. începutul îl făcu Golo căruia „cu ocazia celei de-a şasea zile de naştere medicii se văzură deodată obligaţi să-i taie burtica deoarece în câteva ore se formase o apendicită purulentă, care trebuia operată de urgenţă".[74] „Totul a decurs bine“, le comunică Hedwig Pringsheim, în continuare, celor de la Berlin, „dar ora pe care am petrecut-o, împreună cu Katia, în faţa sălii de operaţie a fost cumplită". Va fi însă şi mai rău! La finele lui mai pacostea îl lovi pe Klaus şi începu „lupta cu moartea, pentru salvarea băieţelului iubit, fiul de 8 ani al Katiei, care devenise, în decurs de câteva ore, dintr-un copil înfloritor, frumos şi încântător un candidat la moarte, palid şi lipsit de vlagă. Apendicită, perforaţie, operaţie, peritonită purulentă, operaţia repetată de două ori - nu am fost cruţaţi de nici o spaimă. Aş putea spune că de-abia de ieri am început să sperăm că va rămâne în viaţă. Dacă nu survine nici o complicaţie."[75] Dar mult temuta complicaţie surveni. Şi iarăşi: „Grijă, teamă, speranţă şi deziluzie",[76] şi iarăşi speranţă şi deznădejde: „pentru ca să pot descrie toate acestea ar trebui să am pana ginerelui Tommy care va reda cu siguranţă într-o bună zi acest episod".

Situaţia părea disperată: „După ce cu o săptămână în urmă şi al treilea copil al Katiei [Erika] în decurs de 10 săptămâni a fost supus duminică

dimineaţa operaţiei de apendicită, spre seara aceleiaşi zile trebui să se intervină pentru a patra oară operându-l pe bietul martir [Klaus] care zace deja de 6 săptămâni în stare foarte gravă în clinică, la secţia chirurgicală, cu două canule în draga lui de burtică şi un anus contra naturii. Această operaţie a fost cea mai cruntă, căci părea inutilă; bietul
106
băieţaş, până joi fusese dat pierdut - un muribund. Şi deodată, ca prin miracol, organele sale au înviat; căci se pare că resursele vitalităţii încă nedegradate ale copiilor sunt inepuizabile; de două zile merge spre bine iar astăzi putem spune că este salvat".[77] 0peraţia „bietei Erika în vârstă de nouă ani" nu a fost, „nici ea, o plăcere", dar a trecut aproape neluată în seamă din cauza îngrijorării pricinuite de frăţiorul care se zbătea în ghearele morţii. „Biata mea Katia", conchide în final Hedwig Pringsheim, „deşi atât de plăpândă, a avut o prestaţie supraomenească, de care numai o mamă este în stare; de cinci săptămâni trăieşte în clinică şi a rezistat uimitor de bine."

Versiunea lui Klaus Mann şi a altora că a frecţionat cu apă de colonie trupul fiului considerat deja pierdut de către medici activând în felul acesta organele care nu mai funcţionau şi salvând viaţa copilului nu este confirmată de relatarea lui Hedwig Pringsheim. Nici Golo şi nici Monika nu fac referire la aşa ceva în amintirile lor.

Dar cu toate acestea, gestul ar fi fost în concordanţă cu modul de a reacţiona al Katiei Mann. Când viaţa soţului şi a copiilor se afla în pericol era gata să facă orice. Căci nu accepta ideea morţii - nici în lupta dusă pentru salvarea muribundului Klaus şi nici, peste treizeci şi unu de ani, în Billing’s Hospital din Chicago, când lui Thomas Mann i s-a extirpat acea tumoare malignă despre a cărei existenţă nu a aflat niciodată.

într-adevăr, doamnele Pringsheim erau femei înţelepte, curajoase şi nu se sinchiseau de privirile chiorâşe ale altora. Probabil că Thomas Mann nu a fost foarte încântat când, în anul 1917, soacra sa i-a dăruit de Crăciun nepotului Klaus exact romanul pacifist al Ber-
107
thei von Suttner Die Waffen nieder (Jos armele), şi anume exemplarul dat odinioară de străbunica Hedwig Dohm nepotului ei Erik; căci Hedwig Pringsheim împărtăşea angajamentul antimilitarist al mamei ei - spre deosebire de fiică şi ginere. „Cum să ai dispoziţia sufletească de a petrece chiar şi numai o oră [lângă pomul de Crăciun]?" îi scrie lui Maximilian Harden. „Când am citit deunăzi că azi am recucerit cu uriaşe sacrificii omeneşti capul Hartmannsweil, după ce ieri îl pierdusem cu sacrificii tot atât de uriaşe, am resimţit iar întreaga dementă a acestui măcel care nu mai ia sfârşit, înfiorându-mă din nou. în fond, fiecare om ucis este fiul unei mame. Şi fiii câtor mame au fost măcelăriţi fără nici un sens la Gallipoli şi sunt măcelăriţi în continuare?"[78]

La Katia Mann căutăm în zadar asemenea declaraţii empatice; deosebirile dintre mamă şi fiica ei care susţinea politica germană agresivă sunt foarte profunde: „Katia spune batjocoritor: nu citesc comunicatele statului major rusesc, căci toate sunt mincinoase. Eu însă mă întreb: Oare numai acestea

sunt mincinoase? Cine îţi garantează că acolo se minte mai mult decât... în altă parte? în asemenea momente ne înverşunăm amândouă şi ne despărţim jignite în străfundul inimii. Când aud aşa ceva de la oameni tineri şi neexperimentaţi (căci Katia asta este, [deşi] inteligentă, cu o judecată clară, mai cultivată decât mine) - [...] amuţesc şi mă simt mâhnită. [...]. Spune-mi, [Harden], de ce dai peste tot de atâta minciună, şarlatanie, răutate şi ură? în schimb Katia spune: doar la noi găsim spiritul adevărului."[79]

Este greu să reconstituim astăzi care erau pe atunci convingerile Katiei Mann şi de ce parte se situa politic.

108

Se pare că, afectiv, aproba mai degrabă atitudinea naţională şi conservatoare a soţului decât angajamentul pacifist al mamei. Ea, care va ajunge de-abia în era nazismului lui Hitler să se situeze pe o poziţie tranşantă, avea deocamdată alte griji. Era iar gravidă - o constatare care, chiar dacă o bucura, nu îi producea doar fericire, din cauza dificultăţilor serioase de aprovizionare către sfârşitul războiului. Dar de data aceasta totul se desfăşură normal, naşterea din 24 aprilie 1918, la clini- cile universitare - singura care nu avusese loc acasă - decurse fără nici o complicaţie, iar tatăl îi înălţă din prima zi (un fapt neobişnuit) imnuri noului-născut, „copilaşului", a cărui apariţie o cântă în hexametri nu totdeauna impecabili: „Paisprezece ani au trecut de când pe fată am luat-o / în căsătorie; în şapte au venit primii patru; / Trecut-au alţi şapte şi numărul nostru părea rotunjit. [...] Şi când toate lăuntric astfel erau aranjate / Ai germinat tu şi mi-ai fost născută, viaţă scumpă; / Copiliţă dragă! Şi cât de diferită era dispoziţia mea acum / Pregătită pentru asemenea întâmpinare în varii privinţe! / Imagini şi semne ale unei aventuri! / îmi fuseseră ceilalţi; de-abia tu, iubita mea, / Rod al iubirii virile de bună-credinţă ai fost / Al unei îndelungate comunităţi la rău şi la bine."[80]

Katia era contrariată de lipsa de decenţă a unor asemenea versuri şi de „exhibarea strictei intimităţi"[81] fără nici o distanţare ironică. în schimb Thomas Mann nu cunoştea asemenea scrupule: „Acest element foarte intim este [...] în acelaşi timp cel mai general şi omenesc."[81] Dar Katia se împotrivi; pusă în faţa alternativei între simţul ei critic şi o atmosferă familială destinsă, se decise pentru disconfort: „încordare între Katia şi mine

109

din cauza radierii celor două versuri fără de care pasajul este foarte slab iar impresia generală pierde foarte mult în esenţa ei, după părerea mea. - Dispoziţie foarte proastă toată ziua.“[82] Dar autorul nu se lăsă influenţat şi scrise mai departe: „Când tu [...] luminii i-ai aparţinut, spre care / De mult deja tindeai, cu lovituri ce le ascultam; / Când pentru prima dată povara uşoară în braţe temătoare / Simţit-am şi cu mută încântare văzut-am lumina cerului / în ochiu-ţi răsfrântă; apoi - cu câtă grijă / La al mamei tale piept te-am depus: afecţiune / Mi-a invadat deodată inima, binecuvântată iubire."[83]

Adevărul este că Thomas Mann nu era omul entuziasmului debordant. Trebuia să se înfrâneze dacă voia să se menţină la nivelul obişnuit. Doar copiii săi preferaţi, adică fiica cea mai mare şi cea mai mică l-au luat uneori

de pe picioare de-a lungul timpului.

Copilaşul - purtat pe palme şi înconjurat de dragoste: aşa apare Elisabeth în filele jurnalului lui Thomas Mann; fiecare pas, cât de mărunţel, este urmărit cu minuţiozitate şi recunoştinţă. Elisabeth rămâne ani în şir nucleul casei pentru Thomas Mann. Din jurnal reiese că evoluţia copilului este resimţită ca o pendulare între fericire diafană şi suferinţă aproape insuportabilă: „Urechea copiliţei a fost bandajată. [...]. S-a aruncat pe jos şi a ţipat de mi-a sfâşiat inima."[84] în schimb mama privea situaţia cu ochi mai realişti: ştia mai bine cum se exteriorizează senzaţiile copiilor. „K. crede că [micuţa] nu poate avea dureri prea mari, deoarece la câteva minute după aceea râde iarăşi; durerile atroce ar trebui să o epuizeze". Dar asemenea explicaţii nu-l puteau convinge pe tatăl care suferea empatic alături de copil. Văzând „făptura mică, nevinovată şi lipsită de înţelegere

care zăcea cu capul bandajat" se trezeau în el sentimente de culpă confruntându-l cu toate angoasele şi actele de cruzime ale vieţii: „Sunetele nearticulate, imploratoare şi tânguitoare pe care le scoate denotă o suferinţă profundă şi le suport foarte greu. Aducând pe lume copii creezi suferinţă ş/în afara ta, suferinţă obiectivă pe care nu o simţi şi tu, dar pe care o vezi simţită de altul, aşa încât te simţi vinovat de ea.“

Copilul preferat - ultimul după dorinţa tatălui! Dar se pare că şi această ultimă pereche trebuia să fie completă. La un an după Elisabeth se născu Michael - în urma unei sarcini umbrite de multe semne de întrebare şi care stătuse de la bun început sub auspicii dramatice. „Katia a fost la Faltin din cauza stării ei. El neagă, în ciuda indiciilor. Misterios.“[85] Scepticismul medicilor care continuau să „nege“ în ciuda convingerii mamei, nu era de natură să-i facă viaţa mai uşoară Katiei care în aceste ultime luni de război ducea, oricum, o existenţă istovitoare din punct de vedere fizic şi psihic. îşi dorea copilul. „Ar fi aproape mai îngrijorător dacă ea s-ar înşela [şi nu medicii]"[86], nota Thomas Mann în jurnal. Iar când, la finele lui septembrie, nici măcar un „certificat medical scris despre necesitatea întreruperii sarcinii"[87] nu reuşi să înlăture „aversiunea fizico-morală“[88] a Katiei faţă de o asemenea intervenţie, soţul îi respectă dorinţa: „între 5 şi 6 [copii] nu este o diferenţă mare. [...]. în afară de sănătatea Katiei nu am nimic de obiectat, doar că momentul «Lisa» (ea fiind într-un anumit sens primul meu copil) este demonetizat, prejudiciat în felul acesta."[89]

Katia nu născu la clinică - probabil din cauza împrejurărilor. La Munchen se dezlănţuise revoluţia. „în jur,

haos!“ Nu ştia nimeni dacă va putea părăsi casa la momentul oportun. Deci se luară toate măsurile în vederea unei naşteri la domiciliu - poate că soluţia nu fusese cea mai fericită după cum va arăta evoluţia evenimentului care a avut loc în a doua zi de Paşti, luni, la 21 aprilie 1919. La început totul părea să meargă normal. La ora 6 dimineaţa tatăl înţelesese din paşii care se auzeau la etajul de sus „că începuse naşterea"[90], dar ştiind că prezenţa sa este inutilă, se culcase înapoi. La ora 7, când se sculă, toţi credeau că peste

o oră copilul va fi născut. Dar după aceea travaliul stagnă şi „lipsa totală a contracţiilor puternice, de deschidere" făcea necesară o intervenţie cu forcepsul, pentru care însă doctorul Ammann părea să nu fie pregătit în nici un fel. în orice caz, un asistent trebui rugat să aducă instrumentele necesare, o acţiune care - har Domnului! - nu a fost împiedicată de turbulenţele răzmeriţei.

Totuşi operaţia în sine decurse fără complicaţii. „S-a terminat în scurt timp"[91], după cum notă, uşurat, tatăl, iar Erika putu să anunţe după-amiază naşterea unui băiat sănătos. „Uşurare mare" peste tot - nu în ultimul rând şi din cauza „sexului masculin" al copilului, care, după aprecierea corectă a tatălui, îi va ridica „fără doar şi poate moralul"[92] mamei. în orice caz, însă, în ziua următoare Katia începu să aibă îndoieli că i se spusese adevărul în legătură cu băiatul. De-abia o „inspectare" a nou-născutului, întreprinsă împreună cu soţul, o linişti iar.

Dar în timp ce fericirea lăuzei de 38 de ani era deplină, Thomas Mann trebui să admită „că nu simte nici de departe pentru băiat tandreţea pe care o simţise din prima clipă pentru Lisa".[93]

112

Deocamdată, însă, matematica se impusese - atât în sensul tatălui-socru Alfred cât şi în cel al lui Thomas Mann. Muntele magic ne arată că poetul acorda importanţă puterii simbolice a cifrelor, în schimb se blamă din plin în momentul când, anunţând la Oficiul Stării Civile naşterea lui Michael, nu reuşi să indice data naşterii celorlalţi copii ai săi, deşi „ordinea superioară" fusese respectată în mod convingător odată cu venirea pe lume a ultimului copil. Variind versuri din Gesang vom Kindchen (Cântec despre copilaş), ajunse în 1930, în LebensabriB (Autobiografie), la concluzia: „M-am născut şi am împlinit vârsta de cincizeci de ani la mijloc de deceniu şi tot la mijloc de deceniu, adică la jumătate de an după mijloc, m-am însurat. Simţul meu pentru claritate matematică este satisfăcut, după cum este satisfăcut şi de gruparea copiilor care s-au născut şi trăiesc ca trei perechi rânduite ca o rimă şi o horă - fată, băiat - băiat, fată - fată, băiat."[94] (Hedwig Pringsheim spusese încă în 1912 - cu acea suficienţă plină de pregnanţă care o caracteriza - că ginerele ei „trăieşte numai în subiecte") .

Katia Mann ar fi fost dispusă să se abată de la această schemă făcând şi alţi copii. în scrisorile adresate mai târziu copiilor mai mari deplângea uneori destinul ei de „orba" (orfana, găunoasa, cea lipsită de conţinut). Dar dădu totuşi ascultare sfatului medicului şi dorinţei soţului ei: şase copii (dacă punem la socoteală şi avorturile, opt sarcini) - era suficient.

113

Capitolul 4 Doamna Thomas Mann

„Biata Katia! Nu are o clipă de răgaz. Şase copii în casă, problemele pe care le ai în ziua de azi cu - era să spun «servitoarele» - deci, cu personalul casnic, este o adevărată catastrofă.“[1]

Ei bine - situaţia din casa Mann nu era chiar catastrofală, fosta actriţă de la Meiningen exagerase puţin scriindu-i lui Maximilian Harden. Familia reuşise, în realitate, să-şi salveze - cu puţine îngrădiri - standardele

antebelice şi după instaurarea republicii, aşa încât şi la începutul anilor douăzeci avea încă trei salariaţi în casă: o bucătăreasă, o subretă şi chiar şi o bonă la copii, la care în anii războiului se renunţase. Datorită notorietăţii literare crescânde a stăpânului casei şi, în consecinţă, a bazei economice stabile acest lucru era posibil. Totuşi Hedwig Pringsheim avea dreptate. Apăruseră - cel puţin pentru stăpâna casei - şi dificultăţi considerabile generate în parte şi de „problemele cu servitoarele[11], dar în primul rând de sănătatea ei şi de câteva - eufemistic vorbind - „ciudăţenii[11] de-ale copiilor.

Naşterea consecutivă şi în vremuri turbulente a celor doi „mai mici[11] afectase sănătatea Katiei: reapăruseră vechile suferinţe, adică infecţiile gripale şi bronhiale, aşa încât în 1920 medicii recomandară din nou cu insistenţă

115

intercalarea unor pauze de odihnă - cu alte cuvinte a unor sejururi mai îndelungate la sanatoriu. Pacienta era însă de altă părere: nu voia cu nici un preţ să lipsească de acasă, asigurându-şi soţul într-o scrisoare expediată dintr-un sanatoriu din Allgău că aceste perioade de odihnă - o dată, primăvara, şase săptămâni la Kohlgrub/Oberammergau şi o dată, toamna, două luni la Stillachhaus din Oberstdorf - sunt, ce-i drept, benefice pentru sănătate, dar în ultimă instanţă total inutile. Ea se supunea totuşi, în ciuda remuşcărilor pe care le simţea mai ales faţă de copii, căci îi lăsase - cu inima grea şi multe rezerve - la Munchen, în mai/iunie în grija fiicei vecinilor, Gerta Marcks, iar în septembrie/octombrie chiar singuri, doar cu personalul de serviciu. (Se hotărâseră însă să nu schimbe personalul auxiliar în această perioadă, menţinând-o şi pe bucătăreasa Eva, deşi nu făcuse faţă în mod satisfăcător obligaţiilor ei).[2]

Mai ales cei doi copii „mai mari“, adică Erika şi Klaus, erau motiv de îngrijorare pentru părinţi - fireşte, în primul rând pentru mamă - din cauza rezultatelor proaste la învăţătură şi a unui comportament neserios. Crescuseră într-un mediu marcat de doi părinţi a căror influenţă se exercita în mod foarte diferit. Tatăl, de obicei invizibil, determina ritmul vieţii cotidiene din casă: El „domina în mod pasiv[1'3], îşi aminteşte fiica Monika. „Ne influenţa mai puţin prin acţiunile cât prin existenţa sa. Ca un dirijor care nici nu trebuie să-şi agite bagheta, dominând orchestra prin simpla sa prezenţă.[11] Dar când Thomas Mann îşi părăsea camera de lucru iar familia reintra în colimatorul său se dovedea a fi un om amuzant la modul cel mai variat, dotat cu un mare talent mimic; dacă era bine dispus ştia să fie spumos şi plin de

116

idei spontane care îl determinau să facă uneori ghiduşii comice şi, tocmai de aceea, de neuitat pentru copii: de exemplu, „încâlcea" cu o mişcare rapidă - „simţeam [...] că îmi umblă uşor în păr“[4] - un suport pentru cuţite în buclele fetelor „în mod artistic şi fără ieşire". Era un maestru împătimit al improvizaţiei şi al artei scenice, un lector genial - indiferent dacă le citea copiilor basme sau prietenilor fragmente din propriile lucrări.

Mama - „Mielein", cum o numeau copiii, ca pandant al tatălui numit

„Pielein" - era o prietenă dinamică şi nu rămânea cu nimic în urma Vrăjitorului ca lectoriţă. în realitate, se pricepea la toate: făcea gimnastică, înota, se juca şi ieşea la plimbare cu copiii, învăţa cu ei limba greacă, juca tenis (la Tolz exista în grădină un teren de tenis unde chiar şi pater familias punea uneori mâna pe rachetă), supraveghea personalul de serviciu, se ocupa de prieteni şi le descurca pe toate. Era o persoană respectată, dar şi prietenă, ba chiar camaradă, cel puţin pentru „cei doi mari" care fuseseră din capul locului privilegiaţi, mai apropiaţi de adulţi - având prioritate faţă de „cei mijlocii", adică Golo şi Moni, din toate punctele de vedere „mai mici" şi „mai puţin importanţi" şi fiindu-le superiori ultimilor doi copii de cele mai multe ori era admirată dar uneori şi temută.

Erika şi Klaus, ajunşi, amândoi, de timpuriu la precocitate în urma copilăriei petrecute între „Poschi"* şi ArcisstraBe, adică între casa părintească „deosebită" din multe puncte de vedere şi ambianţa palatului bunicilor, îmbibat de cultură, foarte respectat în societate şi în care făceau muzică cei mai cunoscuţi artişti ai ora

* Denumire dată de familie casei noi din PoschingerstraBe (cartierul Herzogpark) (n. tr.)

şului iar bunica le citea din Dickens cu o sugestivitate de neuitat; deci Erika şi Klaus nu duseseră lipsă de nimic, nici de stimuli spirituali şi nici de subsidii materiale - în ciuda războiului şi a unor privaţiuni inerente uneori tuturor. în prima sa autobiografie, Kind dieser Zeit (Copil al acestei epoci) Klaus Mann subliniază cât de bine se simţiseră el şi Erika - fără să aibă nevoie de alte stimulente venite din partea colegilor şi a profesorilor.

Dar cu toate acestea: şcoala era şcoală. întocmai ca odinioară Katharina Pringsheim şi fraţii ei, şi Erika - să începem cu cea mai mare - are parte, timp de un an, de lecţii particulare la domiciliu după care este înscrisă, împreună cu fratele ei - iar mai târziu cu copiii de aceeaşi vârstă a vecinilor din Herzogpark - la o şcoală particulară - o instituţie chipurile „severă şi cam rigidă", totuşi „foarte distinsă", adică exclusivistă. Probabil însă că severitatea nu era chiar excesivă: dacă perioada de şcoală din Munchen se suprapunea cu vilegiatura de la Tolz, învăţătorul Burkhardt de la şcoala din sat suplinea lipsa programului şcolar până familia revenea în oraş. Copiii constataseră prin urmare de timpuriu că uneori era, ce-i drept, absolut necesar să satisfaci cerinţele impuse din afară, dar că existau căi şi metode de a le subordona intereselor familiale dacă recurgeai la viclenie şi la o doză considerabilă de energie, ba chiar aroganţă, din partea mamei. în felul acesta, constatară ei, interesele personale puteau fi puse de acord, fără mare efort, cu obligaţiile minimale de respectare a ordinii.

Fireşte că lucrurile nu puteau merge, pe termen lung, chiar atât de uşor. Şcoala secundară de fete frecventată de Erika după 1916, adică după ce „cei doi mari"

absolviseră institutul Ebermayer, este o instituţie publică în care fetele din Herzogpark nu mai erau ele între ele, aşa cum nu erau nici băieţii din

Wilhelmsgymnasium frecventat, din 1916, de Klaus - în conformitate cu tradiţia din casa Pringsheim.

în timp ce Erika făcea faţă obligaţiilor şcolare fără a întâmpina greutăţi notabile, Klaus „reuşea chiar la limită" să treacă dintr-o clasă într-alta, după cum recunoaşte el însuşi; uneori, când situaţia ajungea pe muchie de cuţit, îl mai ajuta „intervenţia foarte rafinată"[6] a mamei care se pricepea de minune „să-i prelucreze pe profesori când mergea la şcoală". Căci era în afara oricărei discuţii că cei doi „mai mari" trebuiau să-şi ia bacalaureatul, chiar dacă certificatele şi aprecierile profesorilor puneau tot mai mult sub semnul întrebării realizarea acestui deziderat; mama recurgea la toate metodele pentru a-i convinge pe copii de această necesitate. Efort zadarnic! Pe cât de mult îşi admira Klaus mama („Cunoaşte fantastic de bine greaca şi franceza, şi în primul rând matematica. Este foarte inteligentă fără a fi o femeie «intelectuală». Aşa ceva face parte din performanţele care numai ei îi reuşesc"[7]), pe atât de recalcitrant rămânea nesocotindu-i sfaturile în ceea ce priveşte şcoala şi susţinându-şi cu obstinaţie propriile puncte de vedere: Klaus voia să scrie - să devină renumit, ca tatăl său.
în schimb Erika nu se împotrivea - cel puţin iniţial - planurilor mamei conform cărora urma ca, după absolvirea Şcolii secundare de fete să treacă la Luisengym- nasium unde fetele erau pregătite pentru prezentarea la bacalaureat - o instituţie de învăţământ care exista acum şi la Munchen spre deosebire de posibilităţile de

şcolarizare existente pentru Katharina Pringsheim la sfârşitul secolului al 19-lea. Se constată, fireşte, că pregătirea de la Şcoala secundară de fete fusese insuficientă. în orice caz, în februarie 1920 Katia Mann îi comunică soţului care se repauza la Feldafing, că fusese „iarăşi" - deci nu era prima încercare - cu Erika „la gimnaziu", dar şi de data aceasta fără succes.

„Bătrânul şi anchilozatul de director" se comportase „execrabil, ca într-o comedie". „Nu intraseră în discuţie nici eroi ai spiritului şi nici bunici consilieri aulici; el insistă doar cu obstinaţie că [Erika] trebuie să ia încă tot anul şcolar lecţii particulare, ceea ce este destul de agasant atât din punct de vedere financiar cât şi din cel al modului de viaţă de baroneasă-văduvă."[8]

Nu ştim cum a reacţionat familia la o asemenea atitudine egalitaristă, refractară privilegiilor, în faţa căreia până şi cererile energice ale unei doamne Mann - şi aluziile ei la consilierul aulic Alfred Pringsheim şi la eroul spiritual Thomas Mann - rămăseseră ineficiente. Ştim, în schimb, că puţin mai târziu Katia contractă o gripă, rămânând în continuare bolnăvicioasă în ciuda odihnei din mai/iunie, aşa încât, toamna, este din nou trimisă la munte, de data aceasta în regiunea Allgău, supravegherea menajului fiindu-i încredinţată în perioada aceasta Erikăi - o fată de 15 ani, energică şi chibzuită. Din punctul de vedere al mamei însemna că obligaţiile casnice ar fi trebuit să prevaleze asupra celor şcolare. Dar cu această ocazie se constată că nici pedagogii de la gimnaziul de fete nu erau dispuşi să-i acorde familiei Mann un regim preferenţial. în toamna anului 1920 refuzară net să aprobe o reducere de frecvenţă pentru Erika Mann. Doamnele Pringsheim, cu

plângerile lor
120
repetate - chiar dacă erau adeseori formulate ironic - se văzură nevoite să ajungă la concluzia că vremurile se schimbaseră într-adevăr, în orice caz în ceea ce priveşte atitudinea faţă de privilegii.

„Biata Katia!“ - repetăm - înţelegea mai bine consecinţele acestor acţiuni decât Thomas Mann, căruia îi împărtăşea grijile ei stând întinsă în şezlong. „Deci Eri nu merge acum deloc la şcoală. Găsesc că prorectorul este un măgar patent, nu a vrut să admită nimic; dar în aceste condiţii nici nu era nimic de făcut; îmi dau perfect seama [...] [că] frecventarea regulată a şcolii este incompatibilă cu activitatea gospodărească. Nu prea îmi convine situaţia, mi-e frică să nu se degradeze din cauza aceasta, la vârsta ei nu este chiar în ordine aşa. Ar fi bine să nu aibă o mamă atât de nevolnică."[9]

„Ar fi bine să nu aibă o mamă atât de nevolnică" - iată cuvintele care sintetizează în esenţă sentimentul Katiei Mann la începutul anilor douăzeci, marcaţi de boli şi de consecinţele acestora, arătând cât de mult suferea fiindcă regia îi scăpase în mare măsură din mână obligând-o la inactivitate. Aceasta nu o împiedica însă să dirijeze de la distanţă tot ce se putea, îngrijindu-se prin indicaţii amănunţite, date fiicei care o înlocuia, ca toate să evolueze aşa cum considera ea că este corect şi necesar.

„Trebuie să o întrebi pe Offi* de adresa marmeladei, pe care nu mi-o mai amintesc precis, şi să ceri să i se trimită imediat doamnei dr. Thomas Mann o găleată de 12 kilograme marmeladă de prune (calitatea a lll-a, sau preferaţi marmelada de renglote?) şi o găleată de 5 kilograme marmeladă de căpşuni (calitatea a ll-a). Ei trimit

* Hedwig Pringsheim (n. tr.)

121

şi socoteala împreună cu un mandat, plata se face după livrarea mărfii."[10] - Dar găsim şi indicaţii de cu totul altă natură, mama uitând probabil că îi dădea aceste misiuni unei fete de doar cincisprezece ani: „în ceea ce priveşte bareta de catifea [pe care Erika urma să o ducă la croitoreasă], crezi că va fi posibil ca Offi să preia transformarea având în vedere că îi aparţinuse unchiului Erik?“

Într-adevăr, ciudat! Şi nu mai puţin ciudate sunt indicaţiile prin care - în plină perioadă a Republicii de la Weimar - mama îi încredinţa fiicei supravegherea servitoarelor care urmau să fie angajate. După instrucţiuni precise referitor la formalităţile necesare trecerii în evidenţă şi scoaterii din evidenţă precum şi la toate detaliile legate de obţinerea cartelelor de alimente, urma catastiful cu obligaţiile care îi incumbă „celei noi“:

„Să înceapă la ora 7 dimineaţa: Să-ţi facă frizura? Să aducă micul dejun, apă pentru baie. Cel mai târziu la ora 8 să deretice dormitorul băieţilor şi camera de joacă, să măture esplanada şi scările de sus, vestibulul de sus, camera copiilor, camera lui Moni şi a stimatei domnişoare, baia. Duşumelele se mătură şi se şterg apoi cu o cârpă umedă, apoi se şterge praful, iar saltelele şi somierele se întorc zilnic de pe o parte pe alta. După părerea mea, ar putea termina cu toate astea, fără nici un efort, până pe la 10 sau 10

şi jumătate. Trebuie să mături şi scările şi oficiul cu servanta. După care îşi ia o pauză pentru micul dejun. Apoi spală vesela de la micul dejun şi o pune la locul ei, perie de praf hainele şi le pune imediaţinapoi, în dulapuri, iar până la amiază coase sau se face cumva utilă. Vesela de la masa de prânz o spală împreună cu Eva, o şterge, iar apoi iarăşi
122
coase sau calcă, face târguieli etc. încălţămintea voastră să o cureţe cu regularitate înainte de cină. Dar şi voi trebuie să vă descălţaţi la timp şi să vă schimbaţi mereu hainele de lână ca să le poată întreţine. După cină o ajută iarăşi pe Eva la spălatul vaselor. Vinerea trebuie să spele cu regularitate lucrurile copiilor iar lunea să le calce (ştergarele de la bucătărie o dată pe săptămână). Sâmbăta urmează o curăţenie radicală. Atrage-i de la început atenţia să facă cea mai mare economie la lumină şi gaz, să închidă cu grijă uşile (mai ales uşa din spate şi portiţa de la grădină) şi să aibă grijă de cârpele de spălat pe care trebuie şi să le cârpească. - [...]. Salariul ei este de 55 M., al Elisei şi al lui Muhme de 60, iar al Evei de 65.“[11]

Stăpâna casei este foarte pedantă: „Elise a şters praful? Praful trebuie şters în toate camerele, dar numai la lumina zilei. Iar Sophie să facă o curăţenie generală înainte de a pleca pentru ca cea nouă să nu-şi formeze o impresie proastă.“[12] La sfârşit încă o recomandare şi o indicaţie pentru toţi fraţii: „Vă rog să fiţi, cu toţii, ordonaţi, mai ales băieţii, şi să ţină, în primul rând, curată vana din baie şi chiuvetele.“

Un document remarcabil - mai puţin prin enumerarea obligaţiilor, care probabil că nu le depăşesc pe cele uzuale, ci în primul rând fiindcă ridică întrebarea: în ce fel vor fi marcat conştiinţa propriei valori a unei fete de 15 ani asemenea indicaţii care reduc interesul pentru o slujnică exclusiv la aspectul utilităţii sale? Oare nu era de natură să exacerbeze tendinţa - oricum existentă deja - spre aroganţă şi îngâmfare? Cu atât mai mult cu cât este sigur că nici din partea tatălui nu ne putem aştepta la o corectură - după cum arată şi notele din jur-
123
naiul său: „Tratative duse de Katia cu «ajutoare». Intră în discuţie soţia unui consilier intim din Dresda. Clasa de mijloc pauperizată se arată dispusă, aproape necondiţionat, să preia asemenea obligaţii şi pare, într-adevăr, mai utilizabilă decât poporul al cărui simţ al dreptăţii şi a cărui omenie nu sunt pe măsura concepţiilor luminate socialiste.“ (28 iunie 1921). Şi anume, cu paisprezece zile în urmă „poporul[11] îşi lăsase iarăşi baltă stăpânii - indiferent care ar fi fost motivul. „Am rămas iar fără personal de serviciu. Scârbă şi ură faţă de şleahta infamă.[11] (15 iunie 1921).[13]

Cum să nu manifeste copiii - mai ales cei doi mai mari - în ocazii similare aceeaşi înfumurare dacă părinţii aveau această atitudine care fireşte că nu era trecută sub tăcere nici în timpul discuţiilor purtate la masa familială? Cum să nu considere că ei şi ideile lor reprezintă măsura tuturor lucrurilor?

Conştiinţa de a fi ceva deosebit, ceva excepţional, era foarte dezvoltată mai ales la Klaus şi Erika - o pornire întărită şi de prietenia cu copiii vecinilor. Grete şi Lotte, Ricki şi chiar şi Gerta care, de fapt, nu se încadra perfect în

grupul lor, fiind mai mare, purtau nume celebre, întocmai ca odraslele Mann. Taţii lor, adică dirijorul Bruno Walter, savantul Robert Hallgarten (alături de soţia sa, Constanze, o pacifistă curajoasă şi militantă feministă de recunoaştere internaţională), sau istoricul Erich Marcks îşi construiseră - cam în aceeaşi perioadă ca familia Mann - vile reprezentative în Herzogpark, dispunând de mijloace materiale suficiente pentru a le asigura membrilor familiei nu numai o existenţă lipsită de griji, ci şi un standard de viaţă datorită căruia o invitaţie în aceste case era considerată o distincţie, o mare onoare.
124

Crescuţi în medii similare, şi după câteva tachinări iniţiale - clasate în urma unor telefoane de calmare date de Katia Mann părinţilor revoltaţi - copiii acestor familii se reuniseră într-un grup care se putea afirma atât ca ansamblu de teatru cât şi ca „bandă" necrescută - ambele ipostaze la un nivel calitativ neobişnuit pentru vârsta protagoniştilor.

Grupul constituit în vederea depunerii unei activităţi teatrale purta titulatura pretenţioasă Uniunea mimilor amatori germani, iniţiatorii fiind Klaus, Erika şi Ricki, protagoniştii primei reprezentaţii pentru care aleseseră piesa Die Gouvernante (Guvernanta) de Korner. Aceasta avu loc în casa Mann dar se prevăzuse ca reprezentaţiile să aibă loc alternativ, când într-o casă când într-alta. Urmară spectacole cu Schneider Fips (Croitorul Fips) de Kotzebue şi Minna von Barnhelm*.

Gerta Marcks fusese convinsă să preia regia piesei lui Lessing, în care apăreau mai multe personaje; în rest, rolurile erau jucate de surorile Walter, fraţii Hallgarten şi cei trei copii mai mari din familia Mann.

Rugaţi să accepte funcţia de critici şi cronicari, taţii proeminenţi recenzaseră cu conştiinciozitate - şi alternativ - producţiile odraslelor într-un caiet de matematică destinat acestui scop, amintindu-şi mai târziu, în memoriile lor, cu multă plăcere de momentele respective. Dacă ne luăm după aceste note, se pare că prestaţia lui Golo Mann în rolul „doamnei îndoliate"** a reprezentat o culme a artei actoriceşti, urmată de realizarea surorii Monika în piesa Bunbury de Oscar Wilde. Istoricul Wolfgang Hallgarten, fratele mai mare al lui Ricki şi pro

* De G. E. Lessing (n. tr.)

** Din „Minna von Barnhelm" de G.E. Lessing (n. tr.)
125

tagonist, şi el, a descris în amintirile sale atmosfera în care aveau loc aceste spectacole. Mutatis mutandis* notele pot fi considerate ca relevante şi pentru celelalte manifestări din cadrul Uniunii mimilor: „încadrată de muzica pentru instrumente de coarde din Rosamunda lui Schubert, cu Rudi Moralt ca dirijor şi în prezenţa «stalului ocupat de regi» la care se adăugaseră şi alte figuri renumite din oraş, printre ele marele istoric de artă Heinrich Wolfflin [şi doamna Hedwig Pringsheim]"[15], se jucă piesa lui Shakespeare A douăsprezecea noapte: „Gerta Marcks era o Olivie demnă şi frumoasă, Erika Mann, steaua acestei seri, o Viola fascinant de graţioasă, fratele meu Ricki un studiu de caracter în rolul lui Malvolio iar eu însumi un nebun încununat

de succes, ale cărui cântece fuseseră compuse de Bruno Walter special pentru această ocazie. [...]. Deosebit de pregnantă a fost scena cu bădăranii - interpretaţi de Klaus şi Golo Mann [...], [care] vorbea pe atunci încă uşor sâsâit, ceea ce în cazul de faţă era însă de mare efect."

Da, putem să ne imaginăm entuziasmul cu care cei mai privilegiaţi dintre privilegiaţi se întruniseră aici, unde cu ajutorul talentului lor, al ingeniozităţii, energiei şi al unei seducătoare puteri de convingere, transformau cele învăţate acasă - în joacă, plini de ambiţie şi în acelaşi timp cu naivitate - în forme proprii, originale. „Trăiam doar pentru Uniunea mimiioi", scria Erika Mann cu câţiva ani mai târziu, în 1928, într-unul din foiletoanele dedicate amintirilor din copilărie, adăugând apoi: „ceea ce nu prea era pe placul părinţilor noştri."[16]

Cum aşa? Oare mama se temea că obligaţiile şcolare vor fi neglijate? Greu de imaginat, deşi nu imposibil. Nu

* Schimbând ceea ce trebuie schimbat (în lat.) (n. tr.)

deţinem documente în acest sens, ştim însă că proiectele Katiei Mann pentru viitorul copiilor vizau - întocmai ca cele ale soţului ei - profesiuni serioase şi nu o carieră actoricească: „Mama lui [adică a lui Klaus] şi cu mine“, citim în 1923 într-o scrisoare adresată de Tho- mas Mann directorului şcolii din Odenwald, Paul Ge- heeb, „nu am renunţat la speranţa că va absolvi într-un viitor previzibil gimnaziul pentru ca după obţinerea unui grad academic - încă indispensabil - să se orienteze spre o profesiune apropiată de înclinaţiile sale literare".[17] El, tatăl, se gândeşte la o editură sau la un post de secretar literar la un teatru.

O asemenea intervenţie menită să traseze coordonate pentru viitor se dovedise între timp a fi foarte necesară - în ciuda îndeletnicirilor lăudabile din punctul de vedere al unei burghezii cultivate. Şi anume, Uniunea mimilor nu era decât una din faţetele preocupărilor copiilor din Herzogpark. Câteva dintre odrasle activau nu numai ca actori, ci şi ca „bandă" - cu aceeaşi inventivitate şi tot sub conducerea neobosită a Erikăi şi a lui Klaus. Se pare că Erika fusese cea mai ingenioasă din clică - teroristă şi imitatoare în stil mare, strategă extrem de minuţioasă şi dotată cu un dar al improvizaţiei care garanta într-un fel sau altul succesul năzbâtiilor foarte variate. Dacă la început se limitau la absurdităţi cu caracter burlesc, cum ar fi molestarea unor trecători nevinovaţi, acţiunile luară în decursul timpului o turnură mai mult sau mai puţin criminală prin trecerea la furturi din prăvălii sau ameninţări anonime proferate la telefon. Minţeau şi înşelau din plin, copiii Mann fiind în fruntea relelor - chiar dacă mama nu voia să accepte acest lucru - mai ales când era vorba să-şi procure mijloacele

de a-şi satisface niscaiva dorinţe a căror împlinire nu suferea amânare. Erika şi Klaus relatează că în acei ani ceruseră - şi primiseră - de la părinţi o sumă de bani destinată unei excursii în Thuringerwald, dar că o toca- seră după aceea colindând localurile de noapte din Berlin.

Unul dintre prietenii de atunci, W. E. SuBkind, şi el membru al Uniunii

mimilor, interpretând roluri mai mici, a rememorat, în discursul ţinut la a 80-a aniversare a gemenilor Pringsheim, o scenă foarte relevantă pentru grijile şi disperarea cauzate în acei ani mamei lor mai ales de către cei doi copii mai mari. SuBkind descrie o oră de neuitat pentru el, din anul 1923, când pe Resi- denzstraBe din Munchen i-a ieşit în cale o „Katia Mann tulburată, cu priviri neliniştite"; aceasta, „de obicei atât de sigură şi plină de aplomb", i se adresase cu un ton pe jumătate răstit pe jumătate rugător, implorându-l să-i spună „în care local al Jeunesse Doree* de pe vremea aceea se împotmoliseră cei doi copii mai mari ai ei“... „Vedeam în faţa mea" - îşi amintea SuBkind - „doar o mamă disperată, ajunsă la capătul puterilor"; în acea clipă înţelesese „că această femeie adeseori atât de ironică şi care sfida orice contrazicere admonestându-te fără milă şi fiind temută chiar şi de prietenii privilegiaţi ai casei, dar al cărei sentiment familial fusese acum pro-fund vexat, era de fapt stâlpul de susţinere a casei ei.“[18]

SuBkind avea dreptate: stilul de viaţă a celor „mari", renitenţa şi insubordonarea lor insultau într-adevăr sentimentul familial al Katiei Mann. Cu toate acestea nu o puteau face să-şi piardă încrederea în fondul bun al

* Copii aparţinând bugheziei înstărite, copii de bani gata (în franc.) (n. tr.)

„drăcuşorilor ei talentaţi"[19]. Un lucru se impunea însă cu necesitate. Copiii trebuia să plece, să se despartă de clica din Herzogpark, să părăsească şi mediul şcolar în care nu aflaseră până acum că învăţătura este ceva interesant şi nu o corvoadă agasantă. Poate că acolo unde educaţia convenţională eşuase - considera mama

- o pedagogie reformistă, cu conceptul ei despre procesul de învăţare autodeterminat, ar putea în anumite împrejurări să aibă efecte benefice într-un colectiv de elevi dirijat cu tact de profesori mai înţelegători. Poate că având parte de un „sistem de predare mai liberal, pentru elevi talentaţi, ar reuşi"[20] să-şi ia acolo examenul de maturitate. Speranţe zadarnice! Nici pedagogilor de la şcoala din Hochwaldhausen nu le reuşi să-i integreze pe fraţii Mann. în timp ce părinţii îşi făceau încă iluzii că, în pofida dificultăţilor iniţiale şi a condiţiilor sociale nu chiar ideale, va fi posibilă atât acomodarea cât şi însuşirea de cunoştinţe, surorile Walter erau deja de mult informate că Erika şi Klaus nu manifestau, în realitate, nici un interes pentru integrare şi succese la învăţătură şi că cel mai târziu la începutul vacanţei de vară vor reveni la Munchen.

Acest comportament o jigni pe Katia mai mult decât toate eşecurile. Adică ea primea scrisori - îi scrie Erikăi

- din care reieşea că, în ciuda condiţiilor obiectiv nefavorabile, copiilor le place „acceptabil de mult"[21] la Hochwaldhausen, că „în multe privinţe este foarte plăcut ş.a.m.d."[21]. Şi, când colo, află acum de la prietene exact contrariul. „Cred că aş fi meritat mai multă încredere şi sinceritate din partea ta. Atitudinea mea faţă de tine a fost totdeauna cât se poate de iubitoare [...] şi sperasem că ai renunţat la minciuni şi tertipuri faţă de mine."

Lipsă de sinceritate în familie: în această privinţă Katia Mann era intolerantă. O ofensa mai mult decât orice „păcate", mai mult decât cele mai grave acuze făţişe care
i se aduceau, căci pe acestea le putea combate cu argumente: „Dacă aveţi obiecţii serioase şi justificate împotriva instituţiei, fireşte că nu putem dori să vă lăsăm acolo. Nu sunt un monstru [...] şi dacă nu te poţi acomoda nicidecum, nu te forţăm să rămâi acolo". Dar, în ciuda liberalismului Katia îşi menţinea deciziile bine chibzuite, fundamentându-le. Admonestările ei dădeau rareori dovadă de încăpăţânare, fiind de obicei întru totul obiective, logice şi consecvente. Katia îşi spunea părerea pe faţă chiar dacă ştia că aceasta nu este agreată: „De altfel, am primit între timp o scrisoare lungă, deosebit de rezonabilă şi simpatică [de la directorul şcolii, Stechej. [...]. îi face lui Klaus o caracterizare pe care o consider absolut pertinentă deşi nu este de natură să mă fericească."[23]

Katia Mann era un om sincer; nu îşi cruţa interlocutorul, dar nu afişa nici intransigenţă meschină şi nici ranchiună jignitoare. „Motivele pentru care v-am expediat de acasă persistă încă", îi scria Erikăi, „şi doar dacă vă schimbaţi cu adevărat comportamentul, dacă încetează vizitele făcute pe ascuns la cinematografe şi teatre, minciunile de orice fel, brambureala cu surorile Walter [...], doar în acest caz putem vorbi de o convieţuire armonioasă. [...]. Nu trebuie să fii în nici un fel neliniştită [din cauza observaţiilor mele]. Iar dacă vei ţine cont de cele spuse de mine şi dacă îmi vei da ocazia să-mi redobândesc în viitor încrederea în tine, mă voi bucura foarte mult."[24] (4 iulie 1924)

Un ton conciliant în prezentarea propriului punct de
130
vedere, care să le uşureze copiilor reîntoarcerea în casa părintească în ciuda dezastrului: „Cred că ar trebui să mergi iar la gimnaziu[11], îi scrie mama fiicei ei celei mai mari, adăugând însă cu resemnare: „Cu Aissi* va fi în orice caz puţin mai greu. Dar sper că a învăţat totuşi ceva. [...]. Doamne, cu cât efort am aranjat totul pentru voi - păcat şi de asta.[1125]

Katia avea dreptate. în cazul lui Klaus situaţia devenea tot mai complicată. în timp ce Erika îndeplinea dorinţa mamei luându-şi în 1924 - cu chiu şi vai şi cu un certificat de absolvire mizerabil - bacalaureatul la Luisengymnasium din Miinchen, doamna Thomas Mann se duse cu Klaus mai întâi la Salem şi, după ce de acolo îl direcţionară cu cuvinte politicoase spre şcoala din Odenwald, se prezentase cu el la Ober- hambach: „Aş fi foarte fericită[11], îi scrise conducerii şcolii, „dacă fiul meu - care pentru moment ridică probleme fiind foarte vulnerabil, deşi are calităţi incontestabile - ar găsi în colectivul dumneavoastră un mediu propice şi sunt sigură că, dacă aceasta se va întâmpla, veţi fi şi dumneavoastră mulţumiţi de el.[1,26] Ei bine, directorul şcolii, Paul Geheeb - ca pedagog mai degrabă profet decât dascăl - se declară dispus să se ocupe de băiatul dificil. Klaus este scutit de orele reglementare de clasă putându-se deda, zi de zi, reveriilor desprinse de realitatea şcolară, lecturii şi scrisului. Dar şi aceste străduinţe rămaseră fără rezultat.

După discuţii îndelungate din cauza taxelor şcolare - evident, prea mari pentru familia unui scriitor cu mulţi copii - totul se sfârşi cu un nou scandal. într-o povestire despre viaţa din internat tânărul şi impertinentul poet îl
* Aşa era numit Klaus în familie (n. tr.)
131
blamase la modul ordinar tocmai pe mentorul său generos, Geheeb; dascălul se apără pe drept cuvânt, iar tatăl, Thomas Mann, trebui să ceară clemenţă: „Fiul meu a crezut că poate combina, la nivel poetic, impresiile puternice făcute de realitate şi ficţiunea, fără a-şi da seama de pericolele umane ale unui asemenea procedeu; ceea ce agravează în plus efectul uman [...] sunt mijloacele artistice specific moderne la care încearcă să recurgă; bizareria şi răceala caracteristice acestora au conferit prezentării [...] o notă deosebit de respingătoare. Voi discuta [...] foarte serios cu Klaus despre aceasta.[1'27]

Ocazia se ivi în curând. Klaus se întoarse iar la Mun- chen şi îşi reocupă camera din PoschingerstraBe. însemna că situaţia se complicase şi mai mult. Părinţii îşi dădeau foarte bine seama că posibilităţile oferite de şcoală se epuizaseră; poate că o şedere în castelul scriitorului Alexander von Bernus, un prieten al casei care manifesta interes pentru probleme pedagogice, ar reuşi să-l readucă pe băiat pe o cale viabilă. Era clar că acasă, în vechiul mediu, şi-ar fi reluat în curând viaţa uşuratică. Iar aşa ceva trebuia evitat, dacă nu de altceva din cauza celorlalţi fraţi, îndeosebi a celor „mijlocii[11], care, deşi nu extrem de vulnerabili, dădeau şi ei motive de îngrijorare.

Golo, cel mai mare din a doua pereche, suferea din cauză că rămânea în urma „celor mari[11] pe care îi iubea şi admira. Dându-şi instinctiv seama că părinţii sunt emoţional mai ataşaţi de primii doi copii - un sentiment pe care nici simţul dreptăţii şi străduinţele mamei nu reuşeau să-l compenseze - Golo era adeseori sumbru şi melancolic, când slugarnic şi obedient, când ciudat şi bizar: un copil cu multe măşti.
132
întocmai ca fraţii săi, Golo frecventă mai întâi şcoala primară particulară din MauerkircherstraBe, iar în toamna anului 1918 - deci deja la vârsta de 9 ani - ajunse la Wilhelmsgymnasium. Acolo se situă - după propriile spuse - „mai degrabă sub medie"[28]. Judecând după scrisorile şi memoriile mamei, era cotat - în ciuda dificultăţilor ocazionale de a trece dintr-o clasă în alta - drept elev neproblematic, manifestând o preferinţă lipsită de echivoc pentru poezia germană şi analiza conexiunilor istorice. Şi la latină şi greacă reuşea să aibă performanţe bune, uneori chiar foarte bune: „Golo scrie de fiecare dată cele mai bune lucrări de control la latină şi evoluează, în genere, bine."[29]

La vârsta de paisprezece ani se transferă, la propria sa dorinţă, la şcoala din Salem a lui Kurt Hahn, cunoscută printr-un sistem pedagogic reformator. După ce cei doi „mai mari", care îşi puseseră amprenta pe viaţa familială cotidiană, părăsiseră casa, băiatul mijlociu nu se mai simţea în stare să facă faţă presiunii părinţilor. „înţelegând acest lucru"[30], mama plecase în decembrie 1922 cu el la lacul Konstanz, în vederea unei prime luări de contact; în pofida impresiei negative lăsate de fratele Klaus aceasta

decursese bine, chiar dacă primirea făcută mamei şi fiului nu fusese deosebit de promiţătoare. „Dacă nu ar fi fost vorba de tine, i-aş fi scris [lui Kurt Hahn] o scrisoare: «După o primire atât de puţin prevenitoare, prefer să-mi abandonez planurile iniţiale»"[31], îi spuse Katia fiului ei, dar de dragul lui renunţă totuşi la orice protest. Probabil că nu i-a venit uşor. în timpul iernii sosi şi înştiinţarea că Golo a fost admis la noua şcoală; la Paştile anului 1923 putea începe să o frecventeze. Golo îi rămase recunoscător mamei sale pentru ajutorul acordat.

133

Moni ridica mai multe probleme. Fata o agasase din copilărie pe mama ei din cauza apatiei şi a indolenţei, fiind considerată de la bun început - din perspectiva părinţilor - un element preponderent negativ printre ceilalţi fraţi: „în faţa acestui copil mă simt descumpănită, ba chiar dezorientată."[32] Nu-i de mirare că evoluţia situaţiei şcolare a Monikăi a fost mai diferită. Conform propriilor relatări, ea frecventă mai întâi, împreună cu alţi cinci copii, „o mică şcoală particulară"[33] din grădina învecinată, care - deşi părinţii o numeau „şcolicică" - nu avea „băncuţe pentru elevi şi nici catedră", fiind probabil o şcoală pregătitoare, de unde trece peste un an la „şcoala primară" propriu-zisă, o instituţie publică, având aproximativ 1000 de elevi, „ziduri cenuşii", „coridoare şi scări", „săli şi curţi"[34], precum şi un pedel care suna clopoţelul. Monika relatează că a fost tot timpul „o elevă strălucită, ba chiar cea mai bună din clasă"[35]. Problemele începuseră de-abia după trecerea la Şcoala secundară de fete (aceeaşi instituţie frecventată, cu întreruperi, şi de Erika). Acolo „nu fusese o elevă bună" şi „la un moment dat" zburase „din şcoala oricum detestată"[36].

Ceea ce fiica povesteşte în amintirile ei ca fapt divers, însemnase la vremea respectivă o supărare în plus pentru mama oricum suprasolicitată - o grijă care deveni şi mai stresantă din cauză că familia nu era de acord cu dorinţa Monikăi de a frecventa şi ea, întocmai ca fratele ei, şcoala din Salem. „Eşti supărată fiindcă, împotriva sfatului tău, am trimis-o totuşi pe Moni la Salem? Probabil nu s-ar fi cuvenit"[37], citim în octombrie 1924 într-o scrisoare a Katiei către Erika. Dar: chiar dacă Moni făcuse tot felul de năzbâtii la Şcoala secun

134

dară de fete (sunase clopoţelul în pivniţa pentru biciclete, în timpul orei de religie: Doamne Dumnezeule! Asta nu era o crimă!), chiar dacă din punct de vedere intelectual nu se ridica la înălţimea surorii ei - Salem rămânea totuşi soluţia cea mai bună: „Sunt totdeauna de părere că decisiv este genius loci*, iar dacă acesta este atât de etic şi necritic ca la Salem pericolele coeducaţiei nu sunt prea mari. Copila trebuia neapărat să plece de acasă - morocănoasă şi puţin plăcută cum este - dar iată că acum s-au mai adăugat şi neplăcerile de la şcoală [...], aşa încât rectorul Schmidt m-a sfătuit insistent să o retrag; a declarat cu multă perspicacitate că Moni are uneori ceva servitoresc în nivelul arătat, diferenţa dintre voi două fiind uimitoare, căci corpul profesoral a fost totdeauna foarte mulţumit de tine.“

Sistemul pedagogic aplicat în casa Mann - un fapt uşor de dovedit prin

zeci de citate din corespondenţă - era marcat de o atitudine părtinitoare uneori excesivă: Erika - favorita părinţilor; Klaus - demn de a fi iubit, talentat, dar vulnerabil; Golo - un izolat şi un individualist, dar adeseori amabil şi săritor; Monika - naivă şi nesimţită, cu un comportament de cele mai multe ori absurd, dar foarte muzicală; Elisabeth-Medi, ocrotită de toţi, fiind favorita tatălui. în nuvela Unordnung und fru- hes Leid (Dezordine şi suferinţă timpurie) citim despre Lorchen, copia fidelă a lui Medi: „A fost iubire la prima vedere şi pentru totdeauna, un sentiment necunoscut, neaşteptat şi nesperat care [...] pusese stăpânire pe el şi despre care îşi dădu imediat seama, cu uimire şi bucurie, că va dăinui tot restul vieţii[11]... tot restul vieţii,

* Divinitate locală, duhul tutelar al locului (în lat.). Prin extensie: atmosfera specifică a unui loc. (n. tr.)

întocmai ca rezerva plină de răceală pe care Vrăjitorul o manifestă din prima zi faţă de Michael, cel mai mic copil al său.

Michael: pentru Thomas Mann un copil încăpăţânat, mai degrabă neinteresant, care - întocmai ca Moni - se evidenţia doar prin muzicalitatea sa deosebită („progresele lui Bibi sunt remarcabile"), iar mai târziu prin faptul că îl procreă pe Frido, nepotul preferat, dându-i în felul acesta tatălui său [Thomas Mann] ocazia să realizeze pagini strălucite de proză - să ne gândim la descrierea lui „Echo“ din romanul Faustus! Dar, în genere, atitudinea faţă de Michael se remarca prin răceală şi distanţă. Din fericire, copilul avea şi o mamă, iar aceasta încerca pe toate căile să compenseze indiferenţa faţă de Bibi a tatălui, care în Unordnung und fruhes Leid schiţase un portret nu tocmai măgulitor al băiatului. Pe drept cuvânt, după cum autorul povestirii ştia prea bine: „în realitate, el [profesorul Cornelius, eroul povestirii] îşi dădea seama că alegerea făcută de soţia sa era mai generoasă decât a sa şi că virilitatea dificilă a lui Beisser [fiul cel mai mic] trage mai greu la cântar decât farmecul echilibrat al copiliţei sale. Dar, spunea el, inimii nu îi poţi

,.QQ

impune nimic.

O maximă foarte comodă. Ar fi totuşi greşit să vedem în Thomas Mann doar un tată tributar propriilor sale simpatii, nedrept, irascibil şi impulsiv, ale cărui izbucniri de mânie îi înfricoşau pe copii. Ştia să fie şi cu totul altfel: apropiat şi iubitor, plin de solicitudine şi vesel. Cel puţin Erika, Klaus, Monika şi Elisabeth prezintă în amintirile lor despre casa părintească şi această faţetă a tatălui lor. Nu, Thomas Mann nu manifesta nepăsare faţă de copii; era chiar mândru de ei - poate mai mult de toată

ceata decât de fiecare în parte; totalitatea îi întărea conştiinţa propriei valori. în schimb, în afecţiunea individualizată se constatau deosebiri mari. Când copiii nu erau acasă, simţea mult mai mult lipsa celor „mari“ decât a celor „mijlocii" şi „mici“ - fireşte, cu excepţia favoritei Elisabeth. Dar nici ceilalţi nu îi erau chiar atât de indiferenţi cum se afirmă de multe ori.

O scenă povestită de Katia Mann lui Klaus şi Erikăi ni-l arată şi pe Vrăjitor

angrenat în viaţa de familie într-o manieră pe care nu o aşteptam neapărat de la el: „Mi s-a părut foarte nostim să-l găsesc [pe tata] duminică după-amiază scriind de zor; mă gândeam la vreo activitate jurnalistică lucrativă, dar nu, le scria celor doi mai mari. Un asemenea Pielein aveţi, şi el chiar declară de fiecare dată că îi lipsiţi foarte mult. De asemenea, astăzi seara i-a hrănit cu mâna lui pe cei doi mici, căci domnişoara Thea avea liber, eu la fel, Moni şi Golo decretaseră, fiecare, drepturi exclusive asupra celor mici, şi toţi patru urlau din răsputeri, aşa încât el [tata] a trebuit să restabilească mai întâi liniştea iar apoi să le dea micuţilor grişul cu lapte, după cum mi-a comunicat, radios, Bibi de îndată ce am sosit acasă.“[40]

Fireşte că asemenea gesturi sporadice de ajutor din partea tatălui nu influenţau doza diferită de afecţiune arătată fiecăruia dintre copii. Thomas Mann însuşi îşi aprecia inechitatea cu calmul aceluia care se consideră pe deplin îndreptăţit să dea curs liber propriilor înclinaţii; în realitate, atât lui Michael cât şi Monikăi le era foarte bine cunoscută atitudinea - mai aşa, sau mai aşa - a lui Thomas Mann faţă de fiecare dintre ei: „Bibi mi-a spus ieri“, îi mărturiseşte în 1928 Katia Erikăi, că «domnul Papale» - doar cei mari şi cei mijlocii îl numeau pe tatăl

137

lor «Vrăjitorul», pentru cei doi mici el era «domnul Papale» - deci că domnul Papale „îi îndeplineşte orice dorinţă lui Medi, dar mie nici una. Mare noroc pentru mine că nu numai domnul Papale este autoritatea deci- sivă.“[41]

în asemenea împrejurări Katiei Mann i-a revenit decenii în şir misiunea de a fi o mijlocitoare, un factor de echilibru, care să împiedice izbucnirea unor conflicte între părinţi şi copii, între copii şi părinţi, între Arcis- straBe şi Poschi. Aşa ceva putea să-i reuşească doar unei femei care, de dragul armoniei familiale, trecea mereu pe planul al doilea şi care, în nuvela Unordnung und fruhes Leid, apare nu întâmplător ca figură marginală, în timp ce pater familias şi tinerii sateliţi ce gravitează în jurul său evoluează, cu strălucire şi faimă, pe primul plan al scenei: „Stăpâna casei [...] a ajuns să fie lipsită de voinţă, epuizată de greutăţile ieşite din comun din gospodărie. Ar trebui să plece la băi, dar nisipurile mişcătoare de sub picioarele ei, harababura generală, o împiedică deocamdată să se gândească la aşa ceva.“[42]

„Biata Katia?“ Nicidecum. în ciuda similitudinilor, cea care servise drept model nu se putea recunoaşte decât foarte relativ în personajul lipsit de voinţă şi epuizat. Este adevărat că se simţea şi ea excesiv de apăsată de „greutăţile ieşite din comun“ întâmpinate în gospodărie şi cu personalul de serviciu, în primul rând însă din cauza copiilor; dar, spre deosebire de doamna profesor Cornelius din nuvelă, doamna Thomas Mann avusese în prima jumătate a anilor douăzeci posibilitatea să plece la tratament (chiar de mai multe ori). Şi deşi pleca de fiecare dată contra voinţei ei şi cu remuşcări, numeroasele săptămâni de repaus îi restabileau forţele,

138

iar în urma orelor lungi de odihnă în şezlong îşi redobândea echilibrul sufletesc. în 1920, petrecu un sfert de an la altitudine; în 1924, încă o lună

jumătate la Clavadel, iar în 1926, două luni la Arosa.

Din lunile de cură la sanatoriu s-au păstrat - un caz fericit! - cincisprezece scrisori de-ale Katiei către Thomas Mann; acestea arată că, îndată după despărţire - cel puţin - Katia simţea nevoia stringentă să-l informeze pe soţul ei în mod amănunţit despre tot ce făcea şi să-i împărtăşească tot ce îi trecea prin minte. De obicei îi scria scrisori mai lungi cam o dată la trei zile. Formulele de adresare „Dragul meu“, „Dragă mieluşelule[11], „Iubită căprioară[11] (sau „căprior[11]) indică afecţiune şi apropiere sufletească, un ataşament care odată cu trecerea timpului se adâncea: „Dragă inimă de căprioară[11], „Iubitule[11], „Dragul meu drag[11], „Iubitul meu mieluşel[11]. Nu încape nici o îndoială: dacă ne orientăm doar după variantele formulei de adresare este clar că, în ceea ce o priveşte, Katia simţea lipsa soţului, încercând să stabilească o legătură cu el la nivelul ideilor. De aici dorinţa de a-şi aminti la fiecare ocazie de momente petrecute împreună: „Kohlgrub, 31.6.20: Plimbându-mă pe aceste meleaguri gândul mă duce de multe ori la prima noastră vară de acolo, precum şi la numeroasele de mai târziu, de la Tolz, şi cât de fericiţi eram odinioară. Dar nu trebuie să-ţi imaginezi că aici mă simt foarte nefericită; îmi dau toată silinţa să realizez scopul pentru care am venit.[1143]

Prin cuvintele „aceste meleaguri[11] se referă la prima vară petrecută de tânăra pereche, după căsătorie, la Oberammergau, despre care Hedwig Pringsheim scrisese: „Tinerii mei s-au aranjat aici cât se poate de

idilic şi drăgălaş. [...]. Fericirea lor conjugală pare [...] să înflorească din plin, iar Katia dă impresia că este mulţumită. [...]. Micuţa Erika este bronzată şi roşie ca o cireaşă pietroasă."[44]

O serie de scrisori expediate din Munchen ne arată cât de important era pentru Katia Mann să-i amintească soţului, la orice despărţire, de ceea ce îi unea. îi scria şi atunci când el făcea o deplasare de scurtă durată. O zi pe care - spre deosebire de partenerul ei! - nu o uita niciodată era cea de 11 februarie: „Aniversarea căsătoriei noastre am sărbătorit-o, cu tot devotamentul, împreună cu copiii la un punci din vin roşu - eu care sunt atât de bună!“[45] Observaţia finală, plină de ironie, este tipică pentru autoarea scrisorii, care detesta sentimentalismul. Dacă voia să-i atragă soţului ei atenţia că uitase - din nou - de aniversarea căsătoriei lor, i-o spunea pe faţă şi fără perdea; dar nu recurgea la reproşuri, cu atât mai puţin la scene lacrimogene - doar la mici aluzii ironice.

Totuşi amintirile nu erau totdeauna fracturate prin intercalarea unor fleacuri. Katia Mann nu se ghida după anumite principii ci scria aşa cum simţea: „Am fost cu Offi la Aida (datorită familiei Walter). Mi-a plăcut foarte mult, fireşte, mai ales duetul nostru[11].[46] Vorbea fără să se jeneze şi despre momentele penibile legate de o rememorare sinceră - de pildă în ianuarie 1921 când adăugă următorul post-scriptum unei scrisori către Thomas Mann care ţinea prelegeri în Elveţia: „La Zurich am fost cu ocazia călătoriei noastre de nuntă; nu prea mi-a plăcut"[47], ... spre deosebire de renumita notă din

jurnalul soţului ei, datată 19 februarie 1938, în care autorul observa cu ocazia celei de-a 33-a aniversări a căsătoriei că - într-o clipă de „spaimă" şi „vertij" - îi

spusese soţiei sale că nu ar dori ca viaţa lui să se repete - „momentele penibile" fuseseră precumpănitoare. „Mă tem că pe Katia a durut-o. Asemenea aprecieri asupra vieţii [...] nu îşi au rostul".[48]

în schimb, Katia Mann vorbea cu plăcere şi fără reticenţe despre simţămintele ei. în timpul numeroaselor ore de odihnă în şezlong avusese răgaz să se adâncească în gânduri şi să se piardă în speculaţii care nu o făceau totdeauna fericită. Dar i le împărtăşea şi partenerului ei, ba chiar îi cerea socoteală explicându-i, în mod amical şi în conformitate cu adevărul, ce sentimente trezeşte în ea maniera sa egocentrică de a coresponda: „Eu aştept cu multă nerăbdare toate scrisorile de acasă şi o citesc pe fiecare de mai multe ori, aşa încât îmi însuşesc integral conţinutul fiecăreia (fireşte că am suficient timp pentru aşa ceva), iar când răspund stabilesc, bineînţeles, o anumită legătură cu scrisoarea primită. O scrisoare citită în grabă poate fi şi recitită înainte de a răspunde, deci şi în acest caz are loc o oarecare referire la ea. Iar dacă şi o asemenea operaţie răpeşte prea mult timp, este pur şi simplu omisă; în acest caz rămân cu impresia că scrisorile mele, fireşte, necesare şi aşteptate fiindcă reprezintă un semn de viaţă sunt, în conţinutul lor, primite cu destulă indiferenţă - după ce esenţialul a fost spus, şi anume că mă simt bine - şi că din momentul în care ai aflat că aici totul evoluează conform programului, nu te mai preocupă persoana mea şi existenţa mea momentană."[49] Bineînţeles că nu era „atât de stupidă" încât să aştepte de la el asigurări repetate că familia îi simte grozav lipsa; în fond, trebuie să fie bucuroasă şi liniştită văzând că - cel puţin pentru câtva timp - lucrurile merg „foarte bine" şi în absenţa ei. Dar

maniera lui de a scrie îi dă uneori impresia că, fără ea, totul merge „la fel de bine sau chiar puţin mai bine“ şi tocmai asta o „cutremură'[1]: „Dispun aici de timp suficient ca să mă gândesc la una şi la alta, şi uneori îmi trece prin minte că poate nu mi-am orientat bine viaţa şi că nu a fost bine să o axez atât de exclusiv pe tine şi pe copii."

Reflexii pline de amărăciune şi uşor de înţeles! Susţinute poate şi de o observaţie - nu neapărat pozitivă - făcută de medicul curant de la sanatoriu când află că pacienta sa este mamă a şase copii. „Cei şase copii, plus două avorturi par să-l uimească puţin: aşa ceva se întâlneşte mai mult la păturile sociale inferioare"[50], îi relatează Katia soţului ei. Din păcate, scrisoarea de răspuns a lui Thomas Mann nu a fost păstrată, dar trebuie să presupunem că şi-a mobilizat toate resursele scriitoriceşti pentru a risipi angoasele soţiei sale şi a-i reechilibra conştiinţa propriei valori. în orice caz, nu există nici un indiciu că doamna Thomas Mann ar fi depus chiar şi cele mai vagi eforturi pentru a-şi reorien- ta viaţa. Am fi tentaţi să credem că, în ultimă instanţă, nici nu a dorit să facă aşa ceva; puţinele ei scrisori către soţ care ne stau la dispoziţie ne arată mai degrabă existenţa unor străduinţe de a potenţa

trăsăturile comune decât a unor tentative de a-şi face o viaţa proprie - indiferent ce am înţelege prin aceasta. O dovedesc numeroasele întrebări referitoare la starea copiilor şi indicaţiile cu ajutorul cărora încerca să îndrume, chiar şi de la distanţă, mersul vieţii de acasă; o dovedesc şi relatările extrem de vii şi de colorate despre ambianţa sanatoriului şi tendinţa de a le pune, în multe detalii, în legătură cu Muntele magic la care lucra Thomas Mann
- în orice caz în perioada sejururilor ei de la Kohlgrub,
142
Oberammergau şi Oberstdorf: „Am ajuns acasă! Am ajuns acasă! Nu m-aş îndoi nici o clipă că sunt acasă, având în vedere că sanatoriul Stillach seamănă ca două picături de apă cu unul de categoria întâi din Davos. [...]. Iată-mă deci în patul alb dintr-o cameră cât se poate de asemănătoare cu cea a lui Hans Castorp, doar că este mai latră, iar aranjamentul interior complet.[1'51] Sau, cu câteva luni înainte, din Kohlgrub: „Pentru moment [...] pot să-mi instalez şezlongul pe pajişte dar, din păcate, acesta nu seamănă deloc cu cel din sanatoriul internaţional, şi l-ar fi determinat cu siguranţă pe Hans Castorp să coboare iar la şes în ciuda lui madame Chaucha (oare cum se scrie?)".[52]
Katia Mann consemna în scrisori tot ce vedea, tot ce i se întâmpla, tot ce îi atrăgea atenţia, străduindu-se să transmită „material şi subiecte" care l-ar putea inspira pe soţul ei şi dându-şi toată silinţa să fie cât mai sugestivă în descrieri: „[Aici] Domină [...] un ton amical, monden" - citim, peste câtva timp, într-o scrisoare expediată din Oberammergau unde se mutase de la Kohlgrub - „după cină particip şi eu cam o jumătate de oră la discuţii, ceea ce acoperă necesarul meu de a face conversaţie. Cu excepţia unei fete foarte simpatice din Germania de nord, vezi numai evrei, dar nu din categoria celor agreabili. Fireşte că şi cuplul rusesc este evreu, dar mai deosebit; tânărul soţ, descendentul unei familii de sionişti evrei ruşi, a crescut în Palestina, are ca limbă maternă ebraica, vorbeşte însă şi rusa şi franceza, a studiat la Geneva şi Paris, dă dovadă de o minte foarte ascuţită având în acelaşi timp şi predispoziţie spre vorbărie - ca ruşii - şi ţine discursuri lungi în limba franceză, foarte amuzante, de cele mai multe ori cu
143
conţinut politic; soţia lui, o studentă micuţă, rusoaică de origine evreiască, face o impresie liniştită, melancolică deoarece şi-a pierdut, din cauza unei septicemii, primul copil, în vârstă de 3 luni. [...]. Este aici şi o doamnă Katzenstein, soţia puţintică la trup a unui inginer din Dusseldorf, care în anul ’17 a fost internată şase luni la Jessen şi de la care am mai aflat - în timp ce făceam schimb de amintiri - câte un detaliu util.“[53]

Talentul Katiei Mann rezidă, după cum o dovedesc scrisorile, în zugrăvirea împrejurărilor şi a personajelor pe care le pune, cu abilitate şi umor, în legătură cu interesele destinatarului: „Tânăra doamnă Schilling pare să fi făcut o pasiune pentru mine şi se ataşează mereu de mine. Este o femeie reuşită, dintr-un mediu cultivat (ştie ce înseamnă să fie în relaţii cu soţia tatălui), doar prea pusă pe râs şi cam flecară. M-a însoţit şi astăzi la plimbare

povestindu-mi multe din viaţa ei şi mi-a dăruit şi un salam. încearcă să-mi trimiţi un exemplar din Herr und Hund [Stăpânul şi câinele], este singura ta lucrare pe care nu o cunoaşte; aş vrea să i-o împrumut sau eventual să i-o dăruiesc cu dedicaţie - din motive de salam. A sosit şi un maior din Germania de nord, la masă stă chiar vizavi de mine; tipul de om searbăd, dar foarte cumsecade şi plin de bunăvoinţă. [...]. Doamna Schilling şi-a adus ca lectură şi Betrachtungen* şi Reisebuch eines Philosophen [Jurnalul de călătorie a unui filozof], ca să vezi cât de cultivată este, şi ştie foarte bine să facă o deosebire între cultură şi civilizaţie."[54]

Este incontestabil că pentru Katia era o necesitate să-i împărtăşească soţului toate trăirile ei, dând dovadă

* Este vorba despre eseul Betrachtungen eines Unpolitischen (Consideraţiile unui apolitic) (n. tr.).

de o intuiţie sigură pentru ceea ce l-ar putea interesa (şi, după cum se va vedea, de un simţ tot atât de infailibil pentru ceea ce ar fi de preferat să nu i se relateze); se transpunea în modul lui de a gândi reacţionând la tot ce îi împărtăşea e/ei: şi anume înregistra toate, le gândea mai departe şi nu se sfia nici să dea sfaturi - chiar dacă ştia precis că acestora nu li se va da ascultare. Decepţionată când Thomas Mann nu reacţiona, şi el, în mod spontan, ameninţa că în viitor nu va mai scrie atât de des deoarece era obligată să presupună că „la început [l-a] luat cu asalt“[55] devenind aproape „plictisitoare"... dar continua totuşi să-i povestească de toate ştiind foarte bine cât de mare nevoie avea el de relatările ei şi cât de mult se bucura de poantele „nostime" [„usig“] şi caracterizările pline de umor - în ciuda momentelor sporadice de dezinteres (când nu progresa conform aşteptărilor în activitatea sa, Thomas Mann devenea irascibil şi necomunicativ). (Adjectivul „usig", uneori substantivat, fusese derivat - după cum îşi amintea Klaus Mann - „iniţial din «putzig» [= nostim, amuzant, hazliu]" însemnând, în jargonul familiei, „într-un mod vag şi cu o nuanţă de tandreţe, tot ce era neajutorat, emoţionant, opintit, uimit-nostim, stângaci-simpatic"[56]) .

Katia ştia că atât mesajele serioase cât şi admonestările sunt asimilate mai uşor de către destinatar dacă tonul scrisorii era „usig"..., iar doamna Thomas Mann se pricepea să scrie în această manieră după cum arată, în primul rând, scrisorile adresate copiilor celor „mari“ - indiferent dacă îi atrăgea Erikăi atenţia să nu accepte pentru un timp prea îndelungat doar „roluri mărunte" la teatre din Berlin, ci să joace mai degrabă „roluri" adevărate, învăţate consecvent pe dinafară, la
teatre din provincie, sau dacă îi recomanda fiului ei Klaus să tină cont de o analiză atât subiectivă cât şi umoristică a piesei sale de teatru Anja und Esther: „Ambianţa mi se pare prea morbidă, mai ales tinerii care ar trebui să fie figuri tipice; ceea ce mă supără cel mai mult este faptul că Erik, figura de contrast, care ar trebui să reprezinte viaţa şi să fie opusă lui Stift - un personaj morbid şi desprins de realitate - este fiul cocainoman al unei ingenioase călăreţe de circ care nu are habar de viaţă, interesul ei îndreptându-se doar spre bătutul stepului, localurile de noapte ş.a.m.d. Dar

[piesa] promite totuşi.“[57]

„Dar [piesa] promite totuşi“ - cotitura conciliantă de la sfârşit nu lipsea niciodată din scrisorile critice adresate copiilor. Mai întâi - cam aceasta este structura tradiţională în scrisorile mamei - Klaus şi Erika sunt mustraţi, mai ales când îşi ridică în mod cu totul deplasat pretenţiile băneşti (şi încă într-o franceză proastă![58]); apoi urmează formula: „fireşte că o să fac ceea ce doriţi, dar trebuie oare să-mi creaţi mereu probleme?[11], iar în cele din urmă concluzia plină de resemnare: „Ce rost au admonestările mele; oricum, voi faceţi totul aşa cum vreţi: cutreieraţi lumea, deşi o activitate susţinută, depusă într-un singur loc, ar fi mai rezonabilă şi v-ar aduce mai mult succes; vă logodiţi (de ex. Klaus) deşi sunteţi încă nişte copii; sau vă căsătoriţi (ca Erika) deşi un asemenea pas nu este deloc necesar.[11] Apoi: „Ah, E., dragă E.! Te asigur că eu nu îmi fac griji inutile, dar tu te-ai gândit oare bine la toate?! Ştii doar, ţi-am spus-o şi la Munchen, că a te fi logodit nu reprezintă deloc un motiv să te şi căsătoreşti, şi ar trebui să chibzuieşti încă o dată înainte de a te înfăţişa în faţa celui de Sus.

146

Ceea ce probabil nici nu intenţionezi deoarece nu ai nevoie de certificat de botez.“[59]

Iarăşi atenţionarea, iarăşi trecerea la un ton amical, lejer! Katia Mann nu s-a opus categoric căsătoriei fiicei ei cu geniul juvenil Gustaf Grundgens. Obişnuia să-şi susţină părerea cu multe argumente bine cumpănite; dar dacă interlocutorul îşi menţinea punctul de vedere, nu mai insista şi nici nu întrerupea dialogul cu el. Se mai adăugau următoarele: tânărul avea deja o faimă - încă dinaintea căsătoriei (despre care Katia nu îşi făcea nici o iluzie că ar putea fi de durată) - fiind agreat ca ginere şi fiindcă fusese deja acceptat în „Arcissi"*.

Alfred Pringsheim îl găsea pe viitorul nepot-artist monden cu mult mai simpatic decât pe propriul ginere pedant - chiar dacă acesta repurta atâtea succese - şi nu îşi disimula preferinţele. Nu fără justificare, după cum se va dovedi peste câţiva ani, şi anume în 1934, când, cu ocazia unui turneu la Munchen, Gustaf Grundgens descinse în Maximiliansplatz, dintr-o limuzină cunoscută în oraş, ca să le facă o vizită celor doi evrei bătrâni pe care alţii îi ocoleau deja de mai multă vreme.

Nunta - la 24 iulie, când Katia împlinea 43 de ani - este celebrată, potrivit rangului, la hotelul Kaiserin Elisabeth din Feldafing, pe lacul Starnberg. Prietenul casei, SuBkind, toastă în onoarea mamei miresei, care, deşi avea acum o atitudine binevoitoare faţă de căsătoria decisă, îşi menţinea totuşi scepticismul: „Cum merge căsnicia? Bine sau doar suportabil? Salutări lui Gustaf în funcţie de aceasta."[60]

Da, Mielein agrea alternanţa hazlie a stilurilor recurgând când la tonul golănos-nonşalant când la cel

* Palatul din ArcisstraBe, în care locuia familia Pringsheim (n.tr.).

147

extrem de patetic - de obicei atunci când subiectul nu era câtuşi de puţin

înălţător: de exemplu, o somaţie de a plăti impozitul, carambolajul maşinii sau (se mai întâmpla şi asta) câte un scandal zdravăn în familie. „De revelion am avut parte de un malentendu* fioros în ArcisstraBe. Unchiul Babuschlein [fratele Katiei Mann, fizicianul Peter Pringsheim] şi Ofay** au făcut observaţii lipsite de respect la adresa lui Schopenhauer - Ofay, care l-a detestat toată viaţa pe Schopenhauer fiindcă acestuia nu-i păsa de matematică şi care, neştiind chiar nimic despre Vrăjitor (ceea ce nu este, fireşte, în ordine), se situa pe poziţiile unei ingenuităţi dezarmante, în schimb Babuschlein n-ar fi trebuit să se dezlănţuie cu cuvinte atât de dure, de la înălţimea infatuării omului de ştiinţă. Vrăjitorul s-a făcut palid şi a început să tremure, dar s-a reţinut, iar seara a trecut cumva, într-o atmosferă destul de tensionată. Dar după ce am ajuns acasă şi-a ieşit din pepeni, susţinând că fusese jignit şi umilit în mod intenţionat, aşa cum se procedează cu el de 20 de ani, şi s-a pronunţat asupra întregii mele familii cu cuvinte atât de drastice, încât eu care sunt, după cum se ştie, o familistă, le-am suportat cu greu; apoi nu a dormit toată noaptea suferind o adevărată prăbuşire nervoasă [...], în disproporţie totală cu motivul declanşator. în decursul următoarelor două zile s-a mai calmat oarecum, resentimentele pline de furie faţă de Arcissi persistând însă [...], iar în acestea trebuie să văd şi un gest de ostilitate faţă de mine, aşa că nu ştiu ce să fac.“[61]

Dar nu-i destul cu atât! La toată supărarea şi descumpănirea se mai adaugă un şoc: „Alaltăieri am ieşit cu

* Neînţelegere (în franc.) (n. tr.).

** Alfred Pringsheim (n. tr.).

maşina în oraş şi nu m-am putut abţine să nu admir arta mea dumnezeiască de a conduce, prin Stachus şi piaţa gării, cu o serie de viraje în cele mai înguste străduţe - o performanţă unică.“[62] Dar, la întoarcere, câteva din „numeroasele pachete aşezate în faţa banchetei şoferului" alunecaseră până în dreptul cuplajului. încercând să elibereze locul probabil că, „în mod cu totul inexplicabil", şoferiţa pierduse controlul asupra volanului şi atunci s-a întâmplat: „în aceeaşi secundă, spre spaima mea indescriptibilă, maşina o ia razna peste trotuar oprindu-se cu botul în zidul unei case. Har Domnului, strada era necirculată aşa că nu am lovit pe nimeni, iar paguba nu a fost nici ea chiar atât de mare; a pleznit cauciucul cu un pocnet asurzitor, aripa s-a turtit complet iar axul din faţă s-a îndoit ş.a.m.d.". Ei bine, asigurările vor plăti reparaţia - nu aceasta este problema cea mare; în schimb, în ceea ce îl priveşte pe Vrăjitor, starea sa este cu adevărat îngrijorătoare.

Dramatism şi tragicomic cuplate la maniera Prings- heim: salutări din Meiningen! Găsim tot mereu în scrisorile Katiei Mann descrieri care ne arată că „epistolografa"

- după cum se autointitula - sesiza cu o inegalabilă perspicacitate momentele caracteristice ale unei situaţii reuşind să le redea într-o sinteză poantată - şi contracarând nu arareori furia şi disperarea cu umor şi under-statement*: „Neruşinatul de Sami [se referă la Samuel Fischer, editorul lui Thomas Mann, pe care Katia - conform propriilor declaraţii - îl simpatiza în

fond], ne-a tras în asemenea hal pe sfoară când a făcut socotelile încât ne paşte moartea prin inaniţie, deci nici nu poate fi vorba despre achiziţionarea unui nou automobil."[63]

* Exprimare temperată, moderată, atenuată (în engl.) (n. tr).

149

Dar nu numai evenimentele ci şi prietenii se trezeau imortalizaţi cu o pană ascuţită, indiferent dacă era vorba despre „Gerhart al nostru“ (adică Gerhart Hauptmann), apreciat pozitiv - pe care portretul făcut în personajul Peeperkorn* îl jignise, din păcate, aşa de tare, încât Vrăjitorul se simţise profund afectat: „Găsesc că este foarte trist dacă omul se consideră atât de trădat de către dragul său domn Mann“[64] - sau dacă era vorba despre Hugo von Hofmannsthal, nu totdeauna prea simpatizat: „în ceea ce îl priveşte pe Hugo, aici [la Salzburg] apare ca un personaj dintr-o comedie, un maître de plaisir care nu tace o clipă şi aleargă toată ziua de la unul la altul, în primul rând, fireşte, de la unul din aristocraţii, ambasadorii, ataşaţii, prinţesele romănce etc., prezenţi aici, la altul. Cu adevărat trist şi sub demnitatea sa! Şi aşa cum arată acum, adică mai corpolent şi împodobit cu o pereche de ochelari, seamănă perfect cu un avocat evreu."[65] Hofmannsthal, snobul cu alură de om serios, ultraconservator şi în declin din punct de vedere artistic, după cum o dovedeşte ultima sa lucrare, drama Der Turm [Turnul] care - în ciuda elogiilor presei - „rămâne o piesă excesiv de greoaie". Ziarul malefic MONCHENER NEUESTE NACHRICHTEN „care întreţine un cult cu adevărat greţos în jurul persoanei lui Hugo, datorită concepţiilor sale conservatoare, relatând de săptămâni întregi în fiecare zi ceva despre el, a înălţat acum un imn de laudă la adresa dramei, ba chiar şi la adresa reprezentaţiei total eşuate (de care, în mod ciudat, până şi poetul a fost mulţumit), transformând succesul precar într-o receptare triumfală, ah, Vrăjitorul s-a enervat. De altfel,

* Din Muntele Magic (n. tr.).

150

prezenţa lui Hugo a fost manipulată politic în stil mare, fiind interpretată ca o înfrăţire reacţionară, bavarezo- austriacă, îndreptată împotriva Berlinului şi a republicii. [...]. Dar deunăzi a fost timp de două ore, singur, la noi, la ceai, fiind, ca persoană, atât de drăguţ cum nu l-am văzut de mult.“

Deci iarăşi combinaţia obişnuită: invectiva cu final conciliant. Având vederi liberale de stânga şi fiind adeptă a Partidului Democrat German, Katia Mann condamnă în corespondenţa de la sfârşitul erei republicane, cu acelaşi radicalism ca soţul ei, fronda naţionalistă. Dar în ciuda tonului intransigent al aprecierilor nu a alunecat niciodată în fanatism. în salonul familiei Mann puteai întâlni oameni de factură foarte diferită: pe Hans Pfizner alături de Bruno Walter, pe Emil Preetorius alături de Joseph Ponten, pe cercetătorul literar Berthold Litz- mann alături de cumnatul Lohr, Bruno Frank sau Hans Reisiger. Uneori era invitat şi Hanns Johst - acelaşi Johst care în anul 1925 îi reproşa lui Thomas Mann că îşi trădase menirea de scriitor de dragul lui Ebert, a compromisului şi a practicii politice! Acelaşi Hanns Johst care, cu ocazia festivităţii organizate de familie când amfitrionul împlini cincizeci de

ani, stătea la masă alături de Heinrich, iar peste zece ani, adică după venirea lui Hitler la putere, deveni secretar literar şef la Teatrul de Stat din Berlin şi îi propuse Reichsfuhrer-ului* SS Heinrich Himmler: „Oare nu l-am putea băga puţin la închisoare pe domnul Thomas Mann din Munchen în locul fiului său? Producţia sa spirituală nu ar avea de suferit în urma unei vilegiaturi de toamnă la Dachau.“[66]

* Grad superior în SS pe vremea lui Hitler; ar corespunde aproximativ feldmareşalului din armată.

Intenţia era să fie luat ca ostatic tatăl în locul fiului Klaus - editorul „celei mai scârboase publicaţii din emigraţie, DIE SAMMLUNG" - şi apoi arestat deoarece se presupunea, pe drept cuvânt, că „acest semievreu[11] [adică Klaus] nu se va întoarce de bunăvoie în Germania.

Har Domnului, Katia nu a văzut niciodată această scrisoare a lui Hanns Johst care începea cu formula „Dragul meu Heinrich Himmler“ - deci nu a fost în situaţia să îşi amintească de o relatare din anul 1922 a celor doi copii mai mari, în care vorbeau cu entuziasm despre o nouă cunoştinţă literară „în persoana poetului Hanns Johst“[67]. Este „un om extrem de simpatic, pare plin de temperament, sensibil şi are o atitudine foarte corectă faţă de tata.“

Când simpatiza pe cineva, Katia Mann era de bună- credinţă şi lipsită de orice răutate în pofida infatuării afişate uneori; în realitate, singurul lucru care conta în ochii ei era ca „cel nou“ să aibă „o atitudine corectă faţă de tata“. Pentru ea nu exista nimic mai important decât să sporească faima acestuia - la care a contribuit în mod considerabil, rămânând însă în umbra sa. Era secretara lui particulară („Pe scurt [adică stenografiind] consemnez cu o agilitate de maimuţă nenumărate scrisorele dictate de el [de Vrăjitor] după care le transcriu la maşina de scris."[68]), apoi mai era şi colaboratoarea soţului ei: „[...] trebuie acum să citesc 35 de romane pe care KOLNISCHE ZEITUNG a avut neruşinarea să le trimită, necitite, deoarece domnii nu au timp pentru aşa ceva; în schimb cel mai important scriitor al Germaniei are!“[69] Totodată trebuia însă să-şi disimuleze contribuţia pentru a nu-i diminua faima: „Blestematul de concurs. [...]. Astăzi şi-a făcut pe neaşteptate

apariţia Wilhelm Schäfer ca să stea de vorbă cu Pielein şi noroc că am asistat şi eu ca să pot masca în oarecare măsură faptul că Pielein nu citise nici unul dintre romane."[70] La fel procedă mai târziu când învăţă să-i imite în asemenea măsură stilul epistolar încât destinatarul scrisorii rămânea convins că maestrul îi răspunsese personal. Şi, în fine, ceea ce era mai stringent, problemele legate de fisc: „cel mai scârbos lucru din lume“[71], precum şi încasarea onorariilor scadente: „Trebuie [...] să ne trimită banii, altfel [...] murim de sete.“ în comparaţie cu asemenea eforturi, şofatul abia dacă mai conta, deşi era anevoios şi necesitase un timp îndelungat ca să-l înveţe: „M-am înscris acum la şcoala de şoferi şi voi începe cursurile în săptămâna viitoare, în fiecare dimineaţă la ora 8,30 - este cam greu pentru o doamnă mai în vârstă."[72]

Cea mai mare plăcere a Katiei era să-l însoţească pe Thomas Mann în călătorii. După ce geamantanele - de obicei foarte numeroase - erau gata împachetate şi bagajul de mână pregătit, după ce copiii fuseseră rugaţi să fie cuminţi iar personalul de serviciu instruit să aibă grijă de toate şi să-şi drămuiască pe cât posibil cheltuielile, călătoriile însemnau mai degrabă o plăcere decât
o corvoadă, în pofida oboselii.

„Ştii probabil că ginerele meu se află acum pe culmile gloriei", citim într-o scrisoare a lui Hedwig Pringsheim de la Crăciunul anului 1924: „Are succes după succes. Poziţia sa nu numai în literatură ci şi în lume este strălucită, iar Katia se bucură din plin de această strălucire. îl însoţeşte foarte des în călătoriile sale şi participă la toate manifestările omagiale organizate în onoarea sa.“[73]

153

De fapt, Katia savura călătoriile întreprinse cu soţul atât de renumit, ale cărui apariţii în public şi conferinţe ţinute „în faţa unei asistenţe numeroase[11], „care îl întâmpină cu multă căldură[11] şi „aplauze furtunoase la sfârşit"[74]
- după cum îi relatează cu multă mândrie fiicei Erika - erau, într-adevăr, de fiecare dată strălucite şi foarte luate în seamă - pe scurt, de neuitat: „S-au întrecut cu toţii în laude.[11] Indiferent dacă la Viena sau Budapesta, la Barcelona sau Konigsberg - peste tot se făceau pregătiri pentru a-i întâmpina pe oaspeţi „cu flori şi delegaţii"[75]: „Prusia Orientală este atât de mândră şi fericită să-l aibă în mijlocul ei pe cel mai mare scriitor al Germaniei, încât cu greu putem pleca mai departe." - Dar apoi urma şi reversul medaliei pe care îl găsim aproape invariabil în mai toate scrisorile, întocmai ca partea introductivă despre elogii şi relaţiile cu somităţi: „Ah, ce bine ar fi fost să mergem la Kampen"[76], sau, după o descriere impresionantă a evenimentelor mondene în compania societăţii selecte din Salzburg: „în realitate, m-am cam săturat, nu îmi mai găsesc cu adevărat locul în această lume (adică nu mi l-am găsit niciodată)."[77]

în ceea ce priveşte festivităţile ieşite din comun, contactele cu aşa-numitele cercuri elitiste şi relaţiile cu protipendada, asemenea obligaţii îi erau Katiei Mann - spre deosebire de Thomas - adeseori antipatice, uneori chiar nesuferite în adâncul sufletului. De îndată ce intrau în discuţie situaţii oficiale începea să se simtă nepotrivit îmbrăcată, prea bătrînă, prea grasă, prea stîngace, pe scurt: neavenită în contextul respectiv, ceea ce nu o împiedica, fireşte, să analizeze cu un ochi necruţător ambianţa în care se găsea: „Seara [...] am fost la [Max] Reinhardt în Leopoldskron. Deşi în sine superb, locul nu

154

mi se pare potrivit pentru omul acesta mărunt din Bratislava. Cât despre societate - mai degrabă neplăcută. Pe Tiemich [I]* trebuie să o etichetez drept rezervată - simplă - afectată."[78]

într-adevăr, în comparaţie cu asemenea evenimente Katia prefera de departe vacanţa en familie**: cea de iarnă la Ettal, împreună cu cei mici, iar

verile la Forte dei Marmi - până când Riviera italiană îi deveni nesuferită din cauza publicului filistin care se scandalizase de goliciunea fetiţei ei Medi, remarcându-se şi cu alte ocazii prin aroganţă şi parvenitism, după cum putem afla din nuvela lui Thomas Mann Mario und der Zauberer [Mar\o şi vrăjitorul]. Evenimentele reale care stau la baza acestei povestiri îi sunt comunicate fiicei Erika într-o scrisoare indignată din august 1926: „Un fascist scârbos s-a scandalizat fiindcă Medi şi-a dezbrăcat, pe plajă, pentru o clipă, tricoul ca să se spele de nisip în apa mării [- biata fetiţă nevinovată; individul mi-a făcut mai întâi o scenă dezgustătoare, declarând că este o neruşinare, un abuz la adresa ospitalităţii, o pângărire a Italiei (I); apoi a chemat poliţia şi a trebuit să merg la secţie, unde am fost anchetată, deci iată-mă oarecum dezonorată. Probabil că va trebui să plătesc doar o mică amendă dar mă simt ca evreii care, la Roma, au scuipat sfânta ostie. [...] Dacă nu ar fi atât de cald şi călătoria atât de anevoioasă, am fi plecat de aici."[79]

în cele din urmă nu plecară, dar nici nu mai reveniră vreodată în această localitate. Pe Thomas Mann îl atrăgea mai mult nordul: Kampen de pe insula Sylt. „Marea Nordului oferă o panoramă copleşitoare şi, în

* Este vorba despre Helene Thimig (n. tr.)

** în familie (cu familia) (în franc.) (n. tr.)

comparaţie cu Marea Baltică, este ca aceasta din urmă comparată cu lacul Starnberg. Pielein nu mai vrea [...] să meargă decît la Marea Nordului, care îi prieşte grozav, contrar aşteptărilor."[80] Motiv suficient pentru Katia Mann să accepte de data aceasta şi publicul foarte anost şi mărginit care dădea aici tonul, „fără multă protipendadă, cu copii lipsiţi de farmec, cu capete rotunde, faţă de care ai noştri se evidenţiază printr-o înfăţişare deosebită. Un mare negustor din Berlin cu zece copii zămisliţi cu siguranţă fără nici o plăcere - şase dintre ei sunt aici - şi soţia sa uscăţivă, cu aspect auster, formează obiectul aversiunii mele speciale: el întreţine toată ziua ceata de copii urâţi cu jocuri gimnastice viguroase, iar seara poartă discuţii de importanţă vitală pentru stat, îmbrăcat în redingotă neagră cu un guler tare şi înalt."[81] Obişnuitul oftat final: „nu ne este chiar uşor" - o variantă a anticlimaxului - face trecerea spre tărâmuri mai simpatice: printre vizitatori se găseşte şi Kilpper de la editură, „un om foarte plăcut, chiar dacă nu deosebit de inteligent". Şi apoi propria „echipă" care soseşte pe rând: Klaus Pringsheim, naşul Bertram („pentru moment, în mod evident, lipsit" de prietenul său Ernst Glockner), şi Erich Ebermayer care fusese „cooptat în acest cerc" după plecarea tatălui său: „în felul acesta reprezentăm un grup considerabil chiar dacă nu excesiv de mare", din care doar domnul von Wangen- heim a fost chemat telegrafic, înainte de termen, la Berlin, „spre regretul unchiului Klăuschen". Moni („care nu poate fi considerată chiar normală") s-a împrietenit cu Ursei Heuser iar Vrăjitorul pare să fie „foarte fericit de prezenţa lui Klăuschen al său": „Ah, da, în ce lume trăim şi cum de am ajuns aici?"[82]

Katia Mann nu era chiar străină de mediul homosexual; problema o însoţise încă din tinereţe, iar afecţiunea fratelui geamăn pentru viitorul ei soţ îi influenţase, în ultimă instanţă, alegerea. Scrisorile lui Hedwig Pringsheim ne arată că iubirea dintre persoane de acelaşi sex nu era o temă tabuizată în ArcisstraGe; modul neconvenţional în care Katia îi va accepta, mai târziu, în casa din Herzogpark pe prietenii şi prietenele copiilor ei, precum şi nonşalanţa cu care va trata legătura dintre Therese Giehse şi Erika, respectiv Klaus şi numeroşii săi prieteni ne dovedesc că în cercul ei nu conta sexul ci „prezentabilitatea" partenerilor.

Jar acum, la Kampen: fericirea resimţită de Vrăjitor alături de „Klăuschen[11] - Klaus Heuser - cel în persoana căruia sunt resuscitaţi toţi foştii iubiţi. Katia asista la toate pe jumătate emoţionată pe jumătate amuzată, ridicînd din umeri şi, în fond, uşurată. „Tatăl[11] se simţea bine - acest lucru îi asigura şi ei personal o vacanţă reconfortantă. Se pare că Klaus Heuser era pentru toţi „un copil plăcut[11], „dragul de el“, cu „nasul său borcănat şi buzele groase[1183], maniere impecabile şi foarte prietenos. Katia nu avea nimic împotriva invitaţiei adresate de Thomas Mann lui Klaus de a-i vizita la Munchen, bucurându-se împreună cu soţul ei de scrisoarea „nostimă[11] de mulţumire a băiatului, care sublinia că îşi savurase din plin concediul. Constata doar că „Vrăjitorul[11] se abandonase de o manieră „prea suverană[1184] sentimentelor sale; acest lucru o îngrijorase oarecum şi era momentul ca întâlnirea să ia sfârşit, cu atât mai mult cu cât vizita lui Klăuschen stârnise la Golo o reacţie de melancolie plină de gelozie cu referire la tatăl său.

în schimb pe Thomas Mann îl durea inima, ca de obi
cei, atunci când trebuia să se despartă de oameni de care îl lega afecţiune, ba chiar dragoste; mai ales când era vorba de tinerii blonzi şi frumoşi ale căror urme pot fi regăsite timp de decenii în opera sa... până - anticipăm - la despărţirea (la vârsta de şaptezeci şi cinci de ani), în anul 1950, la Zurich, de un tânăr chelner din hotelul de pe Dolder. Acesta se numea Franzl şi era un „zvelţuf de „origine baiuvarică[11]: „Gândul la «ultima mea iubire» mă copleşeşte constant, trezind toate substraturile ascunse ale vieţii mele. Primul obiect, Armin, a devenit alcoolic după dispariţia, cauzată de pubertate, a famercului său şi a murit în Africa. Lui i-am dedicat primele poezii. Trăieşte mai departe în T.[onio] K[roger], Willri [Timpe] din Muntele Magic, Paul [Ehrenberg] din Faustus. Toate aceste pasiuni au fost cumva imortalizate. Klaus H[euser] care mi-a fost cel mai apropiat a intrat în introducerea eseului despre Amphitryon."[85]

Iubiţii sunt amintiţi şi în opera literară: Franzl, „ultimul[11] iubit, la aproape douăzeci de ani după despărţirea de Klaus Heuser din Dusseldorf - acest Franzl este transpus, în momente de adâncă zguduire sufletească, în tratatul despre Michelangelo; camuflat, ca de atâtea ori, în imnul închinat altuia, de data aceasta marelui sculptor care, întocmai ca Thomas Mann, îşi trăgea seva creatoare din bisexualitate, din impulsul unei nostalgii universale; iubirea „era cauza primară a creativităţii sale, geniul său inspirator, motorul, forţa propulsatoare înflăcărată a operei sale supravirile, ba chiar aproape supraomeneşti.[1186]

Pornind de la relaţia dialectică dintre homosexualitate şi heterosexualitate se pune aici în scenă o confessio humana care în opera lui Thomas Mann îşi găseşte tot
158
mereu o expresie uneori lucidă, de cele mai multe ori entuziastă, imnică şi desprinsă de realitate. Când este în joc pasul ultim, cel propriu-zis, mult iubitele figuri ale fanteziei şi obiecte ale gândirii rămân pe dinafară. Cât de pătimaşă pare - după întâlnirea de la Kampen - evocarea lui Klaus Heuser: Sărutări! Acel „tu“ aparent demascator! Şi cât de prozaică este, în schimb, declaraţia partenerului. Intervievat cu decenii mai târziu de Karl Werner Bohm, Klaus Heuser protestează: Se adresaseră unul altuia doar cu formula „dumneavoastră", iar de dezmierdări nici vorbă, poate o atingere timidă a braţului - nimic mai mult.

Thomas Mann lua dorinţele drept realitate când, la opt zile după plecarea din Munchen a lui „Klăuschen", le spuse Erikăi şi lui Klaus că pe plaja de la capătul falezei, pe insula Sylt, fusese vorba despre mai mult decât o simplă afecţiune paternă: „Sunt deja bătrân şi renumit, de ce să păcătuiţi doar voi? El a confirmat în scris că aceste două săptămâni fac parte din cea mai frumoasă perioadă a vieţii sale şi că «s-a reintegrat foarte greu» în viaţa de zi cu zi. Cred acest lucru [...], căci aici s-a văzut copleşit de divertismente şi tot ce poate fi mai bun; un mic punct culminant a fost comemorarea lui Kleist, de la teatru, când, în prezenţa sa, am dat citire unor pasaje din analiza lui Amphitryon pe care am putea spune că , le-a influenţat şi «el». Aventurile tainice şi aproape
i neobservate ale vieţii sunt cele mai mari aventuri."[87]
Acest „Pot şi eu, copii dragi" să fie oare o confe- | siune? Nu; mai degrabă un joc apocrif cu turnuri echi- voce: „să păcătuiţi", „divertismente şi tot ce poate fi mai bun", „am putea spune că". Adevăr sau poezie? Nici una nici alta, ci „adevăr poetic", „realitate inefabilă", nefun
159
damentată. Şi Klaus Heuser, idolul iubit al lui Thomas Mann, a rămas tot „subiect, material literar" trăit, ca să recurgem la formula lui Hedwig Pringsheim - sau, concret: promotor al unor forte de care Vrăjitorul avea nevoie pentru a fi „el însuşi" ca artist, în sfera unei androginii fascinante.

Prin urmare, copiii fuseseră puşi în temă într-o manieră de o ciudată complicitate; dar Katia? Katia ce află? Probabil că foarte puţin. Thomas Mann ştia că ea este la curent cu duplicitatea sa. Nu fusese necesar să citească, negru pe alb, de-abia în tratatul Uber die Ehe [Despre căsătorie], scris în 1925, că soţul ei îşi însuşise maxima lui Hegel despre decizia etică de a se căsători care trebuie să preceadă afecţiunea. Ştia foarte bine că, din punctul lui de vedere, pasiunea îngemănată cu moartea, şi fidelitatea constantă, ca element „etern omenesc"[88], însemnau lucruri cu totul diferite. Pe de o parte libertinajul seducător dar steril, pe de alta întemeierea unei comuniuni bazate pe încredere; pe de o parte euforie dioniziacă, pe de alta etos apolinic. Bântuit de prima ipostază, Thomas Mann se decisese totuşi pentru a doua: pentru fidelitate, durată şi o activitate cu repercusiuni pe

termen lung. în Brief an den Grafen Keyserling [Scrisoare către contele Keyserling] citim: „într-o poezie idilică am conturat personal motivele şi esenţa căsătoriei şi a căsniciei: din punct de vedere psihologic nu există nici un dubiu. Ceata de copii pe care tânărul tată, până de curând încă singur, o vede înfiripân- du-se rapid îi trezeşte uimirea [...] ca orice altă realitate de care se izbeşte un visător."[89]

Este greu de imaginat că Thomas Mann ar fi putut trăi concret libertinajul (în loc de căsnicie ca „iubire funda- mentatoare"); greu de imaginat că, ştiind despre

ambivalenţa sa, Katia i-ar fi făcut reproşuri dacă in verbo* s-ar fi lăsat târât spre radicalisme homofile, iar in praxi**, în pat şi alături de ea, ar fi suferit un eşec. Observaţia consemnată de Thomas Mann la 17 octombrie 1920 în jurnal nu necesită nici un comentariu: „Recunoştinţă faţă de K. fiindcă iubirea ei nu se lasă câtuşi de puţin derutată şi nici nu este contrariată dacă, în fond, nu-mi trezeşte dorinţa şi dacă prezenţa mea în pat, alături de ea, nu mă transpune în situaţia de a fi în stare să-i ofer plăcere, adică să-i produc suprema satisfacţie erotică. Dragostea, calmul şi indiferenţa cu care acceptă situaţia sunt demne de admirat, deci nu trebuie nici eu să mă las zguduit de aceasta."

Pe cât de excesiv de egocentric ar părea finalul frazei, concluzia corespundea totuşi realităţilor concrete: Katia Mann îşi trasase ea însăşi misiunea de a veghea asupra armoniei sufleteşti a soţului ei şi de a-l ajuta să-şi echilibreze dorinţele şi obsesiile; poate că tocmai asta înţelegea prin iubire conjugală. Cunoştea foarte bine dificultăţile întâmpinate de el în căutarea unui echilibru precar şi tocmai acest lucru o împiedica să se simtă umilită, supărată sau geloasă.

Viaţa sub semnul androginiei a luat în opera lui Thomas Mann caracterul unui joc de idei senzual - trăit şi imaginat cu multă măiestrie - de exemplu în cazul Klaus Heuser, care îi aduce scriitorului satisfacerea unor beatitudini mai vechi fiind o figură călăuzitoare în jurnalul anilor treizeci şi apărându-i celui ce aruncă o privire re- ' trospectivă ca un Hermes redivivus*** în momentul

* Cu vorba, cu spusele (în lat.) (n. tr.)

** în practică (în lat.) (n. tr.)

*** Hermes resuscitat (în lat.) (n. tr.)

despărţirii: „Cel mai frumos şi emoţionant moment [...] când [la despărţire, la Munchen] am făcut pentru prima dată saltul «în sfera oniricului» iar tâmpla lui s-a lipsit de a mea.“[90] - Momentul cel mare: o viziune de vis. „Rămâne o întrebare în sine dacă realitatea m-ar fi găsit vreodată apt de aşa ceva.“ Vreodată este subliniat - iată concluzia trasă în ultimul deceniu al vieţii: resemnată şi veridică în acelaşi timp. „în stare de semisomn visez că îmi iau adio, cu un sărut, de la Franzl W., ultimul iubit, ca reprezentant al întregii specii adorate.“[91]

Sublimare a dorinţei fizice prin onestitate şi artă: Katia Pringsheim şi-a

acceptat soţul aşa cum era - fără nici o rezervă. Avea oare altă dorinţă decât să fie cât mai apropiată de cel pentru a cărui faimă şi recunoaştere în lumea întreagă lupta fără încetare, ştiind cât de mare nevoie avea el de această recunoaştere? Era şi ea implicată - indispensabilă, conştientă de valoarea ei dar în acelaşi timp şi gata să-şi ofere ajutorul, iar acest lucru îi dădea un sentiment de siguranţă. Interesul principal se concentra însă asupra lui. Despre ea însăşi vorbea doar marginal; ziariştilor care i-au luat un interviu în 1929, cu ocazia decernării premiului Nobel lui Thomas Mann, le vorbi despre copii, subliniind frumuseţea şi inteligenţa lor; iar când le relată celor doi „mari“ despre dineu, nu ea ci sărbătoritul se afla în centrul atenţiei - sărbătoritul care („energic şi bine dispus[11]) ţinea câte o alocuţiune în fiecare zi, la amiază şi seara, iar cu ocazia banchetului „dăduse, fără doar şi poate, din nou, lovitura cea mare[1192]: „Doamne Dumnezeule, ceilalţi erau doar reprezentanţi ai ştiinţelor naturii, ai cunoştinţelor de specialitate - e/însă a vorbit frumos.[11] Dacă în cele din urmă s-a amintit şi pe sine însăşi, a făcut-o doar pentru a evi

denţia efectul cuvântării lui: „O contesă Rosen, o doamnă impozantă cu o cruce de rubine pe toaleta din stofă cenuşie, mi-a spus astăzi că, din tot ce a văzut până acum, a impresionat-o cel mai mult expresia feţei mele în timp ce soţul meu vorbea admirabil despre Germania, atât de pătruns de dragoste de patrie - nu-şi putea îndrepta privirile în altă direcţie. Ca să vezi câte ţi se mai întâmplă.“

„Câte ţi se mai întâmplă": iarăşi relativizarea. Deviza Katiei Mann era să evite un ton prea solemn când venea vorba despre propria ei persoană. în vara anului 1930 îi comunică editorului unei publicaţii care urma să prezinte portrete ale unor femei de profesiuni diferite că ea personal nu avea ce căuta acolo: „Caracterul existenţei mele este strict privat, nu am realizat nimic deosebit în nici un domeniu, deci eu însămi - la fel şi opinia publică - ar trebui să resimt ca neavenită apariţia persoanei mele într-un context ca acela proiectat de dumneavoastră."[93]

Doamna Thomas Mann îşi cunoştea limitele; în concepţia ei era cât se poate de inadecvat să i se atribuie un loc privilegiat. în schimb, dacă era vorba despre el, veghea cu ochi de argus ca nu cumva faima sa să sufere vreun prejudiciu. Astfel, preferă să scurteze vilegiatura de la Hiddensee pentru ca Vrăjitorul să nu fie eclipsat de Gerhart Hauptmann.

Dar chiar şi asemenea reacţii demonstrează că existenţa ei nu mai era de mult „privată", fiind marcată de soţ şi de copii. Misiunea ei: să-i ocrotească pe aceştia, să le asigure un trai bun, să le facă viaţa cât mai plăcută. Iar această misiune nu părea deloc uşoară; Vrăjitorul era irascibil; uneori se iscau chiar conflicte serioase - de

cele mai multe ori determinate de motive lipsite de importanţă: „Am confundat locul de întâlnire în oraş (de altfel, este clar că din vina lui) şi ne-am aşteptat în zadar unul pe altul timp de o jumătate de oră. Şi eu am fost supărată, el însă a făcut un scandal monstru când a venit acasă, şi asta în

prezenţa [...] copiilor încremeniţi de spaimă, aşa încât cred că nu voi mai vorbi niciodată cu el. Trist."[94]

Ei bine, în cele din urmă s-au împăcat: „Fireşte că vorbesc iarăşi cu Vrăjitorul, dar m-a jignit extraordinarşi probabil că nu o să i-o uit niciodată."[95] Şi fireşte că până la urmă Katia a dat totul uitării. Ce altceva să fi făcut din moment ce voia să-şi îndeplinească în continuare, cu devotament, misiunea principală de a-i asigura condiţii de muncă optime unui poet sensibil, unui contemporan vulnerabil de a cărui productivitate depindea bunăstarea întregii familii? De aici îngrijorarea ei, când fecunditatea literară stagna, când o lucrare „rentabilă" era prea des întreruptă din cauza unor „afaceri curente": munci ocazionale necesare, prost plătite, uneori chiar sine pecunia*, obligaţii politice sau jurnalistice care nu puteau fi refuzate. De aici şi măsurile de prevedere minuţioase când Vrăjitorul se lăsa iar convins să întreprindă o călătorie inutilă. Soţul ei trebuie cruţat în timpul vizitei la Nurnberg şi necesită o dietă strictă, îi comunică în mai 1932 Idei Herz: are voie să mănânce doar carne fiartă, cel mai bun ar fi un pilaf de pasăre, precedat de cremă de fulgi de ovăz (preparată fără supă de carne) şi eventual un desert uşor (sufleu de lămâie, omletă-sufleu sau o budincă uşoară) iar ca băutură apă minerală."[96]

* Fără bani, pe gratis (în lat.) (n. tr.)

Noroc că nu toate deplasările erau călătorii de serviciu: pentru a ţine conferinţe sau a participa la şedinţe ale Academiei din Berlin, chiar dacă în acest caz se locuia la Adlon (un lux pe care Katia îl înregistra cu teamă din cauza preţurilor de la hotelul deţinătorilor premiului Nobel); în realitate, familia îşi putea permite - în particular şi destul de frecvent - şi călătorii de odihnă. Banii nu lipseau. Soţii Mann, scria Hedwig Pringsheim încă în 1924, „sunt [...] cei mai «pecuniari» din întreaga fami- ' lie.“[97] Nu-i de mirare că cei doi plecau, bine echipaţi, când la Timmendorf şi Liibeck, însoţiţi de prietenul casei Bertram („Publicul nu este deloc elegant şi am luat prea multe toalete cu mine. Sper să am nevoie de ele la Lubeck. Mi s-a părut că este un oraş cu adevărat frumos, dar are o mentalitate surprinzătoare, de mic oraş de provincie."[98]), când în Spania, pe urmele lui Philipp al ll-lea, după care petreceau o vacanţă la Arosa: „La Davos chiar că nu putem merge [...]; cum să ne înfăţişăm celor de acolo, de sus?“[99]

Cel mai frumos rămânea sejurul din satul de pescari Nidden, în golful din Kurlanda. Trecuseră vremurile când familia Mann prefera Marea Nordului faţă de Marea Baltică: „Aici [...] este [...] mai frumos decât la Kampen. Marea Baltică [...] întrece orice Mare a Nordului, dunele de nisip sunt mai arătoase decât cele de la List, golful de aici mai blând şi mai proaspăt decât plaja rămasă descoperită după reflux, pădurea şi câmpia cu tufe pitice - toate par ieşite din comun şi sun- ' tem pe punctul de a achiziţiona teren ca să ne construim o căsuţă deoarece nu credem că am putea găsi un loc mai frumos unde să ne petrecem vara.“[100] Premiul Nobel făcuse această dorinţă realizabilă, iar instalarea

familiei în noua casă de vacantă, în iulie 1930, este triumfală: „Sosirea la Nidden - după ce pe vapor căpitanul şi funcţionarul vamal lituanian ne făcuseră o primire dumnezeiască - a fost cât se poate de comică, deoarece satul era pustiu, în schimb debarcaderul negru de oameni care mişunau; toţi, atât pescarii cât şi vizitatorii se înghesuiau unii într-alţii, întinzându-şi gâturile, cu aparatele de fotografiat gata de atac, pentru a savura spectacolul măreţ al descinderii noastre."[101]

Un loc care le amintea de Tolz, de momente de fericire în mediul rustic! Şi „străbunii"* porniră la drum ca să-i viziteze pe copii şi pe nepoţi în noua ambianţă de vacanţă - un moment emoţionant: „O scenă ca din basme când cei doi, atât de mărunţei, coborâră, cu adevărat, de pe vapor, după o călătorie atât de lungă. Ne înşiraserăm, şapte oameni, la debarcader. Vrăjitorul se cocoţase pe un stâlp de unde flutura batista, apăruse şi un fotograf şi a fost o sosire frumoasă."[102]

O idilă care nu va dura mult. „Dacă blestematul de plebiscit va avea astăzi un rezultat pozitiv - şi din păcate este foarte probabil că aşa va fi - soarta noastră este pecetluită, vom avea un guvern de dreapta."[103] Consecinţele pentru politica externă şi economie - scrie Katia Mann în august 1931 - sunt imprevizibile în cazul acesta, şi, în plus, după părerea ei, ar fi exclus ca Vrăjitorul să poată rămâne în ţară „dacă se va instala un ministru de interne sub conducerea lui Frick".

în asemenea împrejurări chiar şi Nidden îşi pierdea farmecul. Nu mai era „locul potrivit" pentru familie, „deoarece nu mai poţi sta de vorbă cu oameni rezonabili". Cu toate acestea, poate că n-ar trebui încă să mergem

* Adică Aifred şi Hedwig Pringsheim, părinţii Katiei (n. tr.)

atât de departe ca Viko, cumnatul: „Măgarul de el“[104] le propusese foarte serios să achiziţioneze în Elveţia, ca loc de refugiu, o „gospodărie ţărănească" pe care să o administreze el. Oare îşi imaginează cu adevărat că vor învesti într-o afacere atât de nerentabilă cei „câţiva franci ai noştri" din care va trebui eventual să trăiască în anii următori, precum şi încasările care îi vor reveni Vrăjitorului oricând şi oriunde? Zău că este „o idioţie", chiar dacă, în contextul actual, nu poate fi respinsă total ideea de a-şi asigura, pentru orice eventualitate, un loc de refugiu - cumpărând o „căsuţă în apropiere de Ziirich sau ceva asemănător" -: „Dar, totuşi, nu o vom face."

Nu, Katia Mann nu-şi făcea iluzii că intenţiile ei nemărturisite de a lua măsuri de prevedere ar fi realizabile. Thomas Mann ar fi considerat, clătinând din cap, că ipoteza de a trebui la un moment dat să părăsească Germania din cauza situaţiei politice este de domeniul fanteziei. Nu-şi pusese de curând, la Stockholm, premiul Nobel la picioarele „ţării şi a poporului" său - în orice caz, în sens ideal - într-o cuvântare apreciată şi de către cercurile de dreapta? - în afară de aceasta, ce s-ar fi ales de „străbuni"? („Cred mereu că nu vom mai rămâne multă vreme [la Munchen]; numai de nu ar fi o lovitură prea grea pentru străbuni"[105], scria Katia Mann încă în anul 1927). în orice caz, un lucru era sigur: de bună voie nu îşi vor părăsi niciodată părinţii.

Ei bine, lucrurile nu ajunseseră încă atât de departe în ciuda atacurilor

defăimătoare ale naţional-socialiştilor în primul rând la adresa Erikăi care se implica pe faţă şi cu curaj pentru stânga republicană.

Fireşte că doamna Thomas Mann nu şi-ar fi permis aşa ceva; lăsa asemenea manifestări pe seama
167
Vrăjitorului. Totuşi, când vecina ei din Herzogpark, pacifista Constanze Hallgarten - numită de familia din „Poschi“, cu oarecare condescendenţă, „superdeşteap- ta“[106] sau „creieraşul"[107], iar în jargon familial mai amical „căţeluşul[1'108] - lansă în 1931, ţinând seama de ameninţarea crescândă a noului naţional-socialism, un apel în vederea întemeierii unei Secţii germane a Uniunii Mondiale pentru Pace a mamelor şi educatoarelor, Katia Mann figura, şi ea, pe lista cu primele semnatare. Se găsea într-o societate foarte selectă[109]: dr. jur. Anita Augspurg, consilier ministerial dr. Gertrud Băumer, membră a Reichstag-ului, Vicki Baum, Elsa Bernstein, inspectoarea şcolară Emy Backmann, Annette Kolb, prof. Käthe Kollwitz, Gabriele Reuter, prof. univ. dr. Anna Siemsen, dr. Helene Stocker, prinţesa Juliane zu Stolberg-Wernigerode, Käte Stresemann... lista femeilor care se bucurau de vază şi renume în viaţa publică, iscălindu-se cu prenumele şi numele lor şi adăugând titlul dobândit prin merite proprii, era lungă. Doar două dintre semnatare făceau notă discordantă: după dr. Lilly Hauf, director al Uniunii Letonilor din Berlin, şi după dr. Mărie Elisabeth Luders semnau, în ordine alfabetică, „doamna Gerhart Hauptmann" şi „doamna Thomas Mann“.

O întâmplare? Greu de crezut. în orice caz, semnătura Katiei Mann ne arată că tot ce făcea sau nu făcea, mai bine-zis întreaga ei existenţă era determinată în măsură tot mai mare - şi anume din convingere, cu toată sinceritatea şi fără urmă de servilism - de statutul ei de soţie a lui Thomas Mann (şi mamă a copiilor săi). Pentru ea însăşi nu pretindea nici exemplaritate nici importanţă, ceea ce nu o împiedica să fie conştientă de
168
valoarea ei şi să-şi susţină cu fermitate punctele de vedere atunci când era cazul. Rămânea, de asemenea, o parteneră a soţului ei; doar că repartizarea rolurilor şi libertatea de decizie erau prestabilite din capul locului - în conformitate cu uzanţele timpului - aşa încât nici nu putea fi vorba despre o adevărată egalitate în drepturi, deşi Katia dispunea de putere de decizie în numeroase alte domenii ale vieţii.

Dar, cu toate acestea, în momente de cumpănă te puteai baza pe ea. Ilustrativ este faptul că, înainte de a se sinucide, Ricki Hallgarten - prietenul apropiat al celor doi copii mai mari - scrisese pe un bileţel: „Vă rog să o înştiinţaţi pe doamna Thomas Mann.[1,110]

Indiferent de ce natură ar fi fost încercările cărora a trebuit să le facă faţă, ea a trecut cu bine peste toate - anii de emigraţie o vor dovedi - dar nu a făcut niciodată caz de acest lucru.
169
Capitolul 5 Exil în Europa

Carnaval la Munchen, în 1933: „Aici nu s-a schimbat nimic, de ani de zile. Acelaşi spectacol, acum ca în 1914. Festivităţile sunt desprinse de realitate,

şampania curge de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.“[1] Dansul pe un vulcan - descris de Erika Mann la 27 ianuarie 1933 în ziarul praghez DEUTSCHE ZEITUNG BOHEMIA. Peste trei zile Hitler ajunge cancelar al Reich-ului; Klaus Mann notează în jurnalul său: „Lucrurile nu merg bine, nu merg bine, nu merg deloc bine.“[2] Dar la Munchen viaţa merge mai departe, ca până acum - cel puţin câteva săptămâni. La 1 februarie Erika lansă („în imediata vecinătate a lui Hitler") al doilea program al cabaretului ei Die Pfeffermuhle; munchenezii sperară zile întregi să se trezească în dimineaţa următoare ca supuşi regali- bavarezi ai prinţului moştenitor Rupprecht; iar familia Mann se instală, la 10 februarie, în auditorium maximum* al Universităţii Maximilian pentru a asculta cuvântarea ţinută de Vrăjitor la invitaţia Societăţii Goethe din localitate şi intitulată Leiden und GroBe Richard Wagners [Suferinţele şi măreţia lui Richard Wagner], Fiul Klaus care stătea alături de Katia şi Medi îşi notă în aceeaşi seară impresiile în jurnal: „Deosebit de frumoasă; pla-

* Cel mai mare amfiteatru al unei universităţi (în lat.) (n. tr.)

nuri multiple; cu nuanţe personale. Câteva mari puncte culminante stilistice. [...] Spune totdeauna ceea ce intenţionează (un lucru foarte rar). - Sala nu plină de tot, dar public de bună calitate. - După aceea barul Jahreszeiten, împreună cu familiile Frank şi Vossler, cu Reisi şi Ehrenberg; Medi pentru prima dată la bar, foarte nostim."[3] în ziua următoare Katia împachetă - târziu, ca de obicei - ultimele ustensile necesare unui mic turneu de conferinţe programate să fie ţinute după cea de la Munchen. Bagajele mari pentru vacanţa de iarnă pe care familia voia să o petreacă la Arosa fuseseră deja expediate.

[Hans Castorp] „Plecă într-o vizită de trei săptămâni"[4], citim în romanul Muntele magic. Tânărul rămase până la urmă şapte ani acolo - în schimb, călătoria celor doi soţi care plecau la drum fiindcă Vrăjitorul trebuia să repete la Amsterdam, Bruxelles şi Paris conferinţa despre Wagner avea să dureze de aproape trei ori mai mult: „Au trecut nouăsprezece ani de când am părăsit oraşul Munchen", notează Thomas Mann în jurnal în octombrie 1952. „Paisprezece ani în America, iar acum întoarcerea în Elveţia «unde [vrem] să petrecem ultimii ani ai vieţii», între timp am devenit oameni bătrâni."[5] De fapt: când Katia Mann îşi părăsise oraşul natal era de aproape cincizeci de ani, când îl revăzu de aproape şaptezeci.

La 28 februarie 1933 este incendiată clădirea Reichstag-ului; Klaus Mann notează în jurnal: „Ştirile de la radio: arestarea lui Kisch, Ossietzky, Muhsam etc. Suspendarea unor ziare ş.a.m.d. Ăsta-i începutul."[6] - Klaus va avea dreptate.

Dar lucrurile nu ajunseseră încă atât de departe. Cu toate acestea, călătoria nu debută sub auspicii bune.

Exact la Amsterdam, oraşul atât de iubit, conferinţa nu se bucură de succes: sala era mult prea mare, acustica proastă, în plus „un public uriaş format mai ales din străini obtuzi din punct de vedere spiritual", care „în marea lor majoritate" nu pricepuseră absolut nimic şi tuşiseră tot timpul.[7] Totuşi, îi

relatează Katia Erikăi, nu fusese „o catastrofă" - „după primirea plină de căldură urmaseră aplauze finale foarte corecte şi întru totul amicale", - păcat însă „de conferinţa atât de frumoasă din care Vrăjitorul omisese pasaje întregi dând dovadă de o nebănuită prezenţă de spirit. Mi-a venit să plâng când, în drum spre Bruxelles, a spus, trist şi dus pe gânduri: «La Munchen asistenţa a manifestat atât de mult interes, oare aici de ce au deranjat totul cu tuşea lor».‘“

în schimb la Bruxelles a fost „foarte frumos": „Conferinţa a avut loc într-o sală plăcută şi în prezenţa unui public simpatic şi inteligent, fiind urmărită cu o atenţie exemplară şi bucurându-se de un succes foarte mare."[8] Şi la diplomaţii capitalei Belgiei atmosfera fusese mult mai plăcută şi amicală, dar programul „extrem de obositor" - vizite peste vizite în decursul întregii dimineţi, apoi un dejun interminabil şi în cele din urmă recepţia de la PEN-Club. Tata trebuise să ţină chiar şi o prelegere în colonia germană „care a fost, de altfel, foarte mişcată şi recunoscătoare".

La Bruxelles, Thomas Mann îşi ţinuse conferinţa despre Wagner în limba franceză; traducerea fusese făcută de Felix Bertaux, căruia Katia Mann îi marcase în prealabil, în jumătatea a doua a manuscrisului uriaş, pasajele considerate mai importante de către soţul ei.

La 18 februarie plecară mai departe, spre Paris, unde Thomas Mann repetă de două ori conferinţa şi unde
întâlniră - după cum le scrie Katia Mann, nu fără mândrie, celor din Miinchen - numeroase celebrităţi, care fuseseră, toate, „extrem de cordiale şi respectuoase faţă de Vrăjitor"[9], apreciindu-l în mod deosebit. Erika să-i comunice şi bunicii toate amănuntele.

Această scrisoare scrisă la 24 februarie 1933, imediat după sosirea soţilor la Arosa, nu pomeneşte decât în subsidiar despre evenimentele politice. Pornind de la informaţiile culese din presa franceză Katia era sigură că, după alegeri, „se va întâmpla ceva“. La sfârşitul scrisorii, doar în treacăt şi fără nici un comentariu, Katia îşi înştiinţează familia că „Heinerle“* se găseşte în afara ţării, ceea ce în cazul său este probabil foarte bine. în rest, o aşteptau pe fiica Elisabeth care urma să-şi petreacă vacanţa în zăpadă, împreuna cu părinţii.

Nimic nu indică deocamdată că în acest moment Thomas şi Katia Mann ar fi intuit, cât de vag, evenimentele care se vor abate asupra lor. O atitudine cu atât mai uimitoare cu cât cel puţin Katia, văzând adeziunea tot mai mare de care se bucura în parlamentele locale ale land-urilor candidatura lui Hitler pentru funcţia de preşedinte al Reich-ului şi mai ales după victoria dramatică a partidului naţional-socialist în iulie 1932, discutase de repetate ori în cercul familiei că ar fi bine să îşi caute un domiciliu într-o altă ţară de limbă germană, în care să se poată refugia în caz că situaţia de acasă - mai ales cea din Miinchen - ar deveni intolerabilă. „îi spusesem deja cu luni în urmă soţului meu că naziştii vor prelua puterea. [...] Ar fi deci de preferat să părăsim ţara. Dar el îmi răspundea de fiecare dată: Nu o să fac aşa ceva. O asemenea decizie ar fi un semnal că eu

* Heinrich Mann (n. tr.)

174
cred în victoria cauzei lor. [...] Rămânem aici [...], nu ni se va [...] întâmpla [...] nimic."[10]

Dar acum, după ce Hitler ajunsese într-adevăr la putere, nu se mai vorbea despre toate acestea. Prima scrisoare expediată de Katia din Arosa relatează despre fericirea de a fi aterizat, după atâtea zile extenuante, „cvasi în port" - adică în hotelul familiar din localitatea bine cunoscută. „Asemenea călătorii sunt prea obositoare în ciuda numeroaselor momente reuşite, şi, în realitate, [...] contrare gustului meu, nu, nu, nu, nu.“[11]

în orice caz, Arosa este „hiperaglomerată" (nici măcar în acest context nu găsim vreun indiciu că o parte din vizitatori ar putea fi oameni care au părăsit temporar Germania „din cauza atmosferei nefaste de acolo"[12]) şi s-a schimbat mult în comparaţie cu anul 1926; toate sanatoriile pentru boli pulmonare s-au transformat în hoteluri sportive: „Curele de odihnă cu ore lungi de repaus în şezlong nu mai sunt practicate de nimeni; erau un apanaj el erei burgheze, iar Muntele magic este astăzi deja o carte istorică, deşi a contribuit la instaurarea acestei stări de lucruri."[13] Un sejur la altitudine însemna pentru Katia Mann încă şi în februarie 1933: reminiscenţe din Muntele magic, o asociere între adăpost ocrotitor şi desprindere de lumea reală.

Se pare că de-abia la începutul lui martie 1933, când şi în oaza de refugiu din Elveţia începură să sosească, una după alta, veştile funeste despre persecutarea politicienilor şi a literaţilor din opoziţie în urma incendierii Reichstag-ului, precum şi despre succesul zdrobitor al partidului lui Hitler la alegerile pentru Reichstag, soţii Mann se văzură, şi ei, confruntaţi cu consecinţele de natură personală ale evoluţiei politice din Germania.
175
Thomas Mann recunoscu, la 15 martie, că o „groază morbidă[11] punea „din când în când“ stăpânire pe el în ultimele zece zile (după alegerile pentru Reichstag, din 5 martie) „pe fondul surescitării sistemului nervos şi al oboselii[11]. „Poveştile infamante despre asasinate şi scandaluri[11], aduse de Erika din Munchen, relatările despre „maltratările sălbatice ale evreilor"[14], veştile despre „uniformizarea totală a opiniei publice şi înăbuşirea oricărei voci critice"[15] îl duceau la disperare; stările de panică - mai ales nocturne - iau proporţii alarmante paralizând orice putere de decizie: „Descumpănire, tremur nervos, aproape frisoane, şi teamă de a-mi pierde puterea de judecată sănătoasă."[16] Concluzia că „o epocă a existenţei s-a încheiat" şi că de-acum înainte va trebui să-şi „întemeieze viaţa pe noi baze"[17] - rezultatul uneia din numeroasele tentative de consolare întreprinse de Katia pentru a-şi redresa soţul în momentele când acesta se refugia iar în patul ei - era pusă mereu sub semnul întrebării. Trecură luni multe până când Thomas Mann se obişnui cu statutul său de emigrant. în schimb pe Katia nu o întreba nimeni ce griji şi ce angoase o frământă. Aflând că era imposibil să rămână la Arosa mai mult decât cele trei săptămâni asupra cărora conveniseră iniţial, soţii Mann se mutară la Lenzerheide, iar peste o săptămână la Montagnola, în apropiere de Hermann Hesse şi, în cele din

urmă, la Lugano, la Grand Hotel Villa Castagnola, unde aveau parte de mai mult confort şi de o societate cunoscută, „l-am găsit aici pe dragii noştri bătrâni într-un hotel foarte elegant de tip Baden-Baden, în care Vrăjitorul se simte aproape la fel de bine ca la hotelul băilor din Trave- miinde. într-adevăr, este complet transfigurat părând un
176
convalescent care îşi revine încet după o boală gravă. Este foarte emoţionant."[18]

Că ar fi mai indicat ca Thomas Mann să rămână „afară" până se va vedea cum evoluează lucrurile dăduseră de înţeles avertismente cifrate, lansate printre alţii de Hedwig Pringsheim; aceasta îi transmitea fiicei ei că, în conformitate cu sfaturile unor medici competenţi, „căprioara"[19] nu ar trebui nicidecum să-şi întrerupă tratamentul. Ar fi bine ca şi Erika să mai rămână câtva timp la Lugano spre liniştea tatălui ei, mai ales deoarece Katia ar dori probabil să facă o vizită la Munchen în vederea reglementării problemelor gospodăreşti, iar o asemenea deplasare ar putea fi întreprinsă doar dacă l-ar lăsa pe pacient în mâini bune şi cu o îngrijire adecvată, căci după boala grea prin care trecuse avea nevoie de odihnă. Dar peste trei zile Hedwig Pringsheim îşi revizui sfaturile. Chipurile avusese ocazia „să consult un medic specializat tocmai în bolile de tipul celei care o lovise pe căprioară şi avea şi o experienţă îndelungată." Acesta este de părere „că [...] nu ar fi câtuşi de puţin momentul să-l părăseşti.

Cazurile de gripă gravă cu meningită, ca cea prin care trecuse el, recidivează de multe ori, iar într-o asemenea eventualitate ar avea neapărat nevoie de tine; dar dacă ai fi plecată, s-ar putea să nu îţi fie chiar atât de uşor să te întorci de îndată. El, adică acest medic, avusese tocmai în ultima vreme de-a face cu astfel de situaţii când soţia respectivă nu putuse reveni la timp în preajma soţului suferind."[20]

„K. a fost povăţuită cu toată seriozitatea [...] prin intermediul mamei ei [...] să nu rişte o plecare la Munchen, fiindcă soţiilor li se reţine paşaportul pentru a-i forţa pe
177
soţi să se întoarcă[11], citim în jurnalul lui Thomas Mann la data de 28 martie 1933, ceea ce înseamnă că atenţionarea fusese înţeleasă fiind acceptată de către cronicar cu o oarecare uşurare. Perspectiva de a fi lipsit chiar acum de soţia sa îi provocase de zile întregi o stare de anxietate şi spaimă, cu atât mai mult cu cât sosise şi de la competentul medic Gottfried Bermann un avertisment cifrat ca nu cumva Katia să plece.

în realitate, este greu să ne imaginăm cum s-ar fi putut reaşeza viaţa lui Thomas Mann în perioada emigraţiei fără prezenţa permanentă a soţiei sale. Pe când el personal discuta cu prietenii şi tovarăşii de suferinţă despre consecinţele noii situaţii sau medita, în notele din jurnal, asupra urmărilor fizice şi psihice ale marelui şoc provocat de „o existenţă provizorie şi nesigură, marcată de călătorii continue, în timp ce patria era închisă, afişând o atitudine ostilă şi perfid de ameninţătoare[1121], Katia se străduia să rezolve problemele de stringenţă imediată, adică să facă rost de camere confortabile

la hotel, să transcrie pe curat scrisorile în care Thomas Mann îşi făcea cunoscută retragerea din preşedinţia „Asociaţiei pentru protecţia scriitorilor germani[11] sau respingea semnarea unei declaraţii de loialitate faţă de Adolf Hitler, solicitată de Academia de Artă a Prusiei, din Berlin, pentru a putea fi în continuare membru al ei, apoi să prelungească valabilitatea paşapoartelor care expirau în aprilie, sau să rezolve corespondenţa zilnică pe care Vrăjitorul i-o dicta la maşina de scris.

De la bun început doamna Thomas Mann nu îşi făcuse nici un fel de iluzii, obişnuindu-se cu ideea unui viitor incert şi organizându-se să facă faţă tuturor obligaţiilor care, oricum, îi reveneau ei, deja de multă
178
vreme: îndatoririle faţă de fisc, negocierile cu editurile, | tranzacţiile legate de avere, proprietatea asupra casei şi a terenului, dreptul la succesiune. Toate aceste probleme care din primii ani ai căsniciei o priveau exclusiv pe ea necesitau strategii noi acum, când existenţa trebuia asigurată în împrejurări vitrege; managera experimentată nu ezită deci nici o clipă ci se apucă de lucru. Erika, Golo, subreta Mărie Kurz, Hedwig Pringsheim în primul rând, ba chiar şi Ida Herz - tratată în timpuri nor- ' male de familia Mann adeseori cu dispreţ din cauză că | era atât de plictisitoare - toţi sunt înhămaţi la treabă pentru a salva manuscrise, a ridica bani, a ambala materialul documentar din bibliotecă, indispensabil con- < tinuării ciclului de romane Joseph şi, în ultimă instanţă, chiar şi pentru a expedia piese de mobilier la o adresă convenţională din Elveţia, cu pretextul că urmează să fie I; restaurate acolo.

Nu toate acţiunile sunt încununate de succes. Golo reuşi să ridice de la bancă doar 60.000 de mărci în numerar, dar suma aceasta o trimise peste graniţă cu ajutorul unor prieteni francezi, pe când o serie de hârtii de valoare şi 40.000 de mărci trebui să fie date pierdute (avocatul Heins încercă în noiembrie 1933 să transfere | suma în contul impozitului pe părăsirea Reich-ului, impus de naţional-socialişti). Cel mai important lucru: datorită în primul rând riscurilor asumate de Erika şi conştiinciozităţii şi curajului evreicei Ida Herz manu-
■ scrisul cu Joseph precum şi documentaţia aferentă sosiră la destinaţie. „în mai multe pachete cu cărţi adresate Dr. Christoph Bernoulli, Basel, Holbeinstr. 69 (fireşte, fără a aminti numele lui Thomas Mann) sosiră, după ; cum descrie exact Katia Mann, „în primul rând [cărţile]
179
acelea care se găseau pe ieşitura biliotecii, sub tabloul lui Lenbach, într-un şir lung, între cele două suporturi (ceea ce este la dreapta suporturilor, nu face parte din această categorie); în al doilea rând cărţile [care stăteau] între suporturi, pe măsuţa de lângă birou. Şi în al treilea rând un album cu ilustraţii despre Egipt [aflat] pe teancul dintre dulapul de cărţi şi uşa sufrageriei.[1,22]

Reuşi însă o altă lovitură - fireşte, datorită exclusiv unui noroc orb şi neghiobiei funcţionarilor vamali. Fusese cât pe-aci să fie confiscate tocmai caietele cu jurnalul lui Thomas Mann pe care Golo le scosese, la indicaţiile

tatălui, - dar fără să le citească - dintr-un seif din PoschingerstraBe şi le împachetase într-un geamantan împreună cu alte obiecte. Şoferul familiei Mann expediase bagajul conform indicaţiilor primite, dar informase apoi poliţia politică, iar aceasta ordonase verificarea conţinutului geamantanului la punctul de frontieră Undau[23]. Doar lipsa de competenţă a comisarului de poliţie
- pe care îl interesau sumele mari de bani trecute în deconturile editurilor şi nu manuscrisele, pur literare după părerea sa - ar putea explica faptul că numai teancul de documente editoriale (şi nu întregul conţinut al geamantanului) a fost retrimis, pentru o verificare suplimentară, poliţiei politice, care consultă în acest scop Secţia Financiară din Miinchen-Est. Aceasta era rugată să treacă în revistă documentele iar apoi să le returneze cât mai repede la Lindau pentru ca geamantanul să poată fi expediat imediat destinatarului. - Totul e bine când se sfârşeşte cu bine! La 19 mai Thomas Mann lua în primire coletul mult aşteptat, în greutate de 38 de kilograme.

Nu ştim în ce măsură Katia Mann îşi dăduse seama prin ce pericol trecuseră. Este aproape sigur că ea nu a
180
cunoscut niciodată conţinutul jurnalului. Dar observase cu siguranţă agitaţia soţului ei - vecină cu disperarea - şi suferea şi ea din cauza nervozităţii şi a irascibilităţii sale. „Vor publica pasaje din el în VOLKISCHER BEOBACHTER“, îl citează Golo pe tatăl său în jurnal, referindu-se la angoasele acestuia din acele zile. „Vor distruge totul, mă vor distruge şi pe mine. Viaţa mea nu se va mai putea desfăşura normal.[1,24] într-adevăr: dacă funcţionarul vamal din Lindau ar fi avut habar de literatură, dacă ar fi început să răsfoiască puţin jurnalul... şi dacă Secţia Financiară din Munchen-Est nu ar fi fost interesată exclusiv de problemele legate de avere ci ar fi trecut în revistă întregul conţinut al geamantanului, probabil că acea integritate morală şi socială a lui Thomas Mann, fără de care el nu putea scrie, nu ar fi rămas nepătată. Toate calculele, planurile şi acţiunile Katiei vizau, însă, menţinerea productivităţii literare a soţului ei. Din fericire, a fost scutită de grija de a dezvolta strategii noi care să-i fi asigurat condiţii de viaţă şi de muncă unui om dezavuat şi suspectat de homosexualitate. Oricum, avea destule obligaţii, chiar şi fără o asemenea sarcină - probabil insurmontabilă.

După ce doamna Thomas Mann trebui să renunţe la intenţia de a face o scurtă vizită la Munchen, Golo este solicitat să o supravegheze pe sora sa Elisabeth, încă elevă, şi să gestioneze tranzacţiile financiare legate de casa din Herzogpark, iar Hedwig Pringsheim este rugată să expedieze la o adresă convenţională din Elveţia câteva lăzi cu obiecte mai dragi din gospodărie. Aceste indicaţii erau însoţite de discuţiile interminabile dintre cei doi soţi în legătură cu localitatea în care s-ar putea stabili în viitor: Basel, Zurich, Tessin, chiar şi Bolzano
181
(„apropierea de Milano"), sau mica vilă din Veneţia a lui Werfel, oferită de Alma Mahler - toate erau puse în cumpănă şi respinse apoi din nou, în timp ce veştile sosite din Munchen dădeau ca probabilă „durata mai îndelungată a

situaţiei din Germania"[25], iar Katia insista să fie aduşi în Elveţia şi cei doi copii „mai mici". Şi „străbunii" erau „rugaţi" să părăsească Germania şi să-şi pună la adăpost colecţiile de artă.

La 3 aprilie, Golo o aduse pe Elisabeth la părinţi; Michael, elev la un internat din Neubeuren, pe Inn, se găsea oricum în Italia, cu ocazia unei excursii organizate de şcoală şi primi dispoziţia să nu se mai întoarcă la internatul său ci, în drum spre casă, să vină la părinţi. Monika studia muzica la Florenţa - era, deci, în siguranţă - Erika pregătea la Lenzerheide un nou program al cabaretului Pfeffermuhle iar Klaus lucra ca redactor şi literat la Amsterdam şi Paris. Sprijinul principal al mamei în această perioadă era Golo care intenţiona să rămână „deocamdată, până la examen", la Munchen[26], dar venise să petreacă sărbătorile Paştilor la Lugano ca să se poată sfătui cu părinţii. Luară, împreună, decizia să renunţe la locuinţa din Munchen „sacrificând o treime din averea din Germania"[27] şi să se stabilească la Basel. Cel mai înţelept lucru, îi scria Katia lui Klaus, este să se încadreze strict în limitele legii, „căci dacă iese la iveală vreo ilegalitate [...] ei pot confisca nu numai casa ci şi toate încasările editoriale, precum şi cota mea de moştenire şi zău că ar fi păcat."[28] în Germania viaţa a devenit imposibilă, orice iluzie că ai putea desfăşura în continuare, „fără pericol şi netulburat, o activitate normală în această ţară" este absurdă, căci „urmărind modul în care aceşti smintiţi haini îşi pun în aplicare

intenţiile, una după alta, este clar că situaţia va deveni tot mai îngrozitoare iar aerul mai irespirabil."

Astfel că familia Mann hotărî să rămână deocamdată în Elveţia şi să petreacă vara pe Riviera franceză. Familia Schickele se oferi să-i ajute să găsească o locuinţă în zona Sanary/Le Lavandou iar pe Thomas Mann îl bucură perspectiva de a-i avea acolo în jurul său şi pe cei doi copii mai mari. în vederea călătoriei îşi vor aduce Buick-ul de la Miinchen.

Proiecte luminoase în vremuri întunecate; evenimentele le împinseră în curând pe planul al doilea. La 16 aprilie 1933, adică în duminica Paştilor, Katia află de la o cunoştinţă despre o demonstraţie a „Prietenilor Muzicii" din Miinchen, care protestaseră în mod public împotriva - redat textual - „defăimării, în străinătate, a maestrului nostru german" prin conferinţa lui Thomas Mann despre Suferinţele şi măreţia lui Richard Wagner. Bruno Frank aduse peste două zile ediţia de Paşti a ziarului MUNCHNER NEUESTE NACHRICHTEN în care era publicat „documentul mârşav".[29] Thomas Mann notează în jurnal: „Şoc puternic, de scârbă şi groază, care mi-a marcat ziua".[29] Dar mai notează şi următoarele: „Hotărâre definitivă de a nu reveni la Miinchen şi de a lupta cu fermitate pentru a ne stabili la Basel."[29] După ce o „combinaţie de Adalin şi Phanodorm" o aju- tase să petreacă o noapte relativ liniştită, Katia reuşi să dactilografieze încă în ziua următoare „riposta corespunzătoare" şi să o expedieze spre tipărire publicaţiilor FRANKFURTER ZEITUNG, DIE NEUE FREIE PRESSE, D.A.Z. şi VOSSISCHE ZEITUNG. Spre satisfacţia lui Thomas Mann toate publicară, fără modificări, riposta sa justificativă.

183

Nu au lipsit nici reacţiile din sfera privată a Germaniei; acestea arată că semnatarii protestului - printre ei vechi prieteni ai familiilor Mann şi Pringsheim, de exemplu dirijorul Hans Knappertsbusch, desenatorul Olaf Gulbransson, Hans Pfizner, Richard Strauss- nu se bucuraseră de o aprobare unanimă. „Trebuie să vă spun că atât pe mine cât şi pe prietenii mei ne-a supărat mult trista lipsă de solidaritate dintre artişti, care iese la iveală în protestul împotriva soţului dumneavoastră [...]“, îi scrie Ernst Penzoldt Katiei Mann. „De-ar fi fost măcar mai bine scris acest protest! Cât de mărunt, jalnic şi laş, ba chiar ilariant trebuie să pară privit din perspectiva zeilor! Oameni meschini, oameni meschini - obişnuia să spună tatăl meu în împrejurări similare.“[30]

Probabil însă că familia Mann - unde cel puţin Katia aşteptase cu oarecare îngrijorare „reacţia inimii wagneriene a lui Fay“[31] - a primit cu cea mai mare emoţie copia, trimisă de mama-soacră, a unei scrisori adresate de Alfred Pringsheim unui semnatar apropiat lui pe plan profesional (foarte probabil fizicianul Gerlach) în care ia apărarea interpretării lui Wagner făcute de ginerele (nu totdeauna agreat de el): „17.4.22. Prea stimate domnule coleg! Am descoperit cu oarecare uimire, ba aş putea chiar spune cu sincere regrete, semnătura dumneavoastră la capătul pamfletului. [...] Şi anume sunt de părerea, poate cam demodată, că cineva care se pretează să contribuie cu propria semnătură la susţinerea unui atac atât de infamant, bazat pe câteva cuvinte desprinse cu răutate din contextul unei conferinţe de 52 de pagini tipărite - cuvinte în parte chiar denaturate - şi-a luat probabil oboseala să citească originalul. [...]. Din păcate, însă, cred că pot avea îndoieli justificate că măcar unul singur dintre stimaţii

184

domni semnatari ar fi îndeplinit această obligaţie. [...]. Th. Mann scrie [...]: «Pasiunea pentru opera feerică a lui Wagner m-a însoţit în decursul întregii vieţi, din clipa în care am luat primul contact cu ea şi am început să o asimilez şi să o înţeleg în toată profunzimea ei. Nu voi uita niciodată ce îi datorez - din perspectiva celui care pe de o parte învaţă, pe de alta se delectează - nu voi uita niciodată orele de fericire singulară petrecute în incinta teatrului, ore de înfiorare şi beatitudine a nervilor şi a intelectului, de aprofundare a semnificaţiilor emoţionante şi măreţe pe care numai această artă le poate mijloci.» - Cred că cineva care a făcut o asemenea profesiune de credinţă în public ar trebui să fie şi după «renaşterea naţională a Germaniei» ferit de atacuri atât de grosolane şi perfide cum le conţine acel manifest. [...]. Dacă, în calitate de reprezentant al ştiinţelor exacte, v-ar interesa eventual conţinutul integral al conferinţei respective, aş fi foarte dispus să vă pun la dispoziţie, spre documentare, exemplarul care se află în posesia noastră."[32]

Cei din Lugano aflară de la Hedwig Pringsheim detalii despre campania de defăimare, scrisorile arătând din nou cât de mult participa mama la tot ce era legat de familia Mann: „Medi [...] va trebui să-şi smulgă din inimă prima mare iubire căci, după părerea lui Fay [Alfred Pringsheim], tocmai iubitul [este vorba despre dirijorul Hans Knappertsbusch, foarte admirat la acea

vreme de Elisabeth] este instigatorul întregii porcării. [...]. Dar ascultă mai departe: la penultimul concert al Academiei soţia iubitului l-a acostat pe Fay spunându-i: «Soţul meu vă transmite că este supărat pe Th. M. fiindcă l-a numit pe R.W. un diletant.» Fireşte că Fay nu a înţeles despre ce este vorba, iar ea i-a explicat că acest cuvânt (adică
185
diletant) fusese pronunţat cu ocazia conferinţei ţinute în Olanda - soţul ei primise o relatare a unui ziar olandez şi este foarte supărat pe conferenţiar. La care Fay [...] răpunse [...] că îl roagă pe soţul ei să-i comunice el personal, la proximul lunch, acest lucru celui vizat." Suntem, deci, îndreptăţiţi, concluzionează Hedwig Prings- heim, „să credem că ar putea exista o legătură între episodul respectiv şi acţiunea recentă."[33]

La puţine zile după această scrisoare care confirma ceea ce devenise între timp subiect de discuţie[34] în cercurile emigranţilor, Klaus şi Erika sosiră la Lugano într-o scurtă vizită. Ambii insistară cu fermitate ca gospodăria din Munchen să fie complet lichidată. Dar Thomas Mann nu se putea nici acum decide să rupă toate legăturile. Revenea tot mereu asupra posibilităţii de a avea două domicilii, lua în considerare găsirea unei modalităţi de a i se achita, cu forme legale, la al doilea domiciliu, încasările din Germania, se gândea la ipotecarea casei, la transcrierea ei pe numele copiilor şi căuta - stând de vorbă când cu unul când cu altul - căile optime de a transfera oficial în Elveţia averea din Germania. Hotărâră să se întâlnească, într-o localitate din apropierea frontierei, cu avocatul Valentin Heins, care le fusese recomandat din Germania, şi să aducă la Bregenz maşina din Munchen pentru a pleca imediat după aceea pe Riviera, trecând prin Zurich şi Basel, unde Katia voia să caute o locuinţă corespunzătoare. Klaus şi Erika nu găsiseră încă o casă potrivită pe Riviera dar rezervaseră deocamdată camere la un hotel din Le Lavandou. Perspectiva de a-l întâlni pe coasta sudică a Franţei nu numai pe fratele Heinrich ci şi multe alte cunoştinţe, precum şi bucuria de a avea parte de mare şi
186
plajă îl încântau pe Thomas Mann care, în această dispoziţie relaxată, observă de-abia acum - pentru prima dată de la decizia de a rămâne „în afara graniţelor" - cât de surmenată este soţia sa şi cât de îndreptăţite erau temerile că ar putea claca atât fizic cât şi psihic.

Dar compasiunea pentru Katia se risipi peste două zile făcând loc unor noi îngrijorări după ce Golo comunică din Miinchen că poliţia politică confiscase toate trei automobilele: Buick-ul, limuzina şi micuţul DKW roşu. Cuprins de „şoc, depresie profundă şi oboseală"[35] Thomas Mann se refugie pe divanul său în timp ce Katia, deşi epuizată, se aşează alături de el încercând cu grijă să-i explice că ar fi foarte important să se obişnuiască încetul cu încetul cu gândul pierderii casei şi a averii din Germania, fiindcă şi scoaterea din ţară a altor obiecte va fi probabil obstrucţionată. Ei dispuneau - şi fără valorile din Germania - de un capital suficient de mare în Elveţia (conform documentelor, aproape
200.000 de franci), pentru a putea duce o viaţă corespunzătoare rangului

lor.

La 29 aprilie - spre marea uşurare a Katiei, Golo îşi anunţase sosirea în Elveţia - cei doi soţi plecară din Lugano. întâlnirea cu avocatul Heins - care reuşise, fără nici o dificultate, să treacă peste graniţă geamantanul cerut de Katia, cu îmbrăcămintea necesară şi câteva obiecte preţioase din PoschingerstraBe - se încheie fără perspective concrete. Pater familias nu se putea decide pentru nici una din variantele propuse şi alese - din nou - „calea de mijloc"[36] a desprinderii lente de Germania, deoarece nu se simţea în stare să facă faţă stresului cauzat de o ruptură bruscă şi lipsită de echivoc. S-ar putea presupune că incertitudinea legată

187

de soarta geamantanului care conţinea jurnalul său influenţase în oarecare măsură această strategie a aşteptării. Notele din jurnalul Katiei ne arată că ea însăşi era de acord cu atitudinea sa, deşi din toate scrisorile reieşea că ar fi preferat o despărţire imediată. Dar îşi cunoştea soţul şi ştia că în acest moment nu ar fi fost capabil să facă acest pas. „Katia şi cu mine am stat multă vreme mână în mână. Ea înţelege pe jumătate temerile mele din cauza conţinutului geamantanului.“[37]

După o călătorie cu vagonul de dormit, de la Mul- house la Toulon, iar de acolo la Marsilia, familia sosi, la 7 mai, la Le Lavandou. în timp ce Thomas Mann se culcă în pat ca să se odihnească după oboselile călătoriei, Katia, Elisabeth şi Michael vizitară o casă de închiriat, situată în apropierea hotelului. în ziua următoare îşi continuară căutările în localităţile Sanary şi Bandol unde familia intenţiona să se stabilească, deşi nu găsise încă o casă corespunzătoare. „Thomas şi Katia Mann, cu 2 copii, de ieri la Grand Hotel Bandol, Erika şi Klaus la Sanary, Hotel La Tour. Astăzi au luat ceaiul la noi“, notează Rene Schickele, la 11 mai, în jurnalul său. „Thomas Mann este foarte nefericit. Trece şi el prin aceleaşi stări ca majoritatea germanilor din categoria lui spirituală. Văd prea bine ce se întâmplă, îşi dau seama şi ce se va mai întâmpla, dar în fond nu vor să accepte situaţia.[1138]

Schickele avea dreptate. Thomas Mann nu putea sau nu voia să conştientizeze situaţia în care se găsea. Starea de spirit rămânea depresivă - în pofida unui modest confort în noua ambianţă (camerele aveau câte o loggia, i se puse de îndată la dispoziţie o masă mai mare la care să poată scrie), în pofida vizitelor consola-

188

' toare ale copiilor, mai ales ale Erikăi, şi în pofida încu- | rajărilor venite din partea familiei Schickele, a Theresei 1 Giehse şi a altor prieteni: „Tot ce văd în această sferă de cultură mi se pare precar, hodorogit, lipsit de confort şi situat sub nivelul meu de viaţă."[39]

Gândurile sale se îndreptau spre Germania. Thomas Mann îi adresă guvernatorului Reich-ului naţional- , socialist în Bavaria, Franz Xaver cavaler von Epp, rezident la Munchen, o scrisoare care chipurile se bucură de „asentimentul tuturor părţilor"[40] - asta înseamnă al Katiei, Erikăi şi al lui Klaus - în speranţa că va „ajunge la un aranjament referitor la avere şi mobilier"; ideea de a se putea întoarce acasă în toamnă deveni - deşi respinsă de

raţiune - o adevărată obsesie timp de câteva zile. în cele din urmă hotărârea definitivă: mobilele favorite, „masa de scris şi fotoliul cu taburetul puteau fi ridicate, şi expediate mai târziu prin intermediul lui Bernheim [negustor de antichităţi] iar gramofonul prin Koch [magazinul de articole muzicale][41]; acestea urmau să fie plasate într-o casă din Zurich, oraş pentru care optaseră între timp în loc de Basel. Cât timp şi câtă putere de convingere va fi trebuit oare Katia Mann să investească pentru a restrânge visele desprinse de realitate ale soţului ei la dimensiunile unor obiective care poate că erau realizabile - cu o doză considerabilă de noroc? Şi câte amănunte organizatorice vor fi trebuit oare puse încă la punct pentru ca obiectele atât de indispensabile soţului ei să ajungă cu adevărat la el?

La 12 mai - adică la trei luni după despărţirea de fiica lor - bătrânii Pringsheim sosiră pentru paisprezece zile la Bandol, peste două zile apăru fratele Heinrich, iar verişoara lise Dernburg transmise recomandări finan

ciare din partea rudelor din Berlin: „încetul cu încetul numărul nostru creşte"[42]. în câte o seară refugiaţii aveau chiar senzaţia că se găsesc în vechea ambianţă familiară de acasă: Bubi şi Medi făceau muzică pentru bunici; familiile Feuchtwanger, Schickele, Heinrich şi copiii cei „mari“ alături de prietenii lor duceau „discuţiile obişnuite"[43], se lua ceaiul pe terasele diferitelor hoteluri sau la domiciliul acelor prieteni - de exemplu la familiile Feuchtwanger şi Schickele - care îşi găsiseră deja locuinţe corespunzătoare, se ieşea la plimbare, iar Erika le citea, seara, din cartea pentru copii la care lucra atunci.

Katia şi mama ei aveau în timpul acesta răgazul să se ocupe de problemele practice. în cele din urmă se găsise o casă pentru vară. La maison tranquille promitea să corespundă tuturor aşteptărilor. Dar cine să o gospodărească, cine să gătească pentru „familia" care devenea tot mai numeroasă? Ei bine, Hedwig Prings- heim rezolvă şi această problemă: domnişoara Maria, subreta din „Poschi", va petrece vara pe Riviera şi o va ajuta pe Katia să se instaleze la Sanary. Se pare că era momentul suprem; până şi Thomas Mann observase că soţia sa Katia nu era „chiar în formă"[44] şi slăbise mult în ultima vreme. în rest însă totul părea să meargă bine - făcând abstracţie de iritările obişnuite şi ocazionalele izbucniri de mânie ale Vrăjitorului. Prima cameră gata aranjată fusese cea a lui Thomas Mann; stăpânul casei se bucură de „instalarea aproape totală" în biroul simpatic, „la o fostă masă de joc acoperită cu postav verde", care îi servea „deocamdată drept masă de scris".[45]

Revenirea la „o formă de existenţă privată" era „extrem de benefică" nu numai pentru pater familias, ci

I pentru întreaga familie. Iluzia unei noi „normalităţi", degrevarea stăpânei casei în urma sosirii punctuale a subretei Maria înseninau atmosfera generală; Thomas Mann începu să se ocupe iar de Joseph iar Katia plecă la Toulon, însoţită de tânărul Schickele, pentru a i achiziţiona „o maşină Peugeot, o cabrioletă frumuşică, oferită spre vânzare de bursa de

automobile.“[46] Preţul:
13.000 de franci.

Rămânea în suspensie casa din Munchen. între timp | apăruseră însă şi aici constelaţii noi: „Draga mea micuţă" | - scrisoare a lui Hedwig Pringsheim din iunie 1933 - „nu te speria, nu s-a întâmplat nimic rău, dar este urgent. Deci: o familie din America, Taylor [...] s-a îndrăgostit de căsuţa din PoschingerstraBe, am rugat-o astăzi [...] pe Kurzchen [bona copiilor Mann, Mărie Kurz] să i-o arate şi în interior şi a fost încântată. Doamna T. are 4 copii, 2 mai mari şi 2 mai mici. [...]. Ar vrea să o închirieze pentru cel puţin 3 luni [...) cu 400 de mărci pe lună. Oferta mi
Is-a părut foarte avantajoasă pentru voi aşa că am vrut să vă comunic totul de îndată. [...]. După primirea acestei scrisori [...] te rog să-mi comunici imediat telegrafic dacă răspunsul este «da» sau «nu». Căci Mrs. Taylor [...] ar dori [...] să se mute cât mai repede. Kurzchen a fost foarte plăcut impresionată de toată afacerea."[47]
Se pare că şi soţii Mann: în felul acesta îşi scoteau o | parte din cheltuieli, iar chiria va putea fi ulterior ridicată. Familia Taylor se mută probabil foarte repede, căci Ş Hedwig Pringsheim îi scrise, la 6 iulie, fiicei ei că făcuse o vizită la „Poschi": „A fost o senzaţie cam ciudată pen- [tru mine, iar proprietatea mi s-a părut încântătoare."[48] I Cu toate acestea se prefigurau probleme, deoarece Ida ' Herz sosise pentru a se instala în casă - probabil în
191
urma indicaţiilor primite de la Sanary - şi a pune în ordine biblioteca. Fireşte că nici una nici alta nu mai erau acum posibile, casa fiind închiriată, dar „cărţile, în măsura în care căprioara le doreşte şi are nevoie de ele“, pot fi expediate. Katia, în schimb, insista ca indicaţiile trasate de ea să fie respectate - o atitudine care
o nemulţumea pe mamă: „Casa este de acum închiriată şi pur şi simplu nu mai ai dreptul să dai mereu dispoziţii. Ieri mi-a telefonat [Mărie Kurz] spunându-mi că Herzchen va veni, va înnopta acolo şi va lua toate cărţile bune [...], m-a întrebat ce răspuns să dea? l-am spus că asemenea acţiuni nu mai pot avea loc acum, după ce contractul a fost deja încheiat şi s-a predat totul, deci să fie amânate până în octombrie. Dar în clipa aceasta mi-a telefonat iar: cică într-o scrisoare expres tu ai repetat dispoziţiile referitoare la cărţi, spunându-i, în plus, să ambaleze porţelanul bun şi alte obiecte şi să le evacueze de acolo. Nu am putut decât să repet că, după părerea mea, un asemenea procedeu este neavenit şi că îţi voi face şi ţie cunoscut de îndată punctul meu de vedere. [...]. Referitor la cărţi am vorbit cu doamna Taylor, care este extrem de cumsecade şi mi-a promis că le va îngriji cu sfinţenie, aşa cum doreşti tu.“ Noua chiriaşă restituise până şi argintăria, „aducându-şi-o pe a ei proprie, precum şi lenjeria de pat.“[49]

Katia insistă pe tot parcursul lunii iulie pe lângă mama ei şi Mărie Kurz dând indicaţii care urma să fie duse la îndeplinire de îndată: şi anume, să fie evacuate din casă mai întâi cărţile, apoi porţelanul, argintăria - iar în cele din urmă discurile. Nu îi păsa de modalitatea în care chiriaşei i se va explica din ce cauză acţiunea nu suferă amânare, aşa încât Hedwig Pringsheim interveni

din nou. Dacă fiica ei ţine morţiş ca dispoziţiile ei să fie puse în aplicare, să-i scrie măcar o „scrisoare drăguţă, politicoasă, pe cât posibil scurtă[1150] doamnei Taylor care se arătase foarte generoasă şi să o asigure - dacă se poate în limba engleză - „că sub conducerea competentă a lui Kurzchen va fi evitat orice disconfort pentru familie [...] iar cărţile respective vor fi înlocuite cu altele care vor umple golurile.“

Peste câteva zile Hedwig Pringsheim îşi dădu seama cât de înţelepte, deşi lipsite de scrupule - dar aceasta nu mai avea nici o importanţă în momentul de faţă - fuseseră dispoziţiile transmise de fiica ei: „Când am citit ieri că o lege [referitoare la confiscarea «averilor duşmanilor poporului şi ai statului»], [...] se află în elaborare, i-am spus lui Fay: aha! situaţia devine serioasă. Şi am luat legătura cu Kurzchen, rugând-o să execute acum toate dispoziţiile tale, căci poate că sunt totuşi justificate; şi anume să se grăbească.[1151]

în timp ce în PoschingerstraBe obiectele erau triate şi împachetate - se pare că într-adevăr în ceasul al doisprezecelea - la Sanary începuseră preparativele în vederea sărbătoririi celei de-a cincizecea aniversări a Katiei cu tot ritualul obişnuit din Munchen. Erika se duse dis-de-dimineaţă în sat să aducă flori, copiii - prezenţi cu toţii în afară de Klaus - „împodobiră atât de frumos toată casa încât nu mai rămăsese nici un locşor care să nu fie înmiresmat de parfumul florilor, chiar şi cabinetul intim fusese luat în antrepriză de Golo.“[52] Nu lipsea, fireşte, nici obişnuita „cantată[11] compusă de Erika şi „executată în timp ce doamna consilier cobora scările [...] fără să bănuiască nimic.[11] îşi recitară cu toţii poezioarele; doar „Goethe[11] (adică Thomas Mann), care

îşi compusese personal partea sa, se poticni: „am leşinat de râs“. Toţi actorii ţineau în mână cât un mic cadou
- „foarte multe sacoşele[1'] - şi, bineînţeles, dulciurile „sosite de la Paris la comandă specială.[11] Seara, după cina luată în familie, s-a întrunit o mică societate, ca de obicei. „La masă[11], îi scrie Erika fratelui ei, „am băut doar noi şampania de calitatea întâi; pe cea mai puţin bună am servit-o oaspeţilor[11].

Dar tendinţa spre economie nu prevala totdeauna. Când îşi sărbători ziua de naştere Rene Schickele, a cărui situaţie financiară precară îi era bine cunoscută Katiei, aceasta făcu penitenţă, apărând - însoţită de cei doi copii mai mici - încărcată de flori minunate şi cu un coş cu delicatese „adus special de la Toulon"[53]; cu conţinutul lui, scrie Rene Schickele în jurnal, „se putea ospăta o societate numeroasă[11] care se şi înfiinţă spontan în seara respectivă, punctul culminant fiind apariţia familiei Mann: „El, senator din cap până în picioare, care îmbrăţişează milioane* de oameni. Katia care nu ajunge să spună şi ea ceva îşi împinge, nervoasă, maxilarul înainte. Bibi şi Medi privesc totul cu ochi mari. (Bibi va descrie mâine foarte amănunţit scena). Moni zâmbeşte, cu un picior încă în junglă. într-un colţ, Golo se balansează de pe un picior pe altul. [...]. Thomas Mann spune în cele din urmă [...]: «Cu un an înainte s-ar fi organizat un banchet în cinstea dumneavoastră», la care Katia izbucneşte: «Na, masa de onoare este,

oricum, întrunită aici, să ne mulţumim deci cu această situaţie.»[1154]

La masa de onoare se găsea şi Heinrich Mann cu prietena sa Nelly şi, „ca de obicei, cei doi fraţi vorbeau,

* Aluzie la un vers din oda lui Schiller „Către bucurie" (n. tr.)

| cu toată tandreţea, limbi diferite - o atitudine ce se manifesta la Thomas mai ales atunci când era întru totul de acord cu Heinrich.[1155] Cea mai dificilă problemă a serii, ; conform relatării lui Schickele, rămânea să o integreze . pe Nelly Kroger care nu prea corespundea concepţiilor 5 fraţilor Mann despre comportamentul în societate. „Toţi ; se străduiesc să o scoată din anonimat pe doamna ᵣ Kroger ceea ce eşuează de cele mai multe ori. Ea I rămâne tăcută, doar faţa ei exprimă convingerea că I face şi ea parte dintr-o familie la fel de bună ca noi. [...]. I; Fără aceste blestemate complexe de inferioritate [...] ar | fi delicioasă.[11] Fireşte că nimeni nu o ajuta cu adevărat. | în orice caz, prietenul ei nu manifesta nici un talent în I această privinţă: „Văzându-I alături de prietena sa, plin de atenţii, ba chiar aferat, îţi dai totuşi seama din atitudinea sa că este foarte conştient de «lipsa de legalitate a relaţiei». Katia simte atât de intens penibilul situaţiei încât aceasta o influenţează fără voia ei.“ Corectă observaţie! în ciuda rezervelor, Katia Mann încerca mereu să-şi demonstreze compasiunea pentru dificultăţile lui Nelly, mai ales după ce Heinrich Mann legaliză legătura. în fond şi la urma urmei Nelly făcea acum şi ea parte din familie - chiar dacă provenea din altă pătură socială, fiind în consecinţă neagreată - şi trebuia integrată în strategia de apărare necondiţionată ia clanului.

Dar în curând apărură probleme mai grave decât | înclinaţia spre alcool a lui Nelly. Hedwig Pringsheim îi | anunţă că la finele lui august, după plecarea familiei iTaylor, „buna şi draga noastră Poschi[11] primise o grea . lovitură: „A fost confiscat totul, casa şi grădina şi terenul ■[...] aşa încât de acum înainte nu mai este voie să fie

înstrăinat nici un obiect («până la venirea domnului Th. Mann în persoană», spusese funcţionarul, de altfel, foarte politicos).[1,56] Situaţia este dificilă: se ştia despre evacuarea celor 33 de lăzi, se cunoştea chiar şi adresa convenţională la care fuseseră expediate, precum şi conţinutul lor. „Culmea" însă: „ştiau şi că 2 colete fuseseră transportate în ArcisstraBe [...] şi că în ele se găsea argintăria". Fireşte că ei doi, adică Alfred şi Hedwig Pringsheim, nu aveau, în mod oficial, cunoştinţă de conţinutul lăzii şi al coşului, dar dacă Mărie va fi obligată

- conform ameninţărilor - să facă o depoziţie sub jurământ, va trebui să declare, conform adevărului, că era vorba despre 24 de tăcâmuri care, la actualul preţ al argintului sunt [de bună seamă] lipsite de valoare, având [doar] pentru tine [...] o valoare fiindcă reprezintă cadoul de nuntă al bunicilor tăi, din care cauză trebui- seră puse la adăpost din calea unor eventuali chiriaşi.[1,57]

O capodoperă a sistemului de transmitere conspirativă a unor informaţii! Cei de la Sanary ştiau acum foarte precis cu ce va fi înzestrată casa din Zurich-Kusnacht, pe care Erika Mann avusese norocul să o găsească.

La 22 septembrie Golo, subreta Maria, Medi şi Michael plecară cu automobilul Peugeot la Zurich. în acest timp, Thomas şi Katia Mann dădeau o masă de adio la hotelul La Tour încercând cu această ocazie să facă bilanţul. Preponderente erau sentimentele de recunoştinţă şi încredere că - după cum notează Thomas Mann în jurnal - „tonalitatea de bază fericită[1'58] a vieţii sale se va impune şi într-un context care, cu luni înainte, i-ar fi tăiat încă răsuflarea... o atitudine ce o determina şi pe Katia să privească viitorul cu mai mult optimism.

196

Soţii Mann admirară de la ferestrele hotelului St. Peter din Zurich vila elegantă şi spaţioasă de pe povârniş, construită în stilul caselor de la ţară din Anglia (şi cu vedere spre lacul Zurich; având patru camere de baie îi asigura şi stăpânului casei baia sa proprie. Acest amănunt compensa oarecum „lipsa izolării fonice" criti- | cate de Thomas Mann din prima zi. Totuşi „proprietarul | îndărătnic al vilei"[59] rămase cu o impresie bună după ; inspectarea biroului de lucru foarte mare şi elegant | sperând să poată completa cât mai curând mobilierul | cam improvizat, în urma aducerii mesei de scris şi a ; fotoliului de lectură din Miinchen. Katia se gândea cum | să repartizeze camerele şi făcea târguielile necesare. La 28 septembrie se mutară cu ajutorul automobilului încărcat de bagaje şi, împreună cu cinci dintre copii,

; sărbătoriră mutarea încropind o cină în sufrageria mică. Preşedintele federal Motta dădu un telefon[60] urându-le bun-sosit, ceea ce întări sentimentul că noul start stătea sub auspicii bune. înregistrarea familiei la Biroul de Evidenţă a Popula- | ţiei din Kusnacht nu întâmpină nici un fel de dificultăţi, poliţia pentru străini din Geneva acordându-le, după trei $ luni, permisiunea de rezidenţă[61], deocamdată pentru un f an - cu o restricţie: Thomas Mann primea dreptul de | a-şi exercita meseria de scriitor liber profesionist fără a |fi impozitat, în schimb Katia nu avea voie să presteze o activitate remunerată.

I Ei bine, aşa ceva nici nu i-ar fi putut trece prin minte, i Zilele ei erau oricum pline. în afară de ajutorul continuu dat Vrăjitorului, mai trebuia să caute o şcoală potrivită

- precum şi profesori de muzică (la conservator) pentru . cei „mici" şi să completeze lipsurile din casă cu cele

197

absolut necesare - obligaţii de care se achită cu ajutorul bunelor prietene din Zurich, Emmie Oprecht şi Lily Reiff. Deşi înţelesese precizările cifrate din scrisorile mamei nu avea de unde să ştie când vor sosi lăzile de la Munchen cu propriile ei obiecte casnice şi piese de mobilier. în schimb, vizitatorii care se înfiinţară foarte curând şi la Zurich voiau să fie bine primiţi şi, dacă se poate, chiar ospătaţi, deşi înzestrarea cu veselă şi argintărie era încă destul de provizorie. Familia Neumann este bucuroasă că „la voi poate mânca din şapte farfurii[1'62], o consolă Hedwig Pringsheim pe Katia care îi scrisese probabil, după mutare, că nu are decât şapte farfurii şi şapte perechi de tacâmuri. Pentru doamna Thomas Mann, răsfăţată din copilărie, era o experienţă cu totul inedită să trebuiască să se gospodărească în condiţii atât de

precare. Din acest punct de vedere fiica lui Ernst şi Hedwig Dohm [adică Hedwig Pringsheim] care crescuse în condiţii mai modeste făcea mult mai bine faţă, aşa că nu pregetă să-şi pově- ţuiască fata: „Să nu vă sinchisiţi de faptul că ceilalţi sunt atât de bogaţi, că dispun de icre negre şi slujitori. Cu atât mai distinşi şi spiritualizaţi păreţi voi cu menuurile voastre modeste şi subretele neinstruite."[63]

La finele lui octombrie 1933 cele „40 de lăzi cu obiecte casnice, porţelanuri şi cărţi inutile"[64], sosite din Munchen, inundară casa ca „un val venit din viaţa de odinioară"[65]: „multă argintărie, rochii, mantale, încălţăminte, feţe de masă şi alte albituri, servicii de ceai şi obiecte de artă"[66]; peste o lună sosiră, nevătămate, şi mobilele mult aşteptate de stăpânul casei; masa de scris din ale cărei sertare se despachetară „obiecte mărunte, ornamentale şi de uz zilnic". Scaunele vechi, „fotoliul Empire din

198

Hamburg şi [scaunul] cu taburetul respectiv"[67] redară noului birou de lucru vechea atmosferă familiară; în holul casei apărură iar „frumoasele dulapuri Empire" care aparţinuseră familiei Mann, se fixară candelabrele şi în cele din urmă se instală şi „aparatul de muzică". Şi tablourile bine cunoscute reapăruseră pe pereţi: băieţii de la izvor de Ludwig von Hofmann, „micul Lenbach şi portretul din copilărie al lui Medi". Paturile erau acoperite cu vechile plăpumi de mătase.

în timp ce Katia se străduia să aranjeze la Kiisnacht un nou domiciliu familial, naţional-socialiştii expropriară casa ei părintească fiindcă voiau să construiască pe terenul respectiv o clădire reprezentativă proprie. | Hedwig Pringsheim scria la 1 noiembrie din ArcisstraBe: : „Citeşte cu ochii înlăcrimaţi această scrisoare! Este ulti- : ma care pleacă din casa ta părintească, ce nu mai $ seamănă, ce-i drept, câtuşi de puţin cu o casă părin- ! tească ci cu un haos infernal, în care nici porcii nu s-ar ; simţi bine."[68] După puţin timp - familia Pringsheim | reuşise totuşi să obţină o locuinţă elegantă în Maxi- I miliansplatz - mama scrise că începuse deja demo- ilarea: „Când m-am furişat astăzi, mânată de nostalgie, | până în dreptul vechiului nostru cămin, l-am găsit încon- | jurat de schele, iar muncitorii intrau şi ieşeau pe ferestre de parcă aşa ar fi fost normal să fie; şi un afiş: «Este interzisă intrarea persoanelor neautorizate». Fiind total «neautorizată» am făcut stânga împrejur şi m-am simţit foarte ciudat."[69]

Pentru a scăpa câtva timp de impresiile apăsătoare din Munchen „străbunii" întreprinseră o călătorie de paisprezece zile la Zurich, ca să-şi viziteze fiica. Se pare că în perioada şederii lor în SchiedhaldenstraBe

199

începură în familia Mann primele controverse pe teme politice între părinţi şi cei doi copii „mari“. La începutul lui octombrie Erika - aflată la Zurich unde pregătea redeschiderea cabaretului ei Pfeffermuhle - îi scrisese fratelui Klaus dându-i raportul asupra situaţiei din Kusnacht: „Părinţii noştri s-au aclimatizat deja foarte bine, dar tatăl nostru este un capitol cât se poate de trist."[70] Primul conflict declarat izbucni în clipa când Thomas Mann ţinu morţiş să completeze un formular sosit din Berlin, de la Uniunea Scriitorilor Germani -

aliniată acum - cu scopul de a-şi afirma în faţa lumii întregi „apartenenţa la literatura germană".[71] Faptul că mama se situă de partea copiilor - chiar dacă după o „discuţie foarte chinuită"[72] - nu era de natură să creeze o atmosferă mai bună.

După părerea Katiei, Thomas Mann n-ar fi trebuit să stea pe gânduri nici o singură clipă, ci să declare în public că se dezice de stăpânitorii noii Germanii; dar ea mai ştia şi că soţul ei ar resimţi o despărţire lipsită de echivoc ca „o tăietură care ajunge până în profunzimea ţesuturilor pielii, iar schimbarea ca ceva ce pătrunde în adâncul adâncurilor fiinţei sale",[73] - şi nu se ştie dacă, „astfel amputat, ar putea supravieţui". Prin urmare, ce trebuia, ce putea să facă? Multe din scrisorile adresate de Katia între 1934 şi 1937 celor doi copii „mari" şi prietenilor apropiaţi ne arată cât de mult se consuma din cauza acestui conflict între lealitate şi convingere.

în joc nu era numai întrebarea dacă, rămânând la Editura Fischer, Thomas Mann şi-ar pierde integritatea moral-politică în ochii unei părţi a emigranţilor - o dilemă pe care Katia sperase câtva timp să o rezolve, pe cale naturală, decesul bătrânului Samuel - în joc era însăşi

productivitatea şi capacitatea de a scrie a lui Thomas Mann, prejudiciată de paralizarea puterii de decizie; şi tocmai acest aspect o îngrijora pe Katia: „Nu a renunţat ;■ la planul unei mari confruntări spirituale cu ideologia I monstruoasă, dar pur şi simplu nu poate lucra la roman; \ materialul a fost deja trecut în revistă şi grupat - o operaţie atât de incitantă şi în acelaşi timp deprimantă încât | deocamdată a împins iar totul pe planul al doilea, ca să- ; şi mai permită o pauză de respiraţie şi să se distanţeze; în schimb a început eseul, de mult proiectat, despre Cervantes (care să rotunjească volumul de eseuri | înlocuindu-l pe cel - eliminat - despre Hauptmann); nu | ştiu dacă se va mai apuca vreodată de această lucrare f şi nu ştiu nici dacă aşa ceva este de dorit, căci ar fi [...] ¡ probabil vorba despre o operă foarte cuprinzătoare, în genul Consideraţiilor, care ar ajunge să fie terminată la un moment nepotrivit întrerupând, în acelaşi timp, pentru o perioadă imprevizibilă al treilea volum din ciclul ; Joseph. Sunt într-adevăr îngrijorată."[74]

Katia ştia foarte bine că aceste griji nu vor dispărea, ; ci, dimpotrivă, vor dăinui cât timp conflictul de bază nu lva putea fi soluţionat. Eşuară şi alte acţiuni promiţătoare, de exemplu asentimentul dat de Thomas Mann de a sprijini revista scoasă de Klaus, DIE SAMMLUNG, care urma să le ofere scriitorilor germani din emigraţie şi colegilor lor europeni posibilitatea de a opune o rezis- ; tenţă spirituală activă şi eficientă contra lui Hitler. Când i Heinrich Mann atacă, în primul număr, în mod virulent, situaţia din Germania, fratele Thomas se distanţă oficial ! de programul revistei, desolidarizându-se în felul acesta şi de propriul fiu. Deşi Klaus încerca să înţeleagă ■ motivaţia tatălui său, este clar că tensiunile dintre Tho-

mas Mann şi cei doi copii mai mari se ascuţiseră din nou, iar Katia ajunsese

iarăşi, ca de atâtea ori, între două fronturi. Ce-i drept, nu se îndoia că, într-o bună zi, soţul ei va lua decizia aşteptată de ea, de copii şi de prieteni, dar până atunci se străduia din răsputeri să dezamorseze din faşă eventualele consecinţe ale ezitărilor sale sau, cel puţin, să le atenueze.

„Voi regreta totdeauna că soţul meu nu s-a dezis radical, de la început şi din proprie iniţiativă, ca dumneavoastră şi alţii, de această bandă blestemată", îi mărturisea lui Alfred Neumann în aprilie 1935. „Nu ar fi însemnat câtuşi de puţin că ar fi fost obligat să se consume de acum înainte în polemici sterile neglijându-şi activitatea productivă. Dimpotrivă, sunt convinsă că, dacă ar lua decizia unei despărţiri definitive, s-ar putea consacra acestei activităţi cu inima mai curată decât o face acum."[75] Necesitatea de a risca acest pas îl chinuieşte tot timpul; dar omite să o spună în cuvinte lipsite de echivoc, de teamă că şi-ar bara orice şansă de acţiune în Germania; „de parcă o asemenea şansă ar mai exista! [...], de parcă ar fi posibilă vreodată o reconciliere cu această Germanie!"

în ciuda analizei lucide, în ciuda nevoii de a-şi descărca sufletul în faţa unui prieten de a cărui înţelegere şi loialitate nu se îndoia, mobilul principal al scrisorii Katiei îl reprezintă convingerea că bunul renume al lui Thomas Mann nu trebuie cu nici un preţ să sufere. Această atitudine determină în decursul întregii vieţi modul ei de a gândi şi acţiona: „Vă scriu despre conflictul permanent şi stresant, fiindcă s-a acutizat din nou tocmai în aceste zile, din cauza proiectatei călătorii la Nisa, la care am renunţat în ultimul moment din considerente de sănătate.

202

De altfel, nici nu aş putea spune că a fost vorba despre un pretext, deoarece conflictele interioare dăunează l într-adevăr sănătăţii. Fireşte că ar exista şi posibilitatea de a te distanţa cât mai mult de prezentul abominabil | dedicându-te exclusiv operei. Dacă ţinem însă seama i de poziţia soţului meu în lume şi, mai ales, de faptul că el nu se distanţează sufleteşte ci participă cu pasiune la I toate, o asemenea atitudine nu este realizabilă pe ter- | men lung; dar dacă războiul nu va izbucni în curând | (ceea ce se poate întâmpla în orice clipă), va trebui 1 totuşi să renunţe, la un moment dat, la alura rezervată - | s-ar putea însă să fie prea târziu.“ - La sfârşit se impune I din nou diplomata: „V-aş ruga [...] să nu vorbiţi cu nimeni I despre aceste lucruri [...] şi să susţineţi că nu am plecat la Nisa din motive de sănătate."[76]

în ianuarie 1936 sosi, în fine, momentul adevărului; şi anume gazetarul Leopold Schwarzschild îl etichetă în public pe editorul lui Thomas Mann, adică pe Gottfried • Bermann - ginerele şi urmaşul lui Samuel Fischer, de- cedat între timp - un „evreu protejat de. naţional-socia- lişti“, care este pe punctul de a întemeia în Elveţia o edi- : tură pentru emigranţi sub acoperirea „parteneriatului I secret cu Ministerul Propagandei din Berlin". Fireşte, o | minciună; concurenţa editurii influente (Thomas Mann fiind unul din principalii colaboratori) era într-adevăr temută la Zurich, însă nu fiindcă ar fi fost considerată o la „cincea coloană" din graţia lui Goebbels. Proiectul ; unei fuziuni parţiale a editurilor Fischer/Berlin şi Heine- : mann/Londra eşuă din motive economice, nu politice.

Dar oricum ar fi fost: Bermann era stigmatizat, defăimarea îşi arăta roadele, Thomas Mann se vedea eon
ii strâns să reacţioneze - nu numai de dragul editorului ci

în apărarea propriului său renume de autor - şi el acţionă cu promptitudine. împreună cu Hermann Hesse şi Annette Kolb publică în NEUE ZURCHER ZEITUNG
o dezminţire redactată de el: „Timp de trei ani dr. Ber- mann s-a străduit din răsputeri şi în condiţii foarte dificile să continue activitatea editurii în spiritul întemeietorului ei şi acolo unde şi-a dobândit notorietatea. [...]. Subsemnaţii, care sprijină editura şi îi vor încredinţa şi în viitor lucrările literare spre publicare, declară prin prezenta că, după ştiinţa lor, acuzele şi insinuările exprimate şi sugerate în articol sunt cu totul nefondate, pre- judiciindu-l pe cel în cauză."[77]

O formulare moderată, mai degrabă rezervată decât combativă în comparaţie cu invectivele lui Schwarz- schild... nu însă pentru Klaus şi cu atât mai puţin pentru Erika; aceasta îl detesta din suflet pe Bermann din cauza politicii sale editoriale, reproşându-i deja de ani de zile tatălui ei că nu se mută la o editură a emigraţiei, de exemplu la Querido din Amsterdam: „M-am certat [...] cu bătrânii", citim încă în septembrie 1933 într-o scrisoare către Klaus." De ce? Din cauza lui Bermann! Broasca asta râioasă îndrăzneşte să-i scrie Vrăjitorului
o scrisoare în care te atacă pe tine şi pe Heinerle pe un ton pe care eu, în calitate de rudă de sânge, [...] nu l-aş tolera nici o clipă. Nici un cuvânt nu îi este prea drastic, nici o umilire prea neruşinată. [...]. Vrăjitorul zâmbeşte şi spune: da, aşa este, nu are o părere bună despre Aissi. [...]. Este clar ca lumina zilei că porcul ăsta urmăreşte un singur scop pe care îl şi recunoaşte fără perdea - şi anume, toţi emigranţii să-şi ţină de-acum şi până în vecii vecilor gura pentru ca el, rahatul, să nu aibă neplăceri în Germania. [...]. La început [...] m-am mulţumit să sudui,

cu care ocazie Golchen, cel lipsit de maturitate şi consecvenţă, s-a dezis de mine în mod infam - după aceea însă m-am înfuriat în aşa hal încât am scris o scrisoare şi nu m-am mai arătat. (Subliniez că până şi instanţa supremă, adică mama, a fost de părere că nu am dreptate şi a devenit cam dură, din care cauză nu m-am putut decide să rămân impasibilă faţă de această situaţie mizerabilă.) Toate au evoluat exact aşa cum le-am anticipat cu luni înainte când am vorbit cu tatăl tău - hotărârea greşită de a rămâne la Fischer este urmată de
o serie de alte greşeli, generând necazuri, contradicţii şi inconsecvenţe pe toată linia, astfel că nu se mai poate face o separaţie între «omenesc» şi politic."[78]

Oare Erika nu voia să admită că, odată cu mutarea la
o editură din exil, Thomas Mann şi-ar fi trădat vechiul public cititor? Oare nu putea înţelege cât de obligat se simţea Vrăjitorul faţă de o editură care îl promovase cu înţelepciune şi devotament de-a lungul anilor? Fără contractul

pentru Buddenbrooks nu ar fi primit nici premiul Nobel! Şi oare nu se întrebase niciodată din ce cauză bătrânii Fischer, Sammy şi Hedwig, emoţionanţi şi, în acelaşi timp, amăgiţi, refuzau cu aceeaşi obstinaţie să părăsească Germania ca bătrânii Alfred şi Hedwig Pringsheim?

Spre deosebire de mama ei, Erika afişa intoleranţă când era vorba despre atitudinea ezitantă a tatălui, despre tactica tergiversării anxioase şi alegerea renumitei „căi de mijloc". După publicarea în NEUE ZURCHER ZEITUNG a luării de poziţie în sprijinul lui Bermann, sub titlul Ein Protest{Un protest), Erika rupse toate legăturile cu familia: „S-ar părea că - după părerea ta - dr. Bermann este prima personalitate care

205

a fost nedreptăţită de când s-a instalat cel de-al treilea Reich şi în apărarea căreia te pronunţi în mod public. [...]. Primul cuvânt «pentru» rostit de gura ta este în favoarea doctorului Bermann, iar primul cuvânt «împotriva» - primul tău «protest» oficial de la începutul celui de-al treilea Reich se îndreaptă împotriva lui Schwarzschild şi a «Jurnalului» (din N.Z.Z.!!!*). [...]. [Bermann] reuşeşte acum pentru a doua oară (prima dată cu ocazia «Caietului inaugural» din SAMMLUNG) să te determine să ataci pe la spate emigraţia şi străduinţele ei - nu pot să mă exprim în alt fel. Probabil că te vei supăra pe mine după primirea acestei scrisori

- mă aştept la aşa ceva şi acţionez în cunoştinţă de cauză. [...]. Relaţia ta cu doctorul Bermann şi editura sa este indestructibilă, - se pare că eşti dispus să faci orice sacrificiu de dragul ei. Dacă faptul că, încet dar sigur, mă vei pierde pe mine înseamnă pentru tine un sacrificiu, adaugă-l la celelalte."[79]

lată că sosise - iarăşi! - momentul ca să intervină Katia, care luă iniţiativa demonstrându-şi şi de data aceasta talentul de mijlocitoare. în primul rând o puse la punct pe Erika: „Sunt [...] de părere că dacă apreciezi pe cineva trebuie să-i treci cu vederea anumite lucruri cu care nu eşti de acord."[80] Ştia că ea, Katia, este mai tolerantă decât fiica ei, şi admitea că spiritul tolerant ar putea fi numit şi slăbiciune; dar oare ar fi imposibil ca Erika să privească lucrurile cu mai multă indulgenţă şi empatie? „în afară de mine şi de Medi eşti singurul om de care Vrăjitorul se simte cu adevărat ataşat, iar scrisoarea ta l-a jignit şi durut foarte mult. [Eu] l-am atenţionat asupra supărărilor şi neplăcerilor pe care le

* NEUE ZGRCHER ZEITUNG (n. tr.)

206

va provoca pasul făcut de el. [...]. Dar nu mă aşteptam ca [...] dezacordul tău să meargă atât de departe încât să rupi aproape legăturile cu el. Şi pentru mine, care sunt oarecum un accesoriu al lui, lovitura este foarte dură.“[80]

„Accesoriu[11] - cuvântul denotă resemnare, dar exprimă şi înţelegere şi mândrie. Istoria cuvântului „accesoriu[11] este ilustrativă; se întâmpla de multe ori ca de-abia accesoriul potrivit să ducă la declanşarea resurselor ascunse într-un om. Din acest punct de vedere „accesoriul[11] Katia era o premisă indispensabilă a activităţii lui Thomas Mann - acceptată de o femeie care resimţea noţiunea de „accesoriu[11] ca „apartenenţă[11], sensul şi misiunea vieţii ei derivând tocmai din acest statut.

Katia îşi accepta rolul fiind dispusă să şi-l asume şi în situaţii conflictuale, deşi intransigenţa Erikăi o vexa profund. Orice conflict trebuia soluţionat - dar în mod rezonabil, echilibrat, şi ţinând cont de ambele puncte de vedere. „Ştiţi foarte bine[11], îi scria în 1936 lui Liesl Frank, „că modul meu de a vedea lucrurile nu se suprapune totdeauna cu cel al lui Tommy, dar m-am străduit de fiecare dată să respect punctul său de vedere.[1131] Iată din ce cauză scrisoarea adresată fiicei îndărătnice nu putea însemna decât primul pas făcut în vederea aplanării divergenţelor care ameninţau să se acutizeze în mod periculos; în faza a doua urma să încerce să-l convingă pe Vrăjitor că este absolut necesară o declaraţie de principiu care să excludă de la bun început orice ambiguitate în aprecierea atitudinii sale. în urma acestor discuţii luă naştere o primă ciornă a renumitei scrisori către redactorul foiletonului din NEUE ZUR- CHER ZEITUNG, Eduard Korrodi, pe care Thomas

Mann o fasonă dându-i peste paisprezece zile forma definitivă, şi anume o dezicere, lipsită de orice echivoc, de Germania naţional-socialistă şi o profesiune de credinţă pentru solidaritatea sa cu scriitorii exilaţi. Această scrisoare nu ar fi fost concepută niciodată fără răbdarea Katiei, fără încrederea ei, fără atitudinea ei plină de fermitate dar şi de înţelegere pentru posibilităţile partenerului, fără disponibilitatea de a suporta alături de el consecinţele acestui pas.

Emigraţia germanofonă respiră uşurată: un aliat important trecuse - în fine! - pe faţă de partea ei; şi Klaus şi Erika erau fericiţi: „Mulţumiri, felicitări, binecuvântări"[82], îi telegrafiase, din Praga, Erika tatălui ei la trei zile după publicarea scrisorii. Amintindu-şi de aceste momente, tonul Katiei este mai rezervat: „O poveste neplăcută", îi scrie lui Klaus - încă înainte de apariţia manifestului -, „care m-a costat cel puţin tot atâţia ani de viaţă ca sfintele sărbători ale Crăciunului. Nu ştiu dacă «emigraţia» va fi satisfăcută de răspuns, care este mai puţin tranşant faţă de Korrodi decât faţă de patrie, marcând o ruptură definitivă şi totală. Faptul în sine este foarte incitant dacă ne gândim că rezistenţa opusă de Vrăjitor faţă de acest gest a fost de la bun început aproape patologică - şi chiar este încă - aşa încât privesc cu oarecare îngrijorare evoluţia viitoare, cu atât mai mult cu cât [el] va avea mereu sentimentul că a fost constrâns să ia atitudine şi că a acţionat împotriva naturii sale."[83]

într-adevăr, situaţia lui Thomas Mann nu era de invidiat. Bermann anunţase pentru toamna următoare apariţia celui de-al treilea volum din ciclul Joseph. Primele „voci extrem de admirative şi respectuoase"[84] se

făcuseră deja auzite la Budapesta, Praga şi Viena; doar reacţia Germaniei întârzia. „Se pare că această carte nu va ajunge în Germania, nu ştim deocamdată dacă [boicotul] îl vizează pe Bermann Fischer sau pe Vrăjitor, deoarece individul acesta mincinos [se referea la Bermann] nu dă nici o informaţie - poate la amândoi. După scrisoarea către NZZ trebuia să ne aşteptăm la aşa ceva, iar pentru moment Vrăjitorul nu pare să se agite din

cauza aceasta."[85]
Mesajul lui Bermann, că 48% din comenzile pentru ; Joseph veneau din Germania, contribuise probabil la liniştirea sa. De altfel, notele din jurnal ne arată că Thomas Mann nu îşi făcea iluzii asupra consecinţelor i scrisorii sale de dezicere. Ştia foarte bine că se poate aştepta la retragerea cetăţeniei germane şi acceptă cu recunoştinţă oferta Cehoslovaciei de a-i acorda, lui şi ' familiei sale, cetăţenia cehoslovacă. Dar deoarece - ezitant ca de obicei - nu se putea hotărî să dea publi- ; citătii schimbarea cetăţeniei, declaraţia oficială se tot amână, aşa încât germanii reuşiră să-şi publice, cu o zi înaintea declaraţiei guvernului de la Praga, a şaptea listă cu persoanele cărora li se retrăgea cetăţenia.[86] ; Odată cu Thomas Mann, la 2 decembrie 1936 îşi pier- ; dură „apartenenţa la Reich-ul german" şi Katia, Golo, Monika, Elisabeth şi Michael. REICHSANZEIGER publică la 2 decembrie 1936 expunerea de motive oficială: „Thomas Mann, scriitor, domiciliat mai demult la | Munchen. După schimbarea [regimului] nu a mai revenit J în Germania stabilindu-şi domiciliul în Elveţia, împreună ' cu soţia Katharina născ. Pringsheim, descendentă a ; unei familii de evrei. A participat de multe ori la mani- | testaţii internaţionale organizate de asociaţii - aflate de
209
cele mai multe ori sub influenţă evreiască - a căror ostilitate faţă de Germania era bine cunoscută. Atitudinea sa s-a combinat în ultimul timp de repetate ori cu atacuri duşmănoase, făţişe, la adresa statului şi a Reich-ului. Cu ocazia unei discuţii despre evaluarea literaturii din exil s-a situat fără echivoc de partea emigraţiei antistatale, proferând în mod public cele mai grele insulte la adresa Reich-ului, care au fost întâmpinate cu dezaprobare nedisimulată chiar şi de presa din străinătate. Fratele său Heinrich Mann, fiul său Klaus şi fiica sa Erika şi-au pierdut de mai multă vreme cetăţenia germană din cauza comportamentului lor nedemn în străinătate.[1187]

Odată cu acest act oficial deveniseră caduce şi negocierile duse de avocatul Valentin Heins în legătură cu averea şi casa din Munchen - despre care Hedwig Pringsheim îi relata fiicei ei cu lux de amănunte, de obicei cu ajutorul unor aluzii îmbrăcate în perifraze poetice. Negocierile duse de Valentin Heins la Berlin devin „evenimente perimate[1188], casa din Herzogpark este când „biata Poschi bătrână şi bolnavă"[89], când „căsuţa", din a cărei grădină neglijată subreta Sophie îi aduce ca amintire „the last roses of the summer, left blooming alone"[90]*.

Fireşte însă că în octombrie 1937, când Hedwig Pringsheim trebui să le scrie despre scoaterea la licitaţie a mobilierului, anunţată cu ajutorul „unui inserat răsunător urbi et orbi"[91] şi, în cele din urmă, (în luna februarie a anului următor) despre reconstruirea totală a casei, îi cam trecuse cheful de poezie: „Am aruncat [...]

* Ultimii trandafiri ai verii, părăsiţi să înflorească în singurătate (în engl.) (n. tr.)
210
o privire asupra lui madame Poschi, unde zac multe grămezi de moloz, multe materiale, din cauza unor restructurări interioare radicale."[92]

Casa familială din Herzogpark încetase să mai existe. Katia se împăcă greu cu barbaria din Munchen, descrisă de mama ei într-un ton atât de dramatic. Se pare că până la sfârşitul vieţii resimţise exproprierea şi pierderea cetăţeniei ca o ofensă adusă sentimentului de onoare burghez. „Ne-au aruncat afară - şi aceasta după o viaţă onorabilă"[93], subliniază încă la adânci bătrâneţe.

Cert este că cenzura generată de emigrare în viaţa familiei Mann a fost, din prima zi, mult mai stresantă pentru Katia decât pentru soţul ei, al cărui echilibru se restabilea de îndată ce o masă de scris proprie şi un birou confortabil garantau continuitatea, în ultimă instanţă nepericlitată de nimic, a existenţei sale. Dar faptul că acest lucru reuşea şi că Thomas Mann îşi putea regăsi în decurs de câteva - puţine - luni ambianţa familiară lui, rămânea exclusiv meritul Katiei. Mai ales în momente de răscruce energiile ei erau puse în întregime în slujba acestei „amazing family"[94]*

Ea personal continua să fie foarte modestă; nu o interesau nici toaletele scumpe, nici călătoriile costisitoare sau hotelurile de lux şi nici bijuteriile preţioase. Dacă ţinea cu toate acestea o contabilitate strictă, dacă negocia la sânge cuantumul onorariilor şi nu ezita să accepte - până şi după 1933 - subvenţia bănească trimisă de tatăl ei cu regularitate, de la începutul căsniciei şi independent de situaţia strălucită a familiei în urma primirii premiului Nobel, o făcea în mare măsură şi fiindcă apăreau tot mai mulţi prieteni şi cunoscuţi care

I-----

* Familie uimitoare (în engl.) (n. tr.)

aveau nevoie de ajutor: „Katia ne va trimite imediat banii intraţi. Trăim cu adevărat de la mână până la gură.“[95] - „Ieri au sosit de la Katia 758 de franci ca retribuţie lunară."[96] - „Suntem blocaţi aici, fără bani. La 15 este scadentă plata chiriei. [...]. Katia promite 600 de franci"[97] - iată extrase spicuite din corespondenţa dintre Rene Schickele şi Annette Kolb, iar exemple de acest gen găsim cu nemiluita. Fireşte că nu toţi banii trimişi de Katia proveneau de la familia Mann, dar ea era forţa motrice şi avansa uneori sume şi din veniturile proprii.

Era şi acesta un motiv care impunea o gospodărire judicioasă a fondurilor: „Diminuarea rezervelor începe să-mi producă griji serioase"[98], se plânge adminstra- toarea finanţelor - mai ales în legătură cu propriii ei copii: „Este [...] foarte stresant [...] să constaţi că nu există niciodată o relaţie echilibrată între cheltuieli şi încasări."[99] Klaus era primul care se afla mereu la strâmtoare. Dar şi Erika avea uneori dorinţe greu de satisfăcut cu una cu două. Este adevărat că bunicii interveneau mereu ca salvatori - mai ales când era vorba despre nepoţii şarmanţi - finanţând ba achiziţionarea de cărţi, ba călătoriile şi uneori chiar şi un automobil[100], dar şi averea lor era ameninţată de politica rasială a noilor potentaţi: „Fay este de părere că noi, bieţii părinţi bocitori Huy şi Tuy, după ce am pune la punct tot ce este necesar şi ne-am îndeplini şi obligaţiile faţă de urmaşi, nu am mai rămâne nici cu atât cât ne-ar fi necesar pentru a duce o viaţă foarte modestă şi că nu va mai putea fi

nicidecum vorba să locuim «la etajul de sus»."[101] Chiar dacă, făcând aluzie la Huy şi Tuy, Hedwig Pringsheim voia poate doar să semnaleze că la Munchen se citise
212
cu atenţie romanul Joseph, concluzia ei era totuşi foarte transparentă: „Fay se teme [...] că în anul viitor va trebui să reducă toate cheltuielile, căci chiar atât de bogaţi nu mai suntem din păcate!"[102]

Cu toate acestea: nimeni nu suferea de foame - nici la Miinchen, nici la Kusnacht. Situaţia materială a ambelor familii era - cel puţin deocamdată - satisfăcătoare, iar la Kusnacht se înfiripa din nou şi rapid o viaţă de societate comparabilă întru totul - ca desfăşurare şi personaje - cu cea de la Miinchen: astăzi îl întâlneai pe Franz Beidler, nepotul lui Wagner, împreună cu soţia (care era sora lui Franz Werfel), mâine pe Leonhard Frank, poimâine pe librarul şi protectorul tuturor refugiaţilor de la Ziirich, adică Emil Oprecht cu soţia Emmie - ca să nu mai vorbim despre cei aflaţi în tranzit, cum ar fi familia Neumann, Bruno Walter sau tot felul de actori. Dar se înfiinţau uneori şi vizitatori „inoportuni" care - întocmai ca odinioară la „Poschi" - deşi bineveniţi în sine, suprasolicitau forţele amfitrioanei atunci când picau, neanunţaţi, la orele prânzului: „Tenni, Lion şi Therese - zău că este prea mult şi, sincer vorbind, prea evreiesc. Iar după-amiază a mai dat peste noi şi Reisi. [...]. în afară de ei mai vine după- amiază şi diseară profesorul Kerenyi din Budapesta cu soţia, [...], chiar că este cam mult."[103]

Când veneau „străbunii" în vizită, familia se străduia din răsputeri să le ofere viaţa mondenă la care în ultima vreme fuseseră obligaţi să renunţe în mare parte la Miinchen. „Plină de viaţă, Offi [...] savurează o seară strălucită la familia Reiff, unde Unruh - dresat în prealabil de Vrăjitor - lecturează o dramă confuză în prezenţa unui cerc mare de paying guests"[104]* - un tip de sin

* Musafiri plătitori (în engl.) (n. tr.)
213
drofie iniţiat de Lily Reiff în folosul emigranţilor lipsiţi de mijloace materiale. După mutarea, în 1939, la Zurich, Hedwig Pringsheim îi relatează de multe ori despre asemenea întruniri fiicei ei care se stabilise între timp la Princeton iar apoi în California. Şi Thomas Mann profita cu plăcere de ocazie pentru a da citire - la el acasă, la Kusnacht, sau la prietenii din Zurich - unor pasaje din cartea la care lucra atunci: „Ieri a avut loc o serată la familia Oprecht. [...]. Totul a fost foarte frumos şi plăcut, dar faptul că după masă, în timpul lecturii unui noi capitol din Lotte*, amfitrionul nu numai că a adormit dar a şi început să sforăie foarte zgomotos" a fost - după părerea Katiei - „totuşi un incident cam penibil".[105]

în schimb, la Munchen de mult nu mai putea fi vorba despre serate. „Străbunii" duceau o viaţă liniştită. Din când în când se mai înfiinţa şi acolo câte un oaspete proeminent - o rudă sau un prieten din timpuri apuse care nu se temea să-i viziteze pe bătrânii evrei şi să-şi prezinte omagiile fără a ţine cont de vremurile noi: „Şi ce crezi că s-a întâmplat astăzi, după masa de prânz?", îi scrie Hedwig Pringsheim - nu fără o nuanţă

uşoară de infatuare - fiicei ei. „Astăzi, duminică, ziua când după- amiază şi seara are loc spectacolul Concertul, al nostru «Ex»** întreabă la telefon dacă între cele două, adică între 6 şi 7 poate să ne facă o vizită!"[106] Fireşte că da. Gustaf Grtindgens, care opri cu mare punctualitate Mer- cedesul în faţa casei din Maximiliansplatz, îi invită pe bătrâni la reprezentaţia de duminică seara, interesân- du-se în cele din urmă şi „dacă ex-socrii ar avea ceva împotrivă ca el să-i prezinte - în treacăt şi fără mare

* Romanul Lotte in Weimar (Lotte la Weimar) (n. tr.).

** Se referă la Gustaf Grundgens, fostul soţ al Erikăi. (n. tr.)

tevatură - cazul lor şi şefului cu care era prieten. [...]. l-am spus că mă voi interesa." Fireşte că la Kusnacht oferta este respinsă, în mod evident nu cu încântare. Hedwig Pringsheim se simţi însă obligată să-i ia încă o dată apărarea lui «Ex»[107]: oferta fusese făcută cu mult tact şi modestie, iar spectacolul pe care Fay a vrut neapărat să-l vadă îi „amuzase copios"[108] pe cei doi bătrâni, nivelul fiind „foarte bun"; cât despre „Ex, îşi interpretase în mod magistral rolul". Nu ştim cum au reacţionat cei din SchiedhaldenstraBe la această relatare.

De altfel, Gustaf Grundgens nu era unicul care făcea parte din grupul vechilor vizitatori ai casei din ArcisstraBe; chiar dacă Hedwig Pringsheim susţinea că viaţa dusă de ei la Miinchen este acum tot mai liniştită şi retrasă, exista încă o serie de oaspeţi care nu se sinchiseau de o eventuală discreditare a numelui lor - ceea ce ar fi fost foarte posibil - printre ei în primul rând succesorul lui Fay, Oskar Perron şi chimistul Richard Willstätter, deţinător al premiului Nobel. în 1938 - familia Pringsheim pierduse şi locuinţa din Maximiliansplatz mutându-se în WidenmayerstraBe, („aproape în fiecare casă [...] locuieşte cineva pe care îl cunoaştem"[109]) unde ocupa o locuinţă ceva mai mică dar totuşi destul de prezentabilă - Hedwig Pringsheim povesteşte despre vizita unui vechi cunoscut care, întocmai ca «G.G.», era cam persona nori grata la Kusnacht, şi anume Wilhelm Furtwăngler, fostul coleg de şcoală al băieţilor: „Ieri [...] ne-a salutat [...] un domn pe care nu-l cunoşteam. Fay este stânjenit, eu însă exclam: Willy, copilul cel dulce! Şi, de fapt, el era, cu creştetul complet pleşuv şi o frunte plină de riduri deasupra vechii lui feţe de copil. Se scuză că nu ne-a făcut încă o vizită (cum aşa?), [...] dar [el]

călătoreşte tot mereu, chiar şi acum trebuie să plece; şi dacă după întoarcere îi permitem să ne facă într-o zi o vizită? Fireşte că îi permitem."[110] Katia află în ianuarie 1938, la Ziirich, că „Willi cel dulce“, vecin apropiat în WidenmeyerstraBe, i-a făcut deunăzi „o vizită de 2 ore şi jumătate" mamei ei.[111]

Se pare că, recurgând tot mereu la povestioare de genul acesta, Hedwig Pringsheim reuşise să-i ascundă fiicei ei restricţiile, de la o zi la alta tot mai numeroase - mai ales după pogromuri -, cărora le erau supuşi în măsură crescândă şi „străbunii". Dar oare doamna Thomas Mann presupunea cu adevărat că, în pofida situaţiei din Germania - analizate şi răsanalizate în cer-

cul familiei - părinţii ei ar putea duce o viaţă cât de cât normală şi suportabilă? Sau din cauza sarcinilor multiple care o copleşeau nu mai avea pur şi simplu puterea să îşi imagineze că persecuţiile şi şicanele despre care citea şi auzea zilnic ar putea să îi lovească şi pe aparţinătorii ei, deşi începând cu anul 1937 aceştia nu mai primiseră viză de ieşire din ţară nici măcar pentru o zi, cu atât mai puţin permisiunea de a face o vizită în Elveţia? Nu tot Katia trebuise în iulie 1938 să o roage pe Gret Moser, prietena şi viitoarea soţie a fiului ei Michael, să plece la Konstanz pentru a calma puţin deziluzia bătrânilor care veniseră la lacul Konstanz în speranţa că îşi vor revedea fiica măcar pentru o zi?

în scrisorile Katiei Mann găsim numeroase exemple care denotă uneori incapacitatea - poate chiar lipsa ei de disponibilitate - de a se transpune în structuri psihice complicate, mai ales dacă o asemenea empatie ar fi ameninţat să disturbe desfăşurarea echilibrată a zilei - un amănunt atât de vital pentru stăpânul casei. Când

Ida Herz (a cărei atitudine curajoasă fusese de importanţă capitală în toamna anului 1933, când contribuise la salvarea bibliotecii de lucru din Munchen) apăru, peste doi ani, neanunţată la Zurich - refugiindu-se din Nurnberg în urma persecuţiilor naţional-socialiste - Katia Mann îi relată fiului ei Klaus acest episod într-o manieră cam deconcertantă, chiar dacă ţinem seama de faptul că, mai ales în scrisorile adresate celor doi copii mai mari, mama recurgea adeseori la un ton ce combina laconismul poantat şi aroganţa cu un substrat foarte ironic şi distanţat, cristalizându-se într-un fel de jargon al familiei: „Am amintit deja nenorocirea abominabilă cu Herzchen; [...] din pur orgoliu nu şi-a putut ţine gura trebuind să spele putina în mare grabă; şi încotro altundeva să-şi fi îndreptat paşii dacă nu spre Zurich? După părerea mea a provocat în parte ea însăşi ameninţarea - cine ştie în ce măsură este reală - pentru ca să fie aruncată în braţele domnului doctor; dar nu prea i-a mers căci acesta nu vrea să ştie de ea - de fapt ascensiunea ei i se datorează exclusiv lui - şi dacă nu ar avea o piele atât de groasă ar fi trebuit să se sinucidă demult. Dar nici nu-i trece prin minte aşa ceva. în schimb se va aciua cumva aici ca refugiată politic deoarece forurile superioare îşi imaginează că în felul acesta ne fac nouă un serviciu - şi asta în timp ce oameni foarte valoroşi se prăpădesc."[112]

Fireşte că asemenea aprecieri nu erau destinate marelui public; de fapt, trebuie interpretate mai degrabă ca manifestări momentane de nemulţumire decât ca atitudine relevantă. Cum altfel ar fi fost posibil ca, peste doi ani, Katia Mann să-i ceară, cu cea mai mare dezinvoltură, exact Idei Herz ajutorul într-o problemă

legată de fiul ei încă minor, Michael, pe care voia să-l scutească de obligaţia de a presta serviciul militar în Cehoslovacia pentru a-i uşura căsătoria, în Anglia, cu logodnica sa elveţiană? Ida Herz este rugată să afle „în ce condiţii"[113] Michael Mann şi Gret Moser ar putea încheia în Anglia o căsătorie valabilă.

Doamna Thomas Mann îşi urmărea scopurile cu o perseverenţă demnă de admirat şi atunci când erau în joc interesele copiilor, nu numai când era vorba despre soţul ei. Ce-i drept, se obişnuise să ia la cunoştinţă cu resemnare acţiunile copiilor („în ceea ce o priveşte pe Monle, catastrofa este fără doar şi poate ireversibilă, deci nu are nici un sens să încerci să intervii. [...] Ah, ce bine ar fi să se căsătorească cu Kasimir Edschmid!"[114]); dar dacă avea impresia că unul din copiii ei este ameninţat de un pericol real nu pregeta să recurgă la orice mijloace pentru a-l ajuta. Poate că aici trebuie căutat şi motivul rugăminţilor adresate Idei Herz; la Munchen, Katia avusese probleme cu Klaus şi Erika; în anii petrecuţi la Zurich, Michael era cel ce îi dădea motive de îngrijorare. Se pare că băiatul nu se mai simţea la largul său în casa părintească din care cauză se comporta în consecinţă. Dar, după părerea Katiei, el era încă prea necopt şi nedisciplinat pentru a putea trăi pe picioare proprii într-o ţară străină. Când, după o discuţie furtunoasă cu tatăl său, Bibi părăsi casa într-o stare de spirit prevestitoare de rele, Katia îl căută peste tot o jumătate de noapte, terorizată de panică.[115]

Dar Bibi nu era unica sursă de frământări. Şi Klaus se găsea iar într-o situaţie precară. Revista scoasă de el trebuise să-şi înceteze apariţia după doi ani din cauza numărului mic de abonaţi, tirajul romanelor sale rămâ
218
nea mic, se adăugară câteva legături de prietenie eşuate, doar substanţele energizante îl mai ajutau să-şi menţină productivitatea. Mamei îi dăduseră de multă vreme de gândit „adânciturile de după urechi'[1116] ale fiului ei, precum şi obiceiul de a-şi clăti ochii cu ceai de muşeţel, aşa încât îl implorase tot mai insistent în scrisori să renunţe definitiv la „elementul mic-burghez" - o formulă cifrată, menită să sublinieze aspectul demn de dispreţuit al consumului de droguri. Dar în zadar, după cum se dovedi în primăvara anului 1937 când, din cauza consumului excesiv de droguri, Klaus trebui internat în clinica doctorului Klopstock, un medic bine cunoscut părinţilor săi. „Fireşte că mă agită puţin faptul că s-a ajuns atât de departe", îi mărturiseşte Katia fiului ei. „în cazul lui Julchen a noastră" [este vorba de Julia Lohr, sora lui Thomas Mann, care fusese toxicomană] „raţiunea şi sensul existenţei nu au avut suficientă putere, aşa încât s-a scufundat în elementul mic-burghez; dar acolo unde există o voinţă masculină şi talente creatoare, trebuie să o scoţi la capăt cu aşa ceva" - „mai ales dacă eşti fiul meu".[117]O manieră tipică a Katiei de a consola! Nu recurgea la distanţare şi admonestare ci la încurajare implicându-şi propria persoană şi accentuând aspectul pozitiv al procedeului care se impunea: „Cred că ai avut mare noroc ajungând în mâinile lui [Klopstock] şi că, sprijinit de el, vei transpune în realitate decizia de a lupta, în ceasul al doisprezecelea, pentru înfrângerea definitivă a elementului burghez."[118]

Solicitudinea mamei nu se manifesta numai în încurajările epistolare; spre deosebire de mulţi tovarăşi de suferinţă, Klaus îşi putea vedea exclusiv de tratament deoarece era scutit de orice griji materiale. Mama se
219
interesă de onorariile din Ungaria şi îşi mobiliză oamenii de încredere pentru

a afla care sunt dispoziţiile privind circulaţia devizelor şi a efectua plăţile necesare.

Când erau în joc interesele copiilor Katia nu pregeta să depună orice efort - protecţia ei activă fiind de importanţă vitală şi în alte momente precare. De multe ori era vorba despre probleme mult mai mărunte: Klaus Mann „a scris o carte nouă, iar Tommy trebuie să o citească mai întâi pe aceasta. Katia pare intransigentă când este vorba de aşa ceva“[119], îi scrie Annette Kolb lui Rene Schickele cu un ton în parte admirativ în parte contrariat, adăugând peste câtva timp, după o vizită făcută la Kusnacht: „Acolo [la familia Mann] auzi dintr-o cameră sunetele viorii, din cealaltă acordurile pianului. Au fond c’est la marmaille â 6 tetes, qui joue le role principal dans la maison“.[120]*

Cu siguranţă că lucrurile nu stăteau chiar aşa în casa Mann, deşi nimeni din familie nu contesta că muzica făcută la „cei mici“ ocupa un loc bine definit, mai ales după ce Elisabeth îşi dăduse bacalaureatul şi începuse, întocmai ca fratele ei Michael, să studieze muzica la conservatorul din Zurich.

De altfel, se pare că prestaţiile lor muzicale nu erau chiar de lepădat, în caz contrar cei doi „mici“ nu s-ar fi încumetat - în ciuda numelui lor - să întreprindă un mic turneu de concerte pe coasta de sud a Franţei după ce Medi terminase şcoala. „Dragă doamnă lise, cei doi copii mai mici ai lui Thomas Mann ne-au luat cu asalt şi campează la noi“ - citim într-o scrisoare adresată de Rene Schickele contesei lise Seilern „Medi a profitat

* în fond gaşca cu şase capete a copiilor este cea care joacă rolul principal în casă. (în franc.) (n. tr.)

de faptul că a împlinit optsprezece ani pentru a se prezenta la examenul de şofer, iar în ziua următoare a luat-o din loc cu un Fiat mic (preţul: 400 de franci). [Ea] cântă la pian, iar fratele - cu un an mai mic - la vioară. [...]. Sâmbătă seara la ora 8,45 dau un concert. [...]. Dacă vă este cât de cât posibil poftiţi şi Dvs. - împreună cu atâţia câţi încap în maşina Dvs. Poate mai comunicaţi şi la tot ce mişcă în jurul Dvs.[1,121]

Se pare că vitalitatea celor „mici[11] reedita, la Kus- nacht, spiritul întreprinzător cu care cei doi „mari[11] puneau pe vremuri în aplicare, la Munchen, tot ce le trecea prin minte.

După cum a arătat Thomas Sprecher, citând un martor al timpului, tocmai apariţia Katiei în compania celor doi copii mai mici le conştientiza locuitorilor din Kus- nacht faptul că această familie străină se stabilise în localitatea lor.[122] în timp ce Thomas Mann se arăta arareori în sat, mama şi copiii nu prea puteau fi ignoraţi - căci sau opreau prin semne disperate autobuzul care plecase deja din staţie, sau păcătuiau contra conceptelor elveţiene sobre, de bunăcuviinţă şi decenţă, făcân- du-şi, gălăgioşi, de cap la stabilimentul băilor publice, sau doamna Thomas Mann pretindea un regim de favoare în prăvălii, prevalându-se de numele ei şi neso- cotindu-i pe clienţii care stăteau la rând.

Citind asemenea descrieri, pe care cititor nu l-ar duce gândul la perioadele petrecute odinioară la Tolz? Dar, cu excepţia plăcerii produse de băi, puţine alte lucruri i-ar fi putut aminti Katiei Mann, la Kusnacht, de cei mai

fericiţi ani ai vieţii ei. Chiar dacă în anumite împrejurări dădea dovadă de o vitalitate uimitoare, greutăţile cauzate de pierderea căminului din Munchen şi lipsa
221
unui domiciliu stabil, care durase luni de zile, lăsaseră urme adânci. „Părul ei a încărunţit, vorbeşte repede şi pripit ca de obicei şi şade şi acum pe marginea din faţă a scaunului. «Eman o senzaţie de disconfort, ştiu foarte bine», obişnuieşte să spună“[123], notează un prieten după o vizită la Kusnacht în 1936; iar Katia Mann însăşi declara tot mai des în scrisorile ei că se simte bătrână şi inutilă: „Sunt o Urschel* înfiorător de distrată, o realitate pe care am observat-o, de exemplu, şi azi dimineaţă când mi-am pus cremă Nivea pe periuţa de dinţi, ceva ce îţi dă de fiecare dată o senzaţie înfiorătoare.[1,124]

„Urschel" - iată calificativul preferat pe care Katia şi-l acorda decenii în şir când voia să-şi definească „bătrâneţea" şi „pripeala". Cuvântul avea pentru ea şi un substrat grav, condimentat cu o doză de resemnare, dar în primul rând unul de autoironie - probabil fiindcă ştia că Urschel - derivat de la numele Ursula - se putea referi şi la o parteneră veselă şi plină de vitalitate. N-ar fi exclus ca Vrăjitorul, care cunoştea foarte bine figura, să îi fi atras ocazional atenţia soţiei sale asupra pasajului din Hans Wursts Hochzeit (Nunta lui Hans Wurst): „N-am chef / decât să o iau pe Ursei (Urschel) cu mine în pod / unde în fân şi pe paie / să ne delectăm dulce, iubito".
- Urschel, fiinţa cu două feţe, un pic sucită şi bizară, dar plină de elan la momentul oportun... S-ar putea ca doamna Katia Mann să se fi identificat cu această figură când se afla pe „puntea [ei] de comandă" - bastionul propriu-zis al casei, de unde erau dirijate toate acţiunile. Spre deosebire de biroul stăpânului casei, aici toată lumea era bine-venită. Chiar şi la vârstă adultă copiii

* Sensul de astăzi al cuvântului este „femeie dezordonată, plictisitoare, limitată" (n. tr.)

222

pătrundeau în casa părintească prin camera mamei, ! fără să ţină seama de oră; de exemplu, lui Golo i se păru extrem de firesc să apară deodată „noaptea, la orele | zece şi jumătate, ud leoarcă" în dormitorul mamei, „în care se furişase pe nesimţite ca să nu deranjeze pe I nimeni". „Bineînţeles că aş fi putut şi să mor cu această [ocazie", comenta doamna Thomas Mann. „Diverşii mei ; copii au o manieră foarte originală de a veni acasă."[125]

într-adevăr, la uşa camerei Katiei nu a existat nicio- : dată un afiş pe care să scrie „Vă rog, nu deranjaţi!",
| aflăm din descrierea atât de sugestivă a Monikăi Mann când vorbeşte despre „inima casei" care era budoar şi I birou în acelaşi timp. Se caracteriza printr-o „plenitudine fermecător de haotică, fiind un centru vital" - cu masa de toaletă încărcată de flacoane din cristal şi cutiuţe de argint care serveau drept prespapier pentru „note de plată a cărbunilor şi laptelui - probabil deja achitate", cu
■ şezlongul acoperit de cărţi şi lână roşie de croşetat; cu ; o comodă „care gemea sub povara scrisorilor şi a ma- ; nuscriselor, a unei cutii de cusut

uriaşe din piele de j căprioară mov, a nenumăratelor fotografii, chei [...], liste cu numere de telefon şi menuuri", şi o masă de scris cu forme gracile, care suporta şi ea cu greu „două maşini ; de scris, cărţile de latină ale fraţilor, lexicoane ruseşti, şi cutii cu limbă de pisică din ciocolată amăruie."[126]

Evocarea Monikăi se referă la camera din Poschin- IgerstraBe a Katiei. Oare la Kusnacht să fi arătat altfel? Dar la Princeton? Ciudat, birourile lui Thomas Mann, cu imasa de scris rearanjată cu meticulozitate în fiecare domiciliu nou, pot fi reconstituite la milimetru... dar oare icum arăta camera Katiei? Era tot un fel de budoar- : birou? Nu ştim. Cunoaştem doar casele: casa de pe

223

povârniş, cu multe trepte, situată pe Schiedhalden- straBe şi apoi, începând cu a doua jumătate a anului 1938, a treia escală după Munchen şi Zurich, adică vila somptuoasă din Stockton Street/Princeton, care - după părerea noului stăpân al casei - reprezenta „în comparaţie cu Kusnacht, fără îndoială un nivel de trai net superior"[127], cu atât mai mult cu cât cel mai ilustru vizitator pe care îl avuseseră vreodată Katia şi Thomas Mann, adică Albert Einstein, era unul din vecinii apropiaţi.

224

Capitolul 6 America

Perioada petrecută de Katia şi Thomas Mann în ; America începe, de fapt, la 15 mai 1937, în ziua când o ziaristă care, cu trei săptămâni înainte, îi luase Vrăjitorului un interviu, fiind categorisită de el ca admiratoare simpatică şi inteligentă, îi dezvăluise maestrului cine ; este ea de fapt: nu un Nobody* ale cărui eforturi publicistice ar putea fi lichidate ca „fan maiP'**, ci o doamnă din elita cercurilor din Washington: „It will be better if I identify myself as the wife of Eugene Meyer, owner and ; publisher of Washington Post and former Governor of the Federal Reserve Board".[1]

O lovitură de teatru! Iar această Mrs. Agnes Meyer, îi face nu una ci două oferte autorului: să ţină o conferinţă pe tema Can democracy survive? (Poate supravieţui democraţia?) într-un cadru ilustru, în faţa unor states- men and legislators [politicieni şi legiuitori] şi posibilitatea de a deveni colaborator permanent al ziarului WASHINGTON POST care ar putea începe cu publicarea textului integral al conferinţei domnului dr. Mann: „Our paper is read every morning by every official from

I—- - -

* Un nimeni, o nulitate, o persoană lipsită de importanţă (în engl.) (n. tr.)

** Scrisori de-ale admiratorilor (în engl.) (n. tr.)

225

the president down".[2] - Poate că ar fi bine să discute cât mai curând despre ofertă. Mr. şi Mrs. Meyer s-ar bucura să-i poată întâlni pe Mr. şi Mrs. Mann la Paris, unde vor sosi la 25 mai.

Ei bine, întâlnirea nu a avut loc. Thomas Mann se îmbolnăvise. în locul lui răspunse Katia şi trimise, separat, eseul introductiv al soţului ei pentru revista MASS UND WERT, Agnes Meyer promiţând că se va ocupa de el: pe plan ideal traducând ea personal eseul în limba engleză, iar pe plan material

expediind un cec în valoare de 2000 de dolari.

întocmai ca Joseph care ajunsese prizonier la egipteni, şi Thomas Mann este scos din mizeria statutului de exilat prin „binecuvântarea venită de sus“ - în cazul de faţă în sens foarte concret, adică din sfera intelectualităţii Casei Albe. Această Entente cordiale* la cel mai înalt nivel putea începe: cu urcuşuri strălucite şi coborâşuri macabre, cu proiecte fascinante şi episoade penibile: „Femeia asta vrea şi să intre în viaţa mea, la modul foarte serios"[3], nota Thomas Mann în jurnalul său, anno** 1942, în al treizeci şi şaptelea an al căsniciei sale.

Deocamdată, însă, începutul părea foarte promiţător: din aprilie 1937, deci deja din ultimul an şi jumătate petrecut în Elveţia, renumitul scriitor german se află sub protecţia unei „prinţese"[4] care se străduia cu şiretenie, şarm şi curaj să-l încetăţenească pe Thomas Mann în America. Iar dacă Agnes Meyer îşi băga în cap să rea-

* Antanta Cordială - aluzie ironică la Tripla înţelegere încheiată în anii 1904-1907 între Anglia, Franţa şi Rusia împotriva Triplei Alianţe (Germania, Austro-Ungaria şi Italia) (n. tr.)

** în anul (în lat.) (n. tr.)

mm

I lizeze ceva, te puteai aştepta la miracole. De îndată ce | „curtatul" îi dăduse să înţeleagă că - având în vedere I mai ales situaţia politică din Europa - ar putea fi dispus I să abandoneze continentul european, protectoarea lui I începu tratativele cu Universitatea Princeton, declarând 1 că este gata să finanţeze pentru scriitorul german pos- I tul unui profesor-invitat. în anul următor, fostul elev

I repetent din Lubeck - distins între timp cu numeroase
1 titluri academice - este numit Lecturer in Humanities
I [conferenţiar pentru ştiinţe umaniste], devenind coleg al fiui Albert Einstein; iar mai târziu, când obligaţiile de pro- ifesor începuseră să se repercuteze asupra activităţii § creatoare a scriitorului, Agnes Meyer finanţă pentru pro-

1 tejatul ei o sinecură, ca Honorary Consultant for % German Literature [consultant onorific pentru literatura . germană] la Library of Congress [Biblioteca Congre- î sului] din Washington, o funcţie cum nu se poate mai plăcută: bani mulţi, muncă puţină, condiţii extrem de munificente în ceea ce priveşte prezenţa; prestaţia impusă era de: o conferinţă pe an.

i Dar bineînţeles că situaţia nu evoluă chiar atât de repede. Din punctul de vedere al lui Thomas Mann deocamdată era vorba, oficial, doar de o distanţare de Europa, limitată în timp, adică de o viaţă pe două continente, menită să stimuleze producţia; soţii Mann cunoscuseră acest al doilea continent, America, în tim- :Pul vizitelor întreprinse aproape anual începând cu 1934, precum şi cu ocazia conferirii unui doctorat onorific la Harvard. în sinea lor se gândiseră însă de mult la posibilitatea unei mutări definitive. Decizia finală este toată în martie 1938, cu ocazia unui turneu de conferinţe care îi duse prin tot continentul. „Din moment ce

şi-a putut pune în aplicare atacul criminal asupra Austriei rămânând nepedepsit" - citim într-o scrisoare adresată de Thomas Mann lui Agnes Meyer la 21 martie 1938 - „iar o acţiune similară contra Cehoslovaciei, plănuită pentru viitorul apropiat, va întâmpina probabil o rezistenţă la fel de mică, Europa a devenit, într-adevăr, nelocuibilă pentru unul ca mine; făcând abstracţie de toate reticenţele psihice, cred că Elveţia nu mi-ar mai oferi nici securitate fizică."[5] Gândindu-se la răpirea publicistului Berthold Jacob de către agenţi germani, în martie 1935, Katia se exprimă cu şi mai mare claritate faţă de Martin Gumpert: „Un lucru este cert, din păcate, şi anume că securitatea personală a soţului meu nu mai poate fi garantată în casa noastră din Kusnacht, chiar dacă aş îndrăzni să cred că Elveţia nu va fi deocamdată înghiţită."[6]

Plecarea era prin urmare recomandabilă. Agnes Meyer deschisese o serie de porţi; Thomas Mann acceptă funcţia de profesor-invitat. Katia contactă în februarie 1938 o agenţie imobiliară care să le caute o locuinţă la Princeton. Pentru a treia oară - după Sanary şi Zurich - trebuia găsită o casă potrivită. începu iar calcularea metrilor pătraţi şi a preţurilor, la care se adăugară considerente legate de amplasare, de legăturile feroviare, de „joncţiunea" cu New York-ul unde, la hotelul Bedford - care era de multă vreme hotelul lui Klaus şi Erika şi urma să devină în scurt timp şi locul de cazare preferat al părinţilor - se întâlneau vechi cunoscuţi, şi anume prieteni de-ai copiilor, medicul şi scriitorul Martin Gumpert, colegul său din Budapesta Robert Klopstock (l-am amintit deja), editorii Landshoff şi Bermann, Emil Ludwig şi Ferdinand Bruckner, „vechi
228
new-yorkezi“ din Germania, şi - după expansiunea teritorială a lui Hitler - mulţi alţi emigranţi. Klaus Mann descrie cercul de la Bedford şi festivităţile lui strălucite în autobiografia Der Wendepunkt (Cotitura): fiii lui Hofmannsthal şi Max Reinhardt, Volkmar von Zuhlsdorff şi Oskar Karlweis, e tutti quanti* se înfiinţau aici, făcând planuri de a-i salva pe cei ameninţaţi de Hitler şi încheindu-şi ziua la barul hotelului Bedford.

Deci soţii Mann aveau mulţi prieteni la New York - şi în orice caz la Princeton: familiile Einstein, Kahler, Gauss, Shenstone. După câteva tentative eşuate, acţiunea de căutare a unei locuinţe este încununată de succes: la 27 iunie 1938 Katia îi comunică prietenului Gumpert: „Am fost astăzi la Princeton şi am semnat cu bine contractul de închiriere pentru casa pe care mi-am dorit-o de la bun început şi care acum a devenit dintr-o dată disponibilă. Până aici, totul ar fi deci în ordine."

65, Stockton Street - o casă aproape ideală: o cameră de primire care semăna mai degrabă cu un hol, apoi un birou (cu o sofa - pentru Thomas Mann premisa indispensabilă a unei activităţi fructuoase), zece camere, cinci băi; prin urmare mobilierul, copiii şi prietenii puteau sosi. Acolo unde mai era ceva de completat intervenea cu toată generozitatea Mrs. Meyer. Katia va fi de foarte multe ori în situaţia de a-i mulţumi patroanei lor; ştia cât de

obligată îi este lui „Madame" - după cum o numea uneori pe „înalta Doamnă" în scrisorile adresate copiilor „mari". Fireşte că nu îi putea fi devotată din toată inima protectoarei înflăcărate care nu îşi disimula ambiţia de a-l vindeca pe Thomas Mann de
„misoginie". Ştia însă foarte bine că nu avea motive să
r~- - -
* Cu toţii (în ital.) (n. tr.)

se considere înjosită: nu se simţea cu nimic mai proastă „decât Meyer“, doar mai puţin influentă; cu excepţia artei chinezeşti, era la fel de iniţiată în istoria culturii, iar în ceea ce priveşte opera soţului ei, probabil că, amintin- du-şi de perioada când erau logodiţi, „prinţesa" îşi va fi făcut, în sinea ei, propria părere despre interpretarea dată de Agnes Meyer romanului Alteţă regală. în ochii lui Agnes Meyer relaţia dintre Imma Spoelmann şi Klaus Heinrich rămânea „o poveste de dragoste fără dragoste", iar Imma, „unicul personaj al lui Thomas Mann care nu are o existenţă proprie".[7]

Era cât se poate de clar - dar (după cum Katia ştia mult mai bine) cât se poate de greşit. Nu, de fapt, nu se simţea deloc la largul ei printre „cei bogaţi"; dineurile luate la familia Meyer, la Washington, sau vizitele făcute la Mount Kisco şi la reşedinţa din Virginia nu îi făceau mare plăcere. Luxul exorbitant o înspăimânta, în timp ce soţul ei îl savura din toţi porii. Fireşte că tentativele „prinţesei" de a-l electriza nu îl încântau nici pe el, ba chiar îl agasau în pofida sentimentelor de recunoştinţă faţă de Grande Dame*.

„Mă gândesc la alianţa dintre Jakob şi Dumnezeu despre care spuneţi că se încheiase spre mântuirea ambilor", îi scria Agnes Meyer într-o germană proprie, originală şi simpatică - în fond, limba strămoşilor ei. „Oare de ce aşa ceva să nu fie posibil şi atunci când doi oameni se întâlnesc iar unul îi este cu mult superior celuilalt? Ar trebui scrisă o lucrare amplă - sper să găsesc la un moment dat timpul necesar - care să-i arate în general femeii că legăturile sufleteşti înfiripate de ea în mod instinctiv nu trebuie să reprezinte o plasă în care să
* înalta Doamnă, aristocrata (în franc.) (n. tr.)

se prindă bărbatul ci să contribuie la eliberarea acestuia, dacă ea însăşi vrea să se realizeze pe deplin".[8]

Thomas Mann - un zeu pentru care relaţia sufletească cu o femeie să nu devină o plasă în care să se prindă, ci, chiar dimpotrivă, să-l lege de forţe care îi netezesc calea spre o nouă libertate? Agnes Meyer - mântuitoarea sa pe urmele figurilor feminine ale lui j Richard Wagner? Sau: Jakob şi Thamar strămutaţi în j Statele Unite, într-un tete-â-tete* spiritualo-erotic?
: Probabil că pe destinatarul acestor interpretări îl oripilau ‘ din când în când exhibiţiile protectoarei lui de care îşi bătea adeseori joc în jurnalul său, compensându-şi în
i felul acesta ipocrizia. Dar faţă de ea nu îşi ieşea din fire, ştiind prea bine că fără Mrs. Meyer nu ar fi fost - cel
I puţin la început - cu nimic mai mult decât un emigrant oarecare printre toţi

ceilalţi emigranţi din America.

Şi Katia, care ştia să aprecieze subvenţiile materiale princiare, îşi ţinea sub control sentimentele. Doar scrisorile adresate lui Klaus şi Erikăi arătau ce simţea cu adevărat pentru femeia înaltă, înveşmântată în haine scumpe, în prezenţa căreia Katia îşi dădea cu durere ; seama de propriile toalete modeste, de trupul care îşi pierduse linia ideală şi - o lamentare permanentă, încă din tinereţea petrecută la Munchen - de „picioarele prea groase" cu care tropăia atât de dizgraţios când umbla. „N-am ce îmbrăca, voi fi o figură jalnică la Washington şi nici nu îmi pot cumpăra nimic din cauză că sunt bătrână, grasă şi urâtă. Cum să te încumeţi să te dichiseşti în asemenea situaţie?"[9]

într-adevăr, Katia Mann şi Agnes Meyer nu au stat
i niciodată de vorbă de la egal la egal - statutul lor era
* (întâlnire) în doi, între patru ochi (în franc.) (n. tr.)

mult prea diferit pentru a face posibil aşa ceva. „Katia may have been difficult, but she was necessary[11].[10] Textul din a doua autobiografie - rămasă neterminată - a „prinţesei", Life as Chance and Destiny [Viaţa ca şansă şi destin], este ilustrativ. în ceea ce o priveşte pe Agnes Meyer: „the days of unbroken intimacy"[11] între „Tommy" şi „Ag“, iar în ceea ce o priveşte pe Katia: „the dragon at the gate"[12], căreia îi revenea misiunea de a apăra de orice intruziune camera în care geniul medita asupra lui Goethe şi Wagner, şi, în plus, misiunea la fel de importantă de a nu se amesteca atunci când Thamar şi Jakob doreau să fie singuri: „It is important to mention that Katia [...] was never present when Mann and I wished to visit together. Some of his men friends com- plained that conversations with Thomas Mann were impossible, because they never were allowed to see him without his wife. This was never a problem for me.“[13] Dacă aceste rânduri i-ar fi fost cunoscute şi Katiei - nu ar fi putut să le conteste decât în parte. Fireşte că întrerupea unele discuţii dacă observa că ele îl plictiseau pe „Tommy" sau îl reţineau de la activităţi mai importante, dar nu i-ar fi trecut niciodată prin minte să disturbe convorbiri care aveau pentru Vrăjitor o pondere obiectivă şi personală. Comentariile pe marginea întâlnirilor soţului ei cu Agnes Meyer ne dovedesc că nu suferea câtuşi de puţin de gelozie: „Oare ţi-am scris despre portretul pe care ea [Agnes Meyer] i l-a schiţat pentru Book of the Month Club [...] şi în care tata apare ca un eremit lipsit de soţie, lipsit de copii? Ce mai nebună geloasă!"[14] Când erau în joc interesele „tatălui" doamna Thomas Mann ştia totdeauna ce are de făcut. Relaţia foarte diversificată dintre soţul ei şi Agnes Meyer

însemna în ochii ei ceva absolut necesar, fiind un episod menit să garanteze gloria, câştigurile şi mai ales securitatea vieţii unui scriitor renumit, căruia i se oferise onoarea - îndoielnică - de a deveni, din graţia şi favoarea lui Agnes Meyer, succesorul excelenţei sale ambasadorul Franţei la Washington, Paul Claudel.

Pentru Katia existau lucruri mai importante decât viaţa complicată alături de „bogătaşi[11]. încă înainte de î semnarea contractului de închiriere a casei din Princeton, îl însoţi pe soţul încă lipsit de siguranţă în spaţiul lingvistic străin într-un lecture-tour* care urma să-i ducă pe teren necunoscut, adică în cincisprezece localităţi risipite pe întregul continent. Har Domnului, putea şi Erika să-i însoţească; datorită faptului că stăpânea perfect engleza, aceasta îl pilotă cu o mână sigură pe tatăl ei ocolind toate pericolele ridicate de question-periods**.

Erika „se bucură peste tot de mare succes fiind alături de tatăl ei în timpul schimbului de întrebări şi răspunsuri şi şoptindu-i cuvintele - pe jumătate Pythia, pe jumătate Porţia[11].[15] în curând tatăl şi fiica formară un tandem perfect cooperând impecabil până în ultimul deceniu de viaţă a Vrăjitorului, aşa încât Katiei îi revenea adeseori un rol secundar.

în schimb, la Princeton unde, după mutarea la 29 septembrie 1938, în vila din Stockton-Street, familia îşi găsise un nou cămin, Katia era cea care dădea tonul. Doamna Mann se simţi din prima clipă bine în mediul academic în care atât ea cât şi Thomas Mann fuseseră

* Turneu de conferinţe urmate de întrebări puse de auditori (în engl.) (n. tr.)

** Seria de întrebări (în engl.) (n. tr.)

primiţi cu multă solicitudine şi simpatie. Mai ales Molly Shenstone, soţia unui fizician din Princeton, manifestă în mod spontan atâta căldură şi spirit de întrajutorare încât Mrs. Mann acceptă, fericită şi uşurată, oferta lui Molly, transmisă prin Mrs. Gauss, de a o ajuta pe Katia la rezolvarea volumului mare de corespondenţă care sosea tot mereu.

Era şi foarte necesar, deoarece solicitările emigranţilor lipsiţi de mijloace materiale de a primi subvenţii, iar mai târziu apelurile disperate ale prietenilor internaţi în Franţa şi ameninţaţi cu expulzarea necesitau alcătuirea de memorii şi cereri în limba engleză, pe care Katia nu le-ar fi putut redacta singură; trebuia, în plus, să găsească fideiusori pentru afidavituri (cauţiunea depusă de un martor american) şi sponsori care să preia cheltuielile de transport, să formuleze petiţii către State Department* ca să dea consulatelor americane din Marsilia sau Lisabona dispoziţii de a elibera vize de urgenţă refugiaţilor nominalizaţi pe listele anexate. „Nici nu vă puteţi imagina" - îi scrie Katia la un moment dat lui Erich von Kahler - „ce avalanşă de telegrame şi scrisori de dincolo de ocean se revarsă zilnic asupra noastră conţinând de fiecare dată rugămintea scurtă şi succintă ca Tommy să le facă urgent rost de o viză de intrare în Statele Unite. întreaga emigraţie pare să vadă în el un trimis oficial înzestrat cu plenipotenţe nelimitate, în ciuda perspectivelor precare facem, firește, fără întrerupere demersurile necesare. [...]. Vize se mai pot obţine în pofida spiritului obtuz şi răuvoitor care domină peste tot, dar se pare că este aproape imposibil să mai

* Departamentul de Stat (Ministerul de Externe al S.U.A.) (în engl.) (n. tr.)

pleci din Europa. Din Anglia nu mai pleacă nimeni din j; cauza lipsei de locuri pe vapoare, iar închiderea graniţelor continentului hitlerist devine de la o zi la alta mai
l completă. Nu numai Italia, dar nici Spania şi Portugalia nu le mai acordă evreilor viză de tranzit."[16]

Doamna Thomas Mann expedia zi de zi scrisori către : sedii ale poliţiei, oficii de paşapoarte şi instituţii de rang superior pentru a face ba aici ba acolo câte un mic pas | înainte - colaborând adeseori cu Hermann Kesten, scriitorul prieten. „Dragă domnule Kesten, dacă vă este
l cumva cunoscută data naşterii lui Landshoff, fiţi amabil ; şi treceţi-o în afidavif.[17] Iar în altă scrisoare: „Am un | sentiment de neputinţă totală. Oare s-a făcut ceva pen-
I tru Hardekopf?“[18] Punând detaliu lângă detaliu,
| alcătuind adevărate mozaicuri şi cerând cu insistenţă tot felul de informaţii, Katia îşi punea în valoare una din
l principalele ei virtuţi: cea de a nu ceda cu nici un preţ. „A sosit ieri o scrisoare expres de la dr. Rosien. în pofida indicaţiilor clare primite de la Washington, consulul din Zurich, dr. Erwin Rosenthal, refuză să-i acorde viza ; şi cere «detalii personale», ceea ce înseamnă un ade-
l vărat sabotaj. [...]. Se pare că aceşti consuli acţionează
l după capul lor, iar cel din Zurich are în mod special o
■ faimă proastă în acest sens.“[19]

Lista celor ce cereau ajutor era lungă - apăreau ! mereu nume noi. Oare problema Annettei Kolb fusese | în cele din urmă rezolvată? Doamna Kolb este cam ; desprinsă de realitate. Nu are nici o leţcaie chioară, dar ; vrea să vină încoace şi cere un bilet pe un cliper. Robert Musil? Nu este atât de urgent. Ce-i drept, şi Musil ar vrea să vină în S.U.A., aşteaptă chiar o „întreţinere conformă cu rangul său“[20], dar nu pare ameninţat nemijlocit;

există cazuri mai urgente. „Nu pot nici cu cea mai mare bunăvoinţă pune la dispoziţie o sumă mai mare pentru bietul Wolfenstein. Nici Liesl Frank cu care am luat de îndată legătura telefonică nu a găsit o soluţie. Probabil că [...] nu există filantropi de natura celor pe care vi-i doriţi dumneavoastră [dragă Kesten]. Trimit 50 de dolari, dar aceştia par aproape o batjocură atunci când ai nevoie de 1000. Totuşi, dacă ar fi să faceţi rost de toată suma, aceasta se va aduna doar din numeroase contribuţii mărunte."[21]

Erich von Kahler, un tovarăş de luptă în probleme care vizau ajutorarea refugiaţilor, descrie într-o scrisoare adresată Katiei Mann eforturile cotidiene inerente unei asemenea activităţi: „Când reiei - pentru a câta oară - cu răbdare vechea poveste cu emiterea afidavitului, înscrierea la notariat, cererile adresate comitetului ai senzaţia că eşti una din furnicile intrate în panică după ce un baston frivol le-a distrus muşuroiul, iar ele încep de îndată să care şi să aranjeze iar totul - fără nici o speranţă deoarece autorităţile au totdeauna un avans care nu poate fi recuperat. Dacă am şti pentru ce trebuie să suportăm toate acestea!"[22]

Doar empatia cu cei abandonaţi în voia sorţii, care seara nu ştiau dacă ziua următoare îi va prinde încă în viaţă, o determina pe Katia să îşi continue demersurile, deşi atitudinea implacabilă a autorităţilor aproape că o dezarma - atât pe ea cât şi pe Molly Shenstone. „Excesele pe care şi le permite birocraţia americană îmi produc o greaţă fizică; ar fi într-adevăr mai decent dacă autorităţile ar declara că nu mai permit nimănui intrarea în ţară în loc să le lase pe nenorocitele de victime să se zvârcolească în plasa condiţiilor lor imposibile până îşi
236
găsesc acolo moartea".[23] Dar nu există o alternativă, iată de ce Mrs. Mann continua să îşi pună arta de a redacta petiţii în slujba acelora ce necesitau ajutor urgent. Căci era neîntrecută în formularea unor scrisori care - în funcţie de destinatar şi de situaţia concretă - aveau un ton politicos şi umil în text, afişând în schimb
o atitudine energică în post-scriptum.

în timpul anilor petrecuţi la Princeton, adică între 1938 şi 1941, Katia resimţi din plin oroarea victoriilor înregistrate de Germania - în pofida distanţei care o separa de Europa - trăind pe viu toate momentele, deoarece în afară de refugiaţii străini pe care încerca să-i ajute, şi viaţa unor membri ai propriei ei familii era ameninţată de ocupanţi. Fratele ei, fizicianul Peter Pringsheim, trăia la Anvers când germanii atacară Belgia; confruntat cu situaţia disperată a Franţei, fiul ei Golo se alăturase luptătorilor din Resistance şi fusese internat după încheierea păcii, fiind pasibil de extrădare; tânăra pereche, Monika şi soţul ei, istoricul- de artă maghiar Jeno Lânyi, trăia la Londra, expusă atacurilor aeriene germane şi cerea, disperată, ajutor pentru a se putea muta în S.U.A.; Heinrich, fratele lui Thomas, făcea parte dintre aceia care ar fi ajuns de îndată într-un lagăr de concentrare dacă germanii ar fi pus mâna pe el.

în afară de toate acestea, permisiunea de a emigra pentru bătrânii Pringsheim - grija majoră a Katiei - se lăsa şi ea aşteptată, în ciuda scoaterii la licitaţie (impusă de naţional-socialişti) a colecţiei de majolica, la Sotheby, în vara anului 1939. Berlinul refuza să le acorde viza de ieşire din ţară, promisă în schimbul colecţiei. De-abia la 31 octombrie 1939, cu o zi înainte ca
237
autorităţile elveţiene să închidă definitiv graniţele, sosi la Princeton vestea despre plecarea bătrânilor la Zurich, care avusese loc cu adevărat în ultima clipă. Katia primi, la scurt timp după aceea, prima scrisoare necifrată: „l-ai scris lui Babuschlein [fratele Katiei, Peter Pringsheim] că pentru părinţi ar fi fost poate de preferat să rămână la Munchen unde se pare că le merge foarte bine. [...]. Ah, prostuţo mică! Ce rost ar fi avut să-ţi fi relatat şi despre neplăcerile noastre, să-ţi fi împovărat şi mai mult inima oricum destul de împovărată? Nu am făcut-o, deoarece pe mine nu m-ar fi ajutat cu nimic, iar ţie ţi-ar fi dăunat[11].[24] Oare Katia nu a înţeles că fusese deja reziliat contractul de închiriere pentru locuinţa din Widen- mayerstraBe şi că pe Fay îl aştepta cazarea într-o casă evreiască? „De doi ani nu mai aveam voie să mergem nici

la teatru, nici la concerte, nici la cinema, nici la vreo expoziţie, iar în anumite zile comemorative nu mai aveam voie nici să ieşim pe stradă după ora 12. Pe Fay îl chinuia şi faptul că era obligat să semneze cu numele Alfred Israel, că trebuia să îşi ridice cartela de alimente de la comunitatea evreiască iar cumpărăturile le putea face doar în anumite prăvălii situate foarte departe. [...]. Este suficient? Cred că da. Pe mine m-au scutit în cele din urmă de numele «Sarah» cu care eram ameninţată şi sunt chiar deţinătoarea mândră a unui paşaport arian. Ce-mi cumpăr cu el?! - Fay a trebuit să suporte ultima infamie cu ocazia controlului [înainte de a trece frontiera] când a fost dezbrăcat la piele, ciocănit, examinat. Nu l-am văzut niciodată atât de revoltat ca după această experienţă[11].

Putem presupune că, în urma relatării mamei ei, Katia citea cu alţi ochi apelurile de ajutor venite din

Europa. (Rămâne un mister din ce cauză Hedwig Pringsheim avea un paşaport arian deşi, în virtutea legilor în vigoare pe atunci, era „evreică sută la sută"; Golo Mann presupunea că „originea iudaică [...] rămăsese incertă, deoarece familia Dohm se convertise la creştinism la începutul secolului al 19-lea.“[25]) în schimb se lămuri o altă enigmă, şi anume cui îi datorau bătrânii Pringsheim, în ultimă instanţă, viza de ieşire din ţară. (în orice caz, Winifred Wagner, care îi protejase ani îndelungaţi pe bătrânii admiratori ai lui Wagner, nu mai reuşise să pună umărul în ultima etapă.) „Nu ştiu dacă am răspuns deja la nedumerirea ta în legătură cu modul în care am plecat, totuşi, şi anume în ultimul moment[11],

- citim într-o scrisoare scrisă de Hedwig Pringsheim din Zurich, în decembrie 1939; „destul de ciudat! A fost la noi un om de la SS, Obersturmfuhrer*, se spunea chiar că are legături cu forurile supreme. Acest om de la SS avea misiunea să evacueze cât mai repede casa noastră vândută partidului. Aşa a ajuns în contact cu Fay care i se plânse că noi vrem să emigrăm dar, în ciuda insistenţelor, nu reuşim să intrăm în posesia paşapoartelor. Ei bine, acest om, deşi hipernazist, era un personaj mai tânăr, amabil, foarte cumsecade, înţelegător şi încă şi frumuşel, care a spus imediat plin de bunăvoinţă: «Lăsaţi că aranjez eu!» După care luă avionul spre Berlin, se duse la minister, iar peste două zile am primit paşapoartele! Aşa încât am pus totul la punct în mare grabă şi am putut sosi la 31 octombrie la Zurich. Peste o zi ultimul termen de intrare în ţară ar fi expirat iar Elveţia ne-ar fi devenit inaccesibilă! Dumnezeu să-l

* Grad în SS. Corespunde aproximativ locotenentului din armată (n. tr.)

binecuvânteze pe Obersturmfuhrer! (Să ştii că nu toţi sunt nişte porci, după cum crede lumea)".[26]

Ceea ce Hedwig Pringsheim nu îi mai relată fiicei ei - dar Katia află totuşi, probabil de la Golo - erau împrejurările exacte ale plecării din Munchen şi ale sosirii însingurate la Zurich, pe care Hedwig Pringsheim le-a consemnat în jurnalul ei: „Sculare la şase şi jumătate [...] apoi, pe o ceaţă deasă la gară, unde Heinz ne ocupă trei locuri bune în vagonul de tranzit de clasa 1. Cele

trei fete devotate, cu flori. [...]. A venit şi familia Perron. [...]. Până la Bregenz totul a mers bine. Acolo au început calamităţile. Un control înfiorător, sadic, brutal, mai întâi l-au luat pe Heinz, apoi l-au dezbrăcat, cercetat şi maltratat în mod revoltător pe Alfred, aşa încât aproape că a pierdut trenul de mai târziu; despărţire tristă de Heinz care a trebuit să se întoarcă la Munchen. La St. Margareten control superficial făcut de elveţieni dar nici urmă de Golo. O americancă drăguţă, admiratoare a lui Tommy, ne-a invitat la o cafea proastă, apoi călătorie fără peripeţii până la Zurich unde nu ne aştepta nimeni la gară, în schimb Alfred a alunecat pe scara compartimentului şi a căzut sub vagon fiind scos de acolo de doi muncitori: spre spaima mea! O doamnă elveţiană foarte săritoare mi-a făcut rost de un hamal şi un taxi, în timp ce eu îl susţineam cu greu pe pacient. în MythenstraBe [la Lily Reiff, prietena şi protectoarea, foarte bogată, a refugiaţilor] nu eram aşteptaţi, nu primiseră scrisoarea noastră, iar în casa plină până la refuz nu era loc şi pentru noi: asta mai lipsea! Lily închirie pentru noi [la hotel] două camere cu baie. [...]. O zi proastă, trebuie marcată cu un chenar negru în calendar."[27]
240

Har Domnului, cei de la Princeton aveau parte şi de zile mai senine. Pe lângă grijile cauzate de persecutaţi şi de acei ce clamau ajutor, familia şi viaţa cotidiană îşi cereau drepturile: Elisabeth se căsători cu istoricul şi criticul literar italian Giuseppe Antonio Borgese - doar cu şapte ani mai tânăr decât Thomas Mann -, Hermann Broch şi compozitorul Roger Sessions fiind martori la cununie. Ginerele insistă să aibă loc şi o căsătorie religioasă, în schimb miresei - întocmai ca odinioară mamei ei - îi era total indiferent unde se schimbau inelele. Oaspeţii se adunară după aceea în casa din Stockton Street, printre ei prietenii care sărbătoriseră şi Crăciunul împreună cu familia: Erich von Kahler, Hermann Broch, devotata familie Shenstone; poetul englez W. H. Auden recită o poezie în manieră alexandrină, Epithalamion (familia Mann întreţinea relaţii strânse de prietenie cu Auden, un homosexual declarat, pe care Erika îl luase, în 1935, în căsătorie din motive de paşaport). Festivitatea a fost fără doar şi poate reuşită, iar Katia îi făcu mamei ei o relatare amănunţită într-o scrisoare lungă care, fireşte,,,nu emana doar bucurie". Diferenţa mare de vârstă dintre cei doi soţi o îngrijora.

O viaţă mondenă se înfiripase şi în afara serbărilor familiale. Prietenii din New York, poeţi şi muzicieni, apoi colegii din Princeton veneau cu plăcere în vizită; Adolf Busch şi Rudolf Serkin concertau uneori în holul cel mare, iar Vrăjitorul citea din Lotte in Weimar. Un flop*se înregistră o singură dată - şi tocmai într-o societate mare. Veniseră cam 40 de oaspeţi când recitatorul Ludwig Hardt îşi supraaprecie măiestria. L-am lăsat, îi scrie Thomas Mann lui Agnes Meyer, „să se producă în

* Fiasco (în engl.) (n. tr.)

241

casa mea, în prezenţa unei asistenţe numeroase, dar s-a bucurat de succes doar la Einstein, ceilalţi găsind că arta sa este hiperdramatizată şi stranie[11].

O asemenea sindrofie în stil mare rămânea însă o excepţie în casa Mann. Erau preferate întâlnirile în cerc restrâns - chiar în mai mare măsură decât la

Zurich sau, pe vremuri, la Munchen. Iar Katia îşi dovedea probabil şi la Princeton talentul de a mijloci subiecte şi episoade care puteau fi valorificate literar - un serviciu apreciat în mod special de Thomas Mann în spaţiul lingvistic străin. De exemplu, nucleul povestirii Die Betrogene [Amăgită] de care Katia îşi aminti, spre încântarea soţului ei, peste doisprezece ani, adică la 6 aprilie 1952, în California, în timp ce îşi lua micul dejun, îşi are originea într-o dispută epistolară, din februarie 1940, între mamă şi fiică. Hedwig Pringsheim îi relata atunci lui „Katiulein[11] a ei că „femeia cu feminitatea resuscitată[11] nu era nicidecum (subliniat cu o linie groasă în scrisoare) „doamna von Schau(3“, cum crezuse Katia. „Ai ofensa-o în felul acesta pe femeia asta cumsecade. Era vorba despre o doamnă impunătoare al cărei nume avea şi el un au la mijloc, dar în ciuda eforturilor nu reuşesc să mi-l amintesc. O austriacă dintr-o familie bună care mă vizita adeseori la un moment dat împărtăşindu-mi chiar şi intimităţile ei, dar pe care a luat-o în curând cumătră moarte. Dumnezeu să o odihnească în pace.[1,30]

Prin urmare „povestirea din viaţa unei femei[11], prelucrată literar în 1952/53, fusese subiect de discuţie cu ani înainte - în plin război - între Zurich şi Princeton. Se trezeau amintiri din vremuri vechi, deşi acestea nu reuşeau să alunge grijile prezentului. Prima urgenţă era

acum să-l scape pe Michael de pericolul de a fi atras, ca soldat cehoslovac, „în toată grozăvia"[31]; cu ajutorul părinţilor, acesta izbuti să se refugieze la New York şi să se căsătorească acolo cu Gret Moser, fosta lui colegă de şcoală din Elveţia. Şi mai apăsătoare erau grijile legate de Monika. Aceasta se aflase, împreună cu soţul | ei, printre pasagerii vaporului cu refugiaţi, City of Be- nares, torpilat de un submarin german. „Moni a scăpat cu viaţă, Lânyi s-a înnecat"[32], le telegrafiase Erika pă- \ rinţilor, după cum îi relatează Katia fiului ei Klaus, adăugând apoi că „ea [Erika] pleacă la Greenwich (Scoţia) ca i să o ia din spital [pe sora mai mică] care trebuie să fie total distrusă şi dezechilibrată. Nu ştiu cum o să supravieţuiască având în vedere labilitatea ei psihică. Eri se va strădui, cu siguranţă, din răsputeri să-i fie de | ajutor. Dar mă tem că aşa ceva depăşeşte puterile ei.“ Totuşi Moni ajunse la New York. I se refuzase un bilet de avion. Erika zbură singură, în calitate de jurnalistă; ; Monika trebui - tot singură - să traverseze din nou Atlanticul cu vaporul. La 28 octombrie 1940 Katia o aşteptă la debarcaderul din New York. Ziarele mari americane publicară poze cu revederea dintre mamă şi fiică. Peste o jumătate de an „biata mică văduvă"[33] se mută în California, odată cu familia: o nouă povară, după cum îi mărturiseşte Katia prietenei ei Molly | Shenstone: „One really has not enough strength and [energy to begin anything new. - For poor old Mony it was also rather a chock to give up her regular little exis- I tence protected by the family (though I quite agree with ■ you that the life in the family is not good for her); it made her fell anew that she really belongs nowhere, [...] there is in fact no right thing for her, that is the tragedy."[34]

Un lucru este cert: Katia ar fi preferat să rămână la Princeton; mediul academic îi plăcea - îi amintea de anii de studenţie de odinioară şi de dezbaterile din casa tatălui ei. Dar, din lipsă de sponsori, contractul de angajare a lui Thomas Mann la universitate nu este prelungit; în plus, scriitorul se cam săturase de obligaţiile universitare care îl solicitau tot mai mult. Princeton începuse să i se pară prea monoton; preocupat de întâmplările senzaţionale tratate în filme şi de cazurile interesante, ieşite din comun, prefera să trăiască la Hollywood, în mijlocul „adunăturii din lumea filmului"[35], decât printre colegi ale căror discuţii nu-l satisfăceau pe termen lung. îl atrăgeau Santa Monica, împrejurimile oraşului Los Angeles, Pacificul, vestul plin de voioşie. în plus, clima! Şi numeroşii prieteni pe care soţii Mann îi revăzuseră cu ocazia unui sejur de şase săptămâni la Brentwood! Oare ce-ar fi să se stabilească acolo - deocamdată de probă. O mutare în rate, ca cea de la Zurich la Princeton, cu ani în urmă? Vrăjitorului îi venea iarăşi greu să ia o decizie. „Princeton mă plictiseşte [...]. Dar şi ideea schimbării mă înspăimântă."[36] în cele din urmă curiozitatea învinse, iar doamna Thomas Mann se supuse şi de data aceasta dorinţei soţului ei şi, cu inima grea, se mută împreună cu el în California.

Rămasbun de la Princeton, în primul rând rămasbun de la Molly Shenstone, prietena descoperită în mod neaşteptat şi singura persoană căreia Katia îi împărtăşea gândurile intime, grijile şi speranţele: „Dea- rest Molly, I [...] am missing you more than I can express. For if I recollect all the friendships of my - alas - already so long life I have to realize that I never had a friend I really liked. And now this good fortune once occuring to

me the circumstances must be so unfavorable!"[37] Fireşte că nu putea spera să trăiască mereu în aceeaşi localitate ca Molly, dar, în ceea ce o priveşte, este hotărâtă să nu întrerupă niciodată legăturile cu ea.

Tonul scrisorilor către prietenă rămăsese neschimbat chiar şi după trei ani - Molly Shenstone se găsea în Canada unde obligaţii impuse de starea de război îl siliseră pe soţul ei să se mute, iar Katia trăia deja de multă vreme la Pacific Palisades: „Dearest Molly, I am a lonely old lady, only too glad to have found in her older days a friend as you are! I never had many friends and the few I had have been lost by the circumstances. I did not expect to find more than acquaintances when we were transplanted to Princeton and I must praise the day when it occured to Mrs. Gauss to ask you to help me with the English correspondance[11].[38]

Pentru Katia, Princeton a însemnat, ani mulţi, un paradis pierdut; cu ocazia vizitelor de mai târziu îl privea ca pe un tărâm al visurilor într-o zi aurie de toamnă. Vechi cunoştinţe se plimbau agale pe Nassau Street, pe lângă ea treceau zâmbind old ladies* ale căror nume Katia le uitase de fiecare dată; dar ele îi făceau totuşi semn cu mâna. Toată lumea era amabilă iar proprietarii casei din Stockton Street 65 povesteau că se simt foarte fericiţi în casa lor pe care o achiziţionaseră la un preţ modic, deşi în ea

locuise Thomas Mann, şi anume cu 25.000 de dolari: „Why did we not buy it? We should have Princeton never left.“[39] Ah, de-am fi rămas aici! Oare nu ar fi posibil să revenim - cândva - aici? Katia continuă să îşi facă iluzii încă multă vreme după terminarea războiului.

* Doamne bătrâne (în engl.) (n. tr.)

Fireşte că apăreau şi momente de tensiune între cele două prietene; era foarte supărător că viaţa cotidiană nu permitea schimbul zilnic de scrisori cu partenera. Pauzele mai lungi dintre o scrisoare şi alta duceau la neînţelegeri. Mărturisirile din 27 octombrie 1942 exprimau teama Katiei că şi-ar putea pierde prietena iubită: „Dearest Molly, I really feel quite upset for getting out of contact with you in such a degree, and for the time being I seem more or less responsable for it. [...]. But [...] I can assure you that my inner attitude towards you has not changed in the least, that I have the same deep and warm affection for you I had in Princeton. I definitely feel this is not the case with you. I donnot mean, of course, that you have any bitter feelings against me, but that something is changed in your life, that there is no longer room for the kind of friendship you used to feel. Perhaps it is only the war which has occupied your whole soul, perhaps there are other disturbances you donot want to write me about.“[40]

Katia insista ca prietena să-i împărtăşească tot ce făcea şi simţea, clipă de clipă, în viaţa cotidiană şi în gândurile ei. O întrista faptul că ea însăşi nu reuşea să îşi exprime în mod corespunzător sentimentele într-o limbă străină: „I could write such nice letters in German[11].[41] în anumite momente, când doar formularea în germană putea reda ceea ce simţea cu adevărat, îndrăznea să încheie câte o scrisoare în limba ei maternă: „Mit herzlicher Umarmung[11] [Te îmbrăţişez cu toată căldura[42]].

Este incontestabil că scrisorile Katiei către Molly Shenstone emană nu numai afecţiune ci şi pasiune. (Thomas Mann constată cu oarecare uimire acest fapt:

„Scrisoare de la Mrs. Shenstone“ - citim la 2 martie 1942 în jurnalul său - „care îmi este infinit mai dragă decât savanta agasantă din Washington, chiar dacă [este] şi isterică."[43]). De câte ori se gândea la prietena ei Katia îşi amintea de casa din Mercer Street, din Princeton - o casă foarte ospitalieră - şi mai ales de primirea cordială făcută lui Heinrich şi Golo după sosirea lor, în octombrie 1940, cu vaporul Nea Hellas. Molly, soţul ei Allan şi un „ajutor[11] de la „Junction[11] le urară bun-sosit în America acestor oaspeţi mult aşteptaţi. („Never again we shall have such a charming arrival.[1144])

Corespondenţa dintre cele două prietene nu se limita, fireşte, doar la un schimb de afecte, ele împăr- tăşindu-şi de multe ori lucruri cât se poate de prozaice. Relatările - de obicei homerice - ale Katiei despre slujnicele leneşe şi beţivane care, în plus, risipeau ouăle atât de preţioase alternau cu

lamentări despre coaforul nepriceput („the man [...] ruined my hair for months[1145]), costurile uriaşe ale construcţiei casei şi poveştile despre ceea ce făceau copiii şi nepoţii. Bineînţeles că prietena este prima căreia Katia îi relatează despre primirea la soţii Roosevelt, la Casa Albă - dar nu fără a lansa o săgeată la adresa „celorlalte[11] cunoştinţe inevitabile din Washington: „We had two highly social days with the wealthy friends, not too bad, but rather tiring. The lec- ture was very successfull, but poor Mrs M[eyer] suffered terribly because it was politically so outspoken and the greatest living might be compromised in some way. She got a beautiful new fur coat to Christmas; it is so rare and expensive a material, that I even did not know it by name, something like fisher, and I looked pretty poor
247
and beggarlike in my old Persian Lamb in compari- son“.[46] Relatarea despre vizita „propriu-zisă“ este destul de succintă în comparaţie cu aceste prostioare: „After the lecture we moved into this place and had, at 8,30 exactly, a prolonged breakfast with the hostess [Eleanor Rooseveltj. She is really awfully nice, remarkable simple and kind, and in the same time extremely intelligent and active. Tomorrow morning we are supposed to have breakfast with the president“.

Aceste rânduri au fost scrise cu doar câteva săptămâni înainte de mutarea definitivă a familiei Mann în California, unde închiriaseră o casă la Brentwood, pe Amalfi Drive; de acolo construirea noului domiciliu familial pe San Remo Drive putea fi uşor supravegheată. în timp ce, încântat de climă şi de cadrul natural marcat de palmieri, Thomas Mann reîncepu să lucreze la Joseph, toate temerile care o frământaseră pe Katia încă la Princeton se adeveriră: „Mutarea noastră în vestul îndepărtat se dovedeşte din ce în ce mai mult a fi fost o acţiune temerară, de neiertat."[47] O chinuiau dificultăţile ridicate de construirea casei; notele de plată depăşeau cu mult devizul, termenele nu erau respectate, promisiunile rămâneau neonorate. Oare cum de doi bătrâni atât de respectabili au putut să fie atât de imprudenţi?[48] „0f course, poor Tommy is not to be blamed at all, fully confident as he is in the economic wisdom of his wife. [...]. But even if no financial catastrophe will be happen, I cannot feel happy about our decision, I really left Princeton with heavy heart. [...]. It was a mistake, I cannot help thinking it always again“.[49]

Lamentările şi reproşurile pe care şi le făcea Katia sunt nenumărate şi nu încetează nici după mutarea în
248
casa, până la urmă terminată cu bine, cu livingul ei frumos şi spaţios, cu grădina superbă şi biroul de lucru de la ale cărui ferestre Thomas Mann putea privi în depărtare, până la Oceanul Pacific. Ce multe decizii eronate! Nu ar fi fost mai bine ca slujitorii de culoare, atât de devotaţi, care veniseră din Princeton împreună cu familia Mann, să fie menţinuţi cu orice preţ în serviciu? Noua pereche, doi germani, domnul şi doamna Hahn, „are

pretentius, untrained and morose and it is also unplea- sant to hear their German voices.“[50]

Ar fi trebuit, ar fi trebuit, ar fi trebuit... 0are doamna Thomas Mann n-ar fi trebuit să calculeze în prealabil la ce distanţă se afla cel mai apropiat „market“, „post- office“ şi benzinăria? La toate se putea ajunge doar cu maşina. Şi ce avea să facă acum, când, în urma intrării în război şi a Americii, benzina devenea un articol tot mai rar? Şi apoi numeroşii emigranţi din împrejurimi care dădeau de dimineaţa până seara telefoane ca să comenteze situaţia, răspândind pesimism şi indis- punând pe toată lumea!

Dar să depună armele? Niciodată! Doamna Thomas Mann continuă până la sfârşitul războiului să lupte la Pacific Palisades pentru binele celor pe care îi păstorea. | Oricât de stresantă ar fi fost lipsa personalului de serviciu - Katia le descurca până la urmă pe toate, aşa ca odinioară, în perioada critică de la Munchen. Tranşantă, plină de curaj şi sacrificând două din raţiile de benzină - oricum reduse în timpul războiului - îşi căută ajutoare în | cartierul negrilor din Los Angeles; datorită descrierii foarte exacte, Molly Shenstone putea uşor reconstitui toate peripeţiile prin care trecea prietena ei: „Twice I made a trip to the darkest negro-section of Los Angeles,

sacrificing two weeks gasoline ration, and picked her up personnaly, but here she is now when she is not off (what, of course, happens the greater part of the week), naturally she has to be treated with the utmost regard, my personal radio [...] is on her bed table, the husband is welcome at any time, I give her my last eggs when she goes home - but any way we are lucky to have her, and it is certainly a relief for me“.[51]

Obligaţia de a trata şi cele mai banale lucruri cu o mână de fier îi uşură Katiei perioada de acomodare în California - aşa cum se întâmpla la fiecare nou început. Oricât să fi fost de mare dorul de Princeton şi de Molly, prezentul îşi cerea drepturile; Vrăjitorul se simţea bine pe ţărmul Pacificului („ceea ce mă linişteşte şi mă bucură[1]'[52]), se simţea bine în casa cu cel mai frumos birou pe care îl avusese vreodată; dar se simţea bine şi datorită noilor şi vechilor prieteni - unii, pe care îi cunoştea încă din perioada petrecută la Sanary, ajunseseră înaintea lor pe acest ţărm, alţii veniseră după ei: „Cu siguranţă vreo două duzini de scriitori, dacă nu mai mulţi“.[53] Din acest grup făceau parte Bruno Walter şi Bruno Frank, fratele Heinrich, din păcate cu soţia, familia Werfel, Fritzi Massary, soţii Feuchtwanger, Horkheimer, Adorno, apoi Hanns Eisler, Arnold Schonberg şi Emst Kfenek. în curând se înfiripă o viaţă mondenă şi la Pacific Palisades, întocmai ca la Munchen, Zurich sau Princeton - mai variată şi fascinantă ca niciodată: „Nici Parisul şi nici Munchenul din jurul anului 1900 nu cunoscuseră o seară cu o atmosferă artistică mai intimă, cu atâta antren şi veselie", notează Thomas Mann.[54]

Katia trecea drept o amfitrioană exemplară organizând impecabil seratele literare, când Vrăjitorul citea

din opera sa. Ea prefera să rămână acasă căci putea regiza totul împiedicând

momente de impas de natura I acelora ce se produceau uneori în alte case unde erau invitaţi. „Am fost deunăzi iarăşi la familia Werfel. Am fost serviţi cu familia Stravinsky, deoarece, după cum ştim, tata ţine foarte mult să aibă relaţii cu muzicienii. El ; [Stravinsky] este un om urât dar deosebit de şarmant - ; fireşte, rus alb în public - şi are o soţie foarte atrăgă- j toare, originală, în discordanţă cu obiceiul locului. Vorbeau amândoi cu multă încântare de cartea ta despre Gide, soţia plângându-se că nu reuşiseră încă să o citească până la capăt deoarece fuseseră mereu rugaţi să o împrumute altora. Să şi-o cumpere şi alţii! - Că în afară de această pereche plăcută a trebuit să o | digerăm şi pe detestabila de Jeritza însoţită de soţul ei 1 atât de louche* este, din păcate, iarăşi o gafă tipică pen- ; tru amfitrionii care derapează tot mai rău“.[55]

Da, da, nu era lipsită de aroganţă doamna Thomas [5] Mann; stilul uzitat în Arcisstraf3e în timpul discuţiilor de la ceai sau de la serate o marcase pentru tot restul vieţii. Dar când agrea pe cineva ştia să fie foarte caldă şi spontană. Mai ales nepoţii, adică fiii lui Michael şi fiicele Elisabethei, erau oricând bineveniţi la bunici. Bunicul, Pielein, îi dădea „ceai de muşeţel"[56] nepotului favorit,
| Frido, când începea să ţipe (ceea ce făcea foarte des), iar bunica, Mielein, pornea de la insolenţele micuţului | pentru a reflecta asupra talentelor ei pedagogice: Frido este „a charming and lovable little boy, but sometimes l he is so terribly naughty, and I really do not know how to s handle him: a child of his age, who does not understand you seems terribly difficult to be brought to reason, and
* Dubios, luş (în franc.) (n. tr.)

my pedagogic talent fails me. I cannot remember how I did with my own children, but as a matter of fact the results were not so very briliant.[1'57]

„Rezultatele [educaţiei mele] nu au fost deosebit de strălucite[11] - Katia Mann dispunea încă din tinereţe de acea însuşire pe care un coleg de branşă foarte respectat al stăpânului casei, şi anume Theodor Fontane, o numea cea mai omenească: autoironia. „Ah, Doamne, momentul când ne-am mutat în acest palat nu a fost foarte inspirat, iar vocile interioare care mă avertizaseră atât de insistent în această primăvară au fost probabil mai bine orientate decât vocea lui Adolf. Dar de-acum catastrofa trebuie să-şi urmeze cursul."[58]

La data când Katia scria aceste cuvinte intrase şi America în război; la Pacific Palisades se duceau discuţii despre cea mai bună strategie la care ar trebui să se recurgă împotriva lui Hitler; Mrs. Mann salutase cu un sentiment de uşurare campania din răsărit, aclamând - în această privinţă de comun acord cu Molly Shenstone - cu entuziasm atacurile aeriene britanice asupra oraşelor germane. Faţă de prietena englezoaică se lansa în adevărate tirade pline de ură împotriva „the Huns" [Hunii] {Huni, nu Fritzi: Katia rămăsese la terminologia din primul război mondial): „The last English raids were really elating, specially for somebody who hates the Huns as I do! You are quite right, the hatred is an absolute necessity in these times. I always think that

people who cannot hate are also unable to Iove, and the pride often expressed here about the total absence of hatred makes me quite crazy".[59]

Acei ce îşi cântăreau cuvintele când venea vorba despre bombardarea oraşelor germane erau de îndată

252

chemaţi la ordine. Prin urmare avea dreptate Annette Kolb care afirma că doamna Katia Mann se străduise de timpuriu să-şi educe copiii în spiritul urii?[60] Nu prea. Katia era implacabilă doar când se referea la acei ce o alungaseră din ţara ei făcând-o să rămână fără patrie - spre deosebire de mama ei care, deşi trecuse prin momente mult mai umilitoare, rămăsese, în probleme ca războiul şi răzbunarea, o adevărată pacifistă. Este impresionantă şi relevantă scrisoarea scrisă de Hedwig Pringsheim Katiei în 1940, din Zurich, după o sărbătorire în familie a unei victorii; „Ah, ah! O vai, o vai! Ce vremuri ne-a fost dat nouă, străbunilor, să mai trăim! Şi iată că eu sunt atât de sfâşiată lăuntric, atât de aiurită, încât nu mă pot alătura bucuriei debordante care i-a cuprins deunăzi pe Golo şi pe drăguţii de amfitrioni, familia Moser. [Probabil cu ocazia debarcării în Norvegia centrală, unde aliaţii reuşiseră să construiască pentru scurt timp un cap de pod]. Golo susţinea de-a dreptul că în seara aceasta toţi oamenii din Zurich vor bea şampanie. [...]. Tu, draga mea, ai bea desigur împreună cu ei, îţi cunosc prea bine atitudinea pătimaşă. Eu însă sunt, după cum am spus, sfâşiată lăuntric. După toate acestea şi în pofida celor întâmplate am, totuşi, un suflet german chiar dacă poţi să-ţi imaginezi că îmi este imposibil să doresc victoria aventurii germane, cu atât mai puţin a Fuhrer-ului - nici măcar o reuşită temporară. Dar cu toate acestea inima mea sângerează când mă gândesc la toate mamele şi soţiile germane, la tinerii zdraveni care sunt mânaţi fără nici un sens într-o moarte terifiantă. Golo spune: «Aşa le trebuie!». Eu însă nu aş putea închina un pahar cu şampanie, aş putea doar să vărs lacrimi: aşa gâscă sentimentală germană am rămas!“[61]

253

Dialogul purtat de la un continent la altul aminteşte de controversele din ArcisstraBe în iarna anului 1916. întocmai ca atunci, Hedwig Pringsheim nu reuşea nici acum să vadă lucrurile altfel decât din perspectiva victimelor. în schimb Katia, care în timpul primului război mondial susţinuse interesele germane, se situa acum în mod necondiţionat de partea Aliaţilor - cu toate consecinţele: „I cannot at least feel sorry for the German people. If punishment has ever been merited so this one. Mr. Churchill said today that the German cities will undergo an ordeal as the world has never known before. That they are smashed now by the very means they thought to be reserved only for them in order to subjugate all peoples on earth, is really a Nemesis, one has the feeling that the divine order about we had so many reasons to dispair in all these years is being restored[11].[62]

Mai târziu, când înfrângerea Germaniei devenise o certitudine, Katia Mann se exprima cu mai multă circumspecţie - poate şi în amintirea mamei ei care

nu îi supravieţuise multă vreme soţului. Ultima ei zi luminoasă fusese 2 septembrie 1940, a 90-a aniversare a lui Alfred Pringsheim, la a cărui sărbătorire fuseseră invitaţi de către prietenii din Zurich. La sfârşitul festivităţii, oaspeţii îmbrăcaţi în smochinguri şi rochii de seară se adunaseră în jurul pianului, iar muzicieni de la orchestra Tonhalle se produseseră cu cvintetul din Idila lui Siegfried a lui Wagner „care a fost interpretat în mod impecabil în prelucrarea lui Fay“.[63]

în luna iunie a anului următor consilierul va muri tot atât de paşnic ca ginerele său, Thomas Mann, la paisprezece ani după aceea. Soţiile vor veghea, fiecare la rândul ei, la Zurich, la căpătâiul câte unui muribund fără
254
să înregistreze momentul decesului. - Dar în timp ce Katia îi supravieţui soţului ei cu mai mult de un sfert de veac, Hedwig Pringsheim muri la un an după Alfred, şi anume la 27 iulie 1942. Cu câteva luni înainte de a muri j începuse să confunde planurile temporale: ziua de azi se îndepărtase în comparaţie cu cea de ieri; una din ultimele scrisori către fiica sa purta semnătura „mama Hedel“[64] - Hedel fiind apelativul ei pe când era fată tânără.

„I lost my mother“, îi scrie Katia la începutul lui august lui Molly Shenstone. „It was a tragedy that she survived my father [...] without anybody she loved near her“.[65] Moartea însingurată a mamei o afecta pe Katia. Ar fi vrut să audă de la prietena ei cuvinte de consolare; aceasta îi vizitase pe bătrânii ei părinţi cu un an înainte, la Zurich, ducându-le mici cadouri şi scriindu-le apoi scrisori amabile. Faptul că aceste cuvinte de îmbărbătare nu sosiră o întrista pe Katia, făcând-o să se simtă nesigură: „You are so much younger than I am and life has quite different problems and aspects in everything which moves or troubles you. I feel a kind of detache- ment.“[66]

Aceste cuvinte ne amintesc de scrisorile în care Katia, internată în septembrie şi octombrie 1920 la sanatoriul din Oberstdorf, se plângea de lipsa de empatie a soţului ei. Dar, întocmai ca atunci, nu îşi permise nici acum, în 1942, să se piardă în lamentări sterile. Spusese ce gândea şi simţea, putându-se dedica de acum înainte, cu un sentiment de eliberare, obligaţiilor impuse de soţ, copii şi nepoţi: „We are without any help in the house for weeks, and the hotel is packed with Klaus, Golo, Erika, Fridolin and Monika, for the meals. Erika
255
does the cooking, Golo is a wonderful dishwasher and gardener, but for the poor housewife who also has the exclusive care of the baby [Frido] there still remains plenty of work and I really hardly get through[11].[67]

O obligaţie după alta. La care se adăuga grija purtată fiilor soldaţi. Klaus, care se înrolase ca voluntar în armata S.U.A. este mobilizat cel dintâi: „Doamne Dumnezeule, ce spaimă, şi nici o bucurie. Dar ce altceva putem face decât să sperăm că totul va merge bine. Nu îmi pot deloc imagina cum arăţi în uniformă, trimite-mi urgent o fotografie[11].[68] Scrisorile către Klaus ne

arată cât de ambivalenţe erau sentimentele Katiei. Pe de o parte se temea de plecarea fiului „în oroarea de dincolo de ocean[1'69] - „oricum ar fi, mamele au o soartă amară![11] - dar pe de altă parte se simţea recunoscătoare ştiind că la armată Klaus nu era expus pericolului de a lua droguri. I se adresa cu „eroule"[70], în maniera ei tipică de a împleti aprobarea cu distanţarea - în orice caz, cât timp situaţia nu devenea critică. în schimb Thomas Mann salutase de la bun început şi fără nici o rezervă hotărârea fiului său cel mai mare fiind mândru de cariera rapidă făcută de Klaus. „Este destul de nostim că visul suprem al Vrăjitorului pare să fie să te vadă în uniformă de locotenent[11], îi scrie mama în aprilie 1943 - nu fără a atrage atenţia şi asupra dedesubturilor satisfacţiei tatălui: „Un rol important îl joacă faptul că pe Ag [Agnes Meyer, care nu avusese niciodată o părere prea bună despre Klaus] o va agasa grozav acest lucru[11].[71]

Dar nu numai Klaus, ci şi Golo şi Erika se prezentaseră ca voluntari, iar în decursul războiului chiar şi Michael ajunse să fie ameninţat cu încorporarea. „I have never expected to have three children in uniform, but

this is, of course, only normal and as it should be“.[72]

în decembrie 1943 soseşte la Pacific Palisades vestea că Klaus este trimis definitiv în Europa. în felul acesta Katia avea doi copii în zona teatrului de război. „Oare vei beneficia vreodată de permisie ca să vii acasă?[11], îi scrie fiului ei în luna martie a anului următor, „îmi dau seama că deocamdată nici nu ne putem gândi la aşa ceva, iar eu, o sărmană Niobe, trebuie să am răbdare - iată că deja sunt tous les deux, în curând poate tous les trois şi tous les quatres“.[73]*

Pentru a-şi obiectiva sentimentele, Katia recurgea în această perioadă cu predilecţie la imaginea figurii mitice greceşti Niobe, care îşi pierduse copiii: „Că acum [...] voi avea în curând trei copii overseas** este într-adevăr cam mult pentru sărmana bătrână Niobe[11].[74] Nu crezuse niciodată că va ajunge într-o bună zi „mama unor soldaţi americani[11]. „I certainly donot object to it, and it is not because I am now, as so many millions of other women, personally affected, it certainly also is not because I have the slightest doubts about Germany’s final defeat [...] but first the costs will be terribly high - nobody can tell what the monsters will do before being annihilated - and second the problems after victory seem so compli- cated, so nearly insolulable, that is is difficult to look with some cheerfulness towards the future[11].[75]

îngrijorarea crescândă provocată de copiii soldaţi, pe de o parte; temerile permanente legate de productivitatea şi condiţiile de lucru ale lui pater familias, pe de altă parte; după câteva ezitări, Thomas Mann atacase, în

*... amândoi, în curând poate toţi trei şi toţi patru (Aluzie la romanul Muntele magic) (în franc.) (n. tr.)

** Dincolo de ocean (în engl.) (n. tr.)

martie 1943, cu hotărâre, vechea legendă despre Faust; dar din punctul de

vedere al Katiei trebuia să-şi întrerupă mult prea des munca pentru a îndeplini diferite obligaţii care se bucurau rareori de aprobarea ei, mai ales când era vorba despre compilarea unor teme tradiţionale sau despre luări de atitudine politică „uşuratice[11]: „Nu am fost deloc fericită de lucrarea [The Problem of Humanity In Our Time*] pe care am stenografiat-o mai întâi iar apoi am transcris-o de două ori; mă simţeam deja ca o contesă Tolstoi; şi unde mai pui că [eseul] are, fireşte, dimensiunile a două conferinţe normale, deci va trebui scurtat în mod corespunzător, [...], mi s-a părut, parţial, puţin cam răsuflat şi inutil".[76]

Ei bine, repetiţia generală în prezenţa lui Bruno şi Liesl Frank se bucură de aprobare, dar Mrs. Thomas Mann nu era totuşi convinsă de valoarea lucrării. Texte vechi, încropite pentru organizaţia femeilor iudaice Hadassah din Los Angeles, unde pot fi considerate acceptabile: „Conferinţa va fi ţinută, parţial, la 13 septembrie pentru evreime, cu o inserţie iudaică la care organizaţia nu a vrut în ruptul capului să renunţe şi din cauza căreia tata s-a enervat aşa de îngrozitor încât îţi poţi face griji pentru sănătatea sa. Uneori omul ăsta nu este deloc echilibrat."[77]

Katia detesta conglomeratele alcătuite din mai multe fragmente eseistice disparate; ar fi dorit exploatarea în continuare a filonului narativ - chiar dacă era de părere că nu este neapărat necesar să ia din nou naştere o „tetralogie" ca în cazul lui Joseph.

Pe cât ar fi fost de intens schimbul de păreri pe marginea problemelor care vizau activitatea literară a

* Problema umanităţii în epoca noastră (în engl.) (n. tr.)

Vrăjitorului şi pe cât de sincer şi-ar fi exprimat Katia punctele de vedere - când era vorba despre evenimente din viaţa particulară îl informa pe soţul ei doar dacă era convinsă că sfera lui de preocupări nu va fi dis- turbată. în timp ce ea personal cunoştea aproape toate problemele copiilor, el afla despre extrem de puţine. Katia nu-i povesti nimic despre relaţia de dragoste dintre Erika şi Bruno Walter, care se întinse pe ani de zile fiind - cel puţin din partea ei - foarte pasională (şi cunoscută de multă vreme şi celorlalţi fraţi) - nimic despre amorurile fiicei mai mari cu „obiectul nepotrivit"[78] căruia Erika „îi dăruise inima". Ea personal nu agrea câtuşi de puţin legătura: „Nu mă pot aştepta pe termen lung la nimic bun de la această relaţie care pentru mine reprezintă o eroare tot atât de mare ca o căsătorie între
o fiică şi propriul ei tată. [...]. Nu aş vrea să mai am şi alţi gineri din generaţia mea, unul* îmi este perfect suficient".[79]

Ce altceva poţi face în asemenea situaţie decât să speri că timpul va aduce vindecarea? Dar aşa ceva era uşor de spus; ca de obicei în cazul Katiei, după reflexia filozofică urma o izbucnire dramatică: „Doamne Dumnezeule, cum poate o femeie să fie îndrăgostită de bătrânul ăsta mincinos!", îi scria lui Klaus. „După cum ştiu de la tine, elementul figurativ nu este ieşit din comun şi totul ar trebui să fie mai degrabă platonic."[80]

în adâncul sufletului mama era convinsă că nu se va alege nimic de această legătură - nici măcar după moartea soţiei lui Walter. îl cunoştea prea

bine pe vechiul prieten şi ştia că „nu va risca, în mod cert, [...] este, în fond, un fricos". Dar indiferent de ceea ce urma să se

* Se referă la Giuseppe Antonio Borgese, soţul Elisabethei (n. tr.)

259

întâmple, un lucru trebuia neapărat avut în vedere: „Vrăjitorul [...]. habar nu are de toată povestea şi Doamne fereşte să afle ceva[11].[81]

O situaţie foarte ciudată: doi oameni bătrâni convieţuiau sub acelaşi acoperiş şi păstrau tăcerea când erau în joc intimităţi de-ale familiei. De neimaginat ca îngrijorările şi incertitudinile împărtăşite fără perdea fiului Klaus să fie pomenite şi în discuţiile cu soţul. Vrăjitorul trebuia cruţat.

Dar acesta avea nevoie şi de stimulente şi de un schimb viu de idei - iar de aşa ceva ducea din ce în ce mai mult lipsă, mai ales din cauza războiului. „Una din condiţiile de a savura frumuseţile cam monotone şi artificiale de pe aici“, îi scria Katia încă în vara anului 1942 lui Erich von Kahler, „este să facem cel puţin o dată pe an o călătorie în ţinuturile răsăritene şi să fim vizitaţi de prietenii noştri; căci dacă trebuie să rămâi pe termen nelimitat şi fără întrerupere ţintuit aici pe loc începi să te simţi ca Ovidiu în exil la Marea Neagră".[82]

Casa nefastă din Pacific Palisades - transfigurată şi idealizată de-abia mult mai târziu, după întoarcerea definitivă în Elveţia - „colivia de aur“[83] avea o amplasare paradiziacă, dar era foarte izolată, neavând vecini mai apropiaţi, ca la Princeton, doar natură pură lipsită de oameni. Şi, în primul rând, se dovedea a fi mult prea mare pentru doi oameni bătrâni şi însinguraţi. Chiar şi Vrăjitorul părea uneori resemnat: ce rost aveau „living room“-ul uriaş şi numeroasele camere pentru copii? De fapt, pentru cine? Viaţa mondenă se va restrânge, nici copiii nu o să mai apară. Katia îşi exprima mai drastic supărarea cauzată de singurătatea în doi, punând în scrisorile către copii un „Pfui!“ în paranteză după expresia „singurătate în doi“.

260

Nici întrunirile de seară, la care veneau mereu aceiaşi oameni, nu mai aveau de mult strălucirea de altădată. Dispoziţia generală era adeseori tristă, uneori chiar macabră: „Am avut parte de o festivitate cam melancolică [la a 68-a aniversare a lui Thomas Mann], cu familia Frank şi Heinerle, deşi Nelly a fost cât se poate de decentă şi a avut şi amabilitatea să aducă o splendidă friptură de viţel şi un kilogram de slănină (probabil s-a înhăitat cu un măcelar), aşa că totul s-a desfăşurat într-o atmosferă plină de demnitate[1]'.[84]

Nelly Kroger - numită şi după ce ajunsese doamna Heinrich Mann tot „târfa"[85] - era o adevărată resuscitare a doamnei Stohr*: lipsită de tact şi ordinară, fiind şi la Pacific Palisades o temă inepuizabilă de discuţie, iar pentru Erika - nepoata ei atât de pătrunsă de sentimentul familiei - obiectul a tot felul de conspiraţii temerare; dacă Heinrich, un om atât de citadin, dorea să se întoarcă în răsărit, unde ar avea mai multe şanse să câştige câţiva dolari cu o activitate ocazională de ziarist, „curva beţivă[1186] ar trebui să facă un popas la New York, iar bătrânul Heinerle să profite de perioada în care este văduv de paie pentru a se reface în vila fratelui său. - | Şi, într-adevăr, în „sanatoriul[11] agreabil al cumnatei Heinrich se întremă foarte bine, dar

despărţirea mult sperată de Nelly rămase o himeră: „infernul[11] - aşa era I numită în casa Thomas Mann viaţa familială a lui Heinrich - se dezlănţui din nou.

lată de ce din punctul de vedere al Katiei sinuciderea soţiei lui Heinrich, în decembrie 1944, însemna o uşurare nu numai pentru familie ci â la longue**şi pen

---

* Personaj din romanul Muntele Magic (n. tr.)

** Pe termen lung (în franc.) (n. tr.)

tru „bietul şi bătrânul unchi[11]. Bineînţeles că deocamdată acesta se simţea foarte însingurat, iar „când, vorbind deunăzi cu el la telefon şi interesându-mă ce mai este nou pe la ei, mi-a răspuns cu o voce calmă şi înceată: «Din păcate nimic bun, Nelly tocmai a murit», pentru mine a fost totuşi un adevărat şoc.“[87] Ce o să se aleagă acum de văduv - iată o problemă foarte serioasă. „Nu-l putem în nici un caz lăsa singur în locuinţa sa. [...]. îl vom lua pentru câtva timp la noi [...] şi trebuie [fireşte] să facem faţă la toate.[11]

Doamna Thomas Mann era din nou solicitată, trebuia din nou să-şi facă datoria faţă de familie, indiferent cât de greu i-ar fi venit. „Viaţa ne mai joacă şi feste, dar ştiu că până acum - bat în lemn! - ne-a mers nemeritat de bine şi că trebuie să-i mulţumim lui Dumnezeu dacă lucrurile vor merge în continuare aşa.“[88]

Era necesar să se întreprindă imediat ceva, fără multă vorbărie. Katia ştia ce are de făcut în momente de criză. (Cu ani mai târziu, când muri Giuseppe Antonio Borgese, luă imediat după primirea veştii primul tren de la Zurich la Florenţa, în timp ce Thomas Mann nu se urni de la biroul său, scrise o scrisoare de condoleanţe şi se plânse în jurnal că rămăsese singur în toiul activităţii creatoare fiind expus la tot felul de apeluri telefonice inoportune.)

Mrs. Mann intră deci în acţiune, se urcă în automobil, se ocupă de cumnatul de 75 de ani - „căci acum doar pe mine mă mai are[11] - şi o porni din nou în căutarea unei locuinţe, o misiune pe care Heinrich nu i-o făcea deloc uşoară din cauza unor „emoţii ciudate[11]. „Când i-am telefonat că am găsit un dormitor frumos şi un living mare şi confortabil, în plus toate dependinţele m-a întrebat cu o

voce severă: «Dar masa unde o voi lua?». Chiar dacă pedanteria demodată a „unchiului[11] o ducea uneori la exasperare, Katia ţinea totuşi la Heinrich putând fi satisfăcută de rezultatele solicitudinii ei. „Bunul nostru Heinerle [...], de la moartea nefericitei tinde fără doar şi poate spre un embonpoint* tihnit încercând să-şi savureze în linişte bătrâneţile.[1190]

Katia şi Heinrich - aproape o idilă privată şi plină de seninătate în vâltoarea unui război care se apropia vertiginos de sfârşit: „între timp ne ameninţă amurgul zeilor. Nu reuşesc să înţeleg cum de aceşti ticăloşi pot continua un război pierdut din toate punctele de vedere şi cum de poporul acesta lipsit de Dumnezeu este în stare să dea ascultare până în ultima clipă conducerii pe care el însuşi şi-a ales-o.[1,91]

Katia nu relatează nici despre festivităţile oficiale prilejuite de capitularea Germaniei şi nici despre propriile ei sentimente în ziua respectivă. în jurnalul lui Thomas Mann citim doar: „Seara şampanie franţuzească pentru a sărbători VE-day[11].[92]**

în rest reflexiile sunt mai degrabă resemnate şi rezervate: „Să fie [...] aceasta o zi foarte solemnă? Eu personal nu mă simt într-o dispoziţie deosebit de euforică.[1193] Nici Katia nu îşi prea făcea iluzii în legătură cu viitorul. Este adevărat că Germania fusese învinsă, dar oare ce va urma? Cum să fie normalizat un „popor absolut descreierat[11]?[94] Dar America? „Un continent distructiv, după cum Europa este un continent distrus[11].[95] Starea jalnică a „casei copiilor[11], din Herzogpark, despre

r- - - -

* Bunăstare, prosperitate (în franc.) (n. tr.)

** VE = Victory in Europe (Victorie în Europa)
I VE-day = Ziua victoriei în Europa (în engl.) (n. tr.)

care relata Klaus, simboliza pentru Katia lipsa unei patrii. Oare unde să se mai simtă acasă?

La sfârşitul războiului doamna Thomas Mann avea o senzaţie de oboseală şi melancolie. California însemna pentru ea din ce în ce mai puţin - întocmai ca fosta patrie. Important rămânea doar estul Americii, ţinutul dintre New York şi Princeton: „I am a little homesick for good old Princeton, not for unfortunate Europe, which exists no longer. [...]. I am too old and have seen too much to be able of any further hopeful elan.[1,96]

Pe patrioţii germani din America îi detesta de mult. Katia se situa în mod consecvent pe poziţiile afişate de Erika într-un duel epistolar - publicat în revista AUFBAU

- cu „mizerabilul şi infamul"[97] de Cari Zuckmayer. (Iarăşi o declaraţie dictată de o pornire momentană pătimaşă, pe care autoarea o relativiză mai târziu.) Era imposibilă o reconciliere cu Germania. Imposibilă o comunitate de idei cu naţionalismul emigranţilor şi manifestările multor „indivizi" de stânga - aceasta era deviza în 1944. „Cu cât sfârşitul războiului este mai aproape" - îi scrie Katia lui Klaus în mai 1944 - „cu atât mai agitaţi devin toţi ăştia fără să-şi dea câtuşi de puţin seama că tocmai fiindcă se simt în primul rând şi exclusiv germani, după cum afirmă cu mândrie, ar trebui să tacă, deoarece nu în această calitate au fost primiţi aici; nu s-a mai întâmplat niciodată ca aparţinătorii naţiunii contra căreia se duce cel mai sângeros război din toate câte au existat până acum să poată face pe grozavii în asemenea hal şi în mod oficial în timp ce luptele sunt în desfăşurare".[98]

Nu mai rămâneau decât vechii prieteni, liberalii integri situaţi între fronturi; dar tocmai mulţi dintre aceştia se săvârşiră din viaţă în perioada din preajma sfârşitului

: războiului sau părăsiră California. Mai ales moartea neaşteptată a lui Bruno

Frank, în iunie 1945, fusese un şoc: „Ne va lipsi foarte, foarte mult şi nici o nouă priete-
I nie nu o va putea înlocui pe cea faţă de el.“" Curând după aceea muri şi Franz Werfel. Leonhard Frank, care fusese un prieten plin de înţelegere în timpul redactării romanului Doktor Faustus se mută în răsărit după ce se pripăşise „la Mamon-ul filmului[1'100]. „Noi doi, bătrânii, ducem o viaţă foarte liniştită şi monotonă, ca doi copaci ; destul de desfrunziţi".[101] în ciuda resemnării, subtilităţile
I retorice, atât de agreate, din scrisorile Katiei ne arată cât de strălucită era încă inteligenţa ei: „Sunt obosită din cauza vieţii, nu de viaţă. Dar probabil că, în fond, şi una şi alta."[102]

în orice caz, mult aşteptatul an al păcii, 1945, nu este ; deloc frumos. Nici măcar de ziua de naştere a Katiei nu i: îşi amintise nimeni; „dragii de Frank"[103] nu mai erau aici, iar Thomas Mann uitase pur şi simplu de aniversare deoarece nici unul dintre copii nu îi amintise de ea: „Că Vrăjitorul a uitat complet [de ziua de naştere] [...] şi nu m-a felicitat cu nici un cuvânt a fost totuşi cam urât."

Tristeţea domnea peste tot. O serie de articole de consum necesare vieţii de zi cu zi dispăruseră din prăvălii, deşi existaseră încă în timpul războiului. Un nou | motiv de nemulţumire pentru gospodina „mult prea tributară"[104] obligaţiilor cotidiene concrete: „Unt nu este, ouă nu sunt, ulei nu este. Nu găseşti meşteşugari, nu poţi face reparaţii, din prăvălii au dispărut vânzătorii", în schimb noaptea îi vezi zăcând pe străzi pe soldaţii lăsaţi , la vatră. „Este o ruşine, un scandal şi face imperios necesară introducerea economiei planificate contra căreia cei de aici luptă cu atâta înverşunare."[105]
265

în asemenea împrejurări este uşor de înţeles din ce cauză Katia lansă teze aproape revoluţionare, mai ales în prima perioadă postbelică, văzând că „detestata Free Enterprise* îşi ridică din păcate iar capul, provocând peste tot stagnare"[106] - o atitudine asemănătoare celei susţinute (spre consternarea lui Agnes Meyer) cu doi ani în urmă de soţul ei în conferinţele şi eseurile despre libertate şi democraţie.

După moartea lui Roosevelt, Statele Unite nu mai erau aceeaşi Americă de a cărei cetăţenie Katia şi Tho- mas Mann fuseseră odinioară mândri: „Ah, între timp s-a abătut asupra noastră marea nenorocire că l-am pierdut pe al nostru de neînlocuit F.D.R. [Franklin Delano Roosevelt]" îi scrie Katia în aprilie 1945 lui Klaus. „Mare păcat, într-adevăr, că nu a mai apucat sfârşitul [războiului]. [...]. Consecinţele sunt imprevizibile."[107]

Soţii Mann nu se mai simţeau bine în ţara marcată de anticomunismul brutal al unui Joseph McCarthy, „care le refuza cartea verde chiar şi unor savanţi cu totul apolitici când voiau să participe la congresele din străinătate, cu justificarea că acesta este un privilegiu la care nu pot avea pretenţie"[108] - şi anume erau în acest moment de două ori mai sensibili deoarece ideile sumbre asupra „orbirii îngrozitoare a omenirii"[109], evidente mai ales în America, mergeau mână în mână cu griji personale, potenţându-se reciproc.

Cât de strălucită fusese - în iunie 1945, cu ocazia aniversării a 70 de ani -

„călătoria triumfală"[110] a Vrăjitorului la Washington şi New York! Făcuse cu uşurinţă faţă tuturor eforturilor, Check-up [controlul] impecabil! Dar în toamna care urmă: scădere rapidă în greutate,
* Iniţiativa liberă (în engl.) (n. tr.)
266
; inapetenţă, dispoziţie proastă; tata este slab şi depresiv, | îi scria Katia lui Klaus; dar poate că aceste evoluţii sunt totuşi generate doar de „diverse împrejurări, cum ar fi ;; mersul evenimentelor din cauza cărora [...] se ener- : vează mereu, romanul care îl solicită în mod special [...].[1,111] Deodată apărură însă şi semne alarmante: tuşea iritativă renitentă (în sine, ceva obişnuit la un fumător
I pasionat) nu voia nicidecum să cedeze, simptomele ij gripale păreau să indice existenţa unui focar „inflama- : tor“, dr. Rosenthal diagnostică pe baza unei radiografii o ; „pată[11] suspectă - pe scurt, se profila ameninţarea unei boli periculoase. Neliniştea Katiei se transformă în în-
Igrijorare profundă. Dar, ca de atâtea ori în momente cri- | tice, ea acţionă cu înţelepciune şi în mod judicios.
în căutarea unor sfătuitori demni de încredere, gân- | dul o duse la Martin Gumpert, vechiul prieten şi confi- | dent din perioada petrecută pe coasta de răsărit, care era medic şi camarad al copiilor ei - fiind ataşat mai ales Ide Erika prin relaţii marcate de afecţiune şi harţă, pasiune şi ură pentru Strindberg. La 5 aprilie Katia îi
I descrise în mod amănunţit evoluţia bolii şi îi ceru aju- | torul: „Dragă Martin [...], având în vedere că nu avem | aici nici un prieten adevărat şi cu atât mai puţin un medic competent şi că nu pot în nici un caz să îmi asum
i eu singură răspunderea pentru paşii următori, mă adresez dumitale cu toată încrederea. [...]. Tommy s-a | îmbolnăvit la 3 martie de gripă: febră uşoară, la început | doar 100, dar după aceea a depăşit 103, nu a reacţionat deloc la penicilină; peste o săptămână simptomele au dispărut aparent dar au revenit după două zile, au • dispărut din nou pentru o zi şi de atunci, adică de o lună, merge tot aşa; am tot mai mult impresia că această
267
stare febrilă s-a instalat cu mult înainte, şi anume îmi amintesc că în ultima jumătate de an m-am mirat de mai multe ori - când îi spuneam lui Tommy noapte bună - că este atât de fierbinte; dar el declara de fiecare dată că este doar înfierbântat din cauza lecturii încordate; şi, deoarece nu obişnuieşte să aibă temperatură, nu am fost îngrijorată. De curând i-am făcut o a doua radiografie pulmonară [...]; dr. Rosenthal a declarat imediat că vede foarte clar un infiltrat în lobul drept inferior, insistând să fie urgent consultat un specialist, [...]; părerea acestuia a coincis întru totul cu a lui. Astăzi a avut loc un consiliu iar după părerea medicilor nu poate fi vorba decât de un proces tuberculos - aceasta fiind, fireşte, ipoteza cea mai fericită - sau despre o tumoare. [...]. în caz că ipoteza tumorală se confirmă - specialistul o consideră foarte probabilă - singura şansă de salvare ar fi o intervenţie chirurgicală; având în vedere vârsta lui Tommy, această şansă nu ar fi mare, deşi el pare să fie încă rezistent, iar cordul funcţionează foarte bine. îţi poţi

imagina cât sunt de derutată şi agitată. Cred că în caz de operaţie ar trebui să plecăm la New York unde se găsesc cu siguranţă cei mai buni specialişti. Ce părere ai despre Nissen? [...]. Aş dori neapărat să-ţi aflu părerea după ce te consulţi eventual şi cu colegii de acolo. Te rog, dragă Martin, telefonează-mi sâmbătă pe la 7.30 ora voastră (la noi va fi 4.30), este o oră la care Tommy doarme. [...]. Starea sa generală este de aşa natură încât îi permite să întreprindă călătoria la New York.“

Recomandarea medicilor consultaţi de Gumpert era lipsită de echivoc: internarea imediată a pacientului într-un spital ai cărui chirurgi ar putea face intervenţia în caz că

diagnosticul malign s-ar confirma. Căci dacă tumoarea este malignă, singura posibilitate de salvare rămâne . intervenţia operatorie. în caz contrar moartea va surveni în decurs de unul sau maximum doi ani. Spitalele cele mai indicate: New York sau Chicago, unde lucrează cei mai buni chirurgi - la New York Rudolf Nissen, un elev al lui Sauerbruch, emigrat mai întâi de la Berlin la Instanbul, iar de acolo la Boston, în prezent profesor la ’ Long Island College of Medicine. De acelaşi calibru ca el, dar poate de preferat ca ftiziolog lui Nissen (care era mai renumit), ar fi W. E. Adams din Chicago, care fusese, şi el, la specializare la Sauerbruch, la spitalul Charite, între 1935 şi 1937, cu ocazia unui an sabatic.

Presupunem că Gumpert pleda pentru Chicago poate şi fiindcă ştia că acolo locuia Medi, care îşi putea vizita tatăl la spital fără a trezi suspiciuni şi îi putea fi de ajutor mamei în zilele critice. Un lucru era sigur pentru Katia de la bun început: Thomas Mann nu trebuia să afle în nici un caz adevărul despre starea sa. Aşa încât insistă ca atât familia cât şi personalul de la clinică să păstreze cu stricteţe tăcerea, ştiind prea bine că Vrăjitorul ar fi depus armele dacă ar fi auzit cuvântul „cancer". Prin urmare: nici o aluzie în prezenţa pacientului, nici o informaţie strecurată în presă. Mrs. Mann era iarăşi „the dragon of the gate" [cerberul de la uşă] în sensul lui Agnes Meyer. Datorită vigilenţei ei ferme Thomas Mann a supravieţuit, şi anume un deceniu întreg, adică mult mai mult decât prognozează statisticile pentru cazuri similare. Katia se linişti în oarecare măsură după luarea [deciziei: „S-ar putea", îi scria lui Klaus, „ca impresionată de verdictul unui specialist de aici, abominabil de prag

matic şi lipsit de inimă - care m-a pus de fapt în faţa unei alternative: ori o operaţie aproape lipsită de şanse de reuşită, ori o boală lungă, chinuitoare, în continuă agravare - să fi dat în mod exagerat frâu liber disperării mele, căci eram, fireşte, disperată. Acum, însă, mi se pare [...] că situaţia nu este chiar atât de îngrozitoare. - în primul rând, starea Vrăjitorului poate avea şi o altă cauză, nemalignă; în al doilea rând, chiar şi în acest caz nefericit, o operaţie efectuată de către o somitate de prim rang şi într-un stadiu incipient, poate să fie urmată de o evoluţie întru totul pozitivă. [...]. [De aceea] ne-am decis, după o matură chibzuinţă, să plecăm mâine dimineaţa la Chicago.[1,112] „Draga de Medi“ a aranjat totul şi putem fi siguri că Vrăjitorul va fi tratat cu cea mai

mare grijă şi solicitudine. Klaus să-şi comunice de fiecare dată noua adresă, ca să poată fi ţinut la curent până în clipa când nu vor mai exista motive de îngrijorare. „Să dea Dumnezeu ca acest moment să vină cât mai curând - dacă totul merge bine. Vrăjitorul pare foarte liniştit, de o manieră resemnată care mă înspăimântă puţin - este amabil şi răbdător.[11]

Ca de obicei în momente de grea încercare, doamna Thomas Mann era stăpână pe situaţie cumpănind cu circumspecţie toate eventualităţile; fiica cea mai mare ajunsese iar pe planul al doilea, fiind, ce-i drept, indispensabilă, dar prea dominată de dispoziţia afectivă momentană şi prea pesimistă. „Dragul meu[11], îi scrie Erika fratelui Aissi [Klaus]; chiar dacă Mielein crede că şocul de a ne vedea pe amândoi poate fi prea puternic pentru Vrăjitor, deci că este de preferat ca tu să nu i te arăţi deocamdată, ar fi bine să fii totuşi prezent aici - atât pentru cazul unui deznodământ fericit cât şi pentru
270
cel al unuia nefericit. Mi-ar plăcea să călătorim împreună; totul ar fi mai suportabil. But then - dacă mă acceptă nu pot aştepta. Lui Golo i-am comunicat părerea mea şi l-am sfătuit să vină. El aşteaptă o telegramă de la Medi; de conţinutul acesteia depinde hotărârea pe care o va lua. Mă tem că este prea optimist - sau se preface că este.“[113]

Interesul întregii familii se îndrepta din nou spre tatăl aflat în pericol - un om grav bolnav despre a cărui stare Katia îl informa, din trenul care îi ducea la Chicago, pe Alfred Neumann. întocmai ca în 1935 simţea nevoia să- şi verse amarul în faţa unui prieten care îi fusese atât ei cât şi Vrăjitorului cel mai devotat dintre devotaţi: „[El] plângea când ştia că sunt în pericol", scria Thomas Mann după moartea lui Neumann. Cât de adevărat! Probabil că pe vechiul prieten îl vor fi podidit lacrimile citind scrisoarea Katiei: „Dragă Alfred, îţi scriu câteva rânduri ştiind cât de mult te gândeşti la noi. Tommy stă întins pe banchetă şi doarme liniştit; până acum se simte exact atât de bine cât este posibil în situaţia de faţă. Plecarea a fost aproape insuportabilă. Când am văzut cum l-au luat, palid şi bolnav, cu ambulanţa, când am văzut expresia de resemnare lipsită de orice speranţă întipărită pe faţa sa, în plus servitoarea care plângea în hohote şi [câinele] profund întristat, am depus un efort supraomenesc ca să-mi păstrez cumpătul. Dar în tren totul a mers mai bine. Mai întâi s-a enervat fiindcă locurile rezervate nu erau prea bune, ceea ce înseamnă totuşi o reacţie sănătoasă; apoi ne-am aranjat cât mai comod în compartimentul nostru, iar ziua de ieri a fost, până la urmă, cea mai bună din ultimele săptămâni."[115]
271

Deci se deciseseră pentru Chicago şi Billing’s Hos- pital, nu pentru New York. Oare decizia luată era cea bună? în ultima clipă, doctorul Klopstock îi deconsiliase să meargă la Adams, un „chirurg mediocru". Ar fi încă timp suficient pentru o altă alegere; să mai aştepte o zi, pentru Dumnezeu! O scrisoare mai amănunţită îi aştepta la Medi.

Dar Katia nu se abătu de la hotărârea luată - şi se dovedi că avusese

dreptate. Dr. Adams era un chirurg strălucit, operaţia se desfăşură fără nici o complicaţie; din când în când aveau chiar posibilitatea să vorbească germana la spital. Internistul, dr. Bloch, originar din Numberg, locuise în aceeaşi casă cu Ida Herz - Thomas- Manniadă la secţia de terapie intensivă, motiv de a abate atenţia pacientului care nu află nici în continuare ce pericol îl ameninţase. Nimic nu pledează pentru ipoteza că ar fi cunoscut adevărul, reuşind să disimuleze totul. în realitate, nu ar fi scris niciodată cartea plină de seninătate Die Entstehung des Doktor Faustus (Geneza doctorului Faustus) dacă ar fi fost informat asupra diagnosticului (carcinom epidermoid localizat în apropierea hilului). Ferm convins că doar „cartea" îl îmbolnăvise, Thomas Mann se întoarse, după depăşirea momentului de criză, la activitatea sa, însufleţit de un nou elan.

„General conditions of patient absolutely unaware of seriousness very good"[116]: cablograma Katiei îşi păstra actualitatea chiar şi după „most elegant operation" [cea mai elegantă operaţie]. Vrăjitorul reveni la el acasă. Sofaua îl ademenea să schiţeze următorul capitol; privind pe ferestrele mari, Thomas Mann se delecta la vederea culorilor şi luminilor care mijeau printre lămâi:

„Grădina şi panorama [sunt] paradiziace[1'117] - rămânând însă într-o privinţă incorigibil, în ciuda avertismentelor doctorului Rosenthal, şi anume continuă să fumeze: „Doar câteva ţigarete pe zi.“[118]

Katia, o nefumătoare convinsă, îl lăsa pe soţul ei să procedeze cum doreşte. în timp ce, după o scurtă întrerupere, el era în stare să depună din nou o activitate concentrată la masa de scris, ea avea, ca de obicei, „a lot of futile little duties[11119] de rezolvat (futile: un cuvânt cheie în corespondenţa Katiei). „Greatest man’s great woman“[120]* era din nou ameninţată să se piardă în noianul multiplelor obligaţii, lată de ce se simţea fericită când o mai vizita câte un nepot şi - în ciuda grijilor care o copleşeau - regreta de fiecare dată plecarea copiilor: „Nepoţii [...] au plecat. [...]. Am avut mult de lucru, nu contest, dar m-a uns totuşi la inimă.[11121] în rest: „Căpşorul plin până la refuz[11] cu tot felul de probleme: boala Vrăjitorului! îngrijirea acordată cumnatului! Soţul lui Medi, care, după părerea mamei, îşi suprasolicita mereu soţia! Şi, în fine, relaţia, care nu se mai sfârşea, dintre Erika şi Bruno Walter: „Multe griji mai pot avea!“[122] Multe griji şi o mare tristeţe. La 22 mai 1949 - anticipăm - Katia primi, la Stockholm, vestea aşteptată de ani de zile cu teamă, că fiul ei cel mai mare s-a sinucis. Cât de ataşată fusese de acest fiu, cât de bucuroasă de aparenta renunţare la droguri în perioada petrecută la armată („războiul i-a făcut tot atât de bine lui Klaus ca odinioară răposatului Hindenburg[11123]); cât de mult regretase dispariţia revistei sale DECISION: „Mă răfuiesc cu Dumnezeu fiindcă nu a manifestat mai multă bunăvoinţă, de care ar fi fost mare nevoie.[11124] Cât de mult o

* Soţia măreaţă a celui mai măreţ om (în engl.) (n. tr.)

revoltaseră, în 1948, comentariile de presă pe marginea tentativei de

sinucidere a lui Klaus: „Este, firește, o barbarie ca o asemenea tentativă să fie imediat disecată cu lux de amănunte în presă, căci așa ceva nu privește pe nimeni. Iar acest tip de publicity îngreunează, bineînțeles, reintegarea în viață a celui vizat."[125] O reintegrare care nu mai fusese posibilă pe termen lung pentru Klaus Heinrich Mann.

Katia păstră tăcerea asupra despărțirii definitive de fiul ei. Lamentările patetice nu erau relevante pentru ea. „Compasiunea mea profundă pentru inima de mamă și pentru E[rika]. Nu ar fi avut dreptul să le facă așa ceva“[126] - Katia nu ar fi scris niciodată aceste cuvinte notate de Thomas Mann; nu știa ce înseamnă sentimentalismul, în schimb știa cu atât mai bine ce înseamnă disperarea, mila și simțul datoriei. Katia nu plecă la înmormântarea fiului ei, care avu loc la Cannes, ci rămase alături de soț, continuând, împreună cu el, turneul de conferințe prin Peninsula Scandinavă. După reîntoarcerea la San Remo Drive își reluă, firește, obligațiile cotidiene dintre care făcea parte în primul rând îngrijirea cumnatului Heinrich; îl vizita zilnic ajutându-l cu vorba și cu fapta. Având în vedere vârsta și starea precară a sănătății sale era oare cazul să accepte propunerea Republicii Democrate Germane de a deveni președintele noii Academii de Arte? L-ar aștepta o vilă, un automobil cu șofer, serviciu impecabil, faimă și apreciere. Dar era oare încă în stare să facă față solicitărilor? Heinrich ezita. Un membru al familiei Mann ca succesor al lui Max Liebermann: iată o ofertă foarte onorantă. Cu toate acestea Katia nu voia să-l influențeze în nici un sens. Cumnatul trebuia să ia el singur o hotărâre. în cele din

urmă Heinrich decise să rămână în California, iar Katia se îngriji ca banii de călătorie expediați de R.D.G. să fie returnați.

Heinrich Mann muri la 12 martie 1950; decesul, la care se așteptau cu toții de mult, surveni totuși pe neașteptate: „Moartea sa ne-a luat prin surprindere; se simțea destul de bine și punea în discuție până și ideea unei mutări la Berlin (chiar dacă ipoteza aceasta mă neliniștea, în fond). [...]. Cu două zile înainte de moartea sa îl vizitasem împreună cu Tommy ceea ce i-a făcut mare bucurie; am stat de povești cu multă animație [...] insista să-și serbeze ziua de naștere, din 27, la noi acasă, împreună cu Golo pe care îl ruga să-și ia neapărat o zi liberă de la colegiul său.“[127] în seara zilei de 10 fusese foarte bine dispus și se culcase de-abia la unsprezece și jumătate deoarece ținuse să mai asculte o simfonie de Ceaikovski. „Infirmiera îl găsi însă în dimineața următoare în pat, în stare de inconștiență totală și, în ciuda eforturilor medicilor, nu se mai trezi din comă iar seara, la unsprezece și jumătate și-a dat sufletul. Nici nu i-am fi putut dori un sfârșit mai lin, și a fost probabil o fericire că nu s-a mai lansat în aventura berlineză. - Dar este totuși [...] foarte trist că, în decurs de un an, s-au prăpădit trei membri ai familiei [Viktor Mann murise în 1949], Iar pentru Tommy este foarte tragic că a rămas acum unicul supraviețuitor dintre cei trei frați."

S-ar putea ca moartea fratelui și înmormântarea acestuia la cimitirul din Santa Monica să fi adâncit dorința lui Thomas Mann - exprimată după sfârșitul războiului de repetate ori - de a-și găsi odihna cea de pe urmă în

pământ european. America îi devenise
275
străină. Ce să mai facă într-o ţară ale cărei autorităţi dirijate de FBI îi interziseseră - într-o formă umilitoare pentru el - să ţină la Library of Congress o conferinţă, programată deja, despre The Years of my Life (Anii vieţii mele).

Deci înapoi în Europa? Poate - dar deocamdată doar „de probă". în 1947 - ne întoarcem la prima perioadă postbelică - puteau să rişte o traversare a oceanului: „Medicii nu au nimic de obiectat împotriva călătoriei lui Tommy, ceea ce este îmbucurător. Am trimis deunăzi la Chicago ultimele sale radiografii pulmonare, iar internistul ftiziolog, bunul profesor Bloch, ne-a scris entuziasmat spunând că putem da de-acum uitării acest episod."[128]

De la Southampton soţii plecară, trecând prin Londra, în mult iubita Elveţie pentru a serba la Zurich ziua de naştere a Katiei împreună cu „perechile fericite", sosite de la Munchen, şi anume Heinz şi Mara Pringsheim, precum şi Vikko şi Nelly Mann. întâlnirea se desfăşură într-o atmosferă caldă („Heinz Pringsheim mâncă trei şniţele. Ţuică de prune şi cafea"[129], iar despărţirea a avut loc cu „îmbrăţişări, lacrimi şi sărutări"[130], nota Thomas Mann în jurnalul său).

Călătoria fusese o aventură temerară dar reuşită şi, în linii generale, foarte interesantă. Perspective de viitor şi - oameni renumiţi! în toamna anului 1947, în timpul călătoriei de întoarcere cu vasul supraaglomerat Westerdam, familia Mann făcu cunoştinţă cu pictorul Max Beckmann, care fusese cazat într-o cabină cu trei paturi, împreună cu doi domni străini, în timp ce soţia sa împărţea cabina cu alte două doamne - un lucru inimaginabil pentru Katia şi Thomas Mann, care chiar şi pe vapoarele ticsite rămâneau ceea ce erau de decenii
276
întregi, şi anume pasageri privilegiaţi, de clasa întâi. „Beckmann [...] manifestă o oarecare bădărănie pe care o constatăm şi la Bach. Dar trebuie să fie un pictor important deşi nu înţeleg mare lucru din arta sa. Soţia născută von Kaulbach este foarte distinsă şi drăguţă, iar el pare - în ciuda grosolăniei - să o respecte foarte mult tratând-o cu o consideraţie delicată, de care nu se poate mândri oricine [că ar avea parte de ea]“.[131]

Ca epistolografă doamna Thomas Mann era la înălţime mai ales când zugrăvea personaje: de exemplu pe bătrânul Hesse, care, în ciuda stării generale nu prea bune, nu arăta câtuşi de puţin ca un candidat la moarte ci ca un „ţăran bătrân, rezistent şi spiritualizat". Sau pe văduva lui Gerhart Hauptmann, Margarete, pe care soţii Mann o întâlniră, în 1952, la Bad Gastein: „Nu numai că trăieşte, dar în vara aceasta am fost câtva timp împreună cu ea, mai prieteni ca niciodată. Acum este foarte fericită că răposatului ei i s-a ridicat în Muntele magic un monument atât de frumos, şi, în genere, a devenit mult mai amabilă - nenorocirea a readus-o pe făgaşul ei, pe care îl prefer fără doar şi poate celui ales de Alma [Werfel]."[133]

în rezumat, cele patru „călătorii de probă" în Europa (din 1947, 1949, 1950, 1951) rămăseseră tatonări nefinalizate. Thomas Mann spera că vechiul

spaţiu lingvistic îi va aduce o regenerare a forţelor care începeau să slăbească. Şi mai important era faptul că Erika întâmpina în ultima vreme greutăţi tot mai mari în S.U.A. în încercările ei de a-şi găsi o ocupaţie rezonabilă, sperând că va avea mai multe şanse în Europa. Cu toate acestea Katia ezita încă. Oare nu era prea târziu pentru un nou început?
277

Prima vizită din 1947 le demonstrase că vechile răni continuau să sângereze. Se redeschiseseră după sfârşitul războiului, când atât emigranţii care fuseseră „patrioţi" declaraţi în America cât şi apărătorii „emigraţiei interne" din Germania afişară aceleaşi teze naţionaliste.

„Dad* are multe supărări", îi scria Katia lui Klaus. „Este într-adevăr detestabil să constaţi că, de îndată ce interdicţia impusă de război patriei a fost ridicată, asupra lui se revarsă un val de ostilitate, în cel mai pur stil nazist

- în parte dinspre «emigraţia internă» (Frank ThieB, [Erich] Ebermayer) [...], în parte dinspre indivizii furioşi din fiţuica lui Seger [NEUE VOLKSZEITUNG, o revistă germanofonă care apărea la New York]; aceştia se întrec în cuvinte pline de dispreţ contra tatei fiindcă nu aleargă în grabă mare în Germania, să treacă, împreună cu ceilalţi, prin momentele de ananghie ale patriei şi să pună şi el umărul la încropirea «democraţiei» - a cărei edificare se pare că nu o împiedică absolut nimeni. în fond, ai putea rămâne indiferent dar, din păcate, pe cel ocărât situaţia îl mâhneşte nejustificat de mult, ceea ce nu îi face deloc bine."[134]

în timp ce invectivele americane care îl vizau pe Tho- mas Mann amuţiră în scurt timp, mulţi reprezentanţi ai „emigraţiei interne" îşi menţinură verdictul bucurându-se de susţinerea unor publicişti conservatori. Se auziră critici pline de aroganţă la adresa lui Thomas Mann care ar fi fost un „scriitor" şi nu un „poet", iar - cu ocazia celei de-a doua călătorii în Europa, din 1949 - presa vest- germană nu făcu economie de acuze îndreptate împotriva unui autor care, după o perioadă de exil petrecut în

* Dad (sau daddy) se poate traduce cu tăticul (în engl.) (n. tr.)
278

lux, îndrăzneşte să-l omagieze pe Goethe atât la Frankfurt cât şi în „zonă“, la Weimar. Cât de diferite, adică de pozitive fără rezerve, erau în schimb vocile din R.D.G.! Vestul şi Estul se confruntau pe faţă; nu putea fi vorba despre o împăcare între cele două Germanii - scopul propriu-zis al omagierii lui Goethe în ambele ţări. „Dacă ne gândim la consecinţe", îi scrie Katia, la 30 ianuarie 1950, lui Erich Pfeiffer-Belli, „obiectivul călătoriei întreprinse de noi de dragul lui Goethe pare total ratat, iar o ură pe care cu greu o pot înţelege adie fără încetare dinspre vechea patrie spre noi. Supărarea principală a cauzat-o probabil vizita în zona de est, deşi, cu puţină bunăvoinţă, toată lumea ar fi trebuit să priceapă care a fost substratul ei."[135]

Cu toate acestea, doamna Thomas Mann nu era nicidecum atinsă de cecitate la ochiul stâng, o dovadă fiind scrisoarea în care îi descrie fiicei mai mari, într-o manieră plastică dar nu lipsită de maliţiozitate, primirea de care avuseseră parte în R.D.G.: „Pe undeva, după Plauen, a avut loc ceremonia

festivă de întâmpinare. Ceea ce s-a pus în mişcare începând cu această clipă este greu de descris. [...]. Din momentul intrării în ţară şi până la plecare [totul] [...] s-a desfăşurat într-un ritm necruţător: un cortegiu de zece maşini, cu maşină de radioemisie, cu fanfară, ansambluri corale ale copiilor de la şcoală, postere, cuvântări ţinute de primari, ghirlande de flori - şi aşa a mers de la o localitate la alta. Mai ales FDJ [= Freie Deutsche Jugend*] care îşi zbiera de dimineaţa până seara imnul - Horst-Wessel-al-Păcii**,

* Organizaţia de tineret „Tineretul German Liber" (n. tr.)

** Aluzie plină de ironie: imnul Horst Wessel fusese un imn nazist pe vremea lui Hitler. (n. tr.)

strigând, printre picături, în cor: «îl salutăm pe Thomas Mann al nostru!» trezea asociaţii destul de funeste.“[136]

Oare după impresii atât de contradictorii mai era cazul să se apropie de Germania? Nu exista pericolul ca, în Vest, fostul emigrant să fie stigmatizat, pentru tot restul vieţii, ca un comunist, iar în Est să fie stilizat în antiamerican consecvent?

Temeri nemotivate! Thomas Mann devine încă din anii cincizeci - deci din perioada războiului rece - în măsură crescândă un autor al întregii Germanii. Este tot mai aclamat şi în Germania Occidentală, apariţiile sale la Munchen, la Hamburg sau Liibeck se desfăşoară într-o atmosferă triumfală, aplauzele sunt sincere şi spontane. Rezultatul „călătoriilor de probă“ este până la urmă clar: un plus evident pentru Europa, un minus hotărât pentru America - ţară în care, după destrămarea „Californiei germane[11], Katia şi Thomas Mann sunt tot mai însinguraţi. Şi fratele geamăn al Katiei, Klaus, - „Kaleschlein[11] - părăseşte în 1951 coasta de vest, la cinci ani după ce, alungat din a doua sa patrie, Japonia, găsise adăpost la soră şi cumnat, împreună cu fiul său Klaus Hubert. „Fratele meu geamăn a sosit; de fapt este neschimbat după 15 ani de despărţire. Fireşte că în ceea ce priveşte exteriorul am îmbătrânit cu toţii, Tommy cel mai puţin.[11137]

Klaus Pringsheim era un om de lume de care şi Vrăjitorul se simţea ataşat (un lucru aproape firesc; în fond, cu decenii în urmă fratele geamăn îşi dovedise talentele ca mijlocitor de căsătorii şi mentor); „Kaleschlein[11] era o companie şarmantă; după întoarcerea la orchestra sa japoneză, Katia îi simţi în mod dureros lipsa: „Suntem acum o familie jalnic de micuţă şi pot spune că elemen

tul de animaţie ne lipseşte foarte mult. Nu mai vezi articole decupate din ziare, nu ne mai cheamă nimeni la telefon pentru a ne atrage atenţia asupra unor emisiuni importante de la radio, nu mai ducem discuţii cu nepoata certăreaţă* (după cum se ştie, eu sunt un mieluşel) şi cât de plăcute erau excursiile noastre serale la concerte. Cum să ajung la sala de concert fără tine?“[138]

Se poate presupune că nu numai înmormântarea lui Heinrich, ci şi plecarea din California a lui Klaus Pringsheim au influenţat decizia soţilor Mann de a-şi prelungi a cincea călătorie de după război în Europa - şi anume

pe cea din 1952 - peste termenul iniţial de opt săptămâni, ba chiar de a petrece eventual iarna în Elveţia; iar în caz că ar găsi o casă potrivită pe care să o poată închiria, vor rămâne definitiv în Europa. Se pare deci că la 24 iunie, când părăsiră San Remo Drive, plecau din nou în necunoscut. De data aceasta, însă, Katia ştia foarte bine cum vor cădea zarurile: „Sunt convinsă că [tata] se va simţi mai bine dincolo.[1,139] Fireşte că îl influenţaseră şi insistenţele Erikăi ca el să părăsească de urgenţă continentul, „dar, în realitate, şi el spune de ani mulţi că ar vrea să-şi sfârşească zilele în Elveţia sa iubită[11]. Prin urmare Katia se supuse din nou dorinţei lui „Tommy[11] deşi nu îşi făcea iluzii asupra dificultăţilor unei reveniri atât de târzii în Europa: „Prinsesem deja mici rădăcini [în California] şi poate că nu este înţelept să le smulgi la o vârstă atât de înaintată.[11140]

Dar, hai să riscăm! Important era doar - iar în această privinţă Katia şi Thomas Mann căzuseră de acord - ca mutarea să nu degenereze în spectacol. Deci se va evita o desprindere dramatică de America,

* Se referă la Erika (n. tr.)

se va evita orice izbucnire care ar putea fi exploatată de mass-media; totul se va petrece ca o tranziţie lină în vederea configurării cât mai productive a asfinţitului vieţii - o acţiune pe care nimeni nu o putea condamna.

Prin urmare: Europa! Elveţia - ultima haltă. Dar în care parte a ei? în Tessin - pe urmele lui Hermann Hesse? Sau mai degrabă în vest, în zona franceză? „Am trecut în revistă diferite oferte la Vevey, constatând că pe aceste meleaguri am putea găsi ceva accesibil şi confortabil: o clădire seniorială cam la nivelul localităţii Montreux[11].[141] Cu ocazia acestei călătorii soţii Mann vizitară un vechi prieten din perioada californiană, şi anume pe Charlie Chaplin, căruia i se refuzase viza de întoarcere în S.U.A. şi care achiziţionase o proprietate superbă în acea regiune („Ei bine, nu putem, totuşi, face o comparaţie, domnule Mann.“[141])

Spre deosebire de soţul ei, Katia iubea ţinuturile romanice cu toate aspectele lor. în ambianţa mediteraneană se simţea cel mai bine - ea, care vorbea perfect limba franceză, întocmai ca mama ei. Chiar şi în clipa când se îmbarca pe un transatlantic ca île de France se bucura de „atmosfera franceză cultivată şi tihnită"[142]. Formată la şcoala lui Maupassant şi Flaubert critica - după cum am văzut - cu străşnicie greşelile gramaticale făcute de copii când cereau bani sau - şi mai rău - neglijenţele care se strecurau în pasaje din romanele lor: „Trebuie însă să-ţi atrag atenţia", îi scria fiului ei Klaus după lecturarea romanului acestuia Der Vulkan [Vulcanul] „că este o greşeală urâtă (subliniat!) să traduci chicken prin poule şi că formula corectă este â bas les boches*, în speranţa că vor şi rămâne en bas.‘‘[u3] Katia

* Jos nemţii (în franc.) (n. tr.)

Mann nu a uitat niciodată cunoştinţele dobândite la şcoală, împrospătându-le cu ocazia meditaţiilor date copiilor şi nepoţilor: greaca (spre regretul ei nu şi rusa - în ciuda le- xicoanelor de pe măsuţa din budoar, amintite de Monika); franceza o stăpânea perfect; engleza din păcate doar acceptabil, după cum i

se plângea mereu lui Molly Shenstone; în schimb latina strălucit. Pentru a da expresie sentimentului de izolare resimţit în paradisul cali- fornian, gândul o dusese în primul rând la exilul lui Ovidiu.

S-a gândit oare la poetul roman şi în timp ce căuta o locuinţă pe malul lacului Geneva? „îţi pot spune, dragul meu Kaleschlein, că ţărmul [de aici] îţi lasă o impresie de pustietate cu nenumăratele sale hoteluri care sunt goale aproape tot anul; nimic nu este atât de deprimant ca un ţărm amenajat pentru turişti străini şi divertismente, dar ieşit din circuit".[144]

în acest caz încotro să se îndrepte? Să se întoarcă totuşi în California? Să audă iarăşi profesiunea de credinţă chinuitoare a lui Agnes Meyer, care susţinea că Thomas Mann şi cu ea sunt predestinaţi să devină împreună mari şi renumiţi? („As I told you, we will be forced into greatness."[145]) Nu, mai bine nu! „Nu reuşim să luăm o hotărâre - ne gândim ba să zburăm înapoi, dacă vila rămâne pe mai departe nevandabilă, (şi anume după alegeri, dacă rezultatul acestora este pe placul nostru)... ba să rămânem totuşi în Europa."[146]

în ultimă instanţă se impuse însă ca singură variantă: Zurich, spaţiul lingvistic german. Revederea vechilor cunoştinţe! Rememorarea perioadei când reuşiseră să scape de ameninţarea lui Hitler! Cultură europeană în mijlocul lumii vechi, atât de familiare! - Doamne Dumnezeule, Katia împachetase destule geamantane

în viaţa ei; în ciuda incertitudinilor era momentul ca „bieţii bătrânei"[147] să se liniştească, viaţa nomadă - de care Thomas Mann se plânsese cât timp nu se simţise „aciuat" nicăieri - trebuia să ia odată sfârşit.

La finele toamnei 1952, dorinţa lor se împlini. După „Poschi", a cărei părăginire fusese descrisă atât de plastic de Klaus în urma vizitei făcute la Munchen în calitate de reporter de război, după SchiedhaldenstraBe, după Stockton Street, Amalfi Drive şi San Remo Drive, se mutară în GlărnischstraBe din Erlenbach. „Am găsit o casă foarte atrăgătoare - fireşte, nu este by far* un palatial home** - şi anume la Erlenbach, mai sus de lacul Zurich, nu departe de fosta noastră casă din Kiisnacht, cu o vedere superbă spre lac şi spre munţi, un peisaj de care tata este îndrăgostit. Dar [este] nemobilată."[148] Katia se străduia - din nou - să încropească un provizorat locuibil. Se instalară cu puţin înainte de Crăciun. Chiria era de 9.000 de franci pe an, un preţ avantajos, aproape ca pentru prieteni. Predarea cheilor se derulă sub auspicii favorabile; după luni de pelerinaj dispoziţia stăpânului casei părea euforică: „Zi importantă, memorabilă în seria adnotărilor mele care au început cu Arosa 1933. Au trecut nouăsprezece ani de când am plecat din Munchen, oraşul pe care l-am vizitat deunăzi în mod solemn. Paisprezece ani în America, iar acum întoarcerea în Elveţia. [...]. Aştept [...] cu încredere, ba chiar cu o curiozitate plină de bucurie, aproape juvenilă, şi cu oarecare speranţe viaţa [...] în apropiere de Zurich, în [încăperi] confortabile şi în ambientul format din păduri şi pajişti, atât de drag inimii mele."[149]

* Nici de departe (în engl.) (n. tr.)

** O reşedinţă somptuoasă (în engl.) (n. tr.)
284

Dar casa îşi decepţionă chiriaşii. Când sosiră mobilele din California se constată că încăperile erau prea scunde, suprafaţa locuibilă prea mică iar biroul insuficient de mare pentru a putea aşeza în el vechile dulapuri de cărţi şi sofaua. Stăpânul casei ducea şi lipsa unei băi proprii. Mult aşteptatul reviriment creator nu se instaură; activitatea stagna. Vrăjitorul atribuia totul ambianţei necorespunzătoare: „Nostalgia perioadei când în colţul sofalei mele lucram la roman [Faustus]. [...]. Nu o să mă consolez niciodată de pierderea casei din Pacific Palisades şi o urăsc pe cea de aici.“[150]

în schimb, Thomas Mann nu dădea semne de oboseală când întreprindea turnee de conferinţe. Chiar şi în săli ticsite „putea vorbi o oră întreagă, cu mult antren, fără a se resimţi după aceea.“[151] între timp „situaţia se schimbase radical[11152] până şi în Germania. Katia începu să prindă curaj. în ultimă instanţă decizia de a se stabili iar în Europa fusese totuşi corectă. „De dincolo se aud lucruri puţin îmbucurătoare. [...]. în ceea ce priveşte alegerea celui cu cinci stele [Eisenhower] şi a echipei lui înfiorătoare de colaboratori, părerea oamenilor competenţi pare unanimă; continentul este măcinat de griji serioase.[11153]

Griji şi în viaţa privată. Felul de a fi arţăgos al Erikăi, aroganţa ei uneori insuportabilă deveniseră sursă de mâhnire cotidiană pentru mamă: „K. este chinuită, ca de atâtea ori, de extremismul urii ei [al Erikăi]; nu mai poate înăbuşi dorinţa de a se separa.[11154] Se adăugau răcelile repetate ale lui Thomas Mann care începuse să piardă din nou din greutate, precum şi propriile disfuncţio- nalităţi fizice ale Katiei. „Sănătatea soţiei mele lasă şi ea din când în când de dorit[11], îi comunica Thomas Mann
285
prietenului Feuchtwanger care rămăsese în California. „Dar se ţine totuşi bine fiind în continuare energică şi activă. La 24 iulie o vom sărbători căci împlineşte 70 de ani. Ea personal nu doreşte să se facă mare vâlvă, deşi o merită din plin! Erika se străduieşte să pună puţin în mişcare autorităţile publice."[155]

Cu succes, după cum arată numeroasele scrieri omagiale apărute în ziarele mari, în frunte cu elogiile aduse de Bruno Walter în cotidianul - neagreat - NEUE ZURCHER ZEITUNG şi felicitările lui Lion Feuchtwanger publicate în AUFBAU. Şi Erika schiţă cu această ocazie un portret încântător al mamei ei. Fiica cea mai mare avea talentul de a organiza festivităţile mai deosebite - de exemplu cea de-a cincizecea aniversare a Katiei în 1933, la Sanary, sau petrecerile improvizate când Vrăjitorul termina câte o operă mai mare. Katia însăşi puse o singură condiţie: dorea să-şi petreacă ziua de naştere împreună cu fratele ei geamăn. în schimb, respinse propunerea de a sărbători „ziua cea mare“[156] „în ambianţă bavareză"[156], împreună cu rudele care mai erau în viaţă. Dacă urma să aibă totuşi loc o festivitate, ea să aibă loc acolo unde hotărâse să se „stabilească" pentru tot restul zilelor ei, adică la Zurich. „Ziua cea mare" a fost deci sărbătorită acolo, „frumos şi solemn", după cum află Ida Herz. „A început de dimineaţă. Fetele

- erau prezente toate trei, plus Golo - aranjaseră o masă superbă cu cadouri, iar prietenul nostru elveţian, Richard Schweizer, se produsese cu o mică serenadă matinală, interpretată admirabil de membrii orchestrei simfonice."[157]

Nu lipsise, firește, nici tradiţionala „cantată" festivă compusă de Erika şi interpretată de cei patru nepoţi

„îmbrăcaţi în costume drăgălaşe". (în romanul său autobiografic, Professor Parsifal, Frido Mann va descrie cum se desfăşurase totul). La lunch luaseră parte cei doi fraţi, adică „celălalt sărbătorit [Klaus] şi Heinz împreună cu soţiile, precum şi socrii lui Bibi, nişte oameni foarte drăguţi", iar seara fuseseră ei invitaţi de către prietenii din Elveţia la un dineu de gală organizat la Eden au lac, „cu cuvântări frumoase, în primul rând una emoţionantă ţinută de soţul meu."[157]

în ciuda rezervelor iniţiale, omagiile îi făcuseră bine doamnei Thomas Mann, chiar dacă ea îşi exprimă după aceea temerea că nu o va scoate niciodată la capăt cu răspunsurile de mulţumire pentru „avalanşa copleşitoare de scrisori, telegrame şi flori - am fost mult prea elogiată".

Probabil că a durat câtva timp până a reuşit să scrie toate scrisorile de mulţumire, deoarece, ca de obicei, existau lucruri mai urgente de făcut: casa! Casa ca premisă a unei noi productivităţi literare. Casa pe care Katia şi Erika nu conteneau să o caute. O casă asemănătoare celei din Pacific Palisades, pe care şi-o imaginară timp de trei luni de zile şi în cele din urmă o găsiră - aşezată pe o înălţime deasupra lacului, cu vedere spre apă, munţi şi grădini, nu departe de oraş, între păduri şi City; în plus, în fosta localitate de reşedinţă a lui Conrad Ferdinand Meyer: Kilchberg pe lacul Zurich, Alte Landstraße 39. Achiziţionarea ei se perfectă la 27 ianuarie 1954. O zi mare! Thomas Mann nota: „Fără îndoială o dată memorabilă în cadrul acestor însemnări începute în 1933. Cred că procedăm corect şi înţelept."[158]

Conduşi de Erika, Thomas şi Katia Mann trecură, în Joia Verde a anului 1954, pentru prima dată în revistă

ultimul lor domiciliu: vila din Kilchberg. „Combinaţia din camera mea de lucru cu biblioteca este excepţională. [...]. îmi am din nou baia mea proprie, ca în California. Impresionant să pot sta iarăşi, înainte şi după-amiază, pe sofaua mea din P.P.“[159]* Cuvintele au fost scrise la 15 aprilie 1954, imediat după mutare.

Un nou început? Deocamdată totul mergea bine; romanul Krull, „scris la maniera veche, adică în colţul sofalei"[160], progresa iar. Casa era plăcută, panorama frumoasă, localitatea „mai civilizată" decât Erlenbach. Katia respiră uşurată şi savură în liniște vizita vechilor prieteni: „Seara au fost la noi Molly şi Allan Shenstone"[161], nota Thomas Mann la 16 iulie 1954 - pentru Katia o „dream- like visit"[162], de care îşi va aminti cu multă plăcere. în scrisoarea de mulţumire îi amintea iar prietenei cât de mult însemnau pentru ea micile suveniruri legate de perioada petrecută împreună. „The little silver disk you once gave me in Princeton, is

always on my desk, and l’m wearing your shawl every day.“[162]

Din păcate ştim prea puţine despre existenţa Katiei în ultimul an de viaţă a lui Thomas Mann, când a trebuit să constate că elanul iniţial, „abordarea plină de curaj şi spiritul întreprinzător[1'163], precum şi pofta de muncă începuseră să lâncezească deja la câteva luni după mutarea în casa nouă. „Nu ajung la nimic. Nu mă apuc de conferinţă.'[1164]

Conferinţa! Cuvântarea tot mai amplă despre Schiller, sub auspiciile căruia stătuse în 1905 căsătoria Katiei cu Thomas Mann! Schwere Stunde [O oră grea]**: bilanţul unui artist care îşi vede productivitatea literară ameninţată

* P.P. = Pacific Palisades (n. tr.)

** Nuvelă scrisă de Thomas Mann în 1905 (n. tr.)

de „mariajul burghez". După aceea, căsnicia de o jumătate de secol cu Katia Pringsheim, care infirmă tocmai această teză; iar acum, în final, din nou evocarea figurii preferate - dar cu cât efort, cu câte lapsusuri! Cât de chinuitor de dependent ajunsese de sfaturile unor ghostwriterA* şi de ajutorul altora, dintre care nu mai făcea parte şi Katia - Thomas Mann recurgea la Erika şi Golo. Katia nota: „Umila mea persoană nu poate îndrăzni să emită păreri pe plan ideatic, ea este aptă doar să scrie scrisori de refuz foarte amabile şi măgulitoare."[165]

Din păcate „tata" nu a ales forma potrivită, îi relatează Katia fratelui geamăn. în loc de a se chinui cu eseul („Nesuferitul de «Schiller»". Aşa ceva îi cere totdeauna eforturi mult mai mari decât o naraţiune, Doamne Dumnezeule, oare cine i-l va scrie?"[166]), ar trebui să dea în continuare frâu liber talentului său narativ şi să se apuce de volumul al doilea al romanului Krull după ce primul are „aproape un succes fou**\n Germania."

Da, doamna Thomas Mann rămânea pragmatică respectând, neabătută, un vechi principiu, şi anume să privească spre viitor şi nu spre trecut. Să facă planuri! De exemplu: să chibzuiască dacă este cazul ca în casa Mann să aibă loc în anul 1955 două jubileuri: nunta de aur la 11 februarie şi aniversarea a 80 de ani la 6 iunie, „în fond, nunta de aur nu ar mai trebui serbată deoarece cel mai renumit dintre pământeni - cine altcineva ar avea dreptul la acest titlu? - de-abia va reuşi să facă faţă, în iunie, la toate omagierile şi festivităţile."[167]

Când erau în joc probleme organizatorice, Katia continua să fie încă şi acum capul familiei purtând răspun

* Scriitor din umbră, scriitor la negru. (în engl.) (n. tr.)

** Un succes nebun (în franc.) (n. tr.)

derea pentru ingeniozitatea cu care se concepeau diferitele acţiuni. Chiar dacă la 27 aprilie 1955, cu ocazia unei audienţe la Vatican, fusese trecută pe planul al doilea, ca „anexă" („K. aşteptase"[168]), în ceea ce priveşte regia evenimentelor care urmau să aibă loc ea era factorul de decizie. Este, firesc, foarte frumos din partea Vrăjitorului - îi scria fratelui ei - să considere ziua de 11 februarie la fel de importantă ca cea de 6 iunie şi să dorească să-l

vadă la ei, încă din timpul iernii, pe fratele geamăn - adică pe acel ce pusese la cale căsătoria; dar, din punctul ei de vedere, obligaţia de a scrie de două ori toate „scrisorile de mulţumire", îi depăşeşte forţele, chiar dacă se bucură deocamdată de o „sănătate ridicol de bună".[169]

în felul acesta, nunta de aur este sărbătorită doar în cadrul familiei, în prezenţa a patru dintre copii (Monle lipsea), care îi surprinseră pe părinţi cu un cadou inedit, imaginat cu multă dragoste: noul Niko - un câine pudel în vârstă de doi ani pe al cărui spate era prinsă o poezie compusă de Erika.

„Aproape excesiv [a fost] sărbătorită", trei zile în şir, aniversarea aniversărilor din iunie, la care „preşedintele federal a venit personal din Berna şi a ţinut o cuvântare splendidă iar Universitatea federală i-a conferit un «doctorat honoris causa»; apoi solemnitatea cea mare din sala teatrului, urmată de o recepţie dată de notabilităţi. Toate ziarele elveţiene scoseseră ediţii festive, presa mondială se întrecea în elogii, iar Knopf sosi cu avionul, de la New York, special pentru marele eveniment - era enorm."[170]

Momentele memorabile se succedară cu repeziciune
- toate fiind consemnate de Katia cu conştiinciozitate:

comemorarea solemnă a lui Schiller la Stuttgart şi Weimar, omagiile aduse sărbătoritului [Thomas Mann] de Lubeck „oraşul natal spăşit"[171]. Iar apoi, postfestum*, primirea la regina Olandei („Katiei i s-a interzis să facă o reverenţă"[172]), repetarea triumfală a cuvântării despre Schiller la Amsterdam, distincţii şi elogii. în cele din urmă zile de odihnă în localitatea bine cunoscută Noordwijk, vizita fratelui Peter şi a cumnatei Emmeke - şi apoi, deodată, cotitura bruscă: gamba stângă umflată (oare cum de Katia, care urmase în timpul războiului un curs de prim-ajutor, observă prezenţa unei tromboze de-abia după vizita medicului?), transportul în poziţie orizontală, pe o „targă"[173] (din cauza agitaţiei, Katia scria cuvântul cu ortografia greşită a mamei ei, Hedwig Pringsheim), călătoria cu avionul până la Ziirich, internarea în Spitalul cantonai, enervarea cauzată de medicul şef („este clar că nu mă poate suferi, nu mă onorează cu nici un cuvânt, cu nici o privire, ceea ce mă miră, căci eu sunt foarte amabilă şi docilă"[174]) şi, în cele din urmă, acea ultimă zi de vineri, 12 august 1955.

Katia, care în momentele de grea încercare se gândea totdeauna şi la acei ce îi împărtăşeau suferinţa, descrise sfârşitul nu numai în scrisorile adresate prietenei Molly, fratelui ei geamăn Klaus şi prietenului Rei- siger, ci şi într-o relatare amplă destinată Idei Herz: „Pacientul [a fost] conştient toată ziua, s-a simţit de câteva ori rău, dar nu a suferit cu adevărat - de fapt toată boala a evoluat fără dureri. [...]. După-amiază [a] glumit chiar de câteva ori cu medicul [...] spunându-mi deodată că ar fi cazul să vorbesc franţuzeşte cu el deoarece este originar din Wallis. Spre seară s-a instalat dispneea; i

* După sărbătoare (în lat.) (n. tr.)

s-a pus de îndată tubul cu oxigen ca să-i uşureze respiraţia; dar după ce criza s-a repetat de două ori medicii şi-au dat seama că nu mai este nimic de făcut; i s-a administrat morfină după care s-a relaxat imediat, putând respira

liniştit, fără oxigen. înainte de a adormi, mi-a cerut încă o dată ochelarii; apoi a mai zăcut poate
o oră, respirând liniştit şi destins, iar la opt seara, când inima a încetat să-i mai bată, nici nu mi-am dat seama, deşi şedeam lângă patul său.“[175]
292
Capitolul 7 Fără Vrăjitor

La 2 octombrie 1955 Katia rememoră, într-o scrisoare către Molly Shenstone, anii îndelungaţi petrecuţi alături de Thomas Mann, încercând să-şi imagineze ce viitor o aşteaptă în singurătate: „Dearest Molly, I received so many beatiful letters after Tommy’s death, but yours cer- tainly moved me more than all the others, and I should have thanked you long ago. But it is so hard for me to write, and you know exactly how I feel. I always new I would survive Tommy and that I had to, but I never real- ly believed it. The Schiller-tour [...] was [...] so triumphal, a kind of a late harvest, that it must have given him sa- tisfaction, though he has been rather sceptic about suc- cess through all his life. In Noordwijk [...] he felt so well and happy as he had not done for years and insisted on my making reservation for next year. [...]. He was cons- cious till to the end and though the shadow of death had always been present to him and goes through all his books, he obviously never thought of it this day. [...]. One may call it a blessing for him that he hardly knew any decline, but this so completely unexpected separation after more than fifty years in common I still cannot grasp.
I am now here with Medi and the granddaughters for about two weeks in her lovely place, and she does her
293
very best to cheer me up a little. AII the children say, they need me, but grown up children can and must live without their mother. The one who really needed me is no longer and I cannot see much sense in my further life.“[1]

Cum altfel s-ar fi putut pronunţa o femeie a cărei viaţă se axase cu un inegalabil exclusivism pe un singur om? De-a lungul anilor Katia împărţise totul cu soţul ei: triumfurile dar şi înfrângerile, fericirea dar şi disperarea care îl cuprindea mai ales atunci când se afla într-o companie agasantă, când „Herz“ îl bătea la cap sau când trebuia să joace, în prezenţa familiei Meyer, rolul lui „greatest living“[2] [a celui mai renumit dintre pământeni]: „Pe tata şederea acolo l-a călcat în asemenea măsură pe nervi încât în timpul nopţii a trebuit să sacrific câteva ore de somn pentru a-l molcomi cât de cât şi a evita o izbucnire (care ar putea fi foarte penibilă). Dar mă bucur cu adevărat. Că am scăpat de acest paradis al bogătaşilor."[3]

„I cannot see much sense in my further life“? Fiindcă nu mai exista un Vrăjitor căruia să-i poată povesti de toate - fiind sigură că el se va amuza - de exemplu scena cu ceasornicarul, ca o nostimadă insolită? „Bătrânul şi bizarul meu ceasornicar, care m-a întrebat deunăzi ce vârstă am, nu reuşea

să accepte ideea că sunt încă atât de tânără; crezuse probabil că am o sută de ani, iar faptul că am doar şaizeci i-a trezit de îndată sexualitatea, aşa încât m-a scărpinat sub bărbie."[4]
„Not much sense in my further life?“ Aşa să fie? - Doar cu o rezervă: ca răposatul să nu cadă în desuetudine. Căci în afară de grija purtată în permanenţă copiilor şi nepoţilor, principala misiune a Katiei continua să fie, şi după 12 august 1955, să contribuie la sporirea
294
renumelui său. Important de acum înainte era să facă tot ce stătea în puterile ei pentru a promova acea faimă postumă în care „răposatul" nu crezuse câtuşi de puţin: „Thomas Mann era totdeauna foarte sceptic referitor la asemenea posibilitate. [El] ar fi cu siguranţă surprins (sau, cine ştie, poate chiar este) să constate cât de actuală a rămas încă opera sa.“[5]

Fireşte că ea, Katia, o femeie în vârstă şi oricum foarte ocupată în calitate de „căpetenie a finanţelor"[6], nu mai putea face prea multe. „Şi anume situaţia este de aşa natură încât copiii împreună cu numeroşii specialişti onorabili pot foarte bine gestiona şi administra totul; bineînţeles că nici eu nu voi pregeta să-mi aduc contribuţia în măsura în care îmi va fi posibil."[7] Prin urmare îşi spunea părerea, cu vervă şi, nu rareori, cu sarcasm, dacă vedea că savanţii o apucă, după opinia ei, pe căi greşite sau sunt supraapreciaţi de breasla lor, ca de exemplu - oricum! - Caroline Newton: „Nu aş afirma niciodată că buna noastră Caroline este o femeie importantă."[8] Biografii, de ex. Walter Berendsohn, erau sfătuiţi să accepte corecturile făcute de Katia pe textele care i se prezentaseră: „Vă comunic pe o foaie separată obiecţiile mele."[9] Aprecierile ei erau foarte tranşante. Nu numai filologii critici ci şi editura căreia Thomas Mann îi încredinţase în cele din urmă opera omnia era uneori admonestată cu duritate: „O întreprindere industrială supradimensionată, toţi sunt suprasolicitaţi şi nu ştiu unde le este capul; în plus auzi mereu intercalându-se vocea lui Tutt [Tutti Bermann Fischer]."[10] Cum să poţi edita, în asemenea condiţii, un volum reprezentativ de corespondenţă, „o selecţie definitivă cu un cuvânt introductiv"? („Nu pot şi nici nu vreau!")
295

Fischer pierduse mult prea mult timp şi nici măcar nu lansase, imediat după moartea lui Thomas Mann, un apel pentru a colecta scrisorile. Cei din Est ajunseseră mult mai departe, proiectând deja scoaterea unei ediţii complete istorico-critice, iar răposatul era omagiat într-un mod încă inimaginabil în Vest. „Aproape că nu trece o zi în care să nu primesc de la vreun oraş estgerman înştiinţarea că vor să dea unei străzi numele lui Thomas Mann, ceea ce în Republica Federală nu s-a întâmplat încă.“[11]

„Totul pentru faima Vrăjitorului" - aceasta era deviza la Kilchberg, întocmai ca odinioară la Munchen, Princeton sau în California; managera Katia Mann considerase în decursul întregii vieţi că misiunea ei este să stimuleze şi să susţină activitatea soţului, iar acum iată că rămăsese singură: „Este incontestabil că o viaţă pusă în mod atât de exclusiv în slujba cuiva îşi cam pierde sensul dacă persoana respectivă dispare. Nu m-am priceput niciodată

să atrag atenţia asupra mea şi probabil că nu o să învăţ acest lucru la bătrâneţe."[12]

într-adevăr, Katia nu se pricepea la aşa ceva, dar rămase şi pe mai departe „căpetenia finanţelor" în familie, trebuind să vegheze ca, după moartea lui Thomas Mann, copiii să nu fie dezavantajaţi. Când erau în joc tantieme îi controla la sânge pe editori - aşa cum făcuse dintotdeauna. Vechiul reproş rămase valabil: Bermann ne înşală, „după cum se ştie, de fiecare dată"[13]; achită, ce-i drept, din când în când câte „o sumă", dar de multe ori doar jumătate din cea la care ar avea dreptul autorul - şi de obicei şi aceasta „fără decont. Trebuie să pretindem o procedură mai businesslike."*

* Calculat, pragmatic, corespunzător intereselor (în engl.) (n. tr.)

în realitate, doamna Thomas Mann ştia ce are de făcut, ţinea evidenţa chiar şi a unor sume mai mici, controla cifrele indicate de edituri şi pe cele de la secţiile financiare şi verifica deconturile lui Bermann. „Cică numărul exemplarelor, vândute în Europa, din volumul al patrulea al lui Joseph s-ar ridica la 264! Aşa ceva este atât de imposibil încât nu pot decât să mă mir că sunt prima care sesizează inadvertenţa; iar dacă numărul mic de exemplare vândute din ultimele lucrări publicate nu mi se pare deloc convingător, probabil că avem de-a face cu o contabilitate defectuoasă [...] ceea ce dă de gândit."[14]

în pofida încasărilor încă foarte consistente, calculele făcute de Katia după moartea lui Thomas Mann deveniseră şi mai pedante ca înainte. Parola ei era: „Les affaires sorit les affaires.“*

Când fratele Klaus, alias Kaleschlein, o rugă să-i împrumute o sumă de bani pentru proxima sa călătorie în Europa, Katia îi atrase cu fermitate atenţia asupra obligaţiilor ei faţă de propria familie: „Am primit ieri scrisoarea ta şi trebuie să admit că a reprezentat un mic şoc pentru mine. Fireşte că voi proceda aşa cum mi-ai cerut. Dar un împrumut (?) atât de mare mă face să mă simt vinovată faţă de copii, căci în calitatea mea de căpetenie a finanţelor port o anumită răspundere; şi nici nu dispun momentan de «lichidităţi» chiar atât de mari, deoarece trebuie să plătesc impozite extrem de mari." Dar fireşte că în cele din urmă Katia expedie banii (bineînţeles, fără a alerga de îndată, „cu limba scoasă, la bancă"). în fond, după 12 august fratele geamăn rămăsese cea mai apropiată persoană. Trebuia totuşi

* Afacerile sunt afaceri (în franc.) (n. tr.)

să facă mereu calcule deoarece toată răspunderea apăsa acum pe umerii ei şi uneori se simţea atât de excedată, cu „căpşorul [ei] zăpăcit", ca pe vremea când trăia şi Thomas Mann.

Excedată? - Mai degrabă: lipsită de încredere în propriile talente. Este impresionant să citim cum se minimaliza doamna Thomas Mann în scrisorile adresate prietenilor după marea cezură. îi ruga să nu supraaprecieze „existenţa [ei] nu prea importantă"; acei ce îi vor binele să ia la cunoştinţă că ea, Katia, este „un om ca toţi ceilalţi"[17]; această formulă corespunde întru

totul adevărului şi, de altfel, provine de la Wagner. Să citească în Parsifalcuvântul final al lui Gurnemanz despre Titurel. „Dacă îţi treci în revistă viaţa atât de lungă îţi dai perfect seama ce ai fi putut face mai bine, deci nu poţi decât să murmuri mereu, protestând: «nu sunt nici pe departe atât de minunat»."[18]

Uneori aveai impresia că marea umbră aruncată de Thomas Mann întuneca tot mai mult existenţa, oricum dificilă, pe care trebuia să o ducă în continuare soţia sa: „Dacă vii la Kilchberg, dragă Hermann Kesten, vei vedea că sunt o soţie de scriitor care, rămasă singură, nu prea mai poate înfrunta atât de uşor viaţa."[19] Dorinţa de a reintra, la bătrâneţe, în rolul Katharinei Pringsheim nu se contură nici o clipă; Katia continua să fie cine era: doamna Thomas Mann. Vechile tradiţii rămaseră neatinse; primul Crăciun petrecut, la Kilchberg, fără pater familias se desfăşură - în mare parte datorită ajutorului dat de Erika şi Therese Giehse - aproape după acelaşi tipic ca până atunci. Lipsea doar vocea tatălui care intonase cântecele de Crăciun.

Prin urmare, mai întâi sărbătorirea Crăciunului la

298

Kilchberg, apoi vacanţa de schi de la Pontresina, iar în timpul verii vacanţa familială la moşia lui Medi de la Forte dei Marmi - vechile ritualuri erau respectate chiar dacă în altă formă. Graţie scrisorilor către Molly Shenstone şi, mai ales, celor către fratele ei cunoaştem multe amănunte despre viaţa dusă de Katia Mann până la începutul anilor şaptezeci, deci în perioada de tinereţe a bătrâneţii ei. Ce noroc că fratele, Klaus Pringsheim, a nesocotit, cu aplombul care îl caracteriza, dispoziţiile surorii de a distruge neapărat scrisorile ei („nu uita de moştenirea pe care o laşi!“[20]).

Datorită acestui act de nesupunere suntem în situaţia de a ne face o imagine concretă despre bătrâna doamnă care scria şi acum la fel de agitat şi spontan („urât şi pripit"[21]) cum vorbea, stilul ei fiind când distanţat, ca cel al unui cronicar, când vijelios; când cumpănit, când impetuos - dar totdeauna autocritic: „Paranteza este mult prea lungă!"[22] - „Paranteza ar fi trebuit închisă, sau mai degrabă [ar fi trebuit] să nu fi fost deloc deschisă!"[23] în acelaşi timp îşi schimba părerile în funcţie de dispoziţia momentană, făcând uneori salturi de-a dreptul mortale. Izbucnirile contra xenofobiei elveţienilor şi a lipsei lor de ospitalitate sunt relativizate şi infirmate de adevărate imnuri închinate „ţării superbe"[24] a cărei cetăţeană doamna Thomas Mann a devenit, până la urmă, la finele vieţii ei.

Adeseori trecea, hodoronc-tronc, de la una la alta, amestecând momentele personale cu cele politice, cu ajutorul unei fantezii rămase încă foarte vii („din care cauză Tommy mă lua de multe ori peste picior"[25]): de la fratele Peter care era pe moarte şi fratele Heinz care era grav bolnav autoarea sări la „alesul nostru" John F.

299

Kennedy şi asasinarea sa; de la polemica („aşa se spunea în Germania"[26]) dintre „dezgustătorul[11] Nixon şi „băiatul cu faţa inexpresivă[11] [Kennedy] („Omul îmi pare prea duplicitar[1127]) la Nehru, care, dacă îi dăm crezare lui Chaplin, s-a îngrăşat prea tare dar continuă să fie totuşi cel mai bun; de la

ticălosul de Macmillan („rămâne probabil la putere în timp ce onestul de Gaitskell a trebuit să moară[1128]) la „cuplul înfiorător de Gaulle-Adenauer[1129]; de la NEUE ZURCHER ZEITUNG, ziarul încă neagreat deşi, în genere, mai echilibrat, la obişnuitele probleme cu personalul de serviciu: „Din păcate, servitoarea mea Gretula devine tot mai impertinentă, deşi sau tocmai fiindcă o port pe palme.[1130]

Pe de o parte reflecţiile asupra asasinării lui Kennedy („Dacă i-a fost dat să aibă o moarte atât de jalnică şi absurdă, asasinul [...] ar fi trebuit să fie un rasist fanatic; în acest caz [Kennedy] ar fi murit ca un martir ceea ce ar fi prejudiciat grav cealaltă parte. Aşa, însă, ghinionul a făcut ca acel Oswald să fie un comunist[11].[31]), pe de altă parte amănunte private amuzante şi sfaturi date de soră fratelui ei - ambele formulate cu luciditate, fantezie şi înţelepciune: „Dar ia ascultă aici, dragul meu K.lein [Kaleschlein], am aflat că boala ta bărbătească s-a agravat serios. Dacă medicul te sfătuieşte să te operezi, trebuie să îl asculţi. Ştiu că nu este ceva plăcut dar un procent incredibil de mare de bărbaţi se supune, la o vârstă mai înaintată, acestei intervenţii chirurgicale - din cercul meu de cunoştinţe aproape toţi au trecut deja prin asta; de exemplu Kuzi* care este cardiac şi a depăşit vârsta de 80 de ani (mâine împlineşte 84); este foarte riscant să tergiversezi această problemă. Te rog mult, ascultă-mi sfatul."[32]

* Bruno Walter (n. tr.)

Cine nu este pus la punct, mai ales în anii şaizeci şi şaptezeci - uneori chiar pus în adevărata lumină? Lista acelor pe care Katia îi laudă este scurtă dar impresionantă („Desigur că urmăreşti şi tu cu satisfacţie activitatea minunatului nostru Willy Brandt. Sper că ticăloşii nu vor reuşi să-l dea jos pe politicianul renunţării şi trădătorul de patrie!"[33]). în schimb lista acelor criticaţi denotă o minuţiozitate cu adevărat monstruoasă: Politicieni criminali! Susţinători insolenţi ai războiului din Vietnam pe care Katia îl compara cu războaiele duse de Hitler. De exemplu Lyndon B. Johnson, expertul în tertipuri - un adevărat ticălos, răspunzător de escaladarea bombardamentelor; a transformat chiar şi Saigonul într-un morman de ruine: „Războaiele sunt totdeauna înfiorătoare, dar unul atât de cumplit ca acesta cred că nu a mai existat. Până şi un crainic moderat al televiziunii germane a primit - în ciuda respingătoarei slugărnicii a R.F.G. faţă de America - permisiunea să vorbească [...] nu numai despre condiţiile îngrozitoare din Saigon (pe care salvatorii libertăţii lui l-au transformat, cu ajutorul bombelor cu napalm etc., într-un infern bântuit de pestilenţă, foamete, lipsă de apă şi sute de mii de oameni rămaşi fără adăpost - şi toate acestea ca să combată Vietcongul -) ci să-şi exprime îngrijorarea şi mai mare în legătură cu americanii care şi-au pierdut tot creditul moral fiind la pământ din punct de vedere politic."[34] (Atacurile Katiei contra politicii marţiale a Statelor Unite şi angajamentul ei pentru o societate civilă umană trădau influenţa crescândă a fiicei ei Elisabeth care activase câtva timp, la Santa Barbara, în cadrul unui proiect de cercetare „Studies of Democratic Institutions".*).

* Studii despre instituţiile democratice (în engl.) (n. tr.)

301

Doamna Thomas Mann detesta din tot sufletul aroganţa americană, deşi ştia foarte bine, ş/după obţinerea cetăţeniei elveţiene, cât de îndatorată îi fusese la un moment dat micii cărţi verzi care îi garantase securitatea în ţara neuitatului Franklin Delano Roosevelt. Dar în era lui Lyndon B. Johnson, pe care îl eticheta drept ticălos şi escroc, aclama demonstraţiile anti-Vietnam condamnând - alături de William Fulbright şi Walter Lippman - practicile administraţiei americane. Suspecta în special măsurile luate de secţiile financiare - oricum neagreate - care, după părerea ei, încasau impozite pentru a subvenţiona afacerile industriei de război americane: „Am fost împovărată cu impozite atât de supărătoare. [...]. Oare este absolut necesar ca eu să cofinanţez programul dement de înarmare de acolo? Aici sunt însă în mod evident indezirabilă, deoarece câţiva domni [era vorba despre o delegaţie din R.D.G.] au depus coroane de flori la a cincea comemorare a morţii [lui Thomas Mann].“[35]

Comparativ, confruntarea cu poliţia elveţiană ce nu mai era dispusă să tolereze în tăcere repetatele încălcări ale regulilor de circulaţie de către Katia care împlinise între timp optzeci de ani, părea aproape o idilă. Cu toate acestea retragerea permisului de conducere deveni o adevărată dramă în decursul căreia doamna Thomas Mann se lăsă tot mai mult pradă acceselor de furie: „Poliţistul cantonai de aici, un oarecare Smittlin, [...] insistă să mi se interzică neapărat şofatul şi a redactat un raport atât de mincinos despre şofatul meu (incorect?) încât trebuie să mă supun acum unei serii de examinări de al căror rezultat depinde păstrarea permisului."[36] Şi toate acestea din cauza unei coliziuni total

302

inofensive! „Este într-adevăr respingător![11] După părerea Katiei era „şicanoasă" maniera în care „autorităţile o tratează pe biata bătrânică. Ele pretind de la mine un control de medicină legală, unul psiho-tehnico-psihologic şi un nou examen de conducere. Peste examenul medical am trecut cu brio şi glorie, ce înţeleg ei prin al doilea nu ştiu, iar la examenul practic experţii răuvoitori îi pot găsi nod în papură chiar şi celui mai experimentat şofer."[37]

Ei bine, candidata nu trecu examenul iar autorităţile încasară taxe de „sute de franci" (ceea ce îi revoltă, după spusele Katiei, până şi pe elveţieni); Golo voi să-i facă un abonament la un autoservice, dar Katia refuză: drumul până în oraş putea să-l parcurgă uşor cu un mijloc de transport în comun, ca la Munchen; după ce îşi va face cumpărăturile va lua pentru înapoiere un taxi - ce nevoie ar avea de un abonament la autoservice?

Descrierea modului în care pierduse permisul de conducere este cu adevărat magistrală în corespondenţa Katiei din anii şaizeci. Atât de amuzantă şi nuanţată era cozeria unei femei care cocheta în acelaşi timp cu ideea „morocănoşeniei [ei] acre"[38] şi se plângea de „tulbureală"[38] shakespearizând tot mereu! „Melancolie tulbure"[39] - iată o formulă care pornea din inima ei. Căci oricât de hazliu s-ar fi exprimat - melancolia

bătrâneţii nu putea fi ocolită pe termen lung în ciuda accentuării rezistenţei fizice (doar „trombozica"[40] îi mai dădea uneori de furcă).

„Sunt robustă dar viaţa nu mă mai bucură"[41]. Formularea epigramatică dintr-o scrisoare adresată în octombrie 1960 vechiului prieten, Erich von Kahler din Princeton, rezuma chintesenţa unei vieţi în care se mai

întâmplau foarte puţine în comparaţie cu dinamismul trăirilor din trecut. Ritmul monoton al zilelor adâncea starea depresivă. „Despre mine nu prea am ce povesti. Viaţa se scurge într-un tempo tot mai rapid iar interesul meu pentru ea scade mereu deşi sunt robustă şi activă, chiar în prea mare măsură pentru gustul meu, o consecinţă a condiţiei mele de şef al familiei şi de widow of*...“[42]

„Văduva lui...“ - era o formulă obligatorie. Trebuia să invite la ceai admiratori ai marelui dispărut în măsura în care aceştia se dovedeau a fi cunoscători, să ţină la zi corespondenţa, să răspundă la diferite întrebări, să semneze procuri, iar, în primii ani de după moartea lui Thomas Mann, să pună în ordine scrisorile pe care Fischer le adunase totuşi în cele din urmă. „Se pare că sunt câteva mii. Doamne Dumnezeule, câte a mai scris tata! A întreţinut o corespondenţă regulată chiar şi cu oameni despre care nu am auzit niciodată. Că numai Herz deţine 375 îmi depăşeşte toate aşteptările şi, în fond, este o ruşine."[43]

Katia stătea bucuroasă de vorbă cu oaspeţii interesaţi, coversaţia ei fiind fermă, adeseori dârză şi uneori magistrală; se înşela extrem de rar, memoria ei rămânând excelentă până la o vârstă foarte înaintată. De cele mai multe ori era suficient un mic imbold pentru a reînvia trecutul. Când fratele geamăn prezentă, în anul 1961 - adică de la o distanţă în timp de o jumătate de secol - în NEUE ZURCHER ZEITUNG, afacerea Wälsungenbluf[4], scandalul de atunci se profilă iar cu toată intensitatea în amintirea ei: „Bietul Fay, nu apare în cea mai bună lumină, deşi putem vorbi şi de o notă

* Văduva lui... (în engl.) (n. tr.)

oarecum hazlie, când nu a vrut să-şi irosească pe degeaba accesul de furie; iar de scena îngrozitoare, cu ţipetele necontrolate, îmi amintesc încă mult prea bine.[1,45] Resuscitaţi de Katia în episoade descrise cu multă plasticitate, vechi prieteni reveneau pe scenă inte- grându-se printre copii - în frunte cu fiica Elisabeth. „Copilaşul[11] - astăzi participantă la un congres internaţional din Moscova, mâine scriind o carte cerută de un editor american, poimâine străbătând India cu o maşină de teren: „Ce copilă!"[46]

Ce copilă! „She is, in some way, really my best child, the most attached to the poor old parents", îi scria Katia lui Molly Shenstone pe vremea când Borgese era încă în viaţă, „and in the same time an excellent little mother, housewife, spouse, only too active, and I have the feeling that her husband, whose secretary, chauffeur and what not she is, enjoys her activities perhaps too much in regard to her health!“[47] Admiraţie pentru Medi, dar în acelaşi timp - gândindu-se la suprasolicitarea propriei ei persoane în vremuri trecute - un autoportret secret.

Ce copilă - în orice caz, însă, nu lipsită de trei mici cusururi: Medi era uneori prea generoasă, în plus îndrăgostită de animale şi, în primul rând, avea un faible* pentru bărbaţii mai în vârstă. Cine dracu' o pusese pe Elisabeth, după moartea lui Borgese din 1952, să se lege pentru a doua oară de un „prieten atât de vârstnic"[48], Corrado Tumiati, căruia îi va supravieţui sau pe care îl va îngriji când va fi un moşneag? Căci „îi dai mai degrabă mai mult decât mai puţin ca vârsta sa adevărată. în nici un caz nu ar putea fi luat drept fiul meu[11].[48]

* O slăbiciune (în franc.) (n. tr.)

Cu toate acestea, după 12 august 1955 casa lui Medi rămase locul de refugiu al Katiei - un refugiu în care îşi împrospăta, an de an, forţele pentru viaţa adeseori istovitoare din Zurich iar, mai târziu, după îmbolnăvirea Erikăi, pentru îngrijirea acesteia. Forte dei Marmi - o idilă a cărei atmosferă era marcată de „my best child" împreună cu domnul înţelept şi şarmant de lângă ea, deşi vârsta lui era mai puţin obişnuită.

Har Domnului că acasă, la Kilchberg, distanţa dintre generaţii rămânea normală, iar Katia avea un fiu pe care se putea baza şi care corespundea şi ca vârstă, şi anume pe Golo; în pofida obligaţiilor profesionale din Munster, iar mai târziu din Stuttgart, acesta îşi păstrase camera din casa părintească ajutându-şi mereu mama. Chinuit el însuşi de fluctuaţii ale stărilor de spirit, îşi înţelegea mama în manifestările ei contradictorii - Golo, pe care şi-l dorea alături de ea în singurătatea casei familiale din Kilchberg: un om blajin, sensibil şi tolerant, totdeauna puţin distrat, dar fermecător în „zăpăceala"[49] sa, chiar dacă de o „nehotărâre aproape patologică"[49]. Istoricul Golo, un corifeu al breslei sale, rămase pentru mama lui, până la sfârşit, un savant cu capul în nori, lipsit de orice simţ al realităţii. „Se angajează totdeauna la mult prea multe fiindcă nu este în stare să refuze ceva."[50] Ce-i drept, i se fac „mereu cele mai onorabile propuneri"[51], dar o va „alege cu siguranţă pe cea mai puţin avantajoasă, iar apoi va suferi, căci aşa este el şi cu asta basta!"[51] Şi nu obişnuieşte nici să răspundă la scrisori, „necioplitul": „Nu prea mi-am educat bine copiii."[51]

Iată că era reluată vechea problemă, pusă pe tapet şi la Pacific Palisades: „Pedagogia nu face parte din punctele mele forte" - şi, de fapt, „eşecurile" Katiei erau

evidente: Klaus, toxicoman; Erika, măcinată de animozităţi; Monle, o „proastă" căci - pentru mamă o dovadă fără doar şi poate agravantă a nepriceperii ei - nu reuşise (spre deosebire de ceilalţi copii mai înţelepţi) nici măcar să-şi încropească un cămin propriu („în schimb a scris un foileton oribil despre nuvelele tatălui ei"[52]), şi, în cele din urmă, Michael: iniţial un muzician de valoare medie, apoi germanist - talentat dar arogant: „Ceea ce mă doare este lipsa mai mult decât totală de dragoste faţă de maestră [adică Erika]. Nu îi este deloc milă de ea, i-a spus-o de repetate ori lui Golo, iar despre noul volum cu corespondenţă [...] scrie nu numai cu înfumurarea tipică a germanistului, ci chiar inechitabil şi plin de răutate."[53]

Katia, care se străduia mereu să menţină pacea şi armonia în familie, găsea că Michael are o atitudine scandaloasă faţă de propiul fiu. „Din păcate trebuie să-ţi relatez că tânărul tău coleg [Frido, care în această perioadă voia să devină muzician, întocmai ca unchiul său] a fost aproape repudiat de tatăl său, - un om atât de arbitrar şi necontrolat - în parte fiindcă acesta nu este de acord cu profesiunea aleasă, în parte fiindcă îl consideră [pe Frido] egoist şi încrezut. Michael declară foarte agitat că l-a scos din evidenţă. Dar, Doamne Dumnezeule, nu se poate proceda în felul acesta."[54] - Alături de asemenea dojeni găsim şi alte aprecieri, pline de respect, la adresa fiului silitor, uneori impulsiv, dar în fond bun la inimă. Spre deosebire de Erika pentru care un lucru nu putea fi decât alb sau negru, Katia nu îşi menţinea pe vecie condamnările, revizuindu-şi fără nici un efort verdictele - şi anume atât când se referea la mult criticata Ida Herz cât şi când vorbea despre

Michael şi nepotul Frido. După moartea Vrăjitorului acesta din urmă locuise, împreună cu fratele Toni, aproape zece ani la bunica sa care, la nevoie, făcea şi lecţiile cu el. Considerat la început ca spirit mediocru, nepotul arătă pe neaşteptate ce se ascunde în el. „Să ştii că Frido este totuşi mai inteligent decât crezuserăm cu toţii", îi scria Katia în mai 1966 fratelui ei.[55]

Nepotul Fridolin, pe care Thomas Mann îl iubise enorm de mult, apărea în ochii bunicii ca un personaj labil, necomunicativ, netransparent, înclinat să se supraaprecieze. Katia nu credea că Frido ar fi foarte muzical: „Nu s-a întâmplat niciodată ca, după un concert, să vrea să transpună la pian vreo melodie auzită sau, cel puţin, să încerce să o fredoneze şi nici să [...] improvizeze vreodată un singur ton; la pian exersează plin de zel dar şcolăreşte şi nu se pricepe deloc să cânte ceva la prima vedere - mi se pare exclus să devină dirijor."[56]

Dar acest „tall boy“* recuperă deodată toate rămânerile în urmă, îi spuse adio muzicii, se converti la catolicism („şi se zice că este foarte «elated»"[57]**) ajungând să strălucească în domeniul filozofiei şi teologiei, şi, „în noua ipostază" îşi luă, cu bine, ba chiar înainte de termen, toate examenele, impresionându-şi bunica prin studiul intens al Bibliei şi cunoştinţele sale teologice: „Mie personal asemenea probleme religioase, asemenea domenii dificile şi complicate mi-au fost în decursul întregii vieţi foarte străine"[58], ar fi spus Katia, conform adnotărilor lui Frido din autobiografie. „Nu ţine de natura mea să mă transpun în aceste sfere. Există însă mulţi

* (Umoristic) persoană importantă, grangur (în engl.) (n. tr.)

** Transportat, în culmea fericirii (în engl.) (n. tr.)

oameni care se pricep la aşa ceva, printre ei şi unii apropiaţi nouă. Ştii foarte bine că, de exemplu, unchiul Bruno este adânc înrădăcinat în această lume, dar nu oricine se simte în stare de aşa ceva.“[58] (Unchiul Bruno era Bruno Walter care, într-o scrisoare impresionantă, foarte spiritualizată, în care îşi exprima condoleanţele la moartea Vrăjitorului şi schiţa un memento asupra esenţei nemuririi).

Dar convertitul îi impunea nu numai bunicii ci şi tatălui: Michael se reconcilie cu fiul său fiind dispus să-i faciliteze studiul teologiei. Spre consternarea Katiei, până şi tanti Monika salută proiectele nepotului. „Moni, aiurita asta nechibzuită, subscrie, considerând că Frido îşi ia cu siguranţă în serios noua carieră; căci ea personal a văzut totdeauna în el un teolog înnăscut!!"[59]

„Aiurita nechibzuită"! Monika rămânea copilul neiubit, deşi Katia îşi dădea toată silinţa să-şi ţină sub control animozitatea faţă de Monle. „Sunt foarte hotărâtă să nu mai spun în toată viaţa mea nici un cuvânt depreciativ la adresa ei"[60] - o declaraţie scrisă dar dată uitării! Katia nu putea sau nu voia să înţeleagă că Monika avea o mulţime de prieteni în lumea întreagă, chiar dacă pentru ea rămânea în continuare copilul „prost, foarte neagreat"[61], cu care nu reuşea deloc să se înţeleagă. „Când emite şi ea, din când în când, cu vocea ei inexpresivă şi ruginită, câte o sentinţă strâmbă şi apodictică trebuie să spui în sinea ta: si tacuisses [o, de-ai fi tăcut]. Deşi are şi un fel special de a tăcea - apăsător, ostentativ de neinteresat, chiar dezaprobator - care este, şi el, greu de suportat."[62]

Şi iată că exact Monikăi îi veni ideea de a scrie o autobiografie - în care protagonist era tatăl ei! „Nesin

ceră, denaturată şi lipsită de legitimitate"[63], cârpăceala unei diletante care - acesta este verdictul mamei - nu ştie absolut nimic despre Thomas Mann: „Dintre cei şase copii era cel mai puţin apropiată de tată, iar amănuntele concrete citate [în această carte] despre el

- oricum destul de puţine - sunt exclusiv emanaţii ale fanteziei ei“.[64] Culmea este că acest jalnic opusculum* se bucură până la urmă de succes! („Doamne Dumnezeule, câte toate nu au succes!"). Tocmai Monika îndrăznise să scrie despre tată - ea, care era descalificată de către părinţi şi fraţi ca outsider** din cauza recalcitranţei, din cauză că nesocotea consensul familiei!

Dacă s-a întâmplat vreodată ca doamna Thomas Mann să fie cu adevărat furioasă - şi anume din adâncul sufletului, nu în urma unor probleme minore, cum fusese retragerea permisului de conducere - acest moment s-a petrecut în clipa când Monle s-a încumetat să scrie nu o carte oarecare - asta mai treacă-meargă („nu cred că [ambiţiile literare ale lui Moni] îi vor dăuna vreunuia din ceilalţi membri ai acestei amazing fami- ly’[65]***) - ci tocmai această carte, care îl punea pe Vrăjitor într-o lumină imposibilă şi, în plus, îi făcea concurenţă studiului Erikăi despre Das letzte Jahr [Ultimul an]. Amintirile Monikăi, Vergangenes und Gegen- wärtiges [Trecute şi prezente], onorate de critici cu prezentări amănunţite şi recenzii comparative care o categoriseau pe Erika drept o autoare mai mult sau mai puţin „rece, rigidă"[66] - iată ceva inimaginabil în viziunea

* Operă de proporţii reduse (în lat.) (n. tr.)

** Străină, neintegrată în familie (în engl.) (n. tr.)

*** Familie uimitoare (în engl.) (n. tr.)

Katiei! „Uşor de înţeles că pe Erika a supărat-o. Dar este o dovadă a nivelului foarte coborât."[66]

Cel mai târziu după apariţia celor două cărţi, conflictul dintre fraţi părea inevitabil. Ce-i drept, mama se străduise mereu să facă pace mai ales între Erika şi Medi, dar eforturile ei rămaseră ani în şir zadarnice. „Ceea ce îmi amărăşte bătrâneţile [...] este atitudinea mai mult decât neamicală a copiilor mei faţă de buna şi grăsuţa lor soră mai mare [«grăsuţ» ar putea face parte tot din arsenalul de cuvinte din jargonul familiei, căci, în realitate, Erika era slabă ca un ţâr], iar în această privinţă [ei] întind în mod evident prea tare coarda, deşi o oarecare motivaţie [...] ar exista. Pe de altă parte, ea [adică Erika] este extrem de susceptibilă şi suspicioasă, fiind şi exagerat de ataşată de mine, ceea ce nu prea îmi convine, deoarece trebuie mereu să ţin cont de ea. Poate că fără ea m-aş fi decis de mult să plec la tine, în Japonia."[67]

Dar asemenea călătorii ademenitoare deveniseră între timp imposibile. Erika îşi dădu asentimentul doar pentru un scurt voiaj în California, în compania lui Medi şi Gret. în schimb vizita la Knopf care lansase o invitaţie la Londra, unde îşi sărbătorea a 70-a aniversare, precum şi cea la Klaus Pringsheim sunt contramandate de urgenţă deşi doamna Thomas Mann îşi dăduse cu jumătate de gură acceptul. „Ah, toate menajamentele astea!" Cât timp Erika rămase în viaţă, mama continuă să fie dominată de ea şi terorizată de apeluri telefonice, trebuind să intervină mereu, când la medici când la surori şi - la vârsta ei! - să imagineze soluţii salvatoare pentru un viitor care era oricum iluzoriu. Cât de mult ar fi dorit să fie liberă şi să plece la Princeton ca să o revadă

pe Molly, „if Erika’s conditions were a little bit more satisfactory. [...]. But she is more helpless than ever, can- not walk a single step, the doctors don’t know what to do, and yet I feel she cannot spend the whole life in hos- pitals".[68]

Ce să fi făcut Katia în asemenea situaţie? Să o lămurească pe Erika şi să treacă de partea lui Medi care cu greu îşi mai putea înfrâna indignarea cauzată de comportamentul tiranic al surorii? Imposibil. în fond, Erika fusese persoana cea mai apropiată de Vrăjitor. „Nu se poate contesta", ‘îi scria Katia fratelui geamăn în ianuarie 1961, „că, dominatoare şi invidioasă cum este, a făcut din moştenirea spirituală a tatălui scopul vieţii ei. [...]. Dintre toţi copiii a fost cea mai ataşată de el; după ce evoluţia politică a pus capăt turneelor ei de conferinţe, s-a dedicat exclusiv operei lui, conferinţelor lui, alcătuirii volumelor de eseuri etc. Medi şi Bubi nu sunt nici pe departe atât de iniţiaţi ca ea; îşi au viaţa lor proprie [...], nu ar fi avut niciodată timpul necesar să treacă, la Frankfurt, în revistă scrisorile. [...]. De fapt, modesta şi bătrâna protagonistă ar avea mult mai multe motive să se plângă, dar nici nu se gândeşte la aşa ceva, - de dragul păcii şi armoniei [familiale]."[69]

într-adevăr, Katia reacţionase cu generozitate şi eleganţă când, în timpul exilului american, fiica ei preluase în măsură tot mai mare atribuţiile care îi reveniseră odinioară mamei. Doamna Thomas Mann nu fusese niciodată meschină şi ranchiunoasă. în ciuda animozităţilor manifestate de Erika, o

admira pe „maestră"[70] care lucra, cu succes variabil, la ecranizările operelor lui Thomas Mann şi la editarea corespondenţei, chiar şi când avea cele mai îngrozitoare dureri („survine o com
312
plicaţie după alta şi totul este o calamitate fără sfârşit"[71]); cu sprijinul secretarei ei, Anita Naef, întreţinea
o corespondenţă cu lumea întreagă - de cele mai multe ori într-un ton dur şi nu rareori provocator. După lec- turarea, în taină, a unor scrisori de familie (cele scrise de Kaleschlein trebuia de multe ori să fie distruse ca să nu cadă în mâinile Erikăi) răspundea conform propriului ei gust, ba chiar o punea pe mamă să semneze scrisori dactilografiate de ea - de exemplu către Hermann Kesten - al căror conţinut, formule de adresare sau de încheiere nu ar fi fost niciodată concepute în felul acesta de către Katia. (Kesten îşi dădu seama de dedesubturi şi răspunse cu multă eleganţă: „Presupun că am primit o scrisoare care s-a rătăcit, căci nu pare să vină de la dumneavoastră şi nici să îmi fie adresată mie.“[72])

Făcând abstracţie de asemenea mistificări umilitoare mama rămase alături de fiica ei cea mai mare, cu răbdare şi solicitudine, în toate etapele bolii, indiferent dacă era vorba de fracturi, tulburări de circulaţie, atrofii şi consecinţe ale abuzului de droguri - extins pe ani de zile - sau, în cele din urmă, de cancerul letal. „Tumoarea care s-a dezvoltat pe nesimţite era atât de mare încât nu a mai putut fi extirpată. Creierul prezintă leziuni ireversibile şi [Erika] nu mai poate rămâne multă vreme în viaţă în această stare, cu funcţiile vitale reduse.[1'73]

Katia dădea o mână de ajutor în măsura în care îi permitea rezistenţa fizică, dar aceasta începea să cedeze; iar când nu mai putea, intervenea, ca de obicei, fiul ei Golo: „Ieri am fost iar la spital, la Erika", îi scria [el] lui Martin Gregor-Dellin, prietenul devotat al familiei. „Am avut impresia că nu o mai duce mult. Nici nu ar fi
313
de dorit [...] căci asta nu mai poate fi numită viaţă, este doar un chin mocnit şi o angoasă - sperăm - doar pe jumătate conştientă. Natura nu întreabă însă dacă e bine sau rău. [...]. Dar mă tem că atunci când va avea loc sfârşitul inevitabil bătrâna mea mamă şi cu mine vom fi atât de tulburaţi încât nu vom mai avea puterea să organizăm ceea ce trebuie organizat, adică înmor- mântarea. Credeţi că aţi putea spune câteva cuvinte? Cineva ar trebui să o facă. [...]. Eu personal nu aş reuşi, rezistenţa mea nervoasă nu este considerabilă; cred, de asemenea, că în astfel de ocazii fratele nu este cea mai potrivită persoană. [...]. Dar ceva trebuie să se întâmple. [...]. în orice caz, trebuie să pregătim totul."[74]

Erika Mann a murit la 27 august 1969. Se pare că, la înmormântare, Katia a fost calmă - calmă ca în august 1955, când, după spusele lui Golo, plânsese doar înăuntru, în casă, înainte de plecarea cortegiului funerar. Nu ştim cum a reacţionat Katia ani mai târziu, la moartea lui Michael, şi nici dacă a aflat despre ea. Se zice că în ultimii ani de viaţă devenise cam ciudată şi uşor confuză, întocmai ca mama ei după decesul lui Alfred Pringsheim;

uneori avea impresia că fiii ei Klaus şi Michael apăruseră în cameră: „După o matură chibzuinţă" - spunea Golo Mann - „sora mea Elisabeth şi cu mine am hotărât să nu îi comunicăm bătrânei noastre mame vestea [despre moartea lui Michael]. Dar s-ar putea să bănuiască totuşi ceva."[75]

La finele anilor şaptezeci rândurile prietenilor din jurul Katiei Mann se răriseră. Fratele Peter murise încă în 1962, după o lungă suferinţă. „Oare de ce nu a putut muri în urmă unei boli acute - o pneumonie sau o criză cardiacă. Şi nici nu este relevant pentru familia mea.

314

Toţi strămoşii, în măsura în care ştim despre ei, au murit în deplinătatea facultăţilor mintale, chiar dacă uşor senilizaţi.[1,76]

Nu mai era în viaţă nici Bruno Walter care la a 80-a aniversare a lui Thomas Mann - ce mult era de atunci!

- dirijase Mica Serenadă a lui Mozart la teatrul din Zurich. Deşi relaţia sa amoroasă cu Erika îi provocase multe griji, Kuzi fusese ultimul vechi prieten al Katiei. Scrisoarea sa de condoleanţe rămânea de neuitat.

Şi apoi două decese care vor lăsa cele mai adânci urme în viaţa Katiei din ultimii ani: al lui Molly Shenstone şi al lui Klaus Pringsheim. Prietena intimă muri în 1968. „I must say“, citim în scrisoarea de condoleanţe adresată de Katia lui Allan Shenstone, „the older I become the more I am missing dear Molly. She was the best, the most thoughtful friend I ever had. I certainly have not to complain about my children, but it is not the same thing.“[77]

Peste patru ani, la 7 decembrie 1972, muri Klaus Pringsheim, fratele geamăn, de care Katia era profund ataşată încă din prima copilărie. Fusese şi frate şi prieten, în plus un confident „al tatălui", un liberal de centru stânga în tradiţia bunicilor săi, Ernst şi Hedwig Dohm; în Europa nu se bucurase niciodată de un succes real. Spre deosebire de R.D.G. care îi dădu totuşi acces la Gewandhaus, fostul emigrant nu avusese după 1945 nici o şansă în Republica Federală.

Nimeni nu ştia, la bătrâneţe, atâtea despre Katia ca fratele „Kaleschlein“ care înregistra cu mult calm admonestările surorii, fireşte, fără a da totdeauna urmare sfaturilor ei. Sora geamănă, „devotata K’lein"[78], trebuia uneori să spună lucrurilor pe nume: nepoata

315

[adică Erika] să nu afle, pentru nimic în lume, despre întâlnirea fratelui cu Gustaf Grundgens! „O ipoteză înfiorătoare! [Erika] îl detestă în aşa măsură încât ar fi foarte jignită. Frido trebuie să scrie tocmai acum o compunere pentru şcoală pe tema: este cazul să le spui tuturor totul? Fireşte că nu. Prin urmare nici despre această întâlnire cu G.G.“[79]

Fratele citi scrisoarea, ignoră dispoziţia de a o arde imediat, în schimb decupă din ziar articole despre care presupunea că ar putea-o interesa pe sora lui; de exemplu elogiile la adresa lui Hruşciov erau totdeauna bi-nevenite.

După moartea lui Klaus Pringsheim Katia nu mai avea cu cine să discute pe faţă şi degajat despre opiniile ei: „Ah, cât de mulţi prieteni pierzi în

decursul unei vieţi atât de lungf', îi scrisese lui Alice von Kahler, „şi te simţi tot mai însingurat. Oricâtă bucurie ţi-ar face, copiii, nepoţii şi strănepoţii nu-i pot substitui pe tovarăşii de generaţie de care te leagă amintiri comune.“[80]

Decese peste tot. în 1973 murise şi Otto Klemperer, un vechi prieten de-al fratelui geamăn. „Klempi" trăia din 1954 la Zurich şi venea adeseori, împreună cu fiica sa, Lotte, în vizită la Katia, în casa din Alte LandstraBe. Grav bolnav, vulnerabil atât psihic cât şi fizic, se însănătoşea totuşi de fiecare dată pe neaşteptate: „Cu câteva zile înainte mi-a telefonat, spre surprinderea mea, Klemperer. De data aceasta chiar că îl dădusem pierdut după ce citisem în presă că trebuise să-şi contramandeze concertele de la Londra. Dar a fost doar ceva trecător; a dirijat opt concerte, cu toate simfoniile lui Beethoven, iar fiica sa Lotte mi-a povestit, radiind de fericire, că este într-o formă colosală. Nu aş fi crezut că

316

aşa ceva este posibil, dacă mă gândesc cum arătase cu ocazia numeroaselor vizite pe care i le-am făcut la clinică."[81]

Katia cunoştea o mulţime de anecdote despre Klemperer. Odată se aşezase cu Erika în holul hotelului ca să-i citească noul libret, dar constată că îl uitase; o trimise pe fiica Lotte să-l aducă, iar apoi începu să citească; Erika era încântată; Klemperer acceptă să compună foarte curând muzica aferentă, după ce va ajunge la St. Moritz, şi anume... la pianul din holul hotelului - spre delectarea vizitatorilor.

Povestirile foarte succinte ale Katiei nu se încheiau decât rareori fără o poantă... nici cele despre prietenul „Klempi“, care, atunci când accesele de melancolie (ce îl persecutau, urmărindu-l pe tot globul pământesc) îi permiteau, devenea aproape tot atât de exuberant în compania Katiei ca în momentele marilor succese dirijorale. Celebrul dirijor ţinea mult la gemenii Pringsheim fiind foarte ataşat de „Kaleschlein[11] încă din anii 1907/08, când lucraseră împreună la Teatrul din Praga; iar prietenia dintre Katia şi „cei doi Klempi“ - adică tatăl Otto şi fiica Lotte - supravieţui perioadei de despărţire. în săptămânile dinaintea decesului Erikăi, scria Katia, familia Klemperer manifestase multă atenţie şi solicitudine. Aceasta se baza pe reciprocitate: Katia se bucura de succesele triumfale ale prietenului, îşi nota cu grijă data apariţiilor lui în public şi suferea alături de el atunci când „psihicul[11] îl obliga să-şi întrerupă activitatea. Marele dirijor era în ochii ei un geniu înconjurat de faimă dar foarte vulnerabil, grandios şi în acelaşi timp „ciudat[11], depăşindu-l la bătrâneţe, prin arta sa dirijorală, până şi pe Bruno Walter. „Ţi-am scris deja despre concertul

317

neobişnuit de frumos, dirijat la Lucerna, de Klemperer, la care am fost împreună cu Bibi şi familia [...]? La rugămintea fiicei Lotte, a trebuit să merg după aceea în camera artiştilor, bine zăvorâtă, iar maestrul, total epuizat, s-a comportat destul de bizar."[82]

Pentru Katia, Klemperer era omul care combina o doză de extremă şi suverană preciziune cu extravaganţe uneori temerare - de altfel şi cu acea mândrie evreiască destul de străină ei: „Veştile despre războiul fulger

victorios [al Israelului împotriva Egiptului, în 1967] au sosit tocmai când Klempi dirija, în sala arhiplină Tonhalle, simfonia a doua de Mahler - admirabil şi cu un succes uriaş. A fost excedat de mândrie şi bucurie din cauza faptelor de vitejie nemaiauzite ale poporului său. De altfel, a revenit de scurt timp la religia strămoşilor, frecventează cu asiduitate templul şi respectă riturile. De câte ori îl văd, mă roagă să-ţi transmit salutări."[83]

Şi fiica Lotte îi era foarte dragă Katiei, după cum arată scrisorile semnate „a ta străbună prietenă" sau „Mielein". După moartea lui Klemperer îi scrise fetei, rămasă deodată atât de singură, o scrisoare care face o referire indirectă la propriul ei destin: „îmi imaginez prea bine ce înseamnă această pierdere pentru tine care i-ai dedicat [lui] atâţia ani din viaţă. Dar totuşi! Eşti suficient de tânără ca să-ţi refaci viaţa. [Eu însă] - Dumnezeule, în curând împlinesc nouăzeci de ani! - spuneam totdeauna, pe drept cuvânt, că sunt cea mai bătrână prietenă a tatălui tău (sau, mai degrabă, el era prietenul meu mai tânăr)."[84]

Prin urmare, la intervale tot mai scurte, scrisori cu chenar negru şi, de multă vreme, nici un sentiment de

fericire după o viaţă lungă şi binecuvântată, în ciuda loviturilor sorţii? Nici o „iniţiativă, nici o acţiune concretă'[85] după acel 12 august despre care Katia afirma adeseori că fusese şi ultima ei zi de viaţă? - Ba da! în afară de ocupaţiile cotidiene aveau loc şi festivităţi familiale, vizite şi călătorii: în anul 1967 pentru ultima dată în California -

o vizită scurtă: fără Frank, fără Neumann, fără Feucht- wanger, muriseră cu toţii - supravieţuiseră doar femeile: Marta, Eva, Fritzi, o revedere nu lipsită de nostalgie.

Iar la patru ani după moartea lui Thomas Mann premiera filmului Buddenbrooks, la Liibeck: o festivitate pe gustul Vrăjitorului. „Oraşul îşi ieşise din pepeni întrecân- du-se în elogii postume aduse marelui său fiu dispărut - cu steaguri, iluminaţie feerică, oaspeţi de onoare, recepţie mare în vechea primărie care arăta într-adevăr ca grădina fermecată a lui Klingsor, şampania curgea. Iar eu am fost foarte omagiată şi fotografiată împreună cu starul Nadia Tiller."[86]

Mai târziu, în anul 1966, încă un eveniment mare. La şaizeci şi unu de ani după festivitatea din Arcisstraf3e se celebrează, la Munchen, din nou o „nuntă princiară": căsătoria nepotului Frido cu Christine Heisenberg, fiica marelui fizician. Socru mic era din nou un savant important; ziua stătea din nou sub auspiciile artei: „Familia Heisenberg este extrem de numeroasă", îi scria Katia fratelui ei la 29 august 1966, „şapte copii, cei mai mulţi deja căsătoriţi, extrem de germani dar totuşi foarte simpatici. Seara dinaintea cununiei nu a fost serbată cu obişnuitele glume decoltate ci cu muzică de cameră; Heisenberg nu este doar un fizician excepţional ci şi un pianist extraordinar, socrul Bibi a strălucit la violă, iar doi dintre fiii familiei atât de muzicale cântau la celelalte

instrumente de coarde. La vioara întâi un virtuoz cu numele Zigmondi (sau

ceva asemănător) despre a cărui activitate la Tokyo am citit nu de mult o relatare foarte pozitivă. Fireşte că am intrat în vorbă cu el şi s-a întrecut [...] în laude aduse activităţii prodigioase a fratelui meu geamăn. în ziua următoare s-a celebrat cununia religioasă catolică foarte lungă, dar frumoasa tânără pereche a fost emoţionantă. Frido îşi comandase în mod special un fel de costum de diplomat, cu pantaloni în dungi şi o floare la butonieră. Apoi a urmat dineul nupţial propriu-zis, cu multă bună-dispoziţie, iar Heisen- berg a ţinut un discurs într-adevăr foarte frumos."[87]

încă o dată strălucirea din Arcisstra(3e, încă o dată comuniunea dintre artă şi ştiinţă! Un anturaj format exclusiv din oameni simpatici: Gret, mama lui Frido, foarte apreciată de Katia în decursul întregii vieţi - deşi unii o acuzau că ar fi avut tendinţa să-i neglijeze pe copii în avantajul tatălui {„aşa ceva nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte"[88]) - stătea de vorbă cu amfitrioana („o femeie blondă, chipeşă, cu aspect foarte german"); pe Katia ne-o imaginăm stând alături de Werner Heisenberg şi povestind despre fratele Peter, vecinul Einstein şi zilele fericite din Princeton. Ce păcat că cei doi „străbuni", Alfred şi Hedwig Pringsheim (cu care Katia semăna tot mai mult la bătrâneţe) nu mai erau prezenţi - şi, fireşte, Vrăjitorul. Lui, în primul rând, i-ar fi plăcut foarte mult festivitatea din casa Heisenberg unde i s-ar fi rezervat un „loc de onoare".

Nu, nu se poate spune că viaţa dusă de Katia Mann în ultimul sfert de veac ar fi fost săracă în evenimente, chiar dacă pentru ea nu mai însemna - după cum afirma adeseori - decât o „viaţă postumă". Cât de

numeroase erau contradicţiile cu care se vedea confruntată: admiraţie în lumea întreagă, dar tristeţe în singurătate - trei dintre copii au murit înaintea mamei: „Nu ar fi trebuit să se întâmple."[89] Forţă motrice a unei familii mari şi centru al unei comunităţi de admiratori ai marelui dispărut, dar solitudinea din casa din Kilchberg. Sentimentul de siguranţă de la Forte dei Marmi, unde, influenţată de Medi, doamna Thomas Mann începu să acorde mai multă atenţie celor ce se întâmplau în jurul ei, dar\n acelaşi timp şi „obligaţiile cotidiene" care, în ciuda disciplinei riguroase („La o vârstă foarte înaintată omul trebuie să facă ceva şi pentru sine"[90]), erau tot mai greu de îndeplinit odată cu trecerea anilor.

„Nu am putut niciodată face în viaţă ceea ce aş fi dorit să fac.“[91], mărturisise Katia, la bătrâneţe, în memorii. Dar oare ce „ar fi dorit"? Viaţa ei dă un răspuns la întrebarea ridicată de ea însăşi: nimic altceva decât ceea ce a făcut, liberă şi nesilită de nimeni şi fără nici o constrângere socială sau economică. Şi anume, s-a realizat axându-şi întreaga viaţă pe Thomas Mann - de a cărui importanţă nu s-a îndoit nici o clipă - întemeind, cu el, o familie şi „dedicându-i“ (NU „sacrificându-i") viaţa, după cum îi scrie la un moment dat Lottei Klemperer.

Dacă am fi rugat-o pe doamna Thomas Mann, după ce depăşise bine vârsta de optzeci de ani, să circumscrie acel punctum puneţi - cum îi plăcea să spună -, adică momentul marii sinteze dintre cele două ipostaze, şi anume dedicarea existenţei ei unui altuia şi realizarea propriei existenţe, credem că

ar fi indicat zilele petrecute, în primăvara lui 1960, la Ierusalim, împreună cu fratele geamăn care dirija un concert la Tel Aviv. Proiectată de multă vreme şi chibzuită în toate amănuntele, era prima
321
acţiune întreprinsă după moartea Vrăjitorului, trezind agitaţie şi aşteptări ce nu se puteau compara cu nici un alt eveniment de după august 1955. „Sunt deja complet zăpăcită şi nu reuşesc să le termin, la timp, pe «toate» (nu ştiu nici eu ce înseamnă «toate»[11]) .[92] Dar era sigură că noile impresii o vor bucura pe „bătrâna atât de fragilă[11].[93]

Şi apoi primirea colosală făcută celor doi evrei bătrâni care călcau pe urmele unui mare defunct. încă o întâmpinare cum nu se poate mai onorabilă. încă o primire fastuoasă organizată de ambasadă („îi dau imediat telefon lui Gottfried pentru ca domnii să aibă timp să facă pregătirile adecvate"[94]). încă o festivitate ilustră: o distincţie pentru cei în viaţă, o reverenţă respectuoasă în faţa celui dispărut. Punctul culminant: vizita în dumbrava celor o mie de copaci plantaţi în apropierea chibuţului Hazorea cu ocazia celei de a 80-a aniversări a lui Thomas Mann - o acţiune documentată în cărţile de onoare ale Keren Kayemeth Leisrael, unde găsim următoarea notă: „Thomas Mann, the great poet and humanitarian on the occasion of his 80th birthday plan- ted by friends and devoted admirers in Israel[11].[95]

Un moment emoţionant pentru doamna Thomas Mann: amintirea voiajului întreprins în anul 1930, când Vrăjitorul voise să verifice, cu ajutorul unei „călătorii de control", corectitudinea descrierii Ţării Sfinte, a locuitorilor şi vecinilor ei în ciclul de romane din jurul lui Joseph; ca încoronare intenţionase să viziteze la sfârşit şi Ierusalimul. Dar Katia care se îmbolnăvise şi zăcea la Deutsches Hospital nu avusese atunci posibilitatea să vadă centrul vechii Palestine. în schimb lua acum con tact cu noul Israel. „Este într-adevăr o ţară interesantă"
- conchide Katia într-o scrisoare lungă adresată vechiu-
322
l lui prieten Hans Reisiger - „şi este într-adevăr uimitor ce : s-a putut realiza în doar câţiva ani, în condiţii extrem de vitrege şi sub ameninţare continuă. [...]. Tommy se bucură aici de onoruri dumnezeieşti, mai ales datorită lui Joseph, iar un reflex al acestora se răsfrânge şi asupra mea.“[96]

Sub asemenea auspicii călătoria în Israel devine pentru Katia o magică reunificare cu cel decedat - o reunifi- care în care Thomas Mann credea din adâncul sufletu- r lui, după cum o dovedeşte cuvântarea ţinută la a 70-a f aniversare a soţiei sale: „Vom rămâne împreună, mână în mână, chiar şi în împărăţia umbrelor. Dacă eu, esenţa existenţei mele, opera mea va dăinui în posteritate, ea ■ [Katia] va trăi concomitent cu mine, alături de mine.“[97]
Katia Mann - avem această convingere, deşi datele , concrete, anecdotele şi confesiunile nu ne permit, în
I ultimă instanţă, decât să construim ipoteze - deci, Katia Mann se va fi gândit probabil adeseori la cuvintele despre comuniunea conjugală care se perpetuează in f saecula saeculorum*.

Oare ea, omul de lume, credea într-o legătură dinco- | lo de moarte?

Rămâne sub semnul întrebării. Cert este însă că a avut motive bine întemeiate să dea preferinţă | unui anumit pasaj scris de Vrăjitor; dar nu scenei când Rahel naşte, oricât de mult ar fi impresionat-o, ci discuţiei fanteziste dintre Goethe şi Charlotte Kestner în trăsură, mai bine zis punctului culminant al acesteia: „Şi ce bucurie va fi atunci când ne vom trezi, cândva, iar împreună."[98]** Cu ajutorul tipicei lui emoţii aureolate de

* în vecii vecilor, de-a pururea (în lat.) (n. tr.)

** în traducerea lui Alex. Philippide, Lotte la Weimar, reed. de Edit. RAO, Bucureşti, 2005

un citat Vrăjitorul îi atribuie, în scena finală a romanului Lotte in Weimar, lui Goethe cel atât de admirat cuvintele" de la sfârşitul romanului Wahlverwandtschaften [Afinităţile elective] pe care le va relua la a 70-a aniversare a Katiei când spune „vom rămâne împreună".

Doamna Thomas Mann, născută Katharina Prings- heim, l-a urmat la 25 aprilie 1980 pe singurul om care avea cu adevărat nevoie de ea fiindcă fără ajutorul ei nu şi-ar fi putut realiza opera.

Note explicative

Cuvânt înainte

1. Golo Mann, Jugend, pag. 37
2. Ibidem, pag. 37
3. Ibidem, pag. 48

Capitolul 1

1. Cerere pentru a fi admisă la examenul de maturitate: Bay HSTA, MK 15032, dosar 5652/8483, Arhiva Centrală de Stat. Munchen
2. Numele celorlalţi candidaţi şi aprecierile provin din: Bay HSTA MK 21493, dosar 31646: Raport anual asupra Wilhelmsgymnasium din Munchen pe anul şcolar 1900/1901, cap. III, Examenul final de la gimnaziu
3. Diploma de bacalaureat
4. Diploma de bacalaureat
5. ALLGEMEINE ZEITUNG, Munchen, 10.06.1901
6. Diploma de bacalaureat
7. Zauberer, pag. 828
8. Constantheodory, decupaj din ziar, Arhiva Universităţii Munchen
9. Hedwig Pringsheim-Dohm, Bayreuth einst und jetzt (în: VOSSISCHE ZEITUNG,foiletonul din 16.08.1930)

10. Hedwig Pringsheim-Dohm, Wie ich nach Meiningen kam (în: VOSSISCHE ZEITUNG, foiletonul din 20.07.1930)
11. Ibidem
12. Vezi: Heinz Pringsheim, Katia, pag. 148
13. Memoiren, pag. 9
14. Kinderbuchlein, 10.11.1888

15. Kinderbuchlein, 31.12.1887
16. Kinderbuchlein, 6.11.1883
17. Kinderbuchlein, 12.08.1884
18. Kinderbuchlein, 15.04.1885
19. Kinderbuchlein, 29.01.1885
20. Kinderbuchlein, 25.12.1897
21. Kinderbuchlein, 14.03.1882
22. Kinderbuchlein, 19.12.1885
23. Kinderbuchlein, 8.07.1888
24. Kinderbuchlein, 6.01.1888
25. Kinderbuchlein, 3.08.1890
26. Kinderbuchlein, 21.06.1886
27. Kinderbuchlein, 8.07.1888
28. Kinderbuchlein, noiembrie 1894
29. Kinderbuchlein, 18.01.1885
30. Kinderbuchlein, 11.05.1885
31. Kinderbuchlein, 1.06.1892
32. Kinderbuchlein, 14.04.1892
33. Kinderbuchlein, 23.03.1889
34. Kinderbuchlein, 14.04.1889
35. Kinderbuchlein, 12.12.1891
36. Kinderbuchlein, 30.12.1891
37. Kinderbuchlein, 21.04.1892
38. Hedwig Pringsheim către Katia, Zurich, 29.05.1941
39. Kinderbuchlein, 24.07.1888
326
40. Kinderbuchlein, 26.09.1888
42. Kinderbuchlein, 1.10.1888
43. Arhiva Universităţii Ludwig Maximilian, Munchen
44. Kinderbuchlein, 26.09.1888
45. Kinderbuchlein, 17.04.1889
46. Kinderbuchlein, 16.07.1892
47. Kinderbuchlein, 22.03.1890
48. Kinderbuchlein, 22.03.1890
49. Kinderbuchlein, 22.03.1890
50. Kinderbuchlein, 6.07.1885
51. Thomas Mann către Heinrich, 27.02.04; Briefw., pag. 50
52. Ebers, loc. cit.
53. Ibidem
54. Memoiren, pag. 16
55. Ebers, loc. cit.
56. Hedwig Pringsheim către Dagny Langen-Sautreau, 7.09.1918, Wiedemann, pag. 36
57. Ebers, loc. cit.
58. Kinderbuchlein, 3.06.1891
59. Ebers, loc. cit.

60. Heinz Pringsheim, Katja, pag. 150
61. Ibid., pag. 148
62. Kinderbuchlein, 21.07.1888
63. Kinderbuchlein, 21.07.1888
64. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden,
28.06.1901
65. Diploma de bacalaureat al lui Klaus Pringsheim
66. ALLGEMEINE ZEITUNG, Munchen, 14.07.1901
67. ALLGEMEINE ZEITUNG, Munchen, 27.06.1901
68. Memoiren, pag. 25
327
Capitolul 2
1. Memoiren, pag. 11
2. Memoiren, pag. 11
3. Zauberer, voi. 1, pag. 905
4. XIII, pag. 394; Gabriele Reuter
5. Hedwig Pringsheim, Erinnerungen an Ludwig Bam- berger (în: VOSSISCHE ZEITUNG, foiletonul din 11.12.1932)
6. Hedwig Pringsheim, Meine Eltern Ernst und Hedwig Dohm (în: VOSSISCHE ZEITUNG, foiletonul din
11.05.1930)
7. Arhiva Universităţii Ludwig Maximilian, Sen. 110 (1900-1902) (Femei care urmează studii universitare, Cereri 1900-1902)
8. Arhiva Universităţii Ludwig Maximilian, Sen. 110 (1900-1902)
9. ALLGEMEINE ZEITUNG, Munchen, 22.06.1901
10. Către Klaus, 11.07.1948
11. Pentru enumerarea prelegerilor vezi Arhiva Universităţii, Munchen, Stud - BB - 166, 176, 186, 196, 206
12. Memoiren, pag. 11
13. Comp. Arhiva Universităţii, Munchen, Stud - BB - 216
14. Memoiren, pag. 11
15. Către Gustav Hillard-Steinbohmer, 3.05.1964
16. Memoiren, pag. 19
17. Memoiren, pag. 17
18. Hedwig Pringsheim către Katia, 9.01.1940
19. Oskar Perron către Katia, 15.08.1955
20. Rudolf Fritsch şi Daniela Rippl, pag. 10 şi urm.
21. Memoiren, pag. 11
22. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden,
328
4.12.1902, foaia 18
23. Zauberer, voi. 1, pag. 945
24. T.M. către Heinrich, 27.03.1904, Briefw., pag. 52
25. T.M. către Heinrich, 1.04.1901, Briefw., pag. 25
26. T.M. către Heinrich, 13.02.1901, Briefw., pag. 19
27. Me moi ren, pag. 25

28. T.M. către Heinrich, 27.03.1904, Briefw., pag. 52
29. Max Bernstein in MUNCHENER NEUESTE NACHRICHTEN din 30.03.1887; citat după Joachimsthaler, partea 1, pag. 324
30. TB, 9.11.1919
31. TB, 9.02.1919
32. TB, 28.12.1919
33. VIII, 197; Giadius Dei
34. Ernst Penzoldt, Frau Elsa (în: Causerien)
35. T.M. către Heinrich, 27.02.1904, Briefw., pag. 49
36. Memoiren, pag. 24
37. T.M. către Heinrich,27.03.1904,Briefw., pag. 52
38. T.M. către Heinrich,27.02.1904,Briefw., pag. 47
39. T.M. către Heinrich,27.02.1904,Briefw., pag. 50
40. Ibid., pag. 52
41. Zauberer, pag. 944
42. T.M., Notizbuch 6, Notizbucher 1-6, pag. 295; vezi şi Kurzke, pag. 159
43. Hedwig Pringsheim, Auf dem Fahrrad durch die weite Weit (în: VOSSISCHE ZEITUNG, foiletonul din 10.08.1930)
44. Memoiren, pag. 21/22
45. ALLGEMEINE ZEITUNG, Munchen, Morgenblatt, 4.06.1901
46. Hedwig Pringsheim, vezi foiletonul citat la nota 43
47. Memoiren, pag. 24

48. Memoiren, pag. 26
49. Hedwig Pringsheim către Dagny Langen-Sautreau, 8.03.1907, Wiedemann, pag. 26
50. T.M. cătreKatia, finele lui august1904, Br. I, pag. 55
51. T.M. cătreKatia, finele lui august1904, Br. I, pag. 43
52. T.M. cătreKatia, finele lui august1904, Br. I, pag. 44
53. T.M. cătreKatia, finele lui august1904, Br. I, pag. 50
54. T.M. cătreKatia, finele lui august1904, Br. I, pag. 46
55. T.M. cătreKatia, finele lui august1904, Br. I, pag. 56
56. Klaus Pringsheim, Nachtragzu„Wälsungenblut“(în: NEUE ZURCHER ZEITUNG, 16.12.1961)
57. Către Klaus Pringsheim, 16.07.1961
58. Memoiren, pag. 25
59. T.M., Notizbuch 7, Notizbucher 7-12, pag. 112
60. T.M. către Heinrich, 23.12.1904, Briefw., pag. 54
61. T.M. către Heinrich, 23.12.1904, Briefw., pag. 54
62. Memoiren, pag. 27
63. Memoiren, pag. 29
64. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 143
65. Julia Mann către Heinrich, 4.01.1905, Ich spreche, pag. 135
66. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 144
67. Julia Mann către Heinrich, 4.01.1905, Ich spreche, pag. 135

68. Julia Mann către Heinrich, 4.01.1905, Ich spreche, pag. 134
69. Julia Mann către Heinrich, 4.01.1905, Ich spreche, pag. 136
70. Julia Mann către Heinrich, 4.01.1905, Ich spreche,
pag. 136
330
71. Julia Mann către Heinrich, 7.01.1905, Ich spreche, pag. 138
72. Julia Mann către Heinrich, 7.01.1905, Ich spreche, pag. 138
73. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 146
74. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 143
75. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 144
76. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 144
77. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 145
78. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 145
79. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 145
80. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 146
81. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 146
82. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 146
83. Julia Mann către Heinrich, 16.02.1905, Ich spreche, pag. 146
84. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden,
15.02.1905, foaia 29/30
85. T.M. către Heinrich, 23.12.1904, Briefw., pag. 54
331
Capitolul 3
1. T.M. către Heinrich, 20.11.1905, Briefw., pag. 62
2. Vezi Memoiren, pag. 30
3. Comp. Jochen Eigler, Ärzte, pag. 25
4. T.M. către Ida Boy-Ed, 3.09.1905, Boy-Ed, pag. 157
5. XI, 470; Little Grandma
6. Elisabeth Mann-Borgese într-un interviu dat ziarului
FRANKFURTER ALLGEMEINE SONNTAGSZEI- TUNG, 4.11.2001
7. XI, pag. 470
8. Hedwig Pringsheim cătreMaximilian Harden,
22.06.1905, foaia 33/34
9. T.M. către Heinrich, 20.11.1905, Briefw., pag. 63
10. T.M. către Ida Boy-Ed, 11.11.1905, Boy-Ed, pag. 158
11. T.M. către Ida Boy-Ed, 11.11.1905, Boy-Ed, pag. 158
12. Hedwig Pringsheim cătreMaximilian Harden,
23.01.1906, foaia 60
13. Klaus Pringsheim, Nachtrag zu Wălsungenblut (în: NEUE ZURCHER
ZEITUNG, 16.12.1961)
14. Ibidem
15. Hedwig Pringsheim cătreMaximilian Harden,
12.03.1906, foaia 63
16. Hedwig Pringsheim cătreMaximilian Harden,
23.03.1906, foaia 64
17. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, notă în caietul de însemnări,

22.05.1910
18. T.M. către Heinrich, 1.04.1909, Briefw., pag. 98
19. Erika Mann, Der kleine Bruder und der groBe (în: Ozean, pag. 462)
20. Hedwig Pringsheim, notă în caietul de însemnări, 6.06.1910
332
21. Hedwig Pringsheim, notă în caietul de însemnări, 7.06.1910
22. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 28.05.1909, foaia 176
23. Către Dagny Langen-Sautreau, 13.05.1909, Wiedemann, pag. 31
24. Anexă la anunţul publicitar din NEUE RUNDSCHAU, caiet 7, iulie 1914
25. Kind, pag. 13
26. Monika Mann, Vergangenes, pag. 31
27. Hansen/Heine, pag. 28 şi urm.
28. Kind, pag. 33/34
29. Hedwig Pringsheim către Dagny Langen-Sautreau, 23.06.1908, Wiedemann, pag. 29
30. Hedwig Pringsheim către Dagny Langen-Sautreau, 8.03.1907, Wiedemann, pag. 26
31. Hedwig Pringsheim către Dagny Langen-Sautreau, 15.11.1909, Wiedemann, pag. 33
32. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 27.03.1911
33. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 15.03.1913
34. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 22.08.1911
35. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 26.08.1911
36. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 5.01.1912
37. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 17.01.1912 "
38. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 21.02.1912
333
39. Virchow, Zauberberg, pag. 167
40. Memoiren, pag. 78
41. Virchow, Zaubeberg, pag. 179
42. Către Christian Virchow, 4.07.1970
43. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 11.03.1912 ”
44. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 12.03.1912 '
45. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 14.03.1912 ‘

46. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 18.03.1912
47. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 22.03.1912 ‘
48. Vezi Virchow, Zauberberg, pag. 172 şi urm.
49. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 13.06.1912
50. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 2.08.1912, foaia 228-230
51. III, 14, Zauberberg
52. III, 61
53. III, 73
54. III, 74
55. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 18.10.1912, foaia 234
56. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 5.10.1912
57. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 15.11.1912 '
58. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 13.11.1913 ‘
59. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 334 21.12.1913
60. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 3.01.1914
61. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 23.11.1914
62. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 2.12.1912
63. Hallgarten, Schatten, pag. 46
64. Kind, pag. 35
65. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 24.07.1915 ”
66. Golo Mann, Jugend, pag. 32
67. Klaus Mann, Kind, pag. 51
68. Ibidem, pag. 51
69. Golo Mann, Jugend, pag. 32
70. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 14.01.1918, foaia 452
71. Monika Mann, Vergangenes, pag. 16 şi urm.
72. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 13.02.1918, foaia 454
73. Golo Mann, Jugend, pag. 35
74. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 27.03.1915, loc. cit., foaia 314

75. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 12.06.1915, foaia 321
76. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 27.066.1915, foaia 323
77. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 27.06.1915, foaia 323-325
78. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 13.12.1915, foaia 344
79. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 335
19.09.1915, foaia 327/328
80. VIII, 1072/1073, Gesang vom Kindchen
81. TB, 10.01.1919
82. TB, 18.03.1919
83. VIII, 1074
84. TB, 13.11.1918
85. TB, 11.09.1918
86. TB, 17.09.1918
87. TB, 28.09.1918
88. TB, 30.09.1918
89. TB, 28.09.1918
90. TB, 21.04.1919
91. TB, 21.04.1919
92. TB, 21.04.1919
93. TB, 22.04.1919
94. XI, 144
95. Vezi scrisoarea către Erika, 26.04.1926: „cert este că o femeie cu atât de putini copii câţi am eu acum poate fi pe drept cuvânt numită orba.“

Capitolul 4

1.Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 30.06.1921, foaia 519
2. TB, 15.08.1920
3. Monika Mann, Vergangenes, pag. 53
4. Ibidem, pag. 30
5. Klaus Mann, Kind, pag. 34
6. Klaus Mann, Kind, pag. 74
7. Klaus Mann, Das BildderMutter(\n: Eltern, pag. 323)
8. Către Thomas Mann, 12.02.1920
9. Către Thomas Mann, 13.09.1920
336
10. Către Erika, 26.09.1920
11. Către Erika, 26.09.1920
12. Către Erika, 26.09.1920
13. TB, 28.06.1921
14. Vezi recenzia lui Thomas Mann: Eine Liebhaber- auffuhrung im Hause Mann, XI, 350/351
15. Hallgarten, Schatten, pag. 106

16. Kinder-Theater, Blitze, pag. 56
17. Thomas Mann către Paul Geheeb, 20.05.1923
18. SUDDEUTSCHE ZEITUNG, 23.07.1963
19. Către Erika şi Klaus, 1.01.1928
20. Către Erika, 4.07.1924
21. Către Erika, 10.06.1922
22. Către Erika, 10.06.1922
23. Către Erika, 4.07.1924
24. Către Erika, 4.07.1924
25. Către Erika, 4.07.1924
26. Către Paul Geheeb, 20.08.1922
27. Thomas Mann către Paul Geheeb. 4.05.1925
28. Golo, Jugend, pag. 25
29. Către Erika, 22.07.1922
30. Jugend, pag. 119
31. Jugend, pag. 121
32. Către Erika, 9.09.1925
33. Monika Mann, Vergangenes, pag. 14
34. Ibid., pag. 14/15
35. Ibid., pag. 15
36. Ibid., pag. 39/40
37. Către Erika, 5.10.1924
38. VIII, 626
39. VIII, 625
40. Către Erika, 10.05.1922
337
41. Către Erika, 8.02.1928
42. VIII, 622
43. Către Thomas Mann, 31.06.1920
44. Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden, 6.07.1906, foaia 74
45. Către Thomas Mann, 12.02.1920
46. Către Thomas Mann, 23.02.1921
47. Către Thomas Mann, 23.01.1921
48. TB, 19.02.1938
49. Către Thomas Mann, 2.10.1920
50. Către Thomas Mann, 5.09.1920
51. Către Thomas Mann, fără dată (imediat după sosirea la Casa Stillach/Oberstdorf) 1920
52. Către Thomas Mann, 31.06.1920
53. Către Thomas Mann, 16.06.1920
54. Către Thomas Mann, 22.09.1920
55. Către Thomas Mann, 16.09.1929
56. Klaus Mann, Kind, pag. 24
57. Către Erika, 15.12.1924
58. Către Erika, 5.06.1926

59. Către Erika, 6.05.1926
60. Către Erika, 25.08.1926
61. Către Erika, 7.01.1926
62. Către Erika, 7.01.1926
63. Către Erika, 26.10.1925
64. Către Erika, 20.01.1925
65. Către Erika, 8.02.1928
66. Citat după Spangenberg, pag. 76
67. Către Erika şi Klaus, 27.06.1922
68. Către Erika, 17.01.1925
69. Către Erika, 12.08.1924
70. Către Erika, 8.12.1924

338

71. Către Erika, 3.10.1927
72. Către Erika, 21.03.1925
73. Hedwig Pringsheim către Dagny Sautreau, 24/26.12.1924, Wiedemann, pag. 47
74. Către Erika, din Paris, 10.05.1931
75. Către Erika, din Rauschen, 31.01.1929
76. Către Erika, 31.01.1929
77. Către Erika, 26.08.1925
78. Către Erika, 31.08.1925
79. Către Erika, 22.08.1926
80. Către Erika, 31.01.1921
81. Către Erika, 5.08.1927
82. Către Erika, 22.08.1927
83. Către Erika, 19.10.1927
84. Către Erika, 19.10.1927
85. TB, 16.07.1950
86. IX, 792/793
87. TM către Klaus şi Erika, 19.10.1927, Zauberer, pag. 71/72
88. X, 206 ,
89. X, 201
90. TB, 20.02.1942
91. TB, 6.03.1951
92. Către Erika, din Stockholm, 13.12.1929
93. Către domnul Kampmann, Munchen, 6.05.1930
94. Către Erika, 16.04.1925
95. Către Erika, 20.04.1925
96. Către Ida Herz, 6.05.1932
97. Hedwig Pringsheim către Dagny Langen-Sautreau, 24/26.12.1924, Wiedemann, pag. 47
98. Către Erika, din Timmendorf/Marea Baltică, 11.08.1921

339

99. Către Erika, 25.03.1926

100. Către Erika, 27.08.1929
101. Către Erika, 17.7.1930
102. Către Erika, 28.08.1930
103. Către Erika, din Nidden, 9.08.1931
104. Către Erika, din Nidden, 9.08.1931
105. Către Erika, 22.08.1927
106. TB, 7.05.1919
107. TB, 7.05.1919
108. TB, de ex. 7.10.1945
109. Lista este citată după autobiografia Constanzei Hallgarten intitulată Als Pazifistin in Deutschland, pag. 10/11
110. Citat după Klaus Mann, Wendepunkt, pag. 291 Capitolul 5
1. Erika Mann, Der Dennoch Fasching (în: Blitze, pag. 106)
2. Klaus Mann, TB, 6.02.1933
3. Klaus Mann, TB, 10.02.1933
4. III, 11
5. TB, 29.10.1952
6. Klaus Mann, TB, 28.02.1933
7. Către Erika, din Bruxelles, 16.02.1933
8. Către Erika, din Bruxelles, 16.02.1933
9. Către Erika, 24.02.1933
10. Memoiren, pag. 96
11. Către Erika, 24.02.1933
12. Alfred Doblin către Oskar Loerke, Kreuzlingen, 4.03.1933, Dichter, pag. 242
13. Către Erika, 24.02.1933

14. TB, 15.03.1933
15. TB, 17.03.1933
16. TB, 18.03.1933
17. TB, 15.03.1933
18. Erika către Klaus, 30.03.1933
19. Hedwig Pringsheim către Katia, 24.03.1933
20. Hedwig Pringsheim către Katia, 26.03.1933
21. TB. 27.03.1933
22. Către Ida Herz, Lugano, 27.04.1933
23. Vezi şi Jiirgen Kolbe, Heller Zauber, pag. 414-417, şi Golo Mann, Jugend, pag. 522-527
24. Golo Mann, Jugend, pag. 523
25. TB, 8.04.1933
26. Către Klaus, 16.04.1933
27. TB, 14.04.1933
28. Către Klaus, 16.04.1933
29. TB, 19.04.1933
30. Ernst Penzoldt către Katia, Munchen, fără dată
31. Hedwig Pringsheim către Katia, 19.04.1933

32. Copia unei scrisori a lui Alfred Pringsheim; anexă la scrisoarea lui Hedwig Pringsheim către Katia,
19.04.1933
33. Hedwig Pringsheim către Katia, 19.04.1933
34. Vezi TB, 21.04.1933
35. TB, 26.04.1933; pentru cele ce urmează comp. TB,
28.04.1933
36. Vezi TB, 30.04.1933
37. TB, 30.04.1933
38. Schickele, TB, pag. 1050
39. TB, 10.05.1933
40. TB, 8.05.1933
41. TB, 9.05.1922
341
42. TB, 15.05.1933
43. TB, 17.05.1933
44. TB, 31.05.1933
45. TB, 12.06.1933
46. TB, 15.06.1933
47. Hedwig Pringsheim către Katia, 21.06.1933
48. Hedwig Pringsheim către Katia, 6.07.1933
49. Hedwig Pringsheim către Katia, 8.07.1933
50. Hedwig Pringsheim către Katia, 11.07.1933
51. Hedwig Pringsheim către Katia, 21.07.1933
52. Erika către Klaus, 25.07.1933
53. Schickele, TB, 4.08.1933, pag. 1051
54. Schickele, TB, 4.08.1933, pag. 1051/1052; comp. şi Memoiren, pag. 106
55. Schickele, TB, 4.08.1933, pag. 1052
56. Hedwig Pringsheim către Katia, 25.08.1933
57. Hedwig Pringsheim către Katia, 25.08.1933
58. TB, 22.09.1933
59. Kesten, Meine Freunde, pag. 51
60. Humm, Rabenhaus, pag. 40
61. Vezi Sprecher, Exil, pag. 24/25
62. Hedwig Pringsheim către Katia, 11.10.1933
63. Hedwig Pringsheim către Katia, 18.12.1933
64. TB, 30.10.1933
65. TB, 31.10.1933
66. Ibidem
67. TB, 25.11.1933
68. Hedwig Pringsheim către Katia, 1.11.1933
69. Hedwig Pringsheim către Katia, 14.11.1933
70. Erika către Klaus, 9.10.1933
71. TB, 8.12.1933
72. TB, 8.12.1933
342

73. Schickele, TB, 11.12.1933, pag. 1060
74. Către Klaus, 5.09.1934
75. Către Alfred Neumann, 1.04.1935
76. Către Alfred Neumann, 1.04.1935
77. NEUE ZURCHER ZEITUNG, 18.01.1936, XI, 787
78. Erika către Klaus, 28.09.1933
79. Erika către Thomas Mann, 19.01.1936, Zauberer, pag. 91-93
80. Katia către Erika, 21.01.1936, Zauberer, pag. 93-96; citate la pag. 94 şi 96
81. Către Liesl Frank, 16.06.1936
82. Erika către Thomas Mann, 6.02.1936, Zauberer, pag. 106
83. Katia către Klaus, 1.02.1936
84. Către Alfred Neumann, 28.10.1936
85. Către Klaus şi Erika, 29.10.1936
86. Vezi: Sprecher, Exil, pag. 26
87. Citat după Grossmann, Emigration, pag. 71
88. Hedwig Pringsheim către Katia, 25.08.1935
89. Hedwig Pringsheim către Katia, 23.08.1933
90. Hedwig Pringsheim către Katia, 16.09.1935
91. Hedwig Pringsheim către Katia, 6.10.1937
92. Hedwig Pringsheim către Katia, 5.02.1938
93. Declaraţie făcută de Katia Mann lui Inge Jens, 1960
94. Acesta este titlul unui eseu al diplomatului şi scriitorului britanic Harold Nicolson despre „uimitoarea familie" Mann.
95. Rene Schickele către Annette Kolb, 4.11.1936, Briefe im Exil, pag. 250
96. Rene Schickele către Annette Kolb, 16.04.1936, ibi- dem pag. 279
97. Rene Schickele către Annette Kolb, 14.09.1936, ibi-

dem pag. 280
98. Către Klaus, 24.03.1935
99. Către Klaus, 26.10.1937
100. Vezi: către Klaus, 24.03.1936
101. Hedwig Pringsheim către Katia, 23.10.1935
102. Hedwig Pringsheim către Katia, 3.08.1934
103. Către Klaus, 12.08.1937
104. Către Klaus, 24.03.1936
105. Către Klaus, 12.08.1937
106. Hedwig Pringsheim către Katia, 12.08.1934
107. Hedwig Pringsheim către Katia, 17.08.1934
108. Hedwig Pringsheim către Katia, 12.08.1934
109. Hedwig Pringsheim către Katia, 19.10.1937
110. Hedwig Pringsheim către Katia, 19.10.1937
111. Hedwig Pringsheim către Katia, 7.01.1938
112. Către Klaus, 2.10.1935
113. Către Ida Herz, 3.08.1938

114. Către Klaus, 9.11.1936
115. Vezi TB, 28 şi 29.11.1936
116. Către Klaus, 28.05. 1937
117. Către Klaus, 28.05.1937
118. Către Klaus, 4.06.1937
119. Annette Kolb către Rene Schickele, 3.09.1934, Briefe im Exil, pag. 337
120. Annette Kolb către Rene Schickele, 6.09.1934, ibid. pag. 338
121. Rene Schickele către contesa lise Seilern,
11.06.1936, Schickele, TB, pag. 1236
122. Sprecher, Zurich, pag. 53/54
123. Erich Ebermeyer, Deutschland, pag. 25. Notă din 20.02.1936
124. Către Klaus, 17.12.1936
344
125. Către Klaus, 12.08.1937
126. Monika Mann, Vergangenes, pag. 12/13
127. TB, 27.06.1938

Capitolul 6

1. De la Agnes Meyer, 15.05.1937, Vaget, pag. 78. („Este mai bine să mă prezint: sunt soţia lui Eugene Meyer, proprietarul şi editorul ziarului WASHINGTON POST şi fost director al Băncii Federale Americane")
2. De la Agnes Meyer, 15.05.1937, Vaget, pag. 78 („Ziarul nostru este citit în fiecare dimineaţă de întreaga administraţie - de la preşedinte în jos.")
3. TB, 2.03.1942
4. Formulă ocazională, întrebuinţată de Thomas Mann adeseori când vorbea despre Agnes Meyer
5. Către Agnes Meyer, 21.03.1938, Vaget, pag. 116
6. Katia către Gumpert, 26.07.1939
7. De la Agnes Meyer, 11.12.1939, Vaget, pag. 184
9. Către Klaus, 19.08.1943
10. Vaget, pag. 808 („Katia era, poate, dificilă, dar era necesară".)
11. Vaget, pag. 808 („zilele intimităţii netulburate")
12. Vaget, pag. 808 („cerberul din faţa uşii")
13. Vaget, pag. 808 („Trebuie să subliniez că doamna Katia nu era niciodată prezentă când domnul Mann şi cu mine voiam să ne vizităm. Unii dintre prietenii săi de sex masculin se plângeau că era imposibil să se întreţină cu Thomas Mann deoarece nu puteau sta de vorbă cu el decât în prezenţa soţiei sale. Pentru mine asta nu a reprezentat niciodată o problemă.")

345

14. Către Klaus, 13.06.1944
15. Către Erich von Kahler, 29.03.1938
16. Către Erich von Kahler, 18.07.1940
17. Către Hermann Kesten, 28.08.1940
18. Către Hermann Kesten, 28.12.1940
19. Către Hermann Kesten, 30.01.1940
20. Către Hermann Kesten, 30.01.1940
21. Către Hermann Kesten, 5.12.1941

22. Erich von Kahler către Katia Mann, 15.07.1941
23. Către Hermann Kesten, 7.08.1941
24. Hedwig Pringsheim către Katia, 14.11.1939
25. Vezi: Jugend, pag. 536
26. Hedwig Pringsheim către Katia, 10.12.1939
27. Hedwig Pringsheim, notă din caietul de însemnări, 31.10.1939 "
28. Hedwig Pringsheim către Katia, 5.12.1939
29. Către Agnes Meyer, 25.10.1946, Vaget, pag. 668
30. Hedwig Pringsheim către Katia, 19.02.1940
31. Către Klaus, 24.04.1943; către Monika, 24.09.1940 precum şi cu alte ocazii
32. Către Klaus, 24.09.1940
33. TB, 28.10.1940
34. Către Molly, 25.03.1941 („Chiar că nu ai nici putere şi nici energie să te apuci de ceva nou. - Pentru biata Moni a fost un adevărat şoc să trebuiască să renunţe la mica ei existenţă reglementată şi ocrotită de familie - deşi sunt de acord cu tine că viaţa familială nu este potrivită pentru ea -; a fost pusă din nou în situaţia să simtă că nu îşi are nicăieri locul, [...], într-adevăr, nu există nimic ce să fie croit pe măsura ei, aceasta este tragedia[11].)
35. Citat după Schnauber, pag. 105

346

36. TB, 24.03.1940
37. Către Molly, 5.02.1941 („Draga mea Molly, nici nu îţi pot spune cât de tare simt lipsa ta. Căci dacă rememorez toate prieteniile din viaţa mea - din păcate - atât de lungă, trebuie să-mi mărturisesc că nu am avut niciodată o prietenă pe care să o iubesc cu adevărat. Iar acum, când am, în fine, parte de această fericire, împrejurările îmi sunt atât de potrivnice.")
38. Către Molly, 31.07.1944 („Draga mea Molly, sunt o femeie bătrână şi însingurată, dar foarte fericită de a fi găsit, la apusul vieţii, o prietenă ca tine. Nu am avut niciodată mulţi prieteni, iar pe puţinii pe care i-am avut i-am pierdut din cauza împrejurărilor vitrege. Când am fost transplantaţi la Princeton, m-am aşteptat să am parte doar de cunoscuţi, şi trebuie să binecuvântez ziua în care doamnei Gauss i-a trecut prin minte să te roage să-mi dai o mână de ajutor la rezolvarea corespondenţei în limba engleză.")
39. Către Molly, 30.11.1941 („De ce nu am cumpărat-o noi? Nu ar fi trebuit să plecăm niciodată din Princeton")
40. Către Molly, 27.10.1942 („Mă supără într-adevăr să văd că legătura dintre noi s-a întrerupt în felul acesta; în momentul de faţă se pare că eu sunt mai mult sau mai puţin vinovată de acest lucru. Dar pot să te asigur că atitudinea mea faţă de tine nu s-a schimbat cu nimic şi că simt faţă de tine aceeaşi afecţiune profundă şi caldă pe care am avut-o la Princeton. îmi dau perfect seama că asta este situaţia în ceea ce mă priveşte. Firește, nu vreau să spun că tu ai avea ceva împotriva mea, ci că în viaţa

ta au inter
347
venit anumite schimbări, aşa încât în ea nu mai este loc pentru acea prietenie pe care o simţeai mai demult faţă de mine. Poate că războiul este acela care te preocupă atât de mult, sau poate că ai şi alte supărări despre care nu vrei să-mi scrii.“)
41. Către Molly, 5.02.1941 („în limba germană aş putea scrie scrisori atât de frumoase![11])
42. Către Molly, 5.02.1941
43. TB, 2.03.1942
44. Către Molly, 15.10.1941 („Cred că nu vom mai avea niciodată parte de o primire atât de încântătoare.[11])
45. Către Molly, 5.02.1941 („Omul ăsta mi-a distrus frizura pentru luni întregi de acum înainte[11].)
46. Către Molly, 13.01.1941 („Am avut două zile foarte mondene cu prietenii noştri bogaţi - nu chiar rele dar foarte obositoare. Conferinţa a fost un succes real, dar biata Mrs. Meyer a trecut prin cazne îngrozitoare fiindcă [conferinţa] a fost atât de categorică iar «cel mai renumit dintre pământeni» [i.e. Thomas Mann] s-ar fi putut compromite în oarecare măsură. De Crăciun, [ea] a primit o mantie nouă şi frumoasă din blană, dintr-un material atât de rar şi costisitor, încât nu-i cunoşteam nici măcar numele, ceva ce aducea a Fischer, aşa că în vechea mea blană de astrahan arătam alături de ea ca o adevărată cerşetoare[11]... „După conferinţă am venit aici şi am luat un dejun îmbelşugat împreună cu amfitrioana [Eleanor Roosevelt]. Ea este într-adevăr foarte simpatică şi amabilă şi, în plus, extrem de inteligentă şi activă. Mâine dimineaţă este vorba să luăm micul dejun împreună cu preşedintele.[11])
47. Către Erich von Kahler, 23.12.1941
348
48. în l. engleză în original; către Molly, 25.02.1941: „the frivolous old Mann’s ruined themselves[11] (Bătrânii şi nechibzuiţii de soţi Mann s-au ruinat)
49. Către Molly, 25.03.1941 („Fireşte că nu-l putem incrimina pe bietul Tommy, care se bazează atât de mult pe competenţele economice ale soţiei sale. [...]. Dar chiar dacă nu se va produce o catastrofă financiară, nu mă pot felicita pentru hotărârea luată de noi. Am părăsit Princeton într-adevăr cu inima grea şi, fără să vreau, trebuie să constat mereu că a fost o greşeală din partea noastră.[11])
50. Către Molly, 22.02.1942 („sunt pretenţioşi, neinstruiţi şi morocănoşi, şi este neplăcut să auzi vocile lor germane[11])
51. Către Molly, 26.01.1943 („De două ori m-am deplasat în cel mai negru cartier de negri din Los Angeles ca să-i aduc direct de acolo, ceea ce m-a costat raţia de benzină pentru două săptămâni. Dar acum [ea] este aici, atunci când nu are liber, ceea ce se întâmplă, fireşte, în cea mai mare parte a săptămânii. Şi, fireşte că trebuie tratată cu cea mai mare solicitudine, radioul meu se află pe noptiera ei, soţul ei este bine-venit ori de câte ori doreşte să vină, iar când pleacă acasă îi dau ultimele ouă - dar

cu toate acestea suntem fericiţi că o avem; pentru mine este o mare uşurare.[11])

52. Către Erich von Kahler, 6.06.1942
53. Memoiren, pag. 131/132
54. Spalek/Strelka, pag. 35
55. Către Klaus, 2.09.1943
56. Către Erich von Kahler, 23.12.1941
57. Către Molly, 25.06.1942 („Frido este un băieţaş fer

349

mecător şi drăgălaş, dar uneori atât de necrescut încât zău nu mai ştiu cum să-l strunesc. Un copil de vârsta sa, care nu te înţelege, este foarte greu de convins să facă sau să nu facă ceva, iar talentul meu pedagogic se dovedeşte a fi ineficient. Nu îmi mai amintesc cum am procedat cu proprii mei copii, dar, în realitate, nici rezultatele nu au fost prea strălucite.“)

58. Către Klaus, 11.01.1942
59. Către Molly, 24.03.1942 („Ultimele raiduri aeriene britanice au fost într-adevăr măreţe, mai ales pentru cineva care îi urăşte atât de profund pe germani ca mine! Ai perfectă dreptate, ura este o necesitate în această perioadă. Cred că oamenii care nu sunt în stare să urască nu sunt în stare nici să iubească, iar satisfacţia atât de des afişată în legătură cu lipsa sentimentului de ură mă înnebuneşte.“)
60. Annette Kolb către Rene Schickele, 12.07.1934, Briefe im Exil, pag. 130
61. Hedwig Pringsheim către Katia, 11.04.1940
62. Către Molly, 2.06.1942 („Nu am nici un pic de compasiune pentru germani. Dacă cineva a meritat să fie pedepsit, cu siguranţă că ei sunt aceştia. Mr. Churchill a spus astăzi că asupra oraşelor germane se va abate executarea unei sentinţe divine de asemenea proporţii cum nu s-a mai pomenit în lumea întreagă, lată adevărata Nemesis: ca ei să fie distruşi cu aceleaşi mijloace despre care credeau că le sunt rezervate exclusiv lor pentru a subjuga celelalte popoare. Am putea aproape spune că s-a restabilit dreptatea imanentă de a cărei existenţă am avut în ultimii ani de atâtea ori motive să ne îndoim.")

350

63. Hedwig Pringsheim către Katia Mann, 13.10.1940
64. Hedwig Pringsheim către Katia Mann, 8.12.1941
65. Către Molly, scrisoare nedatată de la finele lui iulie / începutul lui august 1942 („Mi-am pierdut mama. A fost o tragedie că i-a supravieţuit tatălui meu fără ca o persoană pe care o iubea să se fi aflat alături de ea.“)
66. Către Molly, 27.10.1942 („Tu eşti cu mult mai tânără decât mine; viaţa are cu totul alte aspecte şi probleme în tot ce te impresionează sau apasă, iar eu simt o oarecare detaşare din partea ta.“)
67. Către Molly, scrisoare nedatată de la finele lui iulie / începutul lui august 1942 („De săptămâni întregi nu avem nici un ajutor în casă, iar hotelul este plin: cu Klaus, Golo, Erika şi Fridolin; în plus, şi Monika ia masa la noi. Erika se ocupă de gătit, Golo spală minunat vesela şi este grădinar; dar pentru biata amfitrioană - care răspunde, ea singură, de bunăstarea celui

mic - rămân încă destule de rezolvat şi simt că de-abia mai reuşesc să fac faţă.“)
68. Către Klaus, 17.12.1942
69. Către Klaus, 24.04.1943
70. Către Klaus, 3.03.1943, 22.04.1943, şi altele
71. Către Klaus, 22.04.1943
72. Către Molly, 15.08.1943 („Nu aş fi crezut niciodată că voi avea trei copii în uniformă, dar este un lucru firesc şi normal, şi aşa cum trebuie să fie.“)
73. Către Klaus, 21.03.1944
74. Către Klaus, 12.04.1944
75. Către Molly, 22.04.1944 („Fireşte că nu am obiecţii şi nu mă plâng că am şi eu aceeaşi soartă ca alte milioane de femei care sunt afectate personal.

Desigur, nu mă plâng nici fiindcă as avea cea mai mică îndoială în ceea ce priveşte înfrângerea Germaniei [...], dar preţul va fi, în orice caz, foarte ridicat - nu poate nimeni să ştie ce vor mai face monştrii ăştia înainte de a fi fost distruşi. în afară de aceasta, problemele care vor apărea după victorie par atât de complicate, aproape insolubile, încât îmi vine greu să privesc spre viitor cu optimism.")
76. Către Klaus, 2.09.1943
77. Către Klaus, 2.09.1943
78. Către Klaus, 20.10.1948
79. Către Klaus, 29.08.1944
80. Către Klaus, 6.11.1948
81. Către Klaus, 10.02.1945
82. Către Erich von Kahler, 6.06.1942
83. Titlul primului capitol din cartea autobiografică a lui Frido Mann, Professor Parsifal
84. Către Klaus, 15.06.1943
85. Către Klaus, 30.07.1944
86. Către Klaus, 29.04.1942
87. Către Klaus, 19.12.1944
88. Către Klaus, 19.12.1944
89. Către Klaus, 19.12.1944
90. Către Klaus, 1.06.1945
91. Către Klaus, 28.01.1945
92. TB, 8.05.1945
93. TB, 7.05.1945
94. Către Klaus, 28.01.1945
95. Către Klaus Pringsheim, 26.03.1952
96. Către Molly, 31.10.1945 („îmi este cam dor de bunul şi vechiul Princeton, dar nu de nefericita Europă care nu mai există. [...]. Sunt prea bătrână şi am

văzut prea multe pentru ca să mai pot fi animată de elanuri optimiste.")
97. Către Klaus, 19.05.1944

98. Către Klaus, 19.05.1944
99. Către Klaus, 27.06.1945
100. Către Klaus, 5.11.1945
101. Către Klaus, 5.11.1945
102. Către Klaus, 27.9.1947
103. Către Klaus, 25.7.1945
104. O frecventă plângere a Katiei Mann, preluată probabil, ca figură de stil, de la Jakob Wassermann: „deşi, după cum obişnuia să spună răposatul Wassermann, sunt «prea adânc înrădăcinată în concret».“ Către Erich von Kahler, 19.01.1952
105. Către Klaus, 4.01.1946
106. Către Klaus, 4.01.1946
107. Către Klaus, 19.04.1945
108. Către Klaus Pringsheim, 12.03.1952
109. Către Klaus, 5.10.1947
110. Către Klaus, 1.06.1945
111. Către Klaus, 4.01.1946
112. Către Klaus, 10.04.1946
113. Erika către Klaus, scrisoare nedatată, din aprilie 1946
114. X, 5313; Pentru Alfred Neumann
115. Către Alfred Neumann, 10.04.1946
116. Cablogramă nedatată către Klaus - după sosirea la Chicago, cu scurt timp înainte de operaţie („Starea generală a pacientului foarte bună, nu are habar de gravitatea cazului său.“)
117. TB, 28.05.1946
118. TB, 28.05.1946

119. Către Molly, 26.01.1943 („o grămadă de obligaţii mărunte, lipsite de importanţă")
120. Formulă de persiflare la adresa terminologiei utilizate de Agnes Meyer; Katia recurge adeseori la ea când li se adresează prietenilor apropiaţi; de ex. într-o scrisoare către Viktor Mann, 27.11.1948
121. Către Klaus, 11.07.1943
122. Către Klaus, 22.11.1948
123. Către Klaus Pringsheim, 30.07.1946
124. Către Klaus, 11.01.1942
125. Către Viktor Mann, 25.07.1948
126. TB, 22.05.1949
127. Către Nelly Mann, 12.03.1949
128. Către Viktor Mann, 24.02.1947
129. TB, 24.7.1947
130. TB, 27.07.1947
131. Către Klaus, 3.09.1947
132. Către Klaus, 23.07.1947
133. Către Klaus Pringsheim, 3.09.1952
134. Către Klaus, 23.9.1945

135. Către Erika Pfeiffer-Belli, 30.01.1950
136. Către Erika, 4.08. 1949, Br./Antw., pag. 266
137. Către Viktor Mann, 24.11.1946
138. Către Klaus Pringsheim, 19.11.1951
139. Către Klaus Pringsheim, 12.03.1952
140. Către Martin Gumpert, 20.10.1953
141. Către Klaus Pringsheim, 16.09.1953
142. Către Klaus, 9.06.1939
143. Către Klaus, 30.07.1939
144. Către Klaus Pringsheim, 26.11.1953
145. TB, 26.03.1953 („După cum v-am spus, suntem constrânşi să fim mari“)
354
146. Către Klaus Pringsheim, 21.09.1952
147. Către Klaus Pringsheim, 24.02.1964
148. Către Klaus Pringsheim, 16.11.1952
149. TB, 29.10.1952 '
150. TB, 4.07.1953
151. Către Ida Herz, 27.03.1955
152. Către Klaus Pringsheim, 16.11.1952
153. Către Klaus Pringsheim, 16.11.1952
154. TB, 24.12.1954 ‘
155. TM către Lion Feuchtwanger, 31.05.1953, Feuchtwanger, Briefwechsel mit Freunden, voi. 1, pag. 150
156. Către Klaus Pringsheim, 15.06.1953
157. Către Ida Herz, 3.09.1953
158. TB, 29.01.1954
159. TB, 15.04.1954
160. TB, 15.04.1954
161. TB, 16.07.1954
162. Către Molly, 9.01.1955 („vizita de vis“ Mica far
furie de argint pe care mi-ai făcut-o cadou la un moment dat, la Princeton, se află în permanenţă pe masa mea, iar şalul primit de la tine îl port zilnic.")
163. TB, 4.06.1954
164. TB, 11.09.1954
165. Către Klaus Pringsheim, 6.12.1954
166. Către Klaus Pringsheim, 23.08.1954
167. Către Klaus Pringsheim, 23.08.1954
168. TB, 1.05.1953
169. Către Klaus Pringsheim, 18.06.1955
170. Către Klaus Pringsheim, 18.06.1955
171. Către Ida Herz, 23.04.1955
172. TB, 11.07.1955
355
173. Către Hans Reisiger, 17.07.1955
174. Către Hans Reisiger, 10.08.1955
175. Către Ida Herz, 26.08.1955

Capitolul 7

1. Către Molly, 2.10.1955 („Draga mea Molly, după moartea lui Tommy am primit atâtea scrisori frumoase, dar fireşte că a ta m-a impresionat mai mult decât toate celelalte şi ar fi trebuit să-ţi mulţumesc de mult pentru ea. îmi vine însă atât de greu să scriu, şi sunt convinsă că tu îţi dai seama cum mă simt. Am ştiut totdeauna că îi voi supravieţui lui Tommy şi că aşa trebuie să fie, dar nu am crezut niciodată cu adevărat că va fi aşa. Turneul-Schiller a fost atât de triumfal, un fel de răsplată târzie - cred că i-a dat o mare satisfacţie, deşi [el] a fost toată viaţa destul de sceptic în ceea ce priveşte succesul. La Nordwijk s-a simţit mai bine ca niciodată în ultimii ani şi a insistat să rezerv de pe acum locuri şi pentru anul următor. A fost conştient până în ultima clipă şi, deşi umbra morţii l-a însoţit de-a lungul întregii vieţi, sunt sigură că în ziua aceea nu s-a gândit la moarte. A fost într-adevăr o binecuvântare că nu s-a simţit slăbit de puteri; dar încă nu mă pot obişnui cu această despărţire neaşteptată după ce am petrecut împreună mai mult de cincizeci de ani. Deocamdată mă aflu pentru două săptămâni la Medi şi nepoate, în casa ei frumoasă, şi ea face tot ce poate ca să mă redreseze. Toţi copiii susţin că au încă nevoie de mine, dar nişte copii adulţi pot şi trebuie să trăiască fără mama lor. Singurul care avea

cu adevărat nevoie de mine nu mai există. Aşa că am senzaţia că viaţa mea nu prea mai are sens de acum înainte.[11])
2. Formulă („cel mai renumit dintre pământeni[11]) utilizată adeseori de Katia Mann când vorbea cu prietenii apropiaţi, pentru a persifla admiraţia lui Agnes Meyer faţă de Thomas Mann - de ex. în scrisoarea către Molly din 13.01.1941
3. Către Klaus, 17.10.1943
4. Către Klaus, 23.07.1943
5. Către Bertold Spangenberg, 24.03.1975
6. Aşa se autoeticheta Katia de multe ori; vezi de ex. scrisoarea către Klaus Pringsheim din 27.02.1957
7. Către Klaus Pringsheim, 4.10.1955
8. Către Walter Berendson, 23.10.1972
9. Către Walter Berendson, 16.12.1972
10. Către Hans Reisiger, 16.12.1958
11. Către Klaus Pringsheim, 4.10.1955
12. Către Klaus Pringsheim, 11.09.1955
13. Către Klaus Pringsheim, 20.09.1955
14. Către G.B. Fischer, 8.01.1946, Verleger, pag. 429
15. Către Klaus Pringsheim, 27.02.1957
16. Cu aceste calificative se autoacuza Katia de multe ori; de ex. în scrisoarea către Klaus Pringsheim din 4.10.1955
17. Către Harry Matter, 25.06.1960
18. Către Martin Gregor-Dellin, 5.08.1964
19. Către Hermann Kesten, 3.01.1956
20. Către Klaus Pringsheim, 5.08.1961

21. Către Klaus Pringsheim, 28.08.1960
22. Către Klaus Pringsheim, 25.02.1964
23. Către Klaus Pringsheim, 5.08.1961
357
24. Către Klaus Pringsheim, 26.06.1960
25. Către Klaus Pringsheim, 2.05.1957
26. Către Klaus Pringsheim, 10.11.1960
27. Către Klaus Pringsheim, 10.03.1961
28. Către Klaus Pringsheim, 20.01.1963
29. Către Klaus Pringsheim, 1.09.1962
30. Către Klaus Pringsheim, 12.01.1960
31. Către Klaus Pringsheim, 16.11.1963
32. Către Klaus Pringsheim, 14.09.1960
33. Către Klaus Pringsheim, 11.12.1970
34. Către Klaus Pringsheim, 8.02.1968
35. Către Klaus Pringsheim, 11.06.1961
36. Către Klaus Pringsheim, 14.06.1962
37. Către Klaus Pringsheim, 25.03.1964
38. Către Hans Reisiger, 5.11.1963
39. La Shakespeare: „sullen melancholy" [melancolie posacă, ursuză, apăsătoare]
40. Către Klaus Pringsheim, 27.04.1959 precum şi cu alte ocazii
41. Către Erich von Kahler, 11.10.1960
42. Către Klaus Pringsheim, 22.12.1957
43. Către Klaus Pringsheim, 28.10.1957
44. NEUE ZURCHER ZEITUNG, 16.12.1961
45. Către Klaus Pringsheim. 17.12.1961
46. Către Klaus Pringsheim. 2.10.1962
47. Către Molly, fără dată, 1942 („într-un anumit fel este într-adevăr cel mai bun copil al meu, şi cea mai ataşată de bieţii şi bătrânii ei părinţi; în plus, o excepţională mamă, gospodină şi soţie. Doar că puţin prea activă şi am impresia că soţul - căruia îi este secretară, şofer şi câte altele încă - profită poate prea mult de activităţile ei ceea ce merge în
358
detrimentul sănătăţii ei“)
48. Către Klaus Pringsheim, 4.10.1955
49. Către Klaus Pringsheim, 9.01.1959
50. Către Klaus Pringsheim. 9.01.1959
51. Către Klaus Pringsheim, 24.07.1962
52. Către Klaus Pringsheim, 16.12.1958
53. Către Klaus Pringsheim, 25.01.1964
54. Către Klaus Pringsheim, 26.10.1963
55. Către Klaus Pringsheim, 11.05.1966
56. Către Klaus Pringsheim, 29.01.1958
57. Către Klaus Pringsheim, 25.10.1963
58. Frido Mann, Parsifal, pag. 130

59. Către Klaus Pringsheim, 25.05.1964
60. Către Klaus, 19.08.1938
61. Către Klaus Pringsheim, 26.08.1956
62. Către Klaus Pringsheim, 24.09.1961
63. Către Klaus Pringsheim. 13.07.1956
64. Către Gustav Hillard-Steinbohmer, 25.11.1956
65. Către Klaus, 24.01.1948
66. Către Klaus Pringsheim, 13.07.1956
67. Către Klaus Pringsheim, 5.08.1961
68. Către Molly, 19.10.1964 („Dacă starea de sănătate a Erikăi ar fi ceva mai bună! Dar [ea] este mai neputincioasă ca niciodată, nu poate face nici un pas singură, iar medicii nu ştiu ce să mai încerce. Sunt însă de părere că nu-şi poate petrece întreaga viaţă la spital.“)
69. Către Klaus Pringsheim, 12.01.1961
70. Denumire dată deseori Erikăi în scrisorile către fratele ei; de exemplu în scrisoarea către Klaus Pringsheim din 28.08.1964
71. Către Klaus Pringsheim, 28.08.1964

359

72. De la Hermann Kesten, 1.04.1959
73. Către Artur Beul, 25.05.1969
74. Golo Mann către Martin Gregor-Dellin, 9.06.1969
75. Golo Mann către Martin Gregor-Dellin, 12.01.1977
76. Către Klaus Pringsheim, 5.05.1962
77. Către Allan Shenstone, 16.03.1969 („Trebuie să-ţi mărturisesc ceva: cu cât îmbătrânesc cu atât simt mai dureros lipsa dragei mele Molly. A fost cea mai bună, cea mai sensibilă prietenă pe care am avut-o vreodată. Sigur că nu mă pot plânge de copiii mei, dar este totuşi altceva.[11])
78. Către Klaus Pringsheim, 26.10.1968
79. Către Klaus Pringsheim, 1.05.1956
80. Către Alice von Kahler, 20.09.1973
81. Către Klaus Pringsheim, 13.12.1959
82. Către Klaus Pringsheim, 29.09.1958
83. Către Klaus Pringsheim, 24.06.1967
84. Către Lotte Klemperer, fără dată (iulie 1973)
85. TB, 4.06.1954
86. Către Klaus Pringsheim, 13.12.1959
87. Către Klaus Pringsheim, 19.08.1966
88. Către Klaus, 10.07.1944
89. Către Walter Berendson, anexă (scrisă cu mână proprie) la scrisoarea de mulţumire din septembrie 1969
90. Către Klaus Jonas, 15.02.1973
91. Me moi ren, pag. 162
92. Către Klaus Pringsheim, 24.02.1960
93. Către Klaus Pringsheim, 9.01.1959
94. Către Klaus Pringsheim, 18.02.1960
95. „Lui Thomas Mann, marelui poet şi umanist, plantaţi cu ocazia celei de-a

80-a aniversări a sale, de către
360
prieteni şi admiratori devotaţi din Israel" - Cărţile de onoare de la Keren Kayemeth Leisrael / Fondul naţional israelian din Ierusalim, Nr. 1474
96. Către Klaus Pringsheim, 31.03.1950
97. XI, 526
98. II, 764, Lotte im Weimar
99. Acele cuvinte sunt: „Ce bucurie va fi atunci când se vor trezi, cândva, din nou împreună" (Goethe, Die Wahlverwandtschaften [Afinităţile elective], finele capitolului al 18-lea, partea a 2-a, sfârşitul romanului)
361
Tabel cronologic

- 24 iulie 1883: se naşte, la Feldafing, Katia Pringsheim, al cincilea copil (având un frate geamăn) şi unică fiică a părinţilor ei. Tatăl: profesorul de matematică Alfred Pringsheim; mama: actriţa Hedwig, născ. Dohm, fiica lui Ernst Dohm, redactor al revistei KLAD- DERADATSCH şi a soţiei sale, militanta pacifistă şi feministă Hedwig Dohm (născ. Schleh).
- Iunie 1901: dă bacalaureatul, ca elevă externă, la Wilhelmsgymnasium.
- Din semestrul de iarnă 1901/02 până în semestrul de iarnă 1904/05: studiază matematica şi fizica la Universitatea „Ludwig Maximilian“ din Munchen.
- 11 februarie 1905: căsătorie cu Thomas Mann.
- Iunie 1905: surghiunirea în Argentina a fratelui celui mai mare, Erik, din cauza contractării unor datorii (la jocuri de noroc şi de altă natură).
- 9 noiembrie 1905: se naşte primul copil, Erika.
- 18 noiembrie 1906: se naşte al doilea copil, Klaus.
- 1907: construirea unei case la ţară, în localitatea Bad Tolz, ca reşedinţă de vară.
- începutul anului 1909: moartea fratelui Erik, în Argentina.
- 27 martie 1909: se naşte al treilea copil, Golo.
- 7 iunie 1910: se naşte al patrulea copil, Monika.
- Octombrie 1910: mutarea într-o locuinţă mai mare
363
din MauerkircherstraBe.
- Mai/iunie 1911: călătorie la Brioni şi Veneţia împreună cu soţul şi cumnatul Heinrich. Plecare precipitată din cauza pericolului unei epidemii de holeră.
- 2-18 septembrie 1911: sejur la Sils Maria, împreună cu părinţii.
- 18 ianuarie - 7 martie 1912: cură şi tratament la sanatoriul Ebenhausen de lângă Munchen.
- 11 martie - 6 august 1912: din cauza unei bronşite renitente sejur la Davos, la Waldsanatorium Jessen.
- 15 noiembrie - 21 decembrie 1913: cură şi tratament la Meran.
- 3 ianuarie - 12 mai 1914: cură la un sanatoriu din Arosa.
- 4 ianuarie 1914: mutarea familiei în casa nouă din cartierul Herzogpark (Munchen), PoschingerstraBe 1.

- Martie - iunie 1915: epidemie de apendicită; toţi copiii plus mama trebuie să se supună intervenţiei chirurgicale pentru îndepărtarea apendicelui. Klaus se află luni de zile în pericol de moarte.
- 1917: casa din Tolz este vândută în avantajul împrumuturilor de război.
- 24 aprilie 1918: se naşte al cincilea copil, Elisabeth.
- 21 aprilie 1919: se naşte al şaselea copil, Michael.
- 27 mai 1920 - 23 iunie 1920: repaus la Kohlgrub şi Oberammergau.
- 4 septembrie 1920 - 14 octombrie 1920: cură la sanatoriul Stillachhaus/Oberstdorf.
- August/septembrie 1920: vacanţă la Marea Baltică împreună cu Thomas Mann şi naşul Elisabethei, istoricul literar Ernst Bertram, mai întâi pe plaja din Timmendorf, apoi o săptămână de vacanţă la Marea Nordului, în
364
Wenningstedt, pe insula Sylt. Călătorie la Liibeck cu ocazia unei conferinţe ţinute de Thomas Mann în cadrul „Săptămânii Nordice"; vizită la Ida Boy-Ed.
- Martie/aprilie 1923: Katia îl însoţeşte pe Thomas Mann în turneul de conferinţe de la Viena, Budapesta şi Praga. Vizită la Hugo von Hofmannsthal, la Rodaun, şi la prima soţie a lui Heinrich Mann, actriţa Maria Kanova din Praga.
- Aprilie/mai 1923: călătorie în Spania, împreună cu Thomas Mann, la invitaţia şcolilor germane din Madrid şi a lui Diego de Leon.
- 1923: fiul Golo se transferă de la Wilhelms- gymnasium la şcoala cu internat Salem condusă de Kurt Hahn, unde dă bacalaureatul în 1927.
- Sfârşitul lui ianuarie - începutul lui aprilie 1924: concediu de odihnă de şase săptămâni la hotelul Clavadel de lângă Davos.
- 1924: Erika Mann îşi dă bacalaureatul la Munchen şi începe studiul actoriei la Berlin. Fiul Klaus părăseşte şcoala din Odenwald fără să o fi terminat, lucrează ca literat şi jurnalist la Berlin şi se logodeşte cu Pamela Wedekind. Monika îl urmează pe fratele Golo la Salem.
- Octombrie 1925: soţii Mann pleacă la Lubeck, la o sărbătorire târzie a zilei de naştere, marcată prin prezentarea, la teatrul orăşenesc, a dramei Fiorenza. în continuare, călătorie la Bremen şi Berlin. Max Lieber- mann îi face portretul lui Thomas Mann.
- 1925: Pamela Wedekind, Gustaf Grundgens, Erika şi Klaus Mann interpretează împreună prima dramă scrisă de Klaus Mann, Anja und Esther (Anja şi Esther).
- 18-19 ianuarie 1926: la Paris (Pariser Rechen- schaft).
365
- Aprilie-iunie 1926: după o pneumonie, cură la sanatoriul din Arosa (trei săptămâni îi ţine companie şi Thomas Mann).
- 24 iunie 1926: Erika Mann se căsătoreşte cu Gustaf Grundgens (divorţează în 1929).
- August/septembrie 1927: vacanţă de vară la Kampen (insula Sylt) împreună cu cei doi copii mai mici. Thomas Mann îl întâlneşte pe Klaus Heuser.
- 1927/1928: Klaus şi Erika fac o călătorie în jurul lumii.

- 29 iulie - 23 august 1929: la iniţiativa unui admirator din Konigsberg al lui Thomas Mann concediu la Rauschen/Samland, împreună cu Thomas Mann, Elisabeth şi Michael.

- 1929: Golo îşi începe studiile la Universitatea din Heidelberg.

- 7-23 decembrie 1929: călătorie la Stockholm cu ocazia decernării premiului Nobel.

- 11 februarie 1930: nunta de argint.

- Mijlocul lui februarie - mijlocul lui aprilie 1930: călătorie întreprinsă împreună cu Thomas Mann în Egipt şi Palestina, pe urmele lui Joseph. Katia se îmbolnăveşte de dizenterie şi trebuie internată la Deutsches Hospital din Ierusalim.

- Iulie/August 1930: prima vacanţă petrecută la Nidden (golful din Kurlanda) în casa de vacanţă construită din banii primiţi cu ocazia acordării premiului Nobel. Vizita bunicilor Pringsheim.

- Mai 1931: Katia îl însoţeşte pe Thomas Mann la Paris cu prilejul apariţiei ediţiei în limba franceză a romanului Muntele magic.

- Mijlocul lui iulie - începutul lui septembrie 1931: la

Nidden împreună cu copiii şi oaspeţi alternativi.

- 13-22 martie 1932: călătorie la Praga, Viena, Berlin şi Weimar cu ocazia centenarului Goethe.

- Mijlocul lui iulie până în septembrie 1932: pentru ultima dată la Nidden.

- 10 februarie 1933: conferinţa lui Thomas Mann despre Leiden und GroBe Richard Wagners [Suferinţa şi măreţia lui Richard Wagner] în „Auditorium maximum[11] de la Universitatea din Munchen.

- 11-25 februarie 1933: Katia îl însoţeşte pe Thomas Mann în turneul de conferinţe întreprins la Amsterdam, Bruxelles şi Paris. începutul emigraţiei.

- 26 februarie 1933: vacanţă de iarnă la Arosa; mutare la Lenzerheide, apoi la Lugano; decizie de a petrece vara pe Riviera franceză.

- 10 mai 1933 - 17 iunie 1933: la Bandol. în căutarea unei locuinţe.

- 18 iunie - 18 septembrie 1933: în Villa La Tran- quille din Sanary sur mer.

- 27 septembrie 1933: mutare în casa din Schiedhal- denstraBe 33, Kiisnacht/Ziirich.

- Sfârşitul lui octombrie 1933: demolarea casei părinteşti din ArcisstraBe după ce fusese expropriată de naţional-socialişti.

- 17 mai - 18 iunie 1934: prima călătorie în S.U.A. la invitaţia editorului Alfred Knopf, cu ocazia apariţiei în America a primului volum din tetralogia Joseph.

- Ianuarie 1935: Katia îl însoţeşte pe Thomas Mann într-un turneu de conferinţe despre Wagner ţinute la Praga, Brunn, Budapesta şi Viena.

- Mai 1935: călătorie de vacanţă la Nisa; vizită la Rene Schickele şi Heinrich Mann.

- 9 iunie - 13 iulie 1935: a doua călătorie în S.U.A. Thomas Mann devine,

împreună cu Albert Einstein, doctor honoris causa al Universităţii Harvard.

- 30 iunie 1935: dineu la familia Roosevelt, la Casa Albă.
- 1 octombrie 1936: Katia şi Thomas Mann obţin cetăţenia cehoslovacă împreună cu Golo, Monika, Elisabeth şi Michael.
- 2 decembrie 1936: pierderea cetăţeniei germane.
- 12 ianuarie 1937: vizită de mulţumire - împreună cu Thomas Mann şi Golo - la Prosec, localitatea în care familia Mann obţinuse naturalizarea.
- Aprilie/Mai 1937: a treia călătorie în S.U.A. la invitaţia New School for Social Research. La un dineu ocazionat de inaugurarea Academiei Germane din New York are loc prima întâlnire cu Mr. şi Mrs. Meyer şi cu psihanalista Caroline Newton.
- Sfârşitul lui decembrie 1937: îmbolnăvire gravă a lui Michael (meningită şi oftalmie).
- 15 februarie - începutul lui iulie 1938: a patra călătorie în S.U.A.; Thomas Mann întreprinde un turneu prin 15 oraşe americane în care îşi prezintă conferinţa - cerută şi tradusă de Agnes Meyer - pe tema The Corning Victory of Democracy. Erika, stabilită cu precădere în S.U.A., îşi însoţeşte părinţii, care îşi încheie turneul cu un concediu de odihnă în casa de la ţară a Carolinei Newton. Thomas Mann acceptă postul de profesor oferit de Universitatea Princeton. Katia caută şi găseşte o casă potrivită: Stockton Street 65.
- Iunie/iulie 1938: Klaus şi Erika lucrează ca reporteri despre războiul civil din Spania.
- Septembrie 1938: lichidarea gospodăriei din

Kusnacht şi îmbarcarea pentru America.

- 28 septembrie 1938: instalarea la Princeton (65, Stockton Street).
- Octombrie 1938: Katia face cunoştinţă cu Molly Shenstone.
- 6 martie 1938: Michael Mann se căsătoreşte cu Gret Moser (la New York).
- Martie 1939: Monika Mann se căsătoreşte cu istoricul de artă maghiar Jeno Lânyi (la Londra).

Iunie - mijlocul lui septembrie 1939: călătorie în Europa a soţilor Mann însoţiţi de Erika. Vacanţă de odihnă la Noordwijk. Intenţia de a pleca peste trei săptămâni la Zurich trebuie mereu amânată pentru a nu periclita proiectata emigrare în Elveţia a părinţilor Pringsheim.

- 7 august 1939: plecare la Zurich unde Katia nu îşi găseşte încă părinţii.
- 18 august 1939: plecare de la Zurich la Londra, la Monika şi soţul ei; peste trei zile plecare cu avionul la Stockholm, la Congresul PEN care este însă contramandat din cauza ameninţării izbucnirii războiului. Plecare precipitată, cu avionul, la Londra unde Erika reuşeşte să obţină (pentru 9 septembrie) bilete pentru vapor.
- 18 septembrie 1939: sosire la New York şi plecare mai departe, la Princeton.
- 31 octombrie 1939: sosirea părinţilor Pringsheim la Zurich - cu o zi

înainte de închiderea definitivă a graniţelor.

- 23 noiembrie 1939: Elisabeth Mann se căsătoreşte, la Princeton, cu istoricul italian Giuseppe Antonio Borgese, cu care se mută la Chicago.
369

- Februarie 1940: Katia îl însoţeşte pe Thomas Mann într-un „lecture tour“ de patru săptămâni prin vestul mijlociu şi sudul S.U.A.

- 5 iulie - 6 octombrie 1940: vilegiatură la Brentwood, lângă Los Angeles.

- 31 iulie 1940: se naşte la Cârmei, lângă San Francisco, primul nepot, Fridolin, fiul lui Michael şi Gret Mann. Michael este membru al Symphony Orchestra din San Francisco, în calitate de violist.

- 23 septembrie 1940: vasul cu refugiaţi, City of Benares, pe care se îmbarcaseră Monika şi Jeno Lânyi ca să vină în America, este scufundat de submarine germane. Monika supravieţuieşte, dar soţul ei moare.

- Sfârşitul lui septembrie 1940: Thomas şi Katia Mann achiziţionează un teren pe San Remo Drive, la Pacific Palisades, şi decid să se mute definitiv pe coasta de vest.

- 28 octombrie 1940: Monika se întoarce, ca văduvă, în casa părintească; mama ei o aşteaptă la debarcaderul din New York.

- 30 noiembrie 1940: se naşte, la Chicago, nepoata Angelica Borgese.

- 14/15 ianuarie 1941: Thomas şi Katia Mann sunt oaspeţii preşedintelui Roosevelt, la Casa Albă.

- Mijlocul lui martie - mijlocul lui aprilie 1941: după lichidarea gospodăriei din Princeton Katia îl însoţeşte pe Thomas Mann într-un „lecture tour“ prin vestul S.U.A. La 8 aprilie soţii se instalează într-o casă pe Amalfi Drive (Pacific Palisades). Katia supraveghează construirea noii case pe San Remo Drive.

- 25 iunie 1941: Alfred Pringsheim moare la Zurich.

- 14 octombrie - finele lui noiembrie 1941: Katia îl
370
însoţeşte pe Thomas Mann într-un „lecture tour“ şi o reîntâlneşte pe prietena Molly Shenstone la New York, unde rămâne aproximativ paisprezece zile.

- Finele anului 1941: Klaus a cărui revistă DECISION trebuise să-şi înceteze apariţia după doi ani, se prezintă ca voluntar la armata S.U.A.

- începutul lui februarie 1942: mutare în casa nouă de pe San Remo Drive în clipa când toţi copiii, în afară de Monika, părăsiseră casa părintească venind doar din când în când în vizită.

- 20 iulie 1942: se naşte al treilea nepot, Anthony, fiul lui Michael.

-27 iulie 1942: moare, laZurich, Hedwig Pringsheim.

- 8 noiembrie - mijlocul lui decembrie 1942: Katia îl însoţepte pe Thomas Mann într-o călătorie la Chicago - Washington - New York - Princeton; o nouă întâlnire cu Molly Shenstone; pe drumul de întoarcere o oprire la San Francisco pentru a vizita familia lui Michael.

- Decembrie 1942: familia Borgese se mută pentru aproximativ trei luni în casa nouă de pe San Remo Drive. Klaus primeşte aprobarea de a se înrola în US Army.

- Iulie 1943: Erika este corespondentă la Cairo.

- 9 octombrie - 8 decembrie 1943: Katia îl însoţeşte pe Thomas Mann într-un nou „lecture tour“: de la Washington pe coasta de răsărit, apoi la New York şi în Canada (Montreal). Revedere cu Molly Shenstone.

- 5 ianuarie 1944: examenul de verificare şi apoi acordarea cetăţeniei americane lui Katia şi Thomas Mann.

- 6 martie 1944: se naşte al patrulea nepot, Dome- nica Borgese, la Chicago.

- August 1944: vizita lui Michael cu soţia şi cei doi

băieţi şi a fratelui Peter.

- Octombrie 1944: Erika lucrează ca reporter în ţinuturile eliberate de pe continentul european.

- 22 decembrie 1944: botezul ultimilor trei nepoţi are loc la Unitarian Church din Los Angeles. De Crăciun Katia îi are în jurul ei pe cei patru nepoţi împreună cu părinţii lor. După multă vreme, din nou un Crăciun în mijlocul familiei.

- Ianuarie/februarie 1945: Heinrich Mann petrece câteva săptămâni la frate şi cumnată, după sinuciderea soţiei Nelly în decembrie 1944.

- Februarie 1945: Klaus colaborează la ziarul american pentru armată STARS AND STRIPES din însărcinarea căruia relatează despre starea casei din Herzogpark (Munchen) imediat după intrarea trupelor americane în Germania (în mai 1945).

- 12 aprilie 1945: moare Franklin D. Roosevelt cu a cărui politică Thomas şi Katia Mann se identificaseră în mare măsură.

- 24 mai - 4 iulie 1945: Katia îl însoţeşte pe Thomas Mann într-un turneu etichetat de ea mai târziu drept „călătorie triumfală[11]; această călătorie combină obligaţiile de a ţine conferinţe cu festivităţile ocazionate de a 70-a aniversare a lui Thomas Mann în cercul vechilor prieteni de pe coasta de est.

- Crăciunul 1945: vine Michael cu familia. Erika este în Germania, în calitate de corespondentă de presă despre procesele de la Nurnberg; Klaus, concediat din armată, încearcă să realizeze la Roma proiecte de film; Golo este la Bad Nauheim unde se străduieşte să înfiinţeze un serviciu german de ştiri şi informaţii.

- Martie 1946: Thomas Mann trece printr-o serie de

gripe recidivante; doctorul Rosenthal diagnostichează „o pată“ pe plămân.

- începutul lui aprilie 1946: după ce îl consultă pe medicul şi prietenul Martin Gumpert, Katia decide să plece cu soţul ei la Billings Hospital din Chicago unde Thomas Mann să facă o bronhoscopie, şi, dacă este cazul, să se supună şi unei intervenţii chirurgicale.

- 24 aprilie 1946: îndepărtarea unui carcinom epider- moid localizat în apropierea hilului este încununată de succes. Refacerea pacientului progresează peste aşteptări de bine.

- 28 mai 1946: întoarcerea la Pacific Palisades.

- 1 noiembrie 1946: soseşte la San Remo Drive, venind din Japonia, fratele geamăn Klaus Pringsheim împreună cu fiul său Hubertus.

- Noiembrie 1946: Golo preia un post de profesor de istorie la Pomona College; Monika se mută în Europa.
- 24 decembrie 1946: Crăciun fără copii. Doar Golo îi consolează pe bătrânii săi părinţi.
- 22 aprilie - 14 septembrie 1947: călătorie la New York (trecând prin Chicago şi Washington). îmbarcare a soţilor Mann şi a Erikăi în vederea primei călătorii în Europa de după război.
- 16-24 mai 1947: şedere la Londra. Revedere cu verişoarele Katiei, Käthe Rosenberg şi lise Dernburg precum şi cu Ida Herz.
- 24 mai - 21 iunie 1947: Zurich. Revedere cu rudele rămase în Germania: Viktor Mann şi Heinz Pringsheim cu soţiile lor.
- 10 august 1947: plecare cu avionul în Olanda; zece zile petrecute în bine cunoscuta localitate Noordwijk.
- 14 septembrie 1947: revenire la San Remo Drive.

- 21 aprilie 1949: Viktor Mann moare la Munchen. Katia păstrează legătura cu cumnata Nelly.
- Mai 1949: călătorie la Londra, trecând prin Washington şi New York - a doua călătorie în Europa de după război. în continuare, în Suedia şi Danemarca. La 21 mai primesc, la Stockholm, vestea că Klaus s-a sinucis. Katia nu pleacă la înmormântare însoţindu-l mai departe pe soţul ei în turneul de conferinţe din Peninsula Scandinavă, iar la 1 iunie pleacă împreună cu el la Zurich. La 23 iulie, după şaisprezece ani, Katia şi Thomas Mann pun din nou piciorul pe pământ german. Omagiu adus lui Goethe în Paulskirche din Frankfurt, la 25 iulie.
- 26 iulie 1949: continuarea călătoriei spre Munchen. Reîntâlnire cu rudele.
- 30 iulie 1949: călătorie la Weimar; omagierea lui Goethe la Teatrul Naţional.
- 5 august 1949: reîntoarcere la Pacific Palisades.
- 31 octombrie 1949: Katia îşi însoţeşte soţul la San Francisco, la o întrevedere cu Pandit Nehru.
- 12 martie 1950: Heinrich Mann moare fiind înmormântat la Santa Monica.
- Mijlocul lui aprilie 1950: călătorie la New York trecând prin Chicago şi Washington unde lui Thomas Mann nu i se permite să-şi ţină, ca în ceilalţi ani, conferinţa de la Library of Congress, din cauza vizitei efectuate de el la Weimar.
- Mai-august 1950: a treia călătorie în Europa de după război (Stockholm, Paris, Zurich). După 6 iunie - a 75-a aniversare a lui Thomas Mann - Katia se supune unei intervenţii chirurgicale ginecologice, la clinica Hirslanden. După aceea soţii se mută la Grandhotel Dolder, unde Thomas Mann îşi întâlneşte ultima mare

iubire, pe chelnerul Franzl Westermayer.
- 20 august 1950: plecare cu avionul la New Haven unde Yale University

Library a organizat o mare expoziţie despre Thomas Mann, manifestând interes pentru moştenirea literară a acestuia.

- 29 august 1950: înapoi la Pacific Palisades.
- lulie-octombrie 1951: a patra călătorie în Europa de după război. Soţii Mann petrec cea mai mare perioadă la Zurich; „sejururi pentru cură“ la Wolfgangsee, Salzburg, Bad Gastein, Lugano.
- 9 octombrie 1951: din nou la Pacific Palisades.
- 24 iunie 1952: plecare în a cincea şi ultima călătorie în Europa. Revenire definitivă în Elveţia.
- 2 decembrie 1952: semnarea contractului de închiriere pentru o locuinţă în GlărnischstraBe 12 din Erlenbach, lângă Zurich.
- 4 decembrie 1952: moare Giuseppe Antonio Borgese. Katia pleacă imediat la Fiesole. Thomas Mann rămâne la Zurich.
- 24 decembrie 1952: după luni de zile petrecute la hotel are loc mutarea în casa închiriată la Erlenbach.
- 20-30 aprilie 1953: Katia îl însoţeşte pe Thomas Mann la o sesiune a Academia dei Lincei din Roma, unde acesta este primit de papă într-o audienţă particulară, în timp ce Katia îl „aşteaptă".
- 3-8 iunie 1953: plecare cu avionul la Londra, de acolo la Cambridge unde Thomas Mann devine doctor honoris causa împreună cu Pandit Nehru.
- 11 iunie 1953: călătorie la Lubeck şi Travemunde.
- 24 iulie 1953: sărbătorirea gemenilor Pringsheim, la hotelul Eden au Lac din Zurich, cu ocazia celei de-a 70-a aniversări.

- 10-14 septembrie 1953: în căutarea unei locuinţe pe ţărmul lacului Geneva. Vizită la Chaplin, la Vevey.
- 28 ianuarie 1954: după îndelungate căutări, achiziţionarea casei din Kilchberg.
- 15 aprilie 1954: mutare în casa nouă din Alte LandstralBe 39, Kilchberg, pe ţărmul lacului Zurich.
- Finele lui August 1954: turneu de conferinţe întreprins de Thomas Mann în ţinutul Rinului. Reîntâlnire cu Ernst Bertram la Koln şi cu familia Heuser la Dusseldorf.
- 18 ianuarie - 5 februarie 1955: Arosa. Thomas Mann contractează o infecţie virală gravă şi este internat la spitalul cantonai din Chur după un colaps circulator. La 5 februarie Katia şi Thomas Mann revin la Kilchberg.
- 7 mai 1955: plecare, cu Thomas Mann şi Erika, la Stuttgart, cu ocazia festivităţilor dedicate lui Schiller, la 8 mai, în sala mare a Teatrului Naţional, în prezenţa preşedintelui R.F.G. Theodor Heuss. în ziua următoare vizitarea Muzeului Naţional Schiller din Marbach pe Neckar.
- 13 mai 1955: la Weimar. Repetarea conferinţei despre Schiller, la Teatrul Naţional, după cuvântul de deschidere rostit de ministrul culturii din R.D.G., Johannes R. Becher.

- 16-21 mai 1955: la Liibeck. Thomas Mann devine cetăţean de onoare al oraşului.
- 4-6 iunie 1955: festivităţi la Kilchberg şi Zurich cu ocazia celei de-a 80-a aniversări a lui Thomas Mann.
- 2 iulie 1955: lui Thomas Mann i se conferă Crucea de Comandor al Ordinului de Orania-Nassau.
- 5-23 iulie 1955: vacanţă de relaxare la Noordwijk.
- 8 iulie 1955: premiera filmului Alteţă Regală, la Amsterdam (prezentat pentru prima dată în Olanda).

- 11 iulie 1955: audienţă acordată de regina Olandei, la reşedinţa de vară din Soestdijk.
- 20 iulie 1955: Thomas Mann simte dureri în gamba stângă care i se umflase.
- 23 iulie 1955: „transportat la orizontală" la Zurich; internare la spitalul cantonai. Ameliorare treptată până la colapsul din 11 august.
- 12 august 1955: Thomas Mann suferă un nou colaps greu. Transfuziile, perfuziile şi injecţiile rămân fără rezultat. Decesul survine la 12 august, ora 20.
- 16 august 1955: înmormântare la cimitirul din Kilchberg; slujba este oficiată de preotul local; la dorinţa familiei, cuvântarea comemorativă este ţinută de Richard Schweizer.
- Septembrie 1955: Katia pleacă la Medi, la Forte dei Marmi.
- Crăciunul 1955: serbat la Kilchberg, în familie.
- Ianuarie 1956: vacanţă de iarnă la Pontresina împreună cu copiii şi prietenii. După moartea lui Thomas Mann, devin o regulă fixă atât vizita de patru săptămâni la Medi, la Forte dei Marmi, precum şi o vacanţă de iarnă de paisprezece zile, în compania alternativă a copiilor şi nepoţilor, la munte - la început la Pontresina. Nepoţii băieţi [Frido şi Toni] locuiesc la bunică în timp ce tatăl lor, Michael, se întoarce în America, mai întâi ca membru al Pittsburgh Symphony Orchestra, apoi ca germanist. Alţi colocatari ai casei - nu în permanenţă prezenţi - sunt Erika (administrează moştenirea literară a tatălui ei şi se ocupă de editarea corespondenţei) iar, din 1965, Golo.
- Primăvara anului 1958: în urma unei căzături în casa din Kilchberg, Erika face o fractură metatarsiană

complicată la piciorul stâng, care nu vrea să se vindece.
- Primăvara anului 1959: călătorie la Lubeck, la premiera filmului Buddenbrooks.
- Septembrie 1960: starea Erikăi se agravează în urma unei fracturi de col femural după care urmează afecţiuni ale musculaturii, sistemului osos, stomacului şi bronhiilor, fără ca numeroasele perioade de spitalizare şi internările în sanatorii, operaţiile (la Oxford şi St. Gallen) şi curele (la Viena şi Bad Ragaz, la Leukerbad şi în clinica Hirslanden din Zurich) să aibă un rezultat pozitiv. Katia o îngrijeşte pe fiica ei mai mare atât acasă cât şi în diferitele spitale.

- Primăvara 1960: călătorie de o săptămână în Israel, împreună cu fratele geamăn. Vizită la dumbrava închinată lui Thomas Mann, în apropierea kibbuzului Hazorea.

- 1963: Angelica Borgese se căsătoreşte.

- 1964: se naşte primul strănepot, Michael, fiul Angelicăi.

- 1965: patru săptămâni de tratament la băile Kreuth, însoţită de Golo, ca să-şi revină din oboseala cauzată de îngrijirea necesitată mereu de Erika.

- 16 august 1966: nepotul Frido se căsătoreşte cu Christine Heisenberg.

- Octombrie 1967: la invitaţia lui Gret şi Michael şi cu asentimentul Erikăi, Katia (în vârstă de 84 de ani) pleacă în California. Călătoria cu avionul până în America o face însoţită de Medi. Şedere la Santa Barbara unde Medi lucrează la Center for Study of Democratic Institutions, apoi la Pacific Palisades. Revedere cu Marta Feuchtwanger, Fritzi Massary şi Eva Herrmann. După o vizită la Michael şi Gret Mann (cu

fiica adoptivă Raju) în localitatea Orinda de lângă Berkeley, întreprinde călătoria de întoarcere (cu avionul) însoţită de Gret, cu oprire la New York, unde Katia trebuie să aştepte să se vindece de o infecţie virală.

- 1968: moare prietena Molly Shenstone.

- 27 august 1969: Erika Mann moare la spitalul cantonai din Zurich în urma extirpării unei tumori cerebrale maligne.

- 7 decembrie 1972: moare fratele geamăn Klaus Pringsheim.

- 1 ianuarie 1977: în noaptea de Anul Nou moare Michael Mann în urma consumului excesiv de alcool şi barbiturice. Elisabeth şi Golo cad de acord să nu-i comunice mamei (în vârstă de 94 de ani) moartea celui de-al treilea copil.

- 25 aprilie 1980: Katia Mann moare la ea acasă, fiind înmormântată, la 30 aprilie, alături de Thomas Mann, la cimitirul din Kilchberg.

Nu figurează în acest tabel cronologic călătoriile întreprinse, în anii douăzeci, în mod regulat - vara şi iarna - cu cei doi copii mai mici, Elisabeth şi Michael. Călătoriile „de serviciu[11] ale Katiei în calitate de însoţitoare a lui Thomas Mann se concentrau în această perioadă pe sud-estul european, Viena, Budapesta, Praga şi, fireşte, Paris unde era indispensabilă datorită cunoaşterii perfecte a limbii franceze.

Călătoriile din perioada emigraţiei, în primul rând acele „lecture tours[11] din Statele Unite, cu care ocazie doamna Thomas Mann cutreieră aproape întregul continent american, sunt amintite doar paradigmatic, ca exemplu, întocmai ca vizitele făcute de bătrâna doamnă

fiicei ei Erika în perioada bolilor ei grave.

în rezumat, tabelul de mai sus ne arată că numeroaselor atribute relevante pentru Katia Mann trebuie să le mai adăugăm unul: era extrem de „umblată[11], chiar dacă din cauza bolii Erikăi (după moartea acesteia fusese deja prea târziu) nu a mai apucat să întreprindă călătoria, de mult planificată, în Japonia, unde fusese invitată de fratele geamăn.

Bibliografie

Asper, Helmut G., „Etwas Besseres als den Tod...“ Filmexil in Hollywood. Marburg 2002

Baum, Vicky, Es war alles ganz anders. Berlin- Frankfurt 1962

Bdhm, Karl Werner, Zwischen Selbstzucht und Verlangen. Thomas Mann und das Stigma der Homosexualităt. Wurzburg 1991 (în: Studien zur Literatur und Kulturgeschichte, voi. 2)

Brandt, Heike, Die Menschenrechte haben kein Geschlecht. Die Lebensgeschichte der Hedwig Dohm. Weinheim-Basel 1989

Breloer, Heinrich, Unterwegs zur Familie Mann. Frankfurt 2001

Csokor, Franz Theodor, Zeuge einer Zeit. Briefe aus dem Exil 1933-1950. Munchen-Wien 1964

Detering, Heinrich, Das offene Geheimnis. Zur litera- rischen Produktivităt eines Tabus. Gottingen 1994 Doblin, Alfred, Briefe. Olten-Freiburg/Br. 1970 Doblin, Alfred, Autobiographische Schriften und letzte Aufzeichnungen. Olten 1978

Ebermeyer, Erich, ... denn heute gehort uns Deutschland. Hamburg-Wien 1959

Ebermeyer, Erich, ... auf morgen die ganze Welt. Hamburg-Wien 1966

Ebers, Hermann, Lebenserinnerungen (manuscris

381

nepublicat)

Eigler, Jochen, Thomas Mann - Ărzte der Familie und die Medizin in Munchen - Spuren in Leben und Werk (1884-1925) în: Krankheit und Literatur des fin de siecle (1890-1914), Die Davoser Literaturtage 2000, Frankfurt 2002, pag. 13 şi urm. (citat ca Ărzte)

Feuchtwanger, Lion, Briefwechsel mit Freunden, 1933-1958. Berlin-Weimar 1991 Feuchtwanger, Marta, Nur eine Frau, Munchen 1983 Fritsch, Rudolf şi Daniela Rippl, Alfred Pringsheim. Munchen 2001 (în: Schriften der Sudetendeutschen Akademie der Wissenschaften und Kunste, voi. 22, Forschungsbeiträge zur Naturwissenschaftlichen Klasse) pag. 1-12

Fry, Varian, Auslieferung auf Verlangen. Munchen 1986 Giehse, Therese, „Ich hab nichts zum Sagen“. Miinchen-Wien 1973

Grossmann, Kurt R., Emigration. Die Geschichte der Hitler-Fluchtlinge 1933-1945. Frankfurt/M. 1969 Habe, Hans, Ich stelle mich. Munchen 1986 Hăntzschel, Hiltrud, „Pazifistische Friedenshyănen?" Die Friedensbewegung von Munchner Frauen in der Weimarer Republik und die Familie Mann (în: Jahrbuch derdeutschen Schillergesellschaft, 36. Anul 1992, pag. 307-332)

Hallgarten, Constanze, Als Pazifistin in Deutschland. Stuttgart 1956

Hallgarten, George W., Als die Schatten fielen. Memoiren 1900-1968. Frankfurt-Berlin 1969

Hansen, Volkmar şi Gert Heine, Interviews mit Thomas Mann, 1909-1955. Hamburg 1983 Harpprecht, Klaus, Thomas Mann. Eine Biographie.

Reinbek bei Hamburg 1995

Herzog, Wilhelm, Menschen, denen ich begegnete. Bern-Munchen 1959
Hesse, Hermann - Mann, Thomas, Briefwechsel, ed. lărgită, Frankfurt 1975
Hillard-Steinbohmer, Gustav, Thomas Mann im Blick seiner Tochter (în: Merkur, Stuttgart/Koln, anul 10, Nr. 10, octombrie 1956, pag. 1024 şi urm.)
Hillard(-Steinbohmer), Gustav, Spate Begegnung mit Thomas Mann (în: Der Wagen, Lubeck, anul 1957, pag. 146-152)
Holzer, Kerstin, Elisabeth Mann Borgese. Berlin 2001 Humm, R.J., Bei uns im Rabenhaus. Zurich 1963 Ittner, Jutta, Augenzeuge im Dienst der Wahrheit: Leben und iiterarisches Werk Martin Gumperts (1897- 1955). Bielefeld 1998 Jens, Inge, Dichter zwischen rechts und links. Ed. a 2-a revizuită şi adăugită. Leipzig 1994 (citată ca Dichtei) Joachimsthaler, Jurgen, Max Bernstein, Kritiker, Schriftstelier, Rechtsanwalt (1854-1925). Frankfurt-Berlin ş.a. 1995 (în: Regensburger Beiträge zur Deutschen Sprach - und Literaturwissenschaft, Seria B, voi. 58) Kantorowicz, Alfred, Exil in Frankreich. Bremen 1961 Kesten, Hermann (editor), Deutsche Literatur im Exil, Frankfurt 1973
Kesten, Hermann, Meine Freunde, die Poeten. Frankfurt ş.a. 1980
Kieser, Rolf, Erzwungene Symbiose. Thomas Mann, Robert Musil, Georg Kaiser und Bertolt Brecht im Schweizer Exil. Cap. I, Thomas Mann und die burger- liche Schweiz. Bern-Stuttgart 1984
Kolb, Annette/Schickele, Rene, Briefe im Exil 1933- 1940 (în colaborare cu Heidemarie Gruppe, editat de

Hans Bender, Mainz 1987)
Kolbe, Jurgen, Heller Zauber. Thomas Mann in Munchen 1894-1933. Berlin 1987
Kreis, Gabriele, Frauen im Exil. Dusseldorf 1984 Kroll, Friedhelm, Die Archivarin des Zauberers. Cadolzburg 2001
Kroll, Frederic, et. al., Klaus-Mann-Schriftenreihe, voi. I, 2, 3, 4/I, 5 şi 6. Wiesbaden 1976 şi urm.
Krull, Marianne, Im Netz des Zauberers. Eine andere Geschichte der Familie Mann. Zurich 1991
Kruft, Hanno-Walter, Alfred Pringsheim, Hans Thomas, Thomas Mann. Eine Munchner Konstellation. Munchen 1993 (în: Bayerische Akademie der Wissen- schaften, clasa filozofie - istorie, tratate, N.F.H. 107, pag. 18 şi urm.)
Kurzke, Hermann, Thomas Mann. Das Leben als Kunstwerk. Munchen 1999
Lehnert, Herbert, Thomas Mann in Princeton (în: The Germanic Review, voi. XXXIV. 1964, p. 15-32)
Litten, Freddy, Oskar Perron - ein Beispiel fur Zivilcourage im Dritten Reich (ediţie lărgită în: Frankenthal einst und jetzt, Nr. 1/2, 1995, pag. 26-28)

Lothar, Ernst, Wunderdes Uberlebens. Viena (fără an) Ludwig, Karl, Die Fluchtlingspolitik in der Schweiz 1933-1945. Bern (fără an)
Liihe, Irmela von der, Erika Mann. Eine Biographie. Frankfurt - New York 1993
Mann, Erika, Das letzte Jahr. Bericht uber meinen Vater. Frankfurt 1957 Mann, Erika, Briefe und Antworten, editat de Anna Zanco Prestel, 2 volume. Munchen 1984/85 (citat ca Br./Antw.)
384
Mann, Erika, Mein Vater, der Zauberer. Editat de Irmela von der Luhe şi Uwe Naumann. Reinbek bei Hamburg 1996 (citat ca Zauberer)
Mann, Erika, Blitze uberm Ozean. Eseuri, cuvântări, reportaje, editate de Irmela von der Luhe şi Uwe Naumann. Reinbek bei Hamburg 2000 (citat ca Ozean) Mann, Frido, Professor Parsifal. Munchen 1989 Mann, Golo, Erinnerungen und Gedanken. Eine Jugend in Deutschland. Frankfurt 1999
Mann, Julia, Ich spreche so gern mit meinen Kindern. Erinnerungen, Skizzen, Briefwechsel mit Heinrich Mann. Berlin-Weimar 1991 (citat ca Ich spreche)
Mann, Katia, Meine ungeschriebenen Memoiren. Frankfurt 1974 (citatele provin din ediţia Fischer Bibliothek 1983. Citat ca: Memoiren)
Mann, Klaus, Der Wendepunkt. Ein Lebensbericht. Frankfurt 1952 (citat ca Wendepunkt)
Mann, Klaus, Kind dieser Zeit. Reinbek bei Hamburg 1967 (citat ca Kind)
Mann, Klaus, Briefe und Antworten 1922-1949. Editat de Martin Gregor-Dellin, Munchen 1987
Mann, Klaus, Tagebucher 1931-1949, 6 volume, editate de Joachim Heimannsberg, Peter Laemle şi Wilfried F. Schoeller, Munchen 1989-1991 (citat ca Klaus Mann, TB) Mann, Klaus, Die neuen Eltern. Aufsătze, Reden, Kritiken 1924-1933. Editat de Uwe Naumann şi Michael Toteberg. Reinbek bei Hamburg 1992 (citat ca Eltern) Mann, Michael, Fragmente eines Lebens, editat de Frederic C. şi Sally P. Tubach. Munchen 1983
Mann, Monika, Vergangenes und Gegenwărtiges. Munchen 1956, reeditare la Reinbek 2001 (citat ca Vergangenes)
385
Mann, Monika, Wunder und Kindheit. Koln 1965 Mann, Thomas. Thomas Mann an Ernst Bertram. Pfullingen 1960
Mann, Thomas, Briefe (3 volume) editat de Erika Mann. Frankfurt 1961,1963, 1965 (voi. 1,1889-1936 citat ca Br. f) Mann, Thomas Briefwechsel mit seinem Verleger Gottfried Bermann Fischer 1932-1955. Editat de Peter de Mendelssohn. Frankfurt 1973 (citat ca Verleger) Mann, Thomas, Gesammelte Werke in 13 Bănden. Frankfurt 1974 (numărul volumului şi pagina sunt citate cu cifre romane)
Mann, Thomas, Briefe an Otto Grautoff 1894-1901 und Ida Boy-Ed 1903-1928. Frankfurt 1975 (citat ca Boy-Ed) Mann, Thomas, Tagebucher 1918-1921, 1933-1955. Zece volume, Frankfurt 1977-1995 (citat ca TB)

Mann, Thomas - Mann, Heinrich, Briefwechsel 1900-1949. Editat de Hans Wysling; nouă ediţie lărgită Frankfurt 1984 (citat ca Briefw.)
Mann, Thomas - Meyer, Agnes E., Briefwechsel 1937-1955. Editat de Hans Rudolf Vaget. Frankfurt 1992 (citat ca Vaget)
Mann, Thomas, Notizbucher, 2 volume, editate de Hans Wysling şi Yvonne Schmidlin. Frankfurt 1992 Mann, Viktor, Wir waren funf. Bildnis der Familie Mann. Konstanz 1949
Martin, Ariane, Schwiegersohn und Schriftsteller, Thomas Mann in den Briefen Hedwig Pringsheims an Maximilian Harden. (în: Thomas Mann Jahrbuch, voi. 11, 1998, pag. 127 şi urm.)
Mendelssohn Peter de, Der Zauberer. Das Leben des deutschen Schriftstellers Thomas Mann. Ediţie lărgită şi revizuită, în 3 volume. Frankfurt 1992 (citat ca Zauberer)

Naumann, Uwe, Klaus Mann. Reinbek bei Hamburg 1984
Naumann, Uwe (editor), „Ruhe gibt es nicht, bis zum SchluBKlaus Mann (1906-1949). Bilder und Doku- mente. Reinbek bei Hamburg 1999
Pauli, Hertha, Ein RiB geht durch die Zeit. Hamburg- Wien 1970
Pentzoldt, Ernst, Frau Elsa (în: Causerien. Die schonsten Erzählungen, voi. 5, Frankfurt 1981, pag. 178 şi urm.)
Perron, Oskar, Alfred Pringsheim (în: Jahresbericht der Deutschen Mathematiker-Vereinigung, Nr. 56, 1952/53, pag. 1-6)
Pringsheim, Hedwig, Kinderbuchlein. Manuscris păstrat în moştenirea literară a lui Golo Mann, Schweizerisches Literaturarchiv Bem
Pringsheim, Heinz, Katja (în: Die schone Munchnerin, editat de Hans Arens, Munchen 1969, pag. 148-160 (citat ca Katja)
Pringsheim, Klaus iun. (împreună cu Boesen, Victor), Wer zum Teufel sind Sie? Lebenserinnerungen. Bonn 1995
Riess, Curt, Gustat Grundgens. Hamburg 1965 Sahl, Hans, Das Exil im Exil, Memoiren eines Sozialisten II. Hamburg-Zurich 1991
Schickele Rene, Tagebucher (în: Rene Schickele, Werke in drei Bănden. Editat de Hermann Kesten în colaborare cu Anna Schickele. Koln-Berlin 1959, voi. 3 (citat ca Schickele, TB)
Schirnding, Albert von, Thomas Mann, seine Schwiegereltern Pringsheim und Richard Wagner (în: Themengewebe, publicaţii ale Cercului de promovare a

lui Thomas Mann, din Munchen [asoc. înregistr.] Nr. 1, Munchen 2001)
Schnauber, Cornelius, Spaziergănge durch das Hollywood der Emigranten. Zurich 1992 (citat ca Schnauber)

Schwerin, Christoph conte, Als sei nichts gewesen. Erinnerungen. Berlin 1997
Selbmann, Rolf, Vom Jesuitenkolleg zum humanisti- schen Gymnasium. Frankfurt/M. - Berlin - New York 1996
Spalek, John M. şi Joseph Strelka, Deutsche Exilliteratur seit 1933. I. Kalifornien. Bem - Munchen 1976
Spangenberg, Eberhard, Mephisto, Karriere eines Romans. Munchen 1982.
Sprecher, Thomas, Thomas Mann im Schweizer Exil (în: Blătter der Thomas-Mann-Gesellschaft, Nr. 23, Ziirich 1989/90 (citat ca Exil)
Sprecher, Thomas, Thomas Mann in Zurich. Zurich- Munchen 1992 (citat ca Zurich)
Sprecher, Thomas, Ehe als Erlosung? (în: Vom „Zauberberg“ zum „Doktor Faustus“. Die Davoser Literaturtage 1998. Frankfurt 2000, pag. 185 şi urm.)
Sprecher, Thomas şi Fritz Gutbrodt (editor), Die Familie Mann in Kilchberg, Zurich 2000
Stahlberger, Peter, Der Zurcher Verleger Emil Oprecht und die deutsche politische Emigration 1933- 1945. Zurich 1970
Strohmeyr, Armin, Klaus und Erika Mann. Les enfants terribles. Berlin 2000 Taylor, John Russell, Fremde im Paradies. Emigranten in Hollywood 1933-1940. Berlin 1985
388
Virchow, Chr. sen., A. P. Naef, H. E. Schaefer şi J. Chr. Virchow iun., Thomas Mann und die Pneumologie. Zur Indikation des thorax-chirurgischen Eingriffs im April 1946 (în: Deutsche medizinische Wochenschrift, anul
122, 1997, pag. 1432-1437)
Virchow, Christian, Katia Mann und der «Zauberberg» (în: Auf dem Weg zum Zauberberg. Die Davoser Literaturtage 1996, Frankfurt 1998, pag. 165- 185 (citat ca Virchow, Zauberberg)
Virchow, Christian, Thomas Mann and the most elegant operation (în: Vom „Zauberberg“ zum „Doktor Faustus“. Die Davoser Literaturtage 1998, Frankfurt 2000, pag. 47 şi urm.)
Walter Bruno, Thema und Variationen. Stockholm 1947 Walter, Hans-Albert, Deutsche Exilliteratur 1933-
1950. Voi. 2: Asylpraxis und Lebensbedingungen in Europa. Darmstadt-Neuwied 1972. Voi. 2 [Serie Nouă]: Europăisches Appeasement und uberseeische Exilpraxis. Stuttgart 1984 Voi. 3: Internierung, Flucht und Lebensbedingungen im Zweiten Weltkrieg. Stuttgart 1988
Weissensteiner, Friedrich, Die Frauen der Genies. Berlin 2001
Wiedemann, Hans-Rudolf (editor), Thomas Manns Schwiegermutter erzăhlt. Liibeck 1985 WiBkirchen, Hans, Die Familie Mann. Reinbek bei Hamburg 1999

Wysling, Hans şi Yvonne Schmidlin, Thomas Mann. Ein Leben in Bildern. Zurich 1994 Zoff, Otto, Tagebucher aus der Emigration (1939- 1944). Heidelberg 1968 Zuckmayer, Cari, Als wăr's ein Stuck von mir. Wien 1967

Arhive consultate

Bundesarchiv, Koblenz [Arhivele Federale din Koblenz] (Scrisorile lui Hedwig Pringsheim către Maximilian Harden)

Department of Rare Books and Special Collections der Princeton University [Departamentul de carte rară si colecţii speciale al Universităţii Princeton] Secţia manuscrise (Scrisorile Katiei Mann către Molly Shenstone) Deutsche Bibliothek Frankfurt/M. Deutsches Exilarchiv 1933-1945 [Biblioteca germană din Frankfurt/M. Arhiva exilului german 1933-1945] (Corespondenţa Katiei Mann în probleme legate de ajutorarea refugiaţilor; American Guild for German Cultural Freedom)

Deutsches Literaturarchiv, Marbach [Arhiva germană de literatură din Marbach] (Scrisori ale Katiei Mann către: Erich Ebermayer, Martin Gregor-Dellin, Gustav Hillard- Steinbohmer, Nils Kampmann, Annette Kolb, Erich Pfeiffer-Belli, Rene Schickele, Ernst Schnabel; scrisori ale lui Hedwig Pringsheim către Dagny Sautreau) Hauptstaatsarchiv Munchen [Arhivele Centrale de Stat din Munchen] (Piese de arhivă referitoare la examenele de absolvire de la gimnazii, Anuarul de la Wilhelmsgymnasium, Cerere de înmatriculare)

Judischer Nationalfonds, Jerusalem [Fondul Naţional Iudaic din Ierusalim] (Nota referitoare la dumbrava săditä în onoarea lui Thomas Mann)

McMaster University, Mills Memorial Library, the William Ready Division of Archives and Research Collections, Hamilton, Ontario, Canada (scrisorile Katiei Mann către Klaus Pringsheim, precum şi câteva scrisori de-ale lui Peter Pringsheim către fratele lui din Japonia) Munchener Stadtbibliothek, Monacensia [Biblioteca municipală din Munchen, Moncensia] (scrisorile Katiei Mann către fiul ei Klaus; corespondenţa cu şcoala din Odenwald, scrisori către Liesl Frank, Hermann Kesten, Alfred şi Kitty Neumann; corespondenţa dintre Erika şi Klaus Mann)

Rowohlt Verlag, Reinbek [Editura Rowohlt, Reinbek] (Corespondenţa lui Martin Gregor-Dellin din arhiva editorială Spangenberg)

Schweizerisches Literaturarchiv, Bern [Arhiva elveţiană de literatură din Berna] (Das Kinderbuchlein a lui Hedwig Pringsheim, în moştenirea literară a lui Golo Mann) Stiftung Archiv der Akademie der Kunste zu Berlin [Fundaţia Arhiva Academiei de Arte din Berlin] (Corespondenţa Katiei Mann cu Martin Gumpert, scrisori de-ale Katiei Mann către Viktor Mann şi soţia sa Nelly) Thomas Mann-Foderkreis Munchen [Cercul de promovare a lui Thomas Mann din Munchen] (Moştenirea lui Anita Naef)

Thomas-Mann-Archiv, Zurich [Arhiva Thomas Mann din Zurich] (Scrisori de-ale Katiei Mann către Erika, Leonhard Frank, Ida Herz, Erich von Kahler, Alice von Kahler, Lotte Klemperer, Hans Reisiger; scrisori de condoleanţe primite la moartea lui Thomas Mann de la Oskar Perron şi Bruno

Walter; scrisorile lui Hedwig Pringsheim către fiica ei; caietele cu însemnări ale lui Hedwig Pringsheim)
392
Mulţumiri

Prezenta biografie este rezultatul unei activităţi de cercetare care se întinde pe mai mult de patru ani. Nu ar fi putut lua naştere fără solicitudinea şi ajutorul dat de o serie de arhive. Căutările noastre au început la „Arhiva Thomas Mann“ din Zurich unde Thomas Sprecher ne-a permis accesul la scrisorile Katiei către Thomas şi Erika Mann, precum şi către cam o sută de alţi destinatari, cum ar fi Ida Herz, Alice şi Erich von Kahler, Hans Reisiger, Leonhard Frank, Otto şi Lotte Klemperer. Am putut citi şi scrisorile de condoleanţe (uneori impresionante) primite de Katia Mann după 12 august. Cu ocazia uneia din numeroasele noastre întâlniri Cornelia Bernini şi-a amintit de micile caiete de însemnări - greu de descifrat - ale lui Hedwig Pringsheim, cărora până acum nimeni nu le dăduse importanţă; Katrin Bedenig a răspuns cu multă competenţă şi amabilitate la nenumăratele noastre solicitări, iar lui Ivo Ruttimann i-a reuşit să transforme în documente citibile chiar şi unele înscrisuri care cu greu ar fi putut fi reproduse.

La fel de productive s-au dovedit a fi şi investigaţiile întreprinse în colecţia de manuscrise Monacensia din Munchen, unde Elisabeth Tworek, Ursula Hummel şi Gabriele Weber ne-au dat o mână de ajutor facilitându-ne accesul la corespondenţa dintre Klaus şi mama sa, precum şi la cea dintre Klaus şi Erika, apoi dintre Katia,
393
Alfred şi Kitty Neumann, Liesl Frank, Hermann Kesten şi schimbul de scrisori cu Paul Geheeb şi şcoala din Odenwald. în plus, arhivarele începură să caute Kinderbuchlein a lui Hedwig Pringsheim, iniţial de negăsit; în schimb, se descoperiră excerptele făcute de Peter de Mendelssohn. Străduinţele comune de a da de urma însemnărilor Katiei, ca mamă tânără, despre evoluţia copiilor ei rămaseră însă zadarnice în ciuda eforturilor ample şi concertate.

Datorită colaborării active cu arhivarul şef, consilierul dr. Malisch, autorii izbutiră să găsească la „Arhiva Centrală de Stat“ din Munchen copiile documentelor care atestă examenul de bacalaureat susţinut de Katharina Pringsheim (cererile şi răspunsurile precum şi raportul anual al şcolii) - documente ex post la fel de indispensabile pentru reconstituirea evoluţiei Katiei Pringsheim ca însemnările din Kinderbuchlein a lui Hedwig Pringsheim; graţie implicării personale a lui Thomas Feitkecht, şeful „Arhivei Elveţiene de Literatură[11] din Berna, această „cărticică[11] a fost, în fine, totuşi descoperită. După o căutare îndelungată, îngreunată din cauza mutării „Arhivei generale[11], am putut exploata materialul - înghesuiţi într-un ungher al sălii de lectură provizorii.

Prompt şi precis, ca de obicei, a fost ajutorul dat de compartimentul pentru exil al „Bibliotecii Germane[11] din Frankfurt/M. - mai bine-zis sprijinul acordat de Mechthild Hahner şi Sylvia Asmus. Dânsele ne-au trimis, la Tubingen, fotocopiile din Arhiva American Guild dându-ne posibilitatea

să reconstituim cu mai multă minuţiozitate eforturile depuse de Katia Mann pentru salvarea scriitorilor ameninţaţi din Europa.
394

Speram să găsim în documentele din Princeton şi alte informaţii legate de acest complex de probleme. Poate că existau indicii referitoare la colaborarea cu Molly Shenstone pe care Thomas Mann o aminteşte atât de des în jurnalul său ca ajutor indispensabil? Investigaţiile întreprinse la Department of Rare Books and Special Collections de la Princeton University, mai ales la Manuscript Division au fost încununate de succes: ni s-au trimis aproximativ 140 de scrisori microfilmate. Chiar şi prima lectură la ecran a fost incitantă. Deşi nu am găsit nici un cuvânt care să indice o colaborare în probleme legate de ajutorarea refugiaţilor, dispuneam totuşi de documente neaşteptate care atestau existenţa unei prietenii impresionante, foarte importante pe plan emoţional pentru Katia Mann (pe atunci în vârstă de aproape şaizeci de ani).

A doua surpriză plăcută ne-a produs-o numărul mare al unor scrisori despre care speram să ne ofere indicii interesante asupra unei perioade pentru care găsiserăm doar foarte puţine documente edificatoare, şi anume scrisorile scrise la bătrâneţe fratelui geamăn, Klaus Pringsheim, stabilit din 1951 iarăşi în Japonia. Datorită corespondenţei - în parte foarte personale - întreţinute ani de zile de către autoare [Inge Jens] cu Klaus-Hubert Pringsheim (fiul fratelui geamăn), stabilit în Canada, ştiam despre intenţia lui Klaus junior de a alcătui o arhivă a familiei Pringsheim pe baza numeroaselor documente care supravieţuiseră mutării de pe un continent pe altul rămânând, se pare, nevătămate chiar dacă nu erau clasate încă. Decesul survenit înainte cu doi ani l-a împiedicat să mai realizeze acest proiect. Dar în timpul bolii sale a depus toate documentele la McMaster
395
University, Mills Memorial Library, the William Ready Division of Archives and Research Collections din Hamilton, Ontario/Canada. După citirea schimbului de scrisori dintre autoare şi Klaus-Hubert Pringsheim în legătură cu alcătuirea unei biografii a Katiei Mann, directorul responsabil, Carlo Spadoni, şi-a dat asentimentul, permiţându-ne accesul la documentele relevante.

Multă înţelegere pentru cererile noastre - uneori destul de ciudate în aparenţă - am găsit în problema călătoriei târzii a doamnei Thomas Mann la Ierusalim. Ambasada israeliană ne-a mijlocit adresele de contact necesare, iar la Ierusalim ne-au ajutat să ne descurcăm acea grande dame a presei germanofone din Israel care este Alice Schwarz-Gardos de la ISRAEL-NACHRICHTEN, precum şi Jana Marcus de la Fondul Naţional Evreiesc.

Să ne întoarcem în Germania. La Fundaţia „Archiv der Akademie der Kunste“ din Berlin am găsit în primul rând scrisori către Martin Gumpert dar şi către Alfred şi Kitty Neumann şi - preluate din fostele depozite din Est - un schimb de scrisori între Heinrich Mann şi cumnata sa [Katia Mann], precum şi o corespondenţă, din perioada postbelică, între Katia, Viktor şi Nelly Mann; toate aceste documente ne-au fost puse la dispoziţie repede, cu

multă bunăvoinţă şi fără formalităţi birocratice deşi ne prezentaserăm acolo neanunţaţi în prealabil.

în plus, s-a dovedit a fi de mare folos şi „Arhiva editorială Spangenberg[11] de la Editura Rowohlt, Reinbek, unde am găsit scrisori de-ale lui Martin Gregor-Dellin.

Şi, în sfârşit: „Arhiva Federală din Koblenz[11] unde - urmând o sugestie dată de Ariane Martin - am găsit în persoana lui Gregor Pickro un colaborator plin de înţelegere care ne-a mijlocit, cu ajutorul unor microfişe,

accesul la scrisorile adresate de Hedwig Pringsheim lui Maximilian Harden: 152 de documente aproape indispensabile pentru conturarea ambianţei în care trăise Katia Mann.

Această trecere în revistă ne arată că nu am realiza nimic fără sprijinul arhivelor şi al arhivarilor din lumea întreagă! Din care cauză să ni se permită să le mulţumim cu această ocazie încă o dată, din toată inima, expressis verbis - ceea ce pot face şi toţi cititorii

- pentru ajutorul competent şi nicidecum de la sine înţeles.

Dar nu numai instituţiile ci şi personalităţi din sfera privată au manifestat o solicitudine plină de generozitate şi mult interes, ceea ce - după cum se ştie - este de natură să stimuleze un proiect ca al nostru. Albert von Schirnding, un cunoscător aproape unic al istoriei culturii oraşului Munchen, ne-a atras atenţia asupra scrisorilor adresate de Hedwig Pringsheim fiicei ei în perioada emigraţiei - documente care au devenit, contrar tuturor aşteptărilor, o piesă de rezistenţă a cărţii noastre. Rolf Selbmann, istoric literar la Universitatea din Bamberg şi autor al unei monografii despre Wilhelmsgymnasium din Munchen, ne-a făcut un cadou important oferindu-ne certificatele de bacalaureat ale gemenilor Pringsheim. După lecturarea cărţii sale o vedem pe Katharina Pringsheim ca absolventă cu bacalaureat a aceleiaşi şcoli pe care o frecventaseră şi Lion Feuchtwanger, Wilhelm Furtwăngler şi Johannes R. Becher.

Detalii surprinzătoare ne-a pus la dispoziţie anticarul Ulrich Kocher din Reutlingen. Klaus şi llsedore Jonas care şi-au câştigat de mai multe decenii merite deosebite în activitatea de cercetare axată pe opera lui

Thomas Mann ne-au permis accesul la scrisorile adresate lor cu regularitate de către Katia Mann. Erich W. Hartmann, ataşat de autoare în urma participării comune la numeroase sesiuni ale „Societăţii Thomas Mann“, ne-a făcut plăcuta surpriză de a ne trimite un convolut cu scrisori emoţionante către Artur Beuel - un german stabilit la Cannes, care are grijă de mormântul lui Klaus Mann. Şi, în fine, Karin Ebers-Schultz ne-a pus la dispoziţie copii ale unor fragmente din amintirile unchiului ei, Hermann Ebers.

Lor, tuturor, la adresăm la sfârşitul lucrării noastre încă o dată cele mai calde mulţumiri.

Le mulţumim şi acelora care au răspuns în scris la întrebări puse de noi şi ne-au ajutat dându-ne o serie de indicaţii bibliografice: Bernhard Ebneth (Neue Deutsche Biographie, Munchen), Jochen Eigler (Miinchen), Deborah

Vietor-Englănder (Mainz), Dirk Heissner (Munchen), Yurika Pringsheim (Passau), Horst Reday- Pringsheim (Munchen), Thomas Sprecher (Ziirich) şi Christian Virchow senior (Davos).

Ultimele mulţumiri, cele mai importante, i le adresăm lectorului nostru Uwe Naumann. Sprijinul acordat de-a lungul anilor şi îndemnul neobosit de a continua această muncă sisifică ne-a împiedicat de repetate ori să depunem armele. Cum să-l fi decepţionat pe acest om atât de circumspect şi atât de perseverent? Dânsul a citit cu un ochi critic textul, capitol după capitol, notând pe margine când „Continuaţi tot aşa!“, când „Ar fi necesare mai multe amănunte!" sau „Atenţie la cronologie, vă rog!"

Dornic de cunoaştere - cum a fost dintotdeauna în domeniul său consacrat, şi anume cel al cercetărilor despre familia Mann - punând mereu întrebări şi stimu-

lându-ne, manifestând îndoieli sau exclamând „Evrica![11], aştepta să i se dea răspunsuri.

„Ni le-a cerut şi le-a obţinut.[11] Pentru toate acestea îi rămâneam recunoscători lui Uwe Naumann.

I.J.

Tubingen, 20 octombrie 2002

Index

Adams, W.E. 269, 272 Adenauer, Konrad 300 Adorno, Theodor W. 250 Aissi v. Mann, Klaus Ammann, Ottmar 112 Auden, Wystan Hugh 241 Augspurg, Anita 168
Bamberger, Ludwig 42 Baum, Vicki 168 Băumer, Gertrud 168 Beckmann, Emy 168, 276, 277 Beckmann, Mathilde (numită Quappi) 276
Beckmann, Max 276, 277 Beethoven, Ludwig van 316 Beidler, Franz 213 Bengelmann (profesor) 11, 24 Berendson, Walter 295 Bermann, Gottfried v. Bermann Fischer, Gottfried Bermann Fischer, Brigitte (numită Tutti) 295 Bermann, Fischer, Gottfried 178, 203-206, 208, 209, 228, 296, 297,304 Bernoulli, Christoph 179 Bernstein, Elsa 51, 52, 53, 168 Bernstein, Eva 52 Bernstein, Max 51, 52, 79 Bernus, Alexander von 132 Bertaux, Felix 173 Bertram, Ernst 156, 165
Bibi v. Mann, Michael Bloch, Robert G. 272, 276 Bohm, Karl Werner 159 Bondi, Eva (născ. Dohm) 89 Bondi, Georg 89 Borgese, Giuseppe Antonio 241,262, 273, 305 Bork, Dr. 89, 90 Boy-Ed, Ida 74 Brandt, Willy 301 Brentano, Lujo 44 Broch, Hermann 241 Bruckner, Ferdinand 228 Bulow, Hans 19 Burckhardt (profesor) 103, 118 Busch, Adolf 241 Busch, Wilhelm 23
Chaplin, Charlie 282, 300 Churchill, Winston 254 Claudel, Paul 233 Cronegk, Ludwig 17, 19
Dernburg, lise 189 Dickens, Charles 118 Dohm, Ernst 15, 19, 315 Dohm, Eva v. Bondi Eva Dohm, Hedwig („Little Grandma“, „Urmiemchen") 12, 15, 32, 42, 51, 61, 67, 74, 75, 108, 315 Ebermayer, Erich 156, 278

Ebers, Hermann 33-37 Ebert, Friedrich 151 Edschmid, Kasimir 218
Ehrenberg, Paul 50, 55, 172 Einstein, Albert 224, 227, 229,
242, 320 Eisenhower, Dwight D. 285 Eisler, Hanns 250 Emilie (subretă) 28
Epp, Franz Xaver cavaler von 189
Eulenburg und Hertefeld, Philipp prinţ de 51 Eulenburg und Hertefeld,
Siegwart prinţ de 12 Eva (bucătăreasă) 116,122, 123
Faltin, Hermann 81, 87, 88,
111
Fay/Fey v. Pringsheim, Alfred Fenzel (maestru de balet) 36
Feuchtwanger, Lion 190, 250,
286, 319 Feuchtwanger, Marta 250, 319 Fischer, Hedwig 205
Fischer, Samuel 49, 50, 77,
149, 200, 203, 205 Flaubert, Gustave 282 Fontane, Theodor 252
Frank, Bruno 85, 86, 151, 172, 183, 250, 258, 261, 265, 319
Frank, Leonhard 213, 265 Frank, Liesl 207, 236, 258 Franz, Ellen
19 Franzl W. v. Westermeier, Franz
Frick, Wilhelm 166 Fulbright, Wilhelm 302
Furtwăngler, Adolf 45 Furtwăngler, Wilhelm 215, 216
Gaitskell, Hugh Todd 300 Gaulle, Charles de 300 Gauss, Alice
229, 234, 245 Geheeb, Paul 127, 131, 132 Georg II, duce de
Saxonia- Meiningen 17, 19 Gerlach, Walter 184 Giehse, Therese
157, 189, 298 Glockner, Ernst 156 Goebbels, Joseph 203 Goethe, Johann
Wolfgang von 232, 279, 324 Grautoff, Otto 66 Gregor-Dellin, Martin 313
Griselle, madame (guvernantă) 21
Grundgens, Gustaf 147, 214- 215, 316 Gulbransson, Olaf 52, 184
Gumpert, Martin 228, 229, 267- 269
Hahn, domnul şi doamna (personal de serviciu) 249 Hahn, Kurt 133
Hallgarten, Constanze 124, 168 Hallgarten, Ricki 124, 125, 126,
169
Hallgarten, Robert 124 Hallgarten, Wolfgang 125 Hardekopf,
Ferdinand 235 Harden, Maxa 67 Harden, Maximilian 38, 49, 51, 62,
67, 75, 77, 78, 82, 97,
100, 108, 115 Hardt, Ludwig 241
402
Harpprecht, Klaus 50 Hauf, Lilly 168 Hauptmann, Gerhart 52, 82,
150, 163 Hauptmann, Kiaus 52 Hauptmann, Margarete 168, 277
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich 160
Heins, Valentin 179, 186, 187, 210
Heisenberg, Christine 319 Heisenberg, Werner 319, 320 Herrmann
Eva 319 Herz, Ida 164, 179, 191, 217, 272, 286, 291, 294, 304,
307 Hesse, Hermann 204, 277, 282 Heuser, Klaus 156-162 Heuser,
Ursei 156-162 Himmler, Heinrich 151, 152 Hitler, Adolf 109, 151,
171,
174, 175, 178, 201, 228, 252, 253, 283, 301 Hoflich, Lucie 47
Hofmann, Ludwig von 199 Hofmannsthal, Hugo von 82,
150, 151, 229 Holzmeier, doamna 104 Homer 85

Horkmeier, Max 250 Hruşciov 316
Humperdinck, Engelbert 51
Ibsen, Henrik 51 Iuliana, regina Ţărilor de Jos 291
Jacob, Berthold 228 Jessen, Friedrich 94, 95, 99,
100, 144 Johnson, Lyndon B. 301, 302 Johst, Hanns 151, 152
Kahler, Alice von 229, 316 Kahler, Erich von 229, 234,
236, 241, 260, 303 Kainz, Josef 17 Karlweis, Oskar 229
Kaulbach, Friedrich August von 24, 46, 50 Kaulbach, Wilhelm von
25 Kennedy, John F. 300 Kerenyi, Karl 213 Kerr, Alfred 48, 49
Kesten, Hermann 235, 236, 298, 313 Kierkegaard Soren 58 Kilpper,
Gustav 156 Kisch, Egon Erwin 172 Klabund (Alfred Henschke) 52
Klemperer, Lotte 316-318, 321 Klemperer, Otto 316-318 Klopstock,
Robert 219, 228,
272
Knappertsbusch, Hans 184,
185
Knopf, Alfred 290, 311 Kokenberg (moaşă) 81 Kolb, Annette 168, 204, 212,
220, 235, 253 Kollwitz, Kăthe 168 Korner, Karl Theodor 125 Korrodi,
Eduard 207, 208 Kotzebue, August 125 Krenek, Emst 250 Kroger,
Nelly 195, 250, 261,
262
Krumbacher, Karl 44
403
Kurz, Mărie 179, 191-193, 196 Kurzke, Hermann 50 Kuzi v. Walter, Bruno
Landshoff, Fritz 228, 235 Langen-Sautreau, Dagny 57 Lanyi, Jeno
237, 243 Lenbach, Franz Seraph von 35, 46, 51, 53, 199 Lessing,
Gotthold Ephraim 125 Lessing, Theodor 79 Liebermann, Max 89, 274
Lindemann, Ferdinand 48 Lion, Ferdinand 213 Lippman, Walter 302
Lipps, Theodor 45 Liszt, Franz 16 Litzmann, Berthold 151 Lohr, Joseph
66, 151 Lohr, Julia (născ. Mann) 63,
66, 219 Luders, Mărie Elisabeth 168 Ludwig, Emil 228 Ludwig II, rege al
Bavariei 25
Macmillan, Harold 300 Mahler, Gustav 318 Mahler-Werfel, Alma
182, 277 Mann, Caria 65
Mann, Elisabeth („Lisa“, ,,Medi“) 74, 75, 109, 110, 112, 135,
136, 155, 174, 181, 182, 185,
188, 190, 194, 196, 209, 220, 241, 251, 269, 270, 293, 299, 301,
305, 311, 312, 314, 321 Mann Erika 72, 76, 80, 107, 116-132,
134, 136, 140, 145,
146, 155, 157, 159, 167, 171, 173-177, 179, 182, 186, 188,
190, 194, 196, 200, 204-208, 210, 212, 228, 231, 233, 241, 243,
255, 256, 259, 261, 264, 267, 270, 273, 277, 279, 281, 285-289,
307, 310-317 Mann, Frido 136, 251, 255, 287, 307, 308, 316, 319,
320 Mann, Golo 80, 86, 87, 104- 107, 117, 125, 126, 132, 133,
135,157, 179, 182, 187, 194, 196, 205, 209, 223, 237, 239,
240,247, 253, 255, 256, 271, 275, 288, 303, 306, 307, 313,

314
Mann, Gret (născ. Moser v. Moser, Gret)
Mann, Heinrich 31, 51, 53, 61- 65, 80, 86, 151, 174, 186,
189,190, 194, 201, 204, 210,
237, 247, 250, 261-263, 274, 275, 281 Mann, Julia (născ. da Silva Bruhns)
31, 62-68, 96 Mann, Klaus („Aissi") 80, 83, 85, 106, 107, 116-119, 125, 126-
132, 136, 145, 146, 152, 157, 159, 171, 172, 182, 186, 188, 194, 200, 201,
204, 208, 210, 212, 217, 218-220, 228, 229, 231, 251, 255-257,
259, 260, 264, 269, 270, 273, 274, 278, 282, 284, 307, 314 Mann,
Michael (,,Bibi“) 111,
136,182, 188, 190, 194, 196, 209, 216, 218, 220, 243, 251, 256,
307, 308, 309, 312, 314,
319
Mann, Monika 44, 80, 83, 107, 116, 117, 125, 134, 135, 136,
404
156, 182, 209, 218, 223, 237,
243, 255, 290, 307, 309, 310 Mann, Nelly (născ. Kilian) 276 Mann,
Nelly (născ. Kroger) v.
Kroger, Nelly Mann, Toni 308 Mann, Viktor 167, 275, 276 Mann
Borgese, Elisabeth v. Mann, Elisabeth Marcks, Erich 124 Marcks,
Gerta 116, 124, 125, 126
Maria (subretă) 190, 196 Martens, Armin 158 Massary, Fritzi 250, 319
Maupassant, Guy de 282 May, Richard 88, 90 McCarthy, Joseph 266 Medi v.
Mann, Elisabeth Mendelssohn, Peter de 41, 50 Menzel, Adolph von 85
Meyer, Agnes 225-233, 241,
247, 256, 266, 283, 294 Meyer, Conrad Ferdinand 287 Meyer,
Eugene 225, 294 Michelangelo Buonarroti 158 Moralt, Rudi 126
Moser, Fritz und Paula 253 Moser, Gret 216, 218, 243,
311, 320 Motta, Giuseppe 197 Mozart, Wolfgang Amadeus
315
Muhsam, Erich 172
Muller, Friedrich von 89, 90, 93
Musil, Robert 235
Naef, Anita 313 Nehru, Jawaharlal 300
Neumann, Alfred 201, 213,
271, 319 Newton, Caroline 295 Nissen, Rudolf 269 Nixon, Richard
300
Offi v. Pringsheim, Hedwig Oncken, Hermann 52 Oprecht, Emil 213,
214 Oprecht, Emmie 198, 213 Ossietzky, Cari von 172 Oswald, Lee
Harvey 300 Ovidiu 260, 283
Penzoldt, Ernst 52, 184 Perron, Oskar 48, 215, 240 Pfeiffer-
Belli, Erich 279 Pfitzner, Hans 52, 184 Ponten, Josef 52, 151
Preetorius, Emil 151 Pringsheim, Alfred („Fay“,
„Fey“, „Ofay“, „Străbunii") 11, 14, 15, 20, 28-30, 35, 41, 42, 46, 54, 66, 67,
78, 79, 89, 95,
147, 148, 184, 189, 205, 212, 215, 238-240, 244, 254, 304, 314,

320
Pringsheim, Emilia (numită Emmeke) 291
Pringsheim, Erik 21, 23, 24, 27, 28, 31, 75, 81, 82, 101 Pringsheim, Ernst Georg 47, 48 Pringsheim, Hans 48 Pringsheim, Hedwig (născ. Dohm, „Fink", „Offi“, „Străbunii") 11, 15-32, 34, 38, 42, 47, 55, 61, 63, 73, 75, 76-82, 87-92, 94-103, 105-108, 113, 115, 126, 139, 140, 153, 157, 160,
405
165, 177, 179, 181, 185, 190-
193,195, 198, 205, 210-216, 238-242, 253-255, 291, 314,
320
Pringsheim, Heinz 21, 24, 32, 33, 37, 44, 90, 240, 276, 287, 299
Pringsheim, Klaus („Kaleschlein") 21-23, 28, 31, 32, 38, 53, 54,
60, 64, 77, 96, 97, 156, 280, 281, 283, 286,
287, 290, 291, 297, 299, 300, 307, 311, 315-318, 320-322
Pringsheim, Klaus Hubert 280 Pringsheim, Mara 276 Pringsheim, Paula 34, 35 Pringsheim, Peter („Babuschlein") 21, 24, 28, 33, 89, 148, 237, 238, 291, 299, 314, 320 Pringsheim, Rudolf 35, 62
Reiff, Lily 198, 213, 240 Reinhardt, Gottfried 229 Reinhardt, Max 46, 154, 229 Reinhardt, Wolfgang 229 Reisiger, Hans 86, 151, 172, 213,291,323 Reuter, Gabriele 42, 168 Ringier, Georg 72
Robert, Emmerich 17 Rockl (profesor) 26 Romberg, Emst von 93, 101 Rontgen, Wilhelm Conrad 41, 42, 45, 48 Roosevelt, Eleanor 248 Roosevelt, Franklin Delano
248, 266, 302 Rosenberg, Hermann 61
Rosenthal, Erwin 235 Rosenthal Friedrich (Frederick) 267, 268, 273 Rosien, Dr. 235 Rosmer, Ernst v. Bernstein, Elsa
Rupprecht, moştenitorul tronului în Bavaria 173
Sauerbruch, Ernst Ferdinand 269
Schăfer, Wilhelm 153 Schâuffelen, Eugenie 66 SchauR, doamna von 242
Schickele, Hans 191 Schickele, Rene 183, 188, 190,
194, 212, 220 Schiller, Friedrich von 288, 290, 293
Schillings, Max von 46 Schmidt (rector) 135 Schonberg, Arnold 250 Schopenhauer, Arthur 148 Schubert, Franz 126 SchOlein (profesor) 11 Schwarzschild, Leopold 203, 204, 206 Schweizer, Richard 286 Seger, Gerhard 278 Seilern, lise, contesă 220 Serkin, Rudolf 241 Sessions, Roger 241 Shakespeare, William 79 Shenstone Allan 234, 241, 247,
288, 315 Shenstone, Molly 234, 236,
241, 243-250, 254, 255-257, 283, 288, 291, 293, 299, 305, 312, 315
406
Siemsen, Anna 168 Smith, Mary 72 Sophie (subretă) 123 Spengler, Oswald 52 Sprecher, Thomas 221 Steche, O. 130 Steininger, Babette 12, 39 Stocker, Helene 168 Stolberg-Wernigerode, Juliane zu 168 StrauB, Richard 46, 184 Strawinsky, Igor 251 Stresemann, Kăte 168 Stuck, Franz von 46 Suskind, Wilhelm, Emanuel 128, 147 Suttner, Bertha von 108
Taylor, Henriette 190-193 Ternina, Milka 28-30 Thămling, (stareţa) von 95

ThieB, Frank 278 Thimig, Helene („Tiemich") 155 Thoma, Hans 35, 36, 53 Tiller, Nadia 319 Timpe, Willri 158 Tumiati, Corrado 305 Unruh, Fritz von 213
Virchow, Christian 92, 93, 95 Voii, Karl 45 Vossler, Karl 172 Wagner Cosima 16 Wagner, Richard 14-16, 24, 54, 172 şi urm., 184, 213, 231, 239, 254, 298 Wagner, Winifred 239 Walter, Bruno 52, 124, 126,
151, 250, 259, 273, 286, 300, 309, 315, 317 Walter, Grete 124, 130 Walter, Lotte 124, 130 Wangenheim, Gustav von 156 Weber, Max 52 Weese, Artur 43 Werfel, Franz 182, 213, 250, 251, 265 Werner, Anton von 35 Westermeier, Franz (Franzl)
158
Wilde, Oscar 126 Willstätter, Richard 215 Wolfenstein, Alfred 236 Wolfflin, Heinrich 126
Zuckmayer, Cari 264 Zuhlsdorff, Volkmar von 229

Cuprins

Cuvânt înainte 7
Capitolul 1: în casa Pringsheim . . .11
Capitolul 2: Anii de studiu şi nunta 41
Capitolul 3: O familie din marea burghezie ... 71
Capitolul 4: Doamna Thomas Mann . .115
Capitolul 5: Exil în Europa.....171
Capitolul 6: America 225
Capitolul 7: Fără Vrăjitor 293
Note explicative 325
Tabel cronologic 363
Bibliografie.....381
Arhive consultate 391
Mulţumiri 393
Index 401

COLECŢIA
DESTINE ŞI PASIUNI
3111
M1 Ii* | Cunoscuţii germanişti Inge şi Walter Jens,
^ I autorii lucrării DOAMNA THOMAS MANN,
pornesc de la rolul esenţial jucat de Katia Mann în viaţa şi creaţia soţului ei şi a celor [1] (IjL ™ ţ. şase copii ai familiei Mann.
' Preluând toate grijile şi problemele vieţii de zi w M cu zi, Katiei Mann îi revine funcţia crucială de
* M liant al unei familii mari şi dificile şi de catalizator
^ al unei creaţii literare unice şi geniale în condiţiile turbulente ale evenimentelor istorice din secolul XX.
Inge şi Walter Jens se bazează în prezentarea lor pe o multitudine de documente inedite (mai ales corespondenţă) care văd pentru prima dată lumina tiparului lărgind şi amplificând cadrul; în felul acesta viaţa familiei Mann este proiectată pe un fundal care primeşte amprenta unei istorii culturale a secolului XX.
Draga mea prietena Katia,
Acum, că ai pâşit şi tu pragul vârstei biblice; acest salut venit de departe îţi urează bun-sosit. Multe glasuri pline de dragoste şi respect vor ajunge, cu aceasta ocazie, până la tine. în calitate de vechi prieten, permite-mi sa mâ alătur şi eu, cu un solo, corului festiv...
[...] Se întâmplă rareori ca o personalitate atât de originală ca tine să fie atât de lipsită de orice dorinţă de autoafirmare, dar în cazul tău o multitudine de calităţi spirituale [...] merge mână în mână cu un altruism desăvârşit - ai rămas toată viaţa în umbra ilustrului tău soţ, aşa încât s-ar putea ca rolul principal pe care ţi-l atribuie cercul iniţiaţilor, şi, în primul rând, poetul însuşi, să te deranjeze...
[...] Punctul central pe care s-au axat gândurile şi străduinţele tale a fost şi a rămas „ Tommy"! Ţi-ai închinat întreaga viaţă creaţiei sale, liniştii sale sufleteşti, sănătăţii sale şi intereselor sale lumeşti - pentru care el personal nu reuşea să manifeste interes. Ai preluat tu tot ce ţine de afaceri: negocierea şi redactarea contractelor, problemele legate de impozite şi altele asemănătoare, precum şi corespondenţa cu editorii, etc. Ai învăţat la o vârstă înaintată să stenografiezi pentru ca autorul să-ţi poată dicta direct totul; pe scurt, faptul că s-a putut dedica exclusiv creaţiei sale este meritul tău. Adaptarea la gândirea lui, înţelegerea profundă, sensibilitatea artistică şi - la nevoie - sfatul tău înţelept au însoţit acest proces de creaţie.
Ai lansat un tip propriu, cel al „idealistei pragmatice". Sufleteşte ai participat la tot ce a fost zămislit în laboratorul scriitorului, dar în acelaşi timp ai ferit poarta de la intrare de orice intruziune a vieţii cotidiene, te-ai interpus între el şi lumea exterioară ale cărei atacuri ai încercat să le deviezi pe cât posibil [...] direcţionându-le spre propriul piept. 0 dovadă a succesului înregistrat în apărarea acestui sanctuar este bogăţia, profunzimea, senzaţia de ataraxie,

de solitudine care răzbat din cele create
ac0° M AltăuBruno
Beverly Hills, 1953
(scrisoare a dirijorului Bruno Walter cu ocazia celei de a 70-a aniversări a Katiei Mann)
33,79 lei
ISBN 973-9473-78-4
978-973-9473-78-1